

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**POST-KOLONYAL AFRİKA'DA HİRİSTİYANLIK:
BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ**

DOKTORA TEZİ

Bayram AKBULUT

BURSA - 2022

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**POST-KOLONYAL AFRİKA'DA HİRİSTİYANLIK:
BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ**

DOKTORA TEZİ

Bayram AKBULUT

**Danışman:
Prof. Dr. Bülent ŞENAY**

BURSA – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda 711621018 numaralı Bayram AKBULUT'un hazırladığı "Post-Kolonyal Afrika'da Hristiyanlık: Bağımsız Afrika Kiliseleri" konulu Doktora Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 27.12.2022 günü 15:00-17:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Prof. Dr. Bülent Şenay
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Ahmet Türkan
Necmettin Erbakan Ü.

Üye

Dr. Öğr. Üyesi. Abdullah Erdem Taş
Kütahya Dumlupınar Ü.

Üye

Prof. Dr. Dursun Ali Aykıt
Marmara Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Ergin Ögcem
Kütahya Dumlupınar Ü.

27/12/2022

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Post-Kolonyal Afrika’da Hıristiyanlık: Bağımsız Afrika Kiliseleri” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

14.11.2022

Adı Soyadı : Bayram AKBULUT

Öğrenci No : 711621018

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Dinler Tarihi

Statüsü : Doktora

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

14/11/2022

Tez Başlığı / Konusu: Post-Kolonyal Afrika'da Hıristiyanlık: Bağımsız Afrika Kiliseleri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 148 sayfalık kısmına ilişkin, 14/11/2022 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

14.11.2022

Adı Soyadı : Bayram AKBULUT

Öğrenci No : 711621018

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi

Programı : Doktora

Statüsü : Öğrenci

Danışman

Prof. Dr. Bülent ŞENAY

ÖZET

Yazar Adı Soyadı	Bayram AKBULUT
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim dalı	Dinler Tarihi
Tezin niteliği	Doktora Tezi
Mezuniyet tarihi	...../...../20....
Tez danışmanı	Prof. Dr. Bülent ŞENAY

Post-Kolonyal Afrika’da Hıristiyanlık: Bağımsız Afrika Kiliseleri

Geleneksel Afrika Dinleri ile Hıristiyanlıktan neşet eden ve 20. yüzyılın en önemli dinî hareketlerinden biri olarak kabul edilen Bağımsız Afrika Kiliseleri Afrikalılar tarafından kurulan, yönetilen ve fonlanan kiliselerdir. Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni diğer Hıristiyan gruplardan farklı kılan en temel özelliği, Hıristiyanlığı Afrika kültür ve dünya görüşüne göre yeniden formüle etmesidir. Batı medeniyeti ile Hıristiyanlığı ayrılmaz bir bütün olarak gören misyonerlerin Geleneksel Afrika Dinleri ve kültürünü yok saymak istemeleri, buna karşın Afrikalı Hıristiyanların gelenek ve kültürlerini koruma çabaları Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülünde iki önemli unsur olarak tezahür etmektedir. Bu sebeple misyonerlerin Afrika kültürünü, geleneğini, dilini ve uygulamalarını ilkel ve işe yaramaz görüp Hıristiyanlığın inşa edilmesi için bunların ortadan kalkması gerektiğini düşünmesi Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ideolojik hareket noktasını teşkil etmektedir. Bağımsız Afrika Kiliseleri, kuruluşundan itibaren çok hızlı bir şekilde büyüme imkanına ulaşmıştır. Günümüzde Afrika halkının yüzde otuz altısı bu kiliselere mensuptur. Afrika kiliselerinin bu dinamikliği düşünüldüğü zaman Hıristiyanlığın sadece demografik nüfusunun Afrika’ya kaymadığı, aksine Afrikalıların Hıristiyanlığı dönüştürmekte olduğu görülmektedir. Bu çalışma, tarihsel arka plan verilerek Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkül sebepleri, karakteristik yapısı, misyon kiliseleri ve Geleneksel Afrika Dinleri ile ilişkisi, inanç ve uygulamaları hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Dinler Tarihi, Afrika, Batı, Misyonerlik, Geleneksel Afrika Dinleri, Bağımsız Afrika Kiliseleri.

ABSTRACT

Name & surname	Bayram AKBULUT
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Philosophy and Religious Sciences
Subfield	History of Religions
Degree awarded	PhD
Date of degree awarded	...../...../20....
Supervisor	Prof. Dr. Bülent ŞENAY

Christianity in Post-Colonial Africa: African Independent Churches

African Independent Churches, which emerged from African Traditional Religions and Christianity and are considered one of the most important religious movements of the 20th century, are churches founded, managed, and funded by Africans themselves. The main feature of African Independent Churches, distinguishing them from other Christians, is that they reformulate Christianity according to African culture and worldview. There are two crucial elements in the formation of African Independent Churches. One is the ignorance of African Traditional Religions and culture by the missionaries, who see Western civilization and Christianity as an inseparable whole. Second is the efforts of African Christians, who are loyal to their traditions and cultures, to protect African Traditional Religions. For this reason, the idea that the missionaries see African culture, tradition, and language as primitive and useless and think that these practices must be eliminated to build Christianity constitutes the ideological starting point of African Independent Churches. African Independent Churches have increased very rapidly since their inception. Today thirty-six percent of African people belong to these churches. This dynamism of African churches not only shifts Christianity's demographic population but also transforms Christianity. This study aims to give information about the reasons for forming African Independent Churches, their characteristic structure, their relationship with the mission churches, their beliefs and practices, and African Traditional Religions by giving historical background.

Keywords: History of Religions, Africa, West, Missionary, African Traditional Religions, African Independent Churches.

ÖNSÖZ

Dünyanın en yüksek nüfus artış hızına sahip olan ve en kalabalık ikinci kıtası olan Afrika, içerisinde birçok benzerliği ve zıtlığı bulundurmaktadır. Afrika kıtası, zamandan zamana, mekândan mekâna ve ırktan ırka değişiklik gösteren binlerce dil, din, kültür, gelenek ve etnik grubu içerisinde barındırmakta ve geçmiş nesillerden günümüze ulaşan çok zengin bir mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Henüz tam olarak kanıtlanmamış olsa da Afrika'nın tüm dünya halklarının ana kıtası veya kökeni olarak kabul edilebileceği iddiası da dile getirilmektedir. Zira insanın kökeni ve gelişimi üzerine yapılan bazı araştırmalar en eski insanların Doğu Afrika'da yaşamış olabileceğini öne sürmektedir. Dolayısıyla Avrupalı güçler 19. yüzyılda kıtanın iç bölgelerine girmeyi başardığı zaman, Afrika'daki toplulukların kendilerine ait kadim tarihleri bulunmaktaydı. Batı Afrika'da Gana, Mali ve Songhay, aşağı Kongo (şimdi Zaire), Güney Afrika'da Zulu, Habeşistan'da Aksum ve Sudan'da Nubia gibi büyük imparatorluklar ve krallıklar teşekkül etmiş; Mısır başta olmak üzere kıtanın farklı bölgelerinde ortaya çıkan ve binlerce yıl devam eden büyük medeniyetler olmuştur. Ancak Batılıların kıtaya ayak basması ile sosyal ve politik olarak birçok değişim yaşanmıştır. Özellikle Berlin Konferans'ı ile kıtanın neredeyse tamamı sömürge amaçları doğrultusunda etnik, dilsel, dinsel ve tarihsel bağları aşan yapay sınırlarla yeniden şekillendirilmiş ve kıtanın kadim zengin mirası adeta yok sayılmıştır.

Afrika'da, Batı düşüncesi ve Hıristiyanlıktan önce din, siyaset ve günlük yaşamın iç içe geçtiği ve her birey kendi görev ve rolünün farkında olduğu doğal bir sistem mevcuttu. Böyle bir sistem içerisinde Geleneksel Afrika Dinleri günlük hayatın sorunlarıyla başa çıkmak için gerekli ritüel ve ayinleri sağlamaktaydı. Şef, ailenin büyükleri ve geleneksel şifacılar toplumda ahlakın ve hukukun korunmasının ve yürütülmesinin güvencesiydiler. Bireyler arasında aileye ve topluma bağlılık noktasında derin bir aidiyet vardı. Fakat Batılı tüccar, sömürgeci ve misyonerlerin gelmesiyle bu dünya değişmiş, misyonerler vasıtasıyla Batı medeniyetinin kıtaya taşınması Geleneksel Afrika Dinleri'ni menfi açıdan etkilemiştir. Dolayısıyla sömürge tecrübesi kıtada coğrafi açıdan yeniden şekillenen ülkelerin sadece hudutları ile sınırlı kalmamış dil, etnik, kültür, medeniyet ve ekonomik gibi her alanda derin bir etki bırakmıştır.

Kıtada tarih boyunca fiili olarak sömürgeleştirilemeyen ve bağımsızlığını koruyan tek ülke Etiyopya olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise çeşitli saikler ile kıtadaki ülkeler birer birer bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. 1957 yılında Gana

ile başlayan bağımsızlık hareketleri 1960'larda kıtadaki çoğu devletin fiili bağımsızlığını alması ile sonuçlanmıştır. 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında teşekkül etmeye başlayan ve bu araştırmanın temel konusu olan Bağımsız Afrika Kiliseleri ise kıtadaki ülkelerin fiili olarak bağımsızlıklarını almaya başladıkları söz konusu zaman diliminde hem teşekküllerini tamamlamış hem de demografik açıdan kıtada üstünlüğü ele almıştır. Günümüzde Afrika kıtası Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne ek olarak Katolik, Ortodoks ve Protestan mezhepleri ile Yeni Dini Hareketler bünyesinde kabul edilen Yahova Şahitleri ve Mormonlar gibi onlarca farklı kiliseye ev sahipliği yaparak Hıristiyanlık açısından devasa bir çeşitlilik sunmaktadır.

Söz konusu çeşitliliğin yanında Afrika'daki toplulukların din ile iç içe bir hayat yaşaması, dinin hayatın bütün alanında kendine az veya çok yer edinmesi, her şeyiyle dindar olan Afrikalıları anlamının ana anahtarının yine din olması, kısacası dinin salt din olmaktan çok daha fazla bir anlam taşıması Afrika'yı Dinler Tarihi açısından verimli bir çalışma alanı kılmaktadır. Ayrıca Afrika kıtasının tarihsel süreç içerisinde geçmişten günümüze kadar Geleneksel Afrika Dinleri'nin yanında Hıristiyanlık ve İslam'a ev sahipliği yapmış olması ve zaman zaman bu dinler arasındaki mücadelelere şahitlik etmesi de kıtayı Dinler Tarihi açısından önemli kılmaktadır. Bu sebeple Dinler Tarihine konu olması açısından, hiçbir kıtanın Afrika ile kıyaslanamayacağı rahatlıkla ifade edilebilir.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar bana yol gösteren kıymetli danışmanım Prof. Dr. Bülent ŞENAY, bilgisi ve tecrübesi ile değerli katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Dursun Ali AYKİT, konu ile alakalı önemli görüşlerini benimle paylaşan Doç. Dr. Ahmet TÜRKAN, Doç. Dr. Ergin Ögçem ve Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erdem TAŞ hocalarıma ayrı ayrı şükranlarımı arz ederim. Çalışmanın başından sonuna kadar yanımda olan ve birikimleri ile beni her konuda destekleyen Dr. Öğr. Üyesi Yusuf SANSARKAN ile Dr. Öğr. Üyesi İsa GÖKGEDİK'e, tezin tamamını titizlikle okuyarak önerilerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TATLI'ya teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca çalışmanın çeşitli safhalarında emeği geçen diğer tüm hoca ve minnettaram.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLO ve HARİTALAR	xii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, METODU, SINIRLANDIRILMASI VE KAYNAKLARI.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı.....	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Metodu.....	5
1.4. Araştırmanın Kaynakları	8
I. BÖLÜM:	
AFRİKA VE HİRİSTİYANLIK	
1. GELENEKSEL AFRİKA DİNLERİ VE HİRİSTİYANLIK.....	14
1.1. Geleneksel Afrika Dinleri.....	14
1.2. Sömürge Öncesi ve Sömürge Dönemi Afrika'da Hıristiyanlık.....	23
2. AFRİKA'DA MİSYONERLİK FAALİYETLERİ	30
2.1. Hıristiyanların Geleneksel Afrika Dinleri ve Halkına Karşı Tutumu.....	32
2.2. Afrika Halkının Misyonerliğe Tepkisi	36
2.2.1. Afrika Halkı ve Kimlik Krizi.....	39
2.2.2. Batılılaşma mı Millileşme mi?.....	42
2.2.3. Bölünme ve Ayrılıklar	44
3. AFRİKA'DA HİRİSTİYANLIK VE İNKÜLTÜRASYON.....	46

4. YOLLARIN AYRILMASI: MİSYON KİLİSELERİNDEN BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ'NE.....	49
---	----

II. BÖLÜM:

HIRİSTİYANLIĞIN AFRİKA TECRÜBESİ: BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ

1. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ'NİN TANIMI, TERMİNOLOJİSİ VE KARAKTERİSTİĞİ	52
1.1. Tanımı	54
1.2. İsimlendirilmesi	55
1.3. Karakteristik Yapısı	58
2. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ'NİN TARİHSEL ARKA PLANI VE TEŞEKKÜLÜ	60
2.1. Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni Ortaya Çıkaran Arayışlar	63
2.1.1. Afrika Kimliği.....	64
2.1.2. Dinî Sebepler	66
2.1.3. Siyasi ve Ekonomik Sebepler	68
2.2. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Teşekkülünde Karşılaşılan Sosyal, Ekonomik ve Politik Zorluklar	71
2.3. Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne Yönelik Tenkitler	73
2.4. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Hıristiyanlar Tarafından Tanınması.....	76
3. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ'NİN SINIFLANDIRILMASI.....	79
3.1. Bir Mezhep Olarak	80
3.2. Senkretik Bir Hareket Olarak	82
3.3. Siyasi Bir Hareket Olarak.....	86
4. BAŞLICA BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSE GRUPLARI	89
4.1. Etiyopya Kiliseleri.....	91
4.2. Siyon Kiliseleri	94
4.3. Mesihi Kiliseler	97
4.4. Aladura Kiliseleri	100
5. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ TEŞKİLATI.....	103
6. DİASPORADAKİ BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ	105

7. AFRİKA TEOLOJİSİ BAĞLAMINDA HİRİSTİYANLIĞIN BEŞİNCİ MEZHEBİ OLARAK BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ	108
8. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ VE PENTEKOSTALİZM	113
9. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ BAĞLAMINDA HİRİSTİYANLIĞIN AFRİKA'DAKİ GELECEĞİ	118

III.BÖLÜM:

BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ'NİN İNANÇ VE UYGULAMALARI

1. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde Dua ve İbadetin Önemi	122
2. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde Öne Çıkan İnançlar	124
2.1. Tanrı	124
2.2. İsa Mesih	126
2.3. Kutsal Ruh	127
2.4. Kitabı Mukaddes	129
2.5. Ata Ruhları	131
3. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde İbadet ve Diğer Uygulamalar (Ritüeller)	134
3.1. Vaftiz	134
3.2. Vahiy ve Kehanet	135
3.3. Şifa Bağışı	137
3.4. Dillerde Konuşma	139
3.5. Kadının Rolü	140
SONUÇ	143
KAYNAKÇA	146
ÖZGEÇMİŞ	172

TABLO ve HARİTALAR

Tablo 1: 28

Tablo 2: 71

Tablo 3: 95

Harita 1: 27

Harita 2: 31

Harita 3: 33

Harita 4: 44

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, METODU, SINIRLANDIRILMASI VE KAYNAKLARI

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Hıristiyanlığın Afrika'daki varlığı her ne kadar miladi yılların başlangıcına kadar geri götürülse de günümüzdeki nüfus yoğunluğuna misyonerlerin yapmış olduğu faaliyetler sonucunda ulaşılmıştır. Batılı misyonerler kendi çabaları ve sömürge güçlerinin sağlamış oldukları imkânlar ile kıtada önemli faaliyetlere imza atmışlardır. Ancak Batılılar çoğunlukla söz konusu faaliyetlerini ötekine imkân vermeden kendi kültür ve medeniyetini dayatıcı bir yöntemle yerine getirmiştir. Bunun etkisiyle Hıristiyanlaşan bir kısım Afrikalı yeni kabul ettiği din ile geleneksel inanç ve uygulamalar arasında çelişki yaşamaya başlamış, buna mukabil Batı Hıristiyanlığını olduğu gibi kabul etmek yerine kendi kültür, gelenek ve dinleri ile sentezlemeye çalışmıştır. Söz konusu çabaların neticesinde, Afrikalılar Hıristiyanlığı Batı tekelinden çıkararak binlerce bağımsız kilise kurmayı başarmıştır. Afrikalıların böyle bir yola başvurmalarının sebebi ise sömürgeci güçler ve misyonerlerin Afrika kültürünü yok saymak istemeleri, onları küçümsemeleri ve Batı medeniyeti ile Hıristiyanlığı ayrılmaz bir bütün olarak görmeleridir.

Mısır Kıpti Kilisesi ile Etiyopya Kilisesi dahil edilmezse Afrika'da günümüzde her biri kendi içinde binlerce farklı alt gruba sahip kabaca üç geniş Hıristiyan mezhebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki sömürgecilik faaliyetleri ile kıtaya gelen misyonerlerin kurduğu misyon kiliseleridir. İkincisi misyon kiliselerinin hegemonyasına karşı durmak ve geleneksel değerleri korumak adına Hıristiyanlaşmış Afrikalılar tarafından kurulan kiliselerdir. Özellikle bağımsızlığa yapılan vurgu sebebiyle söz konusu kiliselere Bağımsız Afrika Kiliseleri denmiştir.¹ Üçüncüsü ise Amerika'da ortaya çıkan ve Afro-

---

¹ Söz konusu kiliseler için literatürde yaygın olarak kullanılan isimler şöyledir: "African Independent Churches (Bağımsız Afrika Kiliseleri), African Indigenous Churches (Yerel Afrika Kiliseleri), African Instituted Churches (Afrika Temelli/Kuruluşlu Kiliseler), African Initiated Churches (Afrikalılar Tarafından Başlatılan Kiliseler)". Aralarında bazı nüanslar olmakla birlikte bu isimler birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Ancak en çok tercih edilen terim Bağımsız Afrika Kiliseleri'dir. Bu çalışmada ise söz konusu kiliselerin bağımsızlığa yaptığı vurgunun güçlü olması ve ilgili terimlerden Türkçeye çevirisinin en uygun "African Independent Churches" olması hasebiyle Bağımsız Afrika Kiliseleri teriminin kullanımı tercih edilmiştir. Konu ile alakalı tartışma 2. bölümde yer alan "İsimlendirilmesi" alt başlığında detaylı olarak ele alınmıştır.

Amerikalılar tarafından kıtaya taşınan Pentekostal harekettir ki Afrika'daki versiyonuna Afrika Pentekostalizm'i adı verilmiştir.

Afrika Hıristiyanlığını konu edinen bu çalışma giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Birinci bölümde konunun daha iyi anlaşılması ve teze giriş olması adına Geleneksel Afrika Dinleri'ne² kısaca değinilmiştir. Bağımsız Afrika Kiliseleri, Geleneksel Afrika Dinleri ile Hıristiyanlığın karışımı bir din olarak teşekkül etmesi sebebiyle Geleneksel Afrika Dinleri'nin anlaşılması konunun açığa kavuşması adına önem arz etmektedir. Devamında ise Hıristiyanlığın sömürge öncesi ve sömürge sonrası Afrika'daki tecrübesine değinilmiştir. Söz konusu tecrübeye binaen misyonerlerin Afrikalılara karşı tutumu ve Afrikalıların bu tutuma karşı tepkisi ele alınmıştır. Zira Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin doğuşunu tetikleyen temel unsurlardan birisi misyonerlerin ilgili tutumdur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin tanımına, isimlendirilme sürecine ve karakteristik yapısına değinildikten sonra söz konusu kiliseleri ortaya çıkaran arayışlar hakkında bilgi verilmiştir. Etiyopya, Siyon, Mesihi ve Aladura Kiliseleri şeklinde tasnif edilen Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Hıristiyanlık içinde meşru bir mezhep olarak kabul edilip edilmeyeceği, yoksa siyasi veya senkretik bir hareket olarak mı görülmesi gerektiği konusu tartışılmıştır. İlgili bölümün son kısmında ise Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Pentekostalizm'in ilişkisine, mevzubahis kiliselerin Batı diasporasındaki varlığına değinilmiş ve bu arka planla Hıristiyanlığın Afrika kıtasındaki geleceğinin ne olacağı sorusu ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Hıristiyanlığın beşinci ana mezhebi olarak kabul edilip edilemeyeceği meselesi de tartışılmıştır.

Araştırmanın son bölümünde Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde öne çıkan inanç ve ibadetlere değinilmiştir. Teslisin unsurları olan Tanrı, İsa Mesih ve Kutsal Ruh'un

---

² Afrika kıtasında yer alan kabile dinleri, inanç ve uygulamaları ifade etmek için "Geleneksel Afrika Dini" veya "Geleneksel Afrika Dinleri" şeklinde iki farklı kullanım bulunmaktadır. Her iki terim de geleneksel inanç ve uygulamaların bütünü kapsamaktadır. Geleneksel Afrika Dini kavramı geleneksel inançların diğer dünya dinleri gibi sistematik ve kâmil bir din olduğuna vurgu yapmak amacıyla ve ilk defa 1954 yılında G. Parrinder tarafından kullanılmıştır. Geleneksel Afrika Dinleri şeklindeki çoğul kullanım ise kıtada yer alan binlerce farklı dine vurgu yapmak için tercih edilmektedir. Zira söz konusu dinler arasında benzerlikler olduğu kadar farklılar da bir hayli çoktur. John Mbiti, *African Religions and Philosophy*, New York: Anchor Books, 1970, s. 1; "https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199846733/obo-9780199846733-0064.xml" (15.06.2022).

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde kazandığı yeni yoruma ek olarak özellikle ata ruhlarına yönelik inanç incelenmiştir. Zira Geleneksel Afrika Dinleri'nde öne çıkan bir husus olarak ata ruhları Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde de yeni bir anlam kazanarak varlığını devam ettirmiştir. Ayrıca söz konusu kiliseler için ayırıcı bir özellik olması hasebiyle şifa bağışına ve misyon kiliselerinden farkının ortaya konması adına kadının kiliselerdeki rolüne de değinilmiştir. Sonuç bölümünde ise elde edilen tespitler bağlamında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Her ne kadar Afrika kıtası son zamanlarda Türkiye akademisinde farklı alanlarda ilgi görmeye başlamış olsa da bu çalışmalar henüz başlangıç seviyesindedir. Dinler Tarihi alanında ise Afrika kıtası ile alakalı akademik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Afrika'dan burslu gelen öğrenciler kısmen de olsa Dinler Tarihi alanında kendi bölgelerindeki misyonerlik faaliyetlerine yoğunlaşıp akademik düzeyde bir ilgi göstermektedirler. Fakat bu faaliyetler Yüksek Lisans çalışmaları seviyesinde kalmaktadır. Doktora programı kapsamında ise Afrika ile alakalı bilinen tek bir çalışma bulunmaktadır. Çalışmanın konusu olan Afrika Hıristiyanlığı üzerine ise herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum ilgili araştırmanın kapsamını ve sınırını doğrudan etkilemiş ve mevzubahis çalışmanın çerçevesinin çizilmesi noktasında belirleyici olmuştur.

Bağımsız Afrika Kiliseleri içerisinde çalışılmayı bekleyen onlarca önemli kilise bulunmaktadır. Ancak Türkiye'ye tamamen yabancı bir konu olması sebebiyle öncelikle bu kiliselerin teşekkülünün arka planının detaylı bir şekilde ele alınma zorunluluğu hissedilmiştir. Zira “mezhepleşme süreci” olarak nitelediğimiz ve söz konusu kiliselerin ortaya çıkma, sistemleşme ve kurumsallaşmasını ele alan bu sürecin ve arka planın bilinmemesi mevzubahis onlarca kilisenin ayrı bir konu olarak çalışılmasının önüne geçmiş ve çalışmanın kapsamının bu minvalde gerçekleşmesini zorunlu kılmıştır. Bu çalışmanın kapsamı, Bağımsız Afrika Kiliselerinin tarihsel arka planı verilerek teşekkül sebepleri, karakteristik yapısı, misyon kiliseleri, Pentekostalizm ve Geleneksel Afrika Dinleri ile ilişkisi, inanç ve uygulamaları hakkında bilgi vermekle sınırlı tutulmuştur. Ayrıca bu kiliselerin büyümesindeki etkenler (Afrika Kimliği, dinî ve siyasi sebepler) ile sınıflandırılması meselesi (bir mezhep mi, senkretik bir dinî hareket mi yoksa siyasi bir hareket mi?) problem olarak ele alınmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Hıristiyanlık; Katoliklik, Ortodoksluk, Protestanlık ve Ayrılmış Doğu Kiliseleri olmak üzere temelde dört ana grup altında sınıflandırılmaktadır. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin beşinci ana grup olduğu ilk kez bu çalışma ile ortaya konan bir iddiadır. Bağımsız Afrika Kiliseleri Afrikalılar tarafından kurulan, yönetilen ve fonlanan kilise veya senkretik dinî hareketlerdir. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin diğer Hıristiyan gruplardan ayrılan en temel özelliği Hıristiyanlığın Afrika kültür ve dünya görüşüne göre yeniden formüle edilmesidir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri, kuruluşundan günümüze değin çok hızlı bir şekilde büyümektedir. Afrika kiliselerinin bu dinamikliği düşünüldüğü zaman, Hıristiyanlığın sadece demografik olarak Afrika'ya kaymadığı, aksine Afrikalıların Hıristiyanlığı dönüştürmekte olduğu görülmektedir. Bu dönüşüm esnasında ise yeni yorumlar ve yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Kutsal Ruh, şifa bağıışı, kahinlik (prophecy), peygamberlik anlayışı, kilise hiyerarşisinde sadelik, kadının rolü gibi çeşitli uygulama ve inançlar bahis konusu yeni yorumlara örnek olarak verilebilir. Mesela Geleneksel Afrika Dinleri'ndeki ruhi inançlar Hıristiyanlıktaki Kutsal Ruh inancına yeni yorum getirmiştir. Bu açıdan bir kısım Afrika Kilisesi için Kutsal Ruh İncil'den daha yüksek bir otoriteye sahip olmuştur.

Söz konusu kiliseler ilk ortaya çıktığı dönemde çok hızlı bir şekilde büyümesine rağmen Batılı Hıristiyanlar tarafından senkretik-heretik bir dinî hareket olarak görülmüştür. Bu tepkinin altında yatan önemli sebeplerden birincisi Hıristiyan inanç ve uygulamalarının Afrika kültürü içinde yoğrularak yeni bir form içinde sunulması, ikincisi ise Bağımsız Afrika Kiliselerinin, misyon kiliselerinin kıtadaki otoritesini her geçen gün zayıflatmasıdır. Bu yaklaşım 1960'lara, yani Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin en çok etkili olduğu ve mensup kazanmaya başladığı döneme kadar devam etmiştir. Ancak Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne üye olan yerlilerin nüfusu hızlı bir artış gösterince Batılılar onları kabul etmek zorunda kalmıştır. Günümüzde ise Bağımsız Afrika Kiliseleri, Hıristiyanlık içinde Karizmatik/Evanjelic bir hareket olarak kabul edilmektedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Hıristiyanlığı dönüştürdüğü iddiası ve Hıristiyanlığın nüfusunun Güney yarım küreye kaymasına etki eden unsurlardan biri olması, bu çalışmanın yapılmasını önemli hale getirmektedir. Ayrıca nüfus ve etki açısından

dünyadaki en kalabalık din olan Hıristiyanlığın yaşadığı bu tecrübenin ortaya konmasıyla, Dinler Tarihi alanındaki bizce eksik görülen önemli bir boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın amaçları maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- Bu araştırma ile öncelikle Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin teşekkülünde önemli bir yere sahip olan Geleneksel Afrika Dinleri hakkında bilgi verilmesi hedeflenmektedir.
- Bu çalışmanın temel amacı reform niteliğindeki Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin teşekkülünden günümüze kadar olan mahiyetini tarihsel bir kronoloji ile ortaya koymaktır.
- Türkiye'nin Afrika'ya açılımının bütün hızıyla devam ettiği günümüzde atılımların sadece siyasi ve ekonomik alanla sınırlı olması Türkiye açısından yeterli olmayacaktır. İlişkilerin kültür ve din alanında da geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Afrika coğrafyasındaki insanların durumlarının etraflıca anlaşılması elzemdir. Zira toplumu ve insanları şekillendiren ve dönüştüren en önemli etkenlerden biri dindir. Dolayısıyla ilmi çalışmalar bizim için yabancı olan özellikle Sahra altı Afrika'nın öğrenilmesi ve ülkemizin politika üretebilmesi açısından elzemdir. Bu çalışma ile Türkiye'nin Afrika kıtası ile var olan ilişkilerinin daha iyi bir seviyeye gelmesi için küçük de olsa bir katkı sunmak amaçlanmaktadır.
- Afrika, akademik düzlemde bakir bir alan olduğundan, küçük büyük bütün çalışmalar son derecede önemlidir. Bu bağlamda doktora çalışmalarının alana yapacağı katkının yadsınamayacak derecede büyük ve önemli olacağı aşikârdır. Bu sebeple ilgili araştırmanın Türkiye'de yapılan Afrika çalışmalarına doğrudan katkı yapması beklenmektedir. Özellikle bu çalışmanın Bağımsız Afrika Kiliseleri altında yer alan binlerce kilisenin çalışılması için hem bir motivasyon unsuru hem de bir yol gösterici olması hedeflenmektedir.

1.3. Araştırmanın Metodu

Bağımsız Afrika Kiliselerinin günümüzdeki durumunu ortaya koyabilmek adına tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkışı, gelişimi ve geldiği noktayı belirlemek gerekmektedir. Bu

nispetle özellikle Geleneksel Afrika Dinleri hakkında okuyucuya bilgi verilmesi elzemdir. Zira Bağımsız Afrika Kiliseleri Geleneksel Afrika Dinleri'nden beslenen dinî bir harekettir. Bunun için de Dinler Tarihinin Betimleyici Metodu'nun kullanılması tercih edilmiştir. Bu metoda, özellikle birinci bölüm ile inanç ve uygulamaların ele alındığı üçüncü bölümde müracaat edilmiştir.

Çalışmanın ana konusu olan ikinci bölümde Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin doğuşundan gelişip yayılmasına, Geleneksel Afrika Dinleri ve Pentekostalizm ile olan ilişkisine, farklı ülke ve kıtalarda yayılmasına kadar bütün alanları tarihi bir seyir içinde incelenmiş; zaman zaman bahsi geçen kiliseler arasındaki münasebetleri, benzer, ortak ve farklı olan hususları açıklığa kavuşturmak adına Karşılaştırmalı Metoda başvurulmuştur.

Üçüncü bölümde inanç ve uygulamaların açıklanmasında betimleyici metodun yanı sıra Fenomenolojik Metod da kullanılmıştır. Bu doğrultuda ilgili bölümdeki fenomenler tarihsel açıdan ziyade sistematik bir bakış açısı ile ihtiyaç duyulduğu kadar açıklanmıştır. Geleneksel Afrika Dinleri ile Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında bir devamlılık olmasından ötürü bu bölümde ele alınan fenomenler her iki din içindeki anlam ve dönüşümleri kapsayacak şekilde birbirleri ile karşılaştırılarak açıklanmıştır. Örneğin bir inanç ve uygulamanın Geleneksel Afrika Dinleri'nde anlam ve işlevine değinildikten sonra Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde ne gibi yeni anlam ve işlev kazandığına işaret edilmiştir. Zira Bağımsız Afrika Kiliseleri ile şifa bağıışı, ata ruhları, Tanrının mahiyeti, kadının rolü gibi birçok hususta bahsi geçen dönüşümün yaşandığı gözlemlenmiştir.

Bağımsız Afrika Kiliselerinin tarihsel analizi yapılırken bu hareketin kurulmasının arka planı, sosyal yönleri, faaliyetleri, geleneksel inanışları, teşkilatlanma biçimleri, teolojik yaklaşımları gibi konular ele alınmıştır. Bu hareketin doğmasına öncülük eden en önemli etken Batılıların Geleneksel Afrika Dinleri'ne ve kültürüne karşı takındıkları olumsuz düşünce ve tavırlardır. Dolayısıyla bu tarihî arka plan göz ardı edilmeksizin yaşanan sosyal ve teolojik bölünmeler de analitik bir gözle incelenmiştir. Ayrıca konular ele alınırken zaman zaman konuyla alakalı sembolik unsurlara, bunların Bağımsız Afrika Kiliseleri içindeki yerine değinilmiş ve konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak yorumlara ve tanımlara yer verilmiştir. Fenomenolojik yöntemin yanında hermenötik yöntem de kullanılmış, yeri geldikçe ilmi bir şekilde temellendirilmiş yorumlar yapılmıştır. Son

olarak bütün bu süreçte analiz ve değerlendirmelerin, Dinler Tarihi'nin önemli bir kıstası olan objektif yaklaşımla yapılmasına azami derecede özen gösterilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlık ve yazım aşamasında literatür taraması yapılarak konunun kavramsal çerçevesi oluşturulmuş, yurt dışındaki konu ile alakalı yapılan tez, kitap ve makale çalışmaları incelenmiştir. Dünya genelinde din, toplum, demografik yapıyla alakalı istatistiksel bilgiler Batılılar tarafından yapılmaktadır. Bu noktada en önemli kurumlardan biri Pew Araştırma Merkezidir. Tezin konusu olan Bağımsız Afrika Kiliseleri hakkındaki istatistiksel bilgiler de yeri geldikçe bu merkezden alınmıştır.

İlgili çalışmanın tamamlanmasında birçok zorluk ile karşılaşmıştır. Bu zorlukların başında Afrika gibi bir kıtada dinlerin çalışılması gelmektedir. Geleneksel Afrika Dinleri'nin kurucusunun, kutsal kitabının ve peygamberinin olmaması, dinamik bir yapı arz etmesi, sözlü geleneğe dayanması, kabile, ırk, topluluk gibi zaman ve mekân açısından değişiklik göstermesi gibi karakteristik özelliklerinden dolayı anlaşılması ve aktarılması oldukça zor bir dinî gelenektir. Bu sebeple Afrikalı araştırmacıların geleneksel inançların yanlış anlaşıldığı veya bilinçli olarak manipüle edildiği yönündeki eleştirilerinde haklılık payı bulunmaktadır.

Söz konusu zorluklar arasında akademik alanda yapılan ilk çalışmaların Batılı misyonerler tarafından kaleme alınmış olması da zikredilebilir. Teolog, antropolog, sosyolog, tarihçi fark etmeksizin Batılı araştırmacılar Geleneksel Afrika Dinleri'ni çalışırken uzun bir dönem ön yargı ile yaklaşmış ve onların bu tutumu yanlış anlaşılmalara yol açmıştır. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Batılı araştırmacıların Geleneksel Afrika Dinleri'ni ciddiye almaya ve çalışmalarında akademik usulü gözetmeye başladıkları görülmektedir. Devamında ise gerek kıta dışında gerekse kıtada yetişen Afrikalı araştırmacılar konu ile alakalı objektif çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu çalışmaların kıtadaki geleneksel inanç ve kültürünün doğru bir şekilde tanıtılmasında önemli yeri vardır. Zira hem ön yargıdan uzak hem de dil, kültür ve toplumu bilen insanlar tarafından bu çalışmalar yapılmıştır.

Tasnif meselesi Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin çalışılmasında karşılaşılan bir diğer zorluk olarak ifade edilebilir. Dinamik bir yapı olan Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin karizmatik bir lider tarafından kurulması, teşekkülünde bölgesel ve etnik unsurların etkili olması ve gerek misyon kiliselerinden gerekse Geleneksel Afrika Dinleri'nden beslenmesi gibi

faktörler sebebiyle yerel kiliselerin hangi grubun içine dahil edilmesi gerektiği konusu oldukça kafa karıştırıcı olmuştur. Söz konusu mesele tezin ilgili bölümünde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Kaynakları

Afrika kıtası son zamanlarda Türkiye akademisinde ilgi görmeye başlamasına rağmen bu çalışmalar henüz başlangıç seviyesindedir. Afrika'nın dini tecrübesi büyük oranda kapalı bir kutu halinde durmaktadır. Doktorasını Fransa'da yapan Prof. Dr. Ahmet KAVAS, Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erdem TAŞ ve Dr. Öğr. Üyesi İsa GÖKGEDİK İslam Tarihi alanında Afrika çalışmalarına öncülük eden önemli araştırmacılardan bir kaçıdır. Afrika'dan burslu gelen öğrenciler kısmen de olsa Dinler Tarihi alanında kendi bölgelerindeki misyonerlik faaliyetlerine yoğunlaşmış akademik düzeyde bir ilgi göstermektedirler. Fakat bu faaliyetler daha çok Yüksek Lisans çalışmaları seviyesinde kalmaktadır.

Türkiye'de Dinler Tarihi alanında Afrika ile alakalı çalışmalar arasında önde gelenlerden biri Dursun Ali AYKİT tarafından kaleme alınan *Etiyopya Kilisesi*'dir. Aykıt, eserinde Etiyopya Kilisesi'nin tarihi, gelişimi, teolojisi, ibadet ve sakramentleri hakkında detaylı bir şekilde bilgi vermektedir. Diğer bir çalışma Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde Elif KUL tarafından hazırlanan *Geleneksel Gikuyu Dini* adlı Yüksek Lisans çalışmasıdır. Kul, söz konusu çalışmasında Kenya'da yer alan Gikuyu kabilesinin inanç ve uygulamalarını ele almıştır. Bunların yanında Hammet Arslan tarafından kaleme alınan *Afrika Topluluklarında Tabiat Kültü ve Tabii Unsurlara Atfedilen Güçler*, *Afrika Topluluklarında Atalar Kültünün Önemi ve İşlevi* ve *Geleneksel Afrika Dini'nde Tanrı Tasavvuru* makaleleri Dinler Tarihi alanındaki çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Ankara Üniversitesi bünyesinde Özlem Topcan tarafından 2018 yılında hazırlanan *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyon Faaliyetleri (Nijerya Örneği)* adlı tezi ülkemizde Dinler Tarihi alanında Afrika kıtası hakkında yapılan tek doktora çalışmasıdır. Topcan, çalışmasında Pentekostalizm'in Amerika kıtasındaki ortaya çıkış serüveni, teolojisi, uygulamaları ve cemaat yapısına değindikten sonra Nijerya'daki tarihsel gelişim sürecine yoğunlaşmıştır. Tezin ilgili bölümünde Aladura Kiliseleri'nin Bağımsız Afrika Kiliseleri bünyesinde de kabul edilebileceğini vurgulayan Topcan, Aladura Kiliseleri'ni bizim tezimizden farklı olarak Pentekostal Kilise altında ele almış, bu sebeple de

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin teşekkülündeki tecrübeler konuya dahil edilmemiştir. Topcan'ın çalışması elinizdeki tez ile çok kısmi bir yer dışında benzerlik göstermemektedir. Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliselerini konu edinen bu araştırma Türkiye'de ilk olma özelliğini haizdir.

Batı'da Bağımsız Afrika Kiliseleri ile ilgili çalışmaların tarihi söz konusu kiliselerin teşekkülüne kıyasla oldukça geriye gitmektedir. Zira konu ile alakalı ilk çalışmaların 1950'lere doğru başladığı görülmektedir. Söz konusu dönemde yerel kiliselerin çoğunlukla misyon kiliselerinden ayrılarak teşekkül etmesi sebebiyle ilgili eserlerde Bağımsız Afrika Kiliseleri misyon kiliselerine karşı bir meydan okuma olarak yorumlanmış ve Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Batılılar tarafından kabul edilmemesi, bu kiliselerin sapkın ve senkretik bir hareket olarak görülmesi ilgili çalışmaların indirgemeci ve negatif bir bakış açısıyla yapılmasına neden olmuştur. Bu dönemde yapılan çalışmaların tamamı ya Batılı araştırmacılar ya da kıtada faaliyette bulunan misyonerler tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışmalar çoğunlukla Bağımsız Afrika Kiliselerinin doğuşu ve yükselme sebepleri üzerine odaklanmıştır. Ayrıca yapılan çalışmalar bölgesel düzeyde kalmış ve çoğunluğunu misyonerlerin oluşturduğu araştırmacılar çalışmalarını faaliyet bölgeleri ile sınırlandırmıştır. Mesela Harold W. Turner Batı Afrika'da Aladura Kiliseleri, Martin West Orta Afrika'da Kimbanguzim'i, Bengt Sundkler ise Güney Afrika'da Siyon Kiliseleri'ni çalışmıştır. David Barrett'in *Schism and Renewal in Africa: An Analysis of Six Thousand Contemporary Religious Movements*, Gerhardus C. Oosthuizen'in *The Healer-Prophet in Afro-Christian Churches*, ve *Religion Alive: Studies in the new movements and indigenous churches in southern Africa*, H. W. Turner'in *History of an African Independent Church*, Bengt Sundkler'in *Zulu Zion and Some Swazi Zionists* ve *Bantu Prophets in South Africa* gibi eserler bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

1970'lerden sonra Bağımsız Afrika Kiliseleri sayı ve müntesip bakımından misyon kiliselerini geçmiş ve özellikle Sahra altı Afrika'da Hıristiyan nüfusunu ciddi oranda artırmıştır. Buna mukabil söz konusu ikinci dönemde çalışmaların seyrinin de değiştiği görülmektedir. Yeni dönemde yapılan araştırmalarda Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin meşru bir Hıristiyan formu olduğu, her iki dinî gelenek arasında devamlılık ve uyum olduğu yönünde iddialar ileri sürülmüştür. İlk dönemde yapılan çalışmalarda Bağımsız Afrika Kiliseleri için "paganizme geri giden köprüler" olarak bakılırken söz konusu

dönemde Bağımsız Afrika Kiliseleri Hıristiyanlığın taşıyıcısı olarak övgü bile almaya başlamıştır.

Afrikalı araştırmacılar ise 1980'lerden sonra Bağımsız Afrika Kiliseleri üzerine akademik çalışmalar yapmaya başlamıştır. Kıtayı, dili ve geleneksel dinleri bilen araştırmacıların dinamik bir karakteristiğe sahip olan ve bölgeden bölgeye değişiklik gösteren Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni doğru bir şekilde anlayıp açıklayabilmesi daha muhtemel olduğu için Afrikalı araştırmacıların çalışmaları gerek Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne gerekse Afrikalı Hıristiyanlara yeni bir soluk getirmiştir. Ancak yerli araştırmacıların özellikle ilk dönemde yapılan araştırmalara karşı savunmacı bir tutumla eserlerini kaleme alma ihtimalleri de unutulmamalıdır. John Samuel Mbiti, John Samuel Pobee, Tinyiko Sam Maluleke, Ogbu Kalu, Afe Adogame bahsi geçen araştırmacılarından bazılarıdır.

2000'lere doğru yapılan çalışmalar, Bağımsız Afrika Kiliselerine belli bir ilgi ve saygınlık kazandırmıştır. Akademik çalışmaların artması ile bu kiliselerin tanınması da kolaylaşmıştır. Fakat bu çalışmalar Bağımsız Afrika Kiliseleri bünyesinde yer alan belli bir grubu veya o gruptaki bir inanç ve uygulama esası üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak 2000'li yıllardan sonra Bağımsız Afrika Kiliseleri üzerine yapılan çalışmalarında ciddi azalmalar görülmüştür. HIV ve AIDS gibi salgın hastalıkların dikkatleri ve ekonomik destekleri başka yöne çekmesi, konuya ilgi duyan ilk ve ikinci neslin vefat etmesi veya emekli olması, keza Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin gelişmesi ve kurumsallaşmasında ciddi katkıları olan karizmatik liderlerin ölmesi gibi sebepler bunlar arasındadır. Bağımsız Afrika Kiliseleri hakkındaki çalışmaların azalmasında araştırmacı ve akademisyenlerin ilgisinin kıtada yeni bir güç unsuru olan Pentekostalizm'e yönelmesinin de önemli bir etkisi olmuştur. Yine de günümüzde Avrupa'nın çeşitli üniversitelerinde Bağımsız Afrika Kiliseleri üzerine yapılan çalışmalar az da olsa devam etmektedir. Bayreuth Üniversitesi, Hamburg Üniversitesi, Cambridge Üniversitesi, SOAS, Birmingham Üniversitesi ve Leeds Üniversitesi bu konuda çalışmalar yapan Batıdaki önemli akademik kurumlar arasındadır. Afrika'da ise birçok üniversitede, özellikle Bağımsız Afrika Kiliselerine mensup araştırmacılar tarafından konu ile alakalı akademik çalışmalar yapılmaktadır. Etiyopya, Nijerya ve Güney Afrika bu ülkelerden öne çıkanlar arasındadır.

Tez açısından önem arz eden çalışmalardan ilki Beng Sundkler tarafından kaleme alınan *Bantu Prophets in South Africa* ile *Zulu Zion and Some Swazi Zionists* adlı eserlerdir. Bağımsız Afrika Kiliseleri hakkında her ne kadar öncesinde sınırlı çalışmalar yapılmış olsa da bu iki eser sistematik ve kapsamlı olarak hazırlanan ilk çalışma örnekleridir. Afrika'nın Güneyinde misyoner olarak faaliyette bulunan Sundkler, mevzubahis iki çalışmasını da gözlem ve röportaja dayanarak hazırlamıştır. Sundkler zamanına göre kapsamlı sayılabilecek çalışmasını Afrikalı Hıristiyanların potansiyelini gördüğü için yapmıştır. Mezkûr ilk çalışmasında Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni Etiyopya ve Siyon kiliseleri olarak ikili tasnif eden Sundkler, Bağımsız Afrika Kiliseleri hakkında bir tanım öne sürmüştür ve mahalli kiliselerin misyon kiliselerinden ayrılma sebepleri üzerine yoğunlaşmıştır. Sundkler ikinci kitabında Bağımsız Afrika Kiliseleri hakkında zaman zaman oransal bilgi vermiş ve aralarından önemli olan birkaçı üzerine yoğunlaşmıştır. Sundkler ikinci kitabı ile birlikte Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne olan yaklaşımında değişim yaşamıştır. İlk kitabında daha negatif bir bakış açısına sahip olan Sundkler ikinci kitabında Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni kabul etmeye yakın bir pozisyonda durmuştur.

David Barrett tarafından kaleme alınan *Schism and Renewal in Africa: An Analysis of Six Thousand Contemporary Religious Movements* adlı eser önemli çalışmalardan biridir. Saha çalışmasını Afrika'da yerine getiren Barrett, söz konusu eserinde 34 ülkeden 300 kadar kabile arasında ortaya çıkan bağımsızlık hareketini yüzeysel bir şekilde ele almıştır. Barrett, misyon kiliselerinden kopma yoluyla oluşan bağımsız kiliselerin teşekkülünde rol alan sebepleri sıralamakta, en önemli sebebin ise Kitabı Mukaddes'in yerel dillere çevirisinin olduğunu ileri sürmektedir. Barrett söz konusu çalışması ile gerek akademide gerekse siyasi arenada dikkatlerin Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne çevrilmesine katkı sunmuştur.

Ogbu Kalu, Afrika Hıristiyanlığı üzerine çalışmaları ile nam salan ve en etkili isimlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Kalu özellikle Afrika Hıristiyanlığı ve Pentekostalizm ile alakalı yaptığı çalışmaları ile uluslararası bir saygınlık kazanmıştır. Kalu 1970'lerin başından vefatı olan 2009 yılına kadar geniş bir yelpazede 16 kitap ve onlarca makale kaleme almıştır. Tezimiz açısından önemli olanlar arasında *The History of Christianity in West Africa; African Church Historiography: An Ecumenical Perspective; African Christianity: An African Story; African Pentecostalism* çalışmaları bulunmaktadır.

Konu ile alakalı bir diğere önemli isim ve çalışma Afe Adogame tarafından kaleme alınan *The African Christian Diaspora: New Currents and Emerging Trends in World Christianity* eseridir. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin diasporadaki varlığına yoğunlaşan çalışma ilgili konuda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. İlk etapta Afrikalıların Batıya göçünün nedenlerine değinen yazar devamında Afrikalıların Batıda yaşadığı tecrübeleri kimlik, vatandaşlık ve güç ekseninde değerlendirmekte, Batıda açılan en büyük ve popüler kiliselerden bazılarını örnek olarak vermektedir.

John Mbiti'nin kaleme aldığı *African Religions and Philosophy* ile *Introduction to African Religion* tez boyunca en çok kullanılan eserler arasındadır. Mbiti Hıristiyan olmasına rağmen kökenlerine bağlı yetişmiş önemli Afrikalı düşünürlerden biridir. Her iki kitabında da Afrika kültürü ve mirasının zenginliği, özgünlüğü ve etkinliği üzerine uzun uzun açıklamalar yapmıştır. Afrika hakkında yapılan önyargılı ve küçümseyici çalışmaları eleştiren Mbiti Afrika'nın düşünüldüğü gibi karmaşık olmadığı ve zamanla daha iyi anlaşılıp takdir edileceği iddiasını taşımaktadır. Söz konusu iki eser de Geleneksel Afrika Dinleri'ni ve Afrika kültürünü anlamak için baş ucu kitapları arasındadır. Ancak kitaplarında İslam ile alakalı kısımlarda Mbiti'nin İslam'a karşı önyargılı olduğu ve yanlış değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri üzerine en yetkin isimlerden biri de Allan Anderson'dur. Kendisi babasının görevi icabı Güney Afrika'da doğmuş ve hayatının büyük çoğunluğunu orada geçirmiştir. Anderson'un bizim de tezimizde sıklıkla başvurduğumuz onlarca kitap ve makalesi bulunmaktadır. Bunlar arasında konumuzla alakası açısından en önemlisi 2001 yılında yayımladığı *African Reformation: African Initiated Christianity in the 20th Century* adlı kitabıdır. Anderson bu kitabında Bağımsız Afrika Kiliseleri altındaki farklı guruplara yoğunlaşarak onların karakteristik yapısını, farklılıklarını-benzerliklerini ve ortaya çıkış sebeplerini ele almıştır. Anderson farklı birçok kategoriden bol bol örnekler vermiş ve söz konusu kiliselerin teşekkülünü Protestan reformuna benzetmiştir. Bahsi geçen eseri Afrika Hıristiyanlığına ilgi duyanlar için en temel kitaplar arasında yerini almıştır.

Rufus Okikiolaolu Olubiyi Ositelu tarafından 2002 yılında yazılan *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches* kitabı her ne kadar başlık olarak tezimize benzese de içerik

açısından oldukça farklıdır ve bu kitap Bağımsız Afrika Kiliseleri hakkında deskriptif yöntemle temel düzeyde bilgi vermekle yetinmiştir. Diğer önemli bir çalışma ise Marthinus Daneel'in 1987 yılında hazırladığı "Quest for Belonging: Introduction to a Study of African Independent Churches" adlı eseridir. Alanda önemli bir boşluğu dolduran bu kitap bizim çalışmamızdan farklı olarak Bağımsız Afrika Kiliselerinin organizasyon yapısı, eğitim faaliyetleri ile olan ilişkisi, şehir yapılanması gibi konulara eğilmektedir.

Kitapların dışında konu ile alakalı önemli miktarda makale, tez ve proje gibi çalışmalar da mevcuttur. Ancak bunların hepsini burada zikretmek mümkün değildir. Yukarıda ismi geçen araştırmacılar dışında ilgili konuya katkıda bulunan birçok isim bulunmaktadır. Söz konusu makalelerin en önemlileri arasında aşağıdaki çalışmalar örnek olarak verilebilir: José Antunes da Silva tarafından yazılan "African Independent Churches Origin and Development"; Tinyiko Sam Maluleke tarafından kaleme alınan "Christ in Africa: The Influence of Multi-Culturality on the Experience of Christ"; Terence Ranger'in yazdığı "African Initiated Churches"; Kwame Bediako'nun yayımladığı "The Roots of African Theology"; Dirk Van der Merwe'nin hazırladığı "From Christianising Africa to Africanising Christianity: Some Hermeneutical Principles"; Stephen Hayes'in yazdığı "The African Independent Churches: Judgement Through Terminology"; James W. Fernandez tarafından hazırlanan "African Religious Movements—Types and Dynamics"; Joel E. Tishken'nin kaleme aldığı "A Brief History and Typology of the African Reformation"; Ezra Chitando'nun yazdığı "Naming the Phenomena: The Challenge of African Independent Churches"; G. C. Oosthuizen'nin yazdığı "Indigenous Christianity and the Future of the Church in South Africa" ve David T. Adamo'nun kaleme aldığı "Christianity and the African Traditional Religion(s): The Postcolonial Round of Engagement".

Batılı araştırmacılar, Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni senkretik ve heretik bir hareket olarak görüp çalışmalarını bu tarzda yürütürken Afrikalı araştırmacıların bu yaklaşım karşısında savunmacı bir tutum sergilediği söylenebilir. Bu tez çalışması ise zikredilen iki yaklaşımın aksine konuyu objektif bir yaklaşımla ele almayı hedeflerken misyoner ve oryantalist bakıştan farklı olarak Afrika Hıristiyanlığını ötekileştirmeden anlamaya çalışmak ve araştırmayı bu yönelimle tartışmak niyetindedir.

I. BÖLÜM: AFRİKA VE HİRİSTİYANLIK

1. GELENEKSEL AFRİKA DİNLERİ VE HİRİSTİYANLIK

1.1. Geleneksel Afrika Dinleri

Afrika, yüzlerce farklı etnik grup, dil, din, kültür ve geleneği ile devasa bir çeşitlilik sunan kıta olma özelliğini haizdir. Çeşitlilik Geleneksel Afrika Dinleri söz konusu olduğunda da ortaya çıkmaktadır. Farklı kökenlere sahip, toplumdan topluma ve kabileden kabileye değişen, birbirlerinden az veya çok değişkenlik gösteren binlerce geleneksel din görmek mümkündür. Batı Afrika’da Mende, Kpelle, Akan, Yoruba dini; Doğu Afrika’da Galla, Turu, Kikuyu dini; Güney Afrika’da Lunda, Tonga, Shoma, Zulu dini; Kuzey Afrika’da Latuka, Nubians dini bunlardan sadece birkaçıdır.³ Kıtadaki etnik grupların zamanla kendine özgü dinî inanç ve uygulamalar geliştirdiği görülmektedir. Ancak özgünlüklerin ve farklılıkların yanında benzerlikler de bir hayli çoktur. Söz konusu benzerlikler, Afrika’da yer alan farklı inançların, adeta bir bütün ve birbirini tamamlayan geleneksel bir inanç gibi yorumlanmasına imkân sağlamaktadır.⁴

“Geleneksel Afrika Dinleri” nedir sorusu hem Batılı hem de Afrikalı araştırmacılar için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Binlerce farklı yerel inancın bulunması, bu inançların dinamik bir yapı arz etmesi, kurucularının ve kutsal kitaplarının olmaması gibi sebepler, kapsayıcı veya sınırlandırıcı bir tanım yapmaya engel teşkil etmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar Batılı araştırmacıların kıta hakkındaki emperyalist ve küçümseyici bakış açısı da doğru bir tanım bulmanın önündeki engellerden biridir.

Geleneksel Afrika Dinleri hakkında yapılan tanımlar genel hatlarıyla olumlu ve olumsuz olmak üzere kabaca iki kategoride sınıflandırılabilir. Her iki kategorinin birçok örneği olmakla birlikte bazı tanımlar öne çıkmaktadır. İlk kategorideki tanımlardan biri David Bosch’a aittir. Bosch, Geleneksel Afrika Dinleri’ni birbirleriyle bağlantılı şu üç anahtar

---

³ Rufus Osielu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, Münster: Lit Verlag, 2002, s. 17.

⁴ Riggs Thomas, “African Traditional Religions”, *Encyclopedia of Religious Practices*, Thomson Gale, 2006, s. 1.

kavram ile açıklamaktadır: Teizm, ruhçuluk ve dinamizm.⁵ Afrikalı araştırmacı Joseph Awolalu ise Geleneksel Afrika Dinleri’ni “Tarihsel olarak geriye ne kadar gidilirse gidilsin kurucusu bulunmayan, nesilden nesile aktararak günümüze ulaşan ve bugün hala uygulanan dinlerdir.” şeklinde tarif etmektedir.⁶ İlk kategorideki iki örneğe ek olarak Geleneksel Afrika Dinleri’nin temel özelliklerinin ön plana çıkarılması ile yapılan tanımlar da bulunmaktadır.⁷

Geleneksel Afrika Dinleri’ni tanımlarken Lucien Lévy Bruhl’in “Primitive”⁸, John V. Taylor’ın “Primal”⁹ kavramlarını tercih etmesi ikinci kategoriye örnek olarak verilebilir. Ayrıca William Willoughby’nin Geleneksel Afrika Dinleri’nden biri olan Bantu dinini “animizm ve atalara tapınma” olarak tanımlaması da bu kapsamdadır.¹⁰

Geleneksel Afrika Dinleri hakkında çok sayıda tanımın olması, bazı eleştirilerin yapılmasına yol açmıştır. Özellikle Afrikalı araştırmacılar, Batılıların Geleneksel Afrika Dinleri’ni açıklamak maksadıyla başvurduğu kavram ve tanımları yeterli görmemişler, hatta söz konusu kavram ve tanımları zaman zaman eleştirmişlerdir. Bu kapsamda öne çıkan isimlerden biri E. Bolaji Idowu’dur. Idowu, Geleneksel Afrika Dinleri’ni tanımlamak için kullanılan terimlerin doğru seçilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Idowu’ya göre Edward Burnett Tylor tarafından popülerleştirilen animizm terimi “terminoloji hataları” kapsamında ele alınmalıdır.¹¹ Bir diğer Afrikalı teolog Mbiti’ye göre “animizm” Afrika’daki dinler için uygun bir tanım değildir ve kati surette terk edilmesi gerekmektedir.¹² Mbiti, atalara tapınma ve büyü gibi terimlerin de kullanımını reddetmektedir. Çünkü ona göre bahsi geçen terimler Afrika’nın ne kadar az ve yanlış anlaşıldığını açıkça göstermektedir.¹³

---

⁵ David Bosch, *The Traditional Religions of Africa*, Pretoria: University of South Africa, 1975, s. 3.

⁶ Joseph Awolalu, “Encounter Between African Traditional Religion and Other Religions in Nigeria”, *African Traditional Religions in Contemporary Society*, ed. Jacob Olupona, Saint Paul: Paragon House, 1991, s. 111.

⁷ Detaylı bilgi için bakınız: Yusufu Turaki, *Christianity and African Gods: A Method in Theology*, Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys, 1999, s. 69.

⁸ Bak. The Primal Vision: Christian Presence Amid African Religion 1994

⁹ Bak. The ‘Soul’ of the Primitive 1965

¹⁰ William Willoughby, “Some Conclusions Concerning the Bantu Conception of the Soul”, *Journal of the International African Institute*, c. 1, sy. 3 (1928), s. 338.

¹¹ Allan Anderson, *Moya: The Holy Spirit in an African Context*, Pretoria: University of South Africa, 1991, s. 11.

¹² Mbiti, *African Religions and Philosophy*, s. 10.

¹³ Mbiti, *African Religions and Philosophy*, ss. 11–12.

Öne çıkan isimlerden bir diğeri T. N. O. Quarcoopome'dir. Quarcoopome, Geleneksel Afrika Dinleri'nin yanlış anlaşıldığı ve yorumlandığı kadar başka bir dinin olmadığını iddia etmiştir. Ona göre Batılı araştırmacılara ilaveten eğitilmiş Afrikalılar bile aynı yanılgıya düşmüş, Geleneksel Afrika Dinleri'ni tanımlarken animizm, fetişizm ve paganizm gibi kavramlara başvurmuşlardır.¹⁴ Bunlara ek olarak, Aylward Shorter ise "animizm" kavramından kaçınılması gerektiğini çünkü yüce bir varlığı hariç tutarak sadece ruhlara inanmaya vurgu yapılmasının Afrika'ya haksızlık olacağını ifade etmiştir.¹⁵

Yukarıda kısaca değinilen tartışmalardan anlaşılacağı üzere Geleneksel Afrika Dinleri söz konusu olunca kapsayıcı veya sınırlayıcı bir tanım ortaya koymak mümkün değildir. Geleneksel Afrika Dinleri'nin ne olduğu sorusu yerine ne olmadığı sorusuna yönelmek ve karakteristik özelliklerini ön plana çıkararak tarif etmek daha doğru olacaktır. Bu açıdan Geleneksel Afrika Dinleri animizm, ilkel, atalara tapınma, sihir, büyü, totemizm, fetişizm, natürizm, paganizm veya politeizm gibi kavramlar ile açıklanabilecek bir olgu değildir.

Batının, Afrika'daki yerel dinleri ilkel, büyü, fetişizm, geleneksel veya kabile dini gibi kavram ve sıfatlar ile açıklamasının arka planında yatan birçok sebep vardır. Batılı araştırmacıların Afrika'daki dinleri tarihsel bağlamından ve kendi kültürlerinden soyutlayarak Batı merkezli bir bakışla anlamlandırmaya çalışmaları, Afrika'daki yerel dinleri Batılılaştırma eğilimine sahip olmaları¹⁶ ve dinleri toplumların ekonomik ve teknolojik gelişmişlik seviyesine göre değerlendirmesi bu sebeplerden sadece birkaçıdır. Özellikle sonuncusu, yani dinlerin ekonomik ve teknolojik gelişmişlik seviyesine göre değerlendirilmesi, dinlerin de evrimsel gelişiminin olduğu kanaatini doğurmuştur. Bu kanaate göre bazı dinler gelişirken diğerleri gelişmemekte, ilkel ve kabile dini olarak kalmaktadır.¹⁷ Bu yaklaşımın Batılılara, "Beyaz adamın yükü" bağlamında Afrika'daki yerel dinlere müdahale etmenin yolunun açtığı görülmektedir.

---

¹⁴ Uchenna Onuzulike, "African Crossroads: Conflicts between African Traditional Religion and Christianity", *The International Journal of the Humanities*, c. 6, sy. 2 (2008), s. 164, doi:10.18848/1447-9508/cgp/v06i02/42362.

¹⁵ Anderson, *Moya: The Holy Spirit in an African Context*, s. 12.

¹⁶ Jaco Beyers, "What is religion? An African Understanding", *HTS Theologiese Studies / Theological Studies*, c. 66, sy. 1 (2010), s. 1, doi:10.4102/hts.v66i1.341.

¹⁷ Beyers, "What is religion? An African Understanding", s. 1.

Geleneksel Afrika Dinleri topluma mal edilmiş bir inanç ve uygulamalar bütünü olması sebebiyle atalar ile torunları, geçmişle bugünü birbirine bağlayan bir köprü niteliğindedir. Öğreti ve inançları, şarkılar, destanlar, bayramlar, mabetler, isimler, atasözleri hatta dans ve oyunlar gibi bireyin ve toplumun her katmanında görmek mümkündür.¹⁸ Gelenegin koruyucusu, toplumda saygınlıkları yüksek olan kâhin, şifacı ve büyüklerdir. Geleneksel Afrika Dinleri'nin kökeni ve teşekkülü hakkında binlerce farklı anlatı mevcuttur. İsmindeki “gelenek” kavramı ile yerli ve özgün olduğu, yani dışardan bir müdahaleye uğramaksızın günümüze ulaştığı kastedilmektedir.¹⁹ Ancak diğer dinlerle iletişim içinde olunması veya onlara maruz kalınması sebebiyle, özellikle inanç ve uygulama gibi birçok alanda Hıristiyanlık ile İslam'ın etkisi bir hayli yüksektir.²⁰

Spesifik bir tanımlamaya sınırlandırılmamış olan Geleneksel Afrika Dinleri'nin mevcut karakteristik özellikleri üzerinden anlaşılması mümkündür.

1. Geleneksel Afrika Dinleri'nde kutsal ve dünyevi diye bir ayırım bulunmamaktadır.²¹ Bireyler din, kültür ve gelenek ile iç içe geçmiş bir hayat sürmektedir. Mbiti bu durumu “Afrikalılar o kadar çok dindardır ki, din hayatın tüm alanına kalıcı olarak nüfuz etmiştir. Dini izole etmek her zaman kolay ve mümkün değildir.”²² şeklinde izah etmektedir. Afrika toplumları ateist/ateizm diye bir kavrama da aşına değillerdir. Bir Ashanti ata sözünde “Hiç kimse çocuğuna Tanrı hakkında bilgi vermez.” ifadesi bunu göstermektedir.²³ Geleneksel Afrika Dinleri'nde kutsal ve dünyevi diye bir ayırımın olmaması ise dinin toplumdaki görünürlüğünü en aza indirmekte,

---

¹⁸ Christopher Ndubuisi Ibenwa, “Influences of Christian Religion on African Traditional Religion And Value System”, *Research on Humanities and Social Sciences*, c. 4, sy. 9 (2014), s. 149, www.iiste.org; Onuzulike, “African Crossroads: Conflicts between African Traditional Religion and Christianity”, s. 163; Thomas, “African Traditional Religions”, s. 4.

¹⁹ Nokuzola Mndende, “Law and Religion in South Africa: An African Traditional Perspective”, *Nederduitse Gereformeerde Teologiese Tydskrif*, c. 54 (2013), s. 76, doi:10.5952/54-0-292.

²⁰ Thomas, “African Traditional Religions”, s. 2.

²¹ Kwame Gyekye, *African Cultural Values*, New York: Sankofa Publisher, 1996, s. 4; Jele S. Manganyi, Johan Buitendag, “A Critical Analysis on African Traditional Religion and the Trinity”, *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, c. 69, sy. 1 (2013), s. 3, doi:10.4102/hts.v69i1.1934; Friedrich Dierks, “Communication and World View”, *Missionalia: Southern African Journal of Mission Studies*, c. 11, sy. 2 (1983), s. 49; Gayraud Wilmore, “Historical Perspective”, *The Cambridge Companion to Black Theology*, ed. Dwight Hopkins, Edward Antonio, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 20; Beyers, “What is religion? An African Understanding”, s. 6.

²² Mbiti, *African Religions and Philosophy*, s. 1.

²³ R. S. Rattray, “The African Child in Proverb, Folklore and Fact”, *Journal of the International African Institute*, c. 6, sy. 4 (1933), s. 470.

hatta yabancıların toplumdaki uygulamalardan hangisinin dinî hangisinin dünyevi olduğunu ayırt etmesinin neredeyse mümkün olmadığı ifade edilmektedir.²⁴

2. Geleneksel Afrika Dinleri'nin kurucusu, kutsal kitabı, sınırları çizilmiş bir öğreti ve teolojisi (iman esasları) bulunmamaktadır. Geleneksel Afrika Dinleri'nde belirlenmiş dogmalar yerine hayati öneme sahip belli başlı ilkeler vardır. İnanç ve öğretiler, sınırları çizilmediği için, zamanla değişebilmekte, diğer din ve kültürlerden etkilenebilmektedir. Bu sebeple Geleneksel Afrika Dinleri, bağluları tarafından oldukça dinamik bir din olarak tarif edilmektedir.²⁵ Bu çalışmanın konusu olan Bağımsız Afrika Kiliselerinin ortaya çıkış serüveninin bir yönü, Geleneksel Afrika Dinleri'nin bu karakteristik yapısı ile alakalıdır.
3. Geleneksel Afrika Dinleri'nde ezeli ve ebedi olan yüce bir Tanrının varlığı kabul edilmesine rağmen Yüce Tanrı insanların hayatında herhangi bir etkiye sahip değildir. Birçok Afrikalı için bir aracı olmaksızın Yüce Tanrıya direkt ibadet edilmesi hem doğru değildir hem de aradaki mesafenin uzaklığı bunu mümkün kılmamaktadır.²⁶ Mesela Nijerya'daki Yoruba halkına göre Ezeli Tanrı, aracı tanrıları, ruhları ve evreni yaratmış, daha sonra evreni tanrılar ve ruhlara teslim ederek inzivaya çekilmiştir.²⁷ Yüce Tanrı, tanrılar ile ata ruhlarına hükmederken tanrılar ile ata ruhları da insanlar üzerinde kontrol gücüne sahiptir.²⁸ İnsanlardan üst bir konumda olan ata ruhları hiyerarşide tanrılar ile yan yanadır.²⁹ Dolayısıyla Afrika halkı için Yüce Tanrı ile insanlar arasında aracılık görevi yapan, insanların dualarını işiten ve onları gören ata ruhları önemlidir.

---

²⁴ James Cox, "Characteristics of African Indigenous Religions in Contemporary Zimbabwe", *Indigenous Religions: A Companion*, ed. Graham Harvey, London: Casell, 2000, s. 231, doi:10.5860/choice.38-2117.

²⁵ Mndende, "Law and Religion in South Africa: An African Traditional Perspective", s. 76.

²⁶ Mbiti, *African Religions and Philosophy*, s. 88; Turaki, *Christianity and African Gods: A Method in Theology*, s. 86 ve 162.

²⁷ David Adamo, "Christianity and the African Traditional Religion(s): The Postcolonial Round of Engagement", *Verbum et Ecclesia*, c. 32, sy. 1 (2011), s. 3, doi:10.4102/ve.v32i1.285.

²⁸ Jude Aguwa, "Mission, Colonialism, and the Supplanting of African Religious and Medical Practices", *Missions, States, and European Expansions in Africa*, ed. Chima Korieh, Chijioke Njoku, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2007, s. 129.

²⁹ Francis Anekwe Oborji, "In Dialogue With African Traditional Religion: New Horizons", *Mission Studies*, c. 19, sy. 1 (2002), s. 24.

4. Ruhî varlıklar ve onlarla iletişime geçilebileceği inancı Afrika'da din ve hayatın kaçınılmaz bir parçasıdır. Afrika'da yüce bir tek Tanrı inancının yanında sayısı ve çeşidi bir hayli çok olan tanrılar ve ruhlar bulunmaktadır. Bunlar arasında saygı duyulan ve sevilen ruhlar olduğu gibi hastalık ve ölüm gibi felaket getiren kötü ruhlar, cadılar ve büyücüler de vardır.³⁰ Buhlmann'ın, Afrika'da bu meseleyi inkâr edenin normal kabul edilmeyeceğini ifade etmesi buna işaret etmektedir.³¹ Afrika geleneğinin yabancılar tarafından yanlış anlaşılmasının ve yorumlanmasının sebeplerinden biri de ruhların sayı ve çeşitlilik bakımından çok olması ile alakalıdır. Ayrıca bazı araştırmacılara göre kıtada etkin olan Hıristiyanlık ve İslam bu meselenin anlaşılmasını daha da zorlaştırmaktadır.³²
5. Geleneksel Afrika Dinleri'nde insanlar ile ata ruhları arasında karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Ata ruhları yaşayanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını giderirken insanlar da ata ruhlarına tazimde bulunmaktadır. İnsanlar ile ata ruhları arasında çıkar ilişkisine dayalı bir uyum söz konusu olduğu iddia edilebilir.³³ Söz konusu uyumun bozulması ise yaşayanların aleyhine olmaktadır.
6. Geleneksel Afrika Dinleri'nde dinin özü teolojik veya felsefi öğretilerden ziyade sözlü kültür, ibadet, dil, ritüel ve sembollerde bulunmaktadır.³⁴ İbadet ve ritüeller oldukça canlı ve neşeli olarak icra edilmektedir. Bu açıdan Afrikalılar ibadetlerinde çeşitli enstrümanlar kullanmakta, şarkılar söylemekte, dans etmekte, alkışlamakta ve ıslık çalmaktadır.³⁵ Onlar, ritüeller yoluyla tanrılar ile olan iletişimlerinin sürekliliğinin sağlandığını düşünmektedir. Afrika kültüründe sembollerin de çok önemli bir yeri vardır,

---

³⁰ José Antunes, "African Independent Churches Origin and Development", *Anthropos*, c. 88 (1993), s. 394; Zablon Nthamburi, "Toward Indigenization of Christianity in Africa: A Missiological Task", *International Bulletin of Missionary Research*, c. 13, sy. 3 (1989), s. 113, doi:10.1177/239693938901300304.

³¹ Walbert Buhmann, *The Coming of the Third Church: An Analysis of the Present and Future of the Church*, New York: Orbis Books, 1977, s. 152.

³² Goodman Agrippa Khathide, *Spirits in the First Century Jewish World, Luke Acts and in the African Context: An Analysis*, University of Pretoria, 2003, s. 290.

³³ Detaylar ilgili başlıkta verilecektir.

³⁴ Beyers, "What is religion? An African Understanding", s. 6.

³⁵ David Mushayavanhu, Graham Duncan, "The Spiritual Weakness of Churches Founded by Western Missionaries: The Cause of the Rise of Africa Independent Churches in Zimbabwe with Special Reference to the Uniting Presbyterian Church in Southern Africa", *Verbum et Ecclesia*, c. 35, sy. 1 (2014), s. 2, doi:10.4102/ve.v35i1.1254.

hatta bu semboller Geleneksel Afrika Dinleri'nin anlatımında merkezi bir role sahiptir. Özellikle ilk Afrikalıların mağaralara çizdiği kutsal resim ve ikonlar Geleneksel Afrika Dinleri'nin önemli bir anlatımı olarak öne çıkmaktadır.³⁶

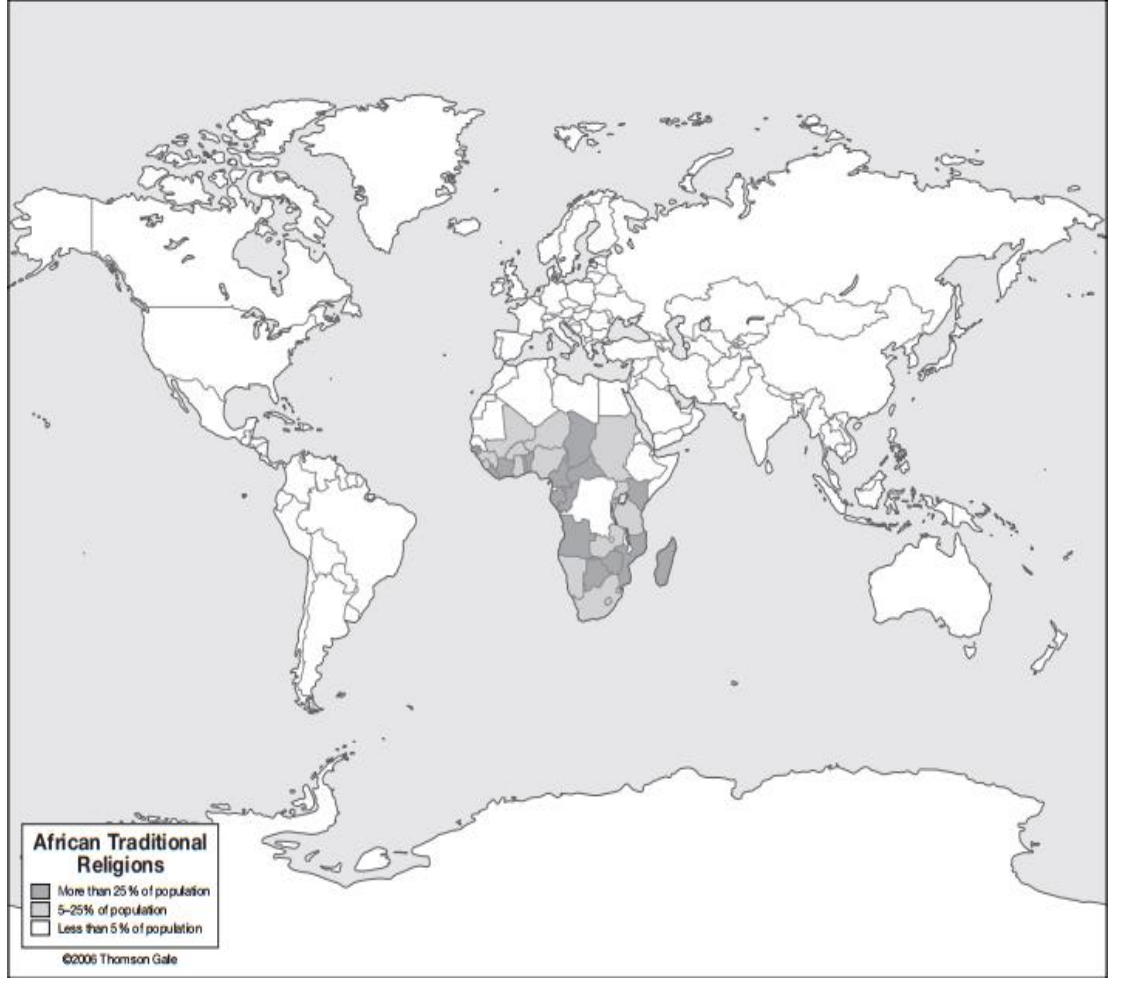
7. Geleneksel Afrika inancına göre evren görünür ve görünmez olmak üzere iki katmandan oluşmaktadır. Bu evrenlerden birinde insanlar ve canlılar yaşarken diğerinde tanrılar ve ruhlar yaşamaktadır. Bir Afrikalı için iki dünya arasındaki dengeyi sağlamak ve sürdürmek çok önemlidir. Zira dengenin bozulması ruhlardan ziyade insanların aleyhine olacak bir durumdur. Geleneksel Afrika Dinleri, iki dünya arasındaki dengeyi düzenleme ve koruma görevini yerine getirmektedir.³⁷
8. Afrika'da inanç ve öğretilerin ifade ediliş biçimi çok ve çeşitli olmasına rağmen temelindeki felsefe hemen hemen hepsi için aynıdır. Dolayısıyla binlerce çeşit geleneksel dinin karakteristik özellikleri genel anlamda ortaktır. Bu sebeple mahalli dinleri ifade etmek için Geleneksel Afrika Dinleri kavramı ortak olarak kullanılmaktadır.³⁸

---

³⁶ Thomas, "African Traditional Religions", s. 12.

³⁷ Beyers, "What is religion? An African Understanding", s. 3.

³⁸ Mbiti, *African Religions and Philosophy*, s. 1.

Harita 1: 2006 yılı itibariyle Geleneksel Afrika Dinlerinin ülkelere göre oranı³⁹

³⁹ Thomas, "African Traditional Religions", s. 3.

Geleneksel Afrika Dinleri'nin Ülkedeki Nüfusları ve Yüzdeleri Oranları	1900	1970	1975	1980	2000
Botsvana	102,900 85.7%	347,200 56.3%	362,560 52.5%	3,909,104 9.2%	4,915,003 4.4%
Kongo	526,500 97.5%	79,580 6.7%	76,240 5.7%	7,240 4.8%	75,800 2.8%
Gana	1,987,000 90.3%	2,864,000 33.2%	2,690,600 27.3%	2,451,400 21.4%	1,177,500 5.6%
Lesotho	271,200 88.9%	137,210 13.2%	100,310 8.7%	80,200 6.2%	61,000 3.0%
Madagaskar	1,556,000 60.3%	3,408,050 49.2%	3,859,780 48.1%	4,390,180 47%	7,591,000 42.7%
Malavi	714,000 95.4%	1,075,200 24.7%	1,059,800 21.6%	1,057,400 19%	1,049,000 11%
Mozambik	2,504,900 96.4%	4,757,300 57.8%	4,832,300 52.3%	4,963,700 47.8%	6,197,000 35.1%
Namibya	129,600 91.3%	33,100 5.2%	28,300 4.0%	27,800 3.5%	26,400 2.0%
Güney Afrika	2,793,000 57%	3,889,210 18.1%	4,189,700 17%	4,534,400 15.9%	6,519,000 13.1%
Svaziland	7,9200 99%	115,700 28.3%	112,360 24%	113,490 20.9%	127,260 13.5%
Zimbabve	479,800 96%	2,469,000 46.5%	2,729,500 43.5%	3,034,300 40.5%	4,440,000 29.3%

Tablo 1: Geleneksel Afrika Dinleri mensuplarının yıl esaslı ülkelere göre nüfusu ve nüfus oranları⁴⁰

Her ne kadar tartışmaya açık olsa da Geleneksel Afrika Dinleri üzerine demografik açıdan en güncel veriler Amerika Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) tarafından paylaşılmaktadır. Buna göre 2011 yılı verilerine göre Botsvana'da yüzde 4.1, 2014 yılı verilerine göre Kongo'da yüzde 4, 2021 yılı verilerine göre Gana'da yüzde 3.2, 2021 yılı verilerine göre Madagaskar'da yüzde 1.7, 2018 yılı verilerine göre Malavi'de yüzde 1.1, 2017 yılı verilerine göre Mozambik'te yüzde 4.8, 2015 yılı verilerine göre Güney Afrika'da yüzde

⁴⁰ Cornel du Toit, *African Challenges: Unfolding Identities*, Pretoria: Pretoria Duplicating Company, 2009, s. 71.

5.4, 2015 yılı verilerine göre Zimbabve’de yüzde 1.5 civarı Geleneksel Afrika Dinleri’ne mensup insan yaşamaktadır.⁴¹

1.2. Sömürge Öncesi ve Sömürge Dönemi Afrika’da Hıristiyanlık

Hıristiyanlığın Afrika kıtasına ne zaman ulaştığına dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte⁴² Kıpti geleneğine ve diğer bazı kaynaklara göre Aziz Markos MS 40’larda İskenderiye’ye gelerek Mısır Kıpti Kilisesini⁴³ kurmuştur.⁴⁴ Mısır Kıpti Kilisesi Kudüs’ten sonra ikinci, Afrika’da ise ilk sırada yer almıştır. Sonraki ilk üç yüzyılda Hıristiyanlık, Nûbe (günümüz Mısır’ın Güneyi ile Sudan’ın Kuzeyi) ile o dönem Roma İmparatorluğunun hakimiyeti altında olan Kuzey Afrika’ya, dördüncü yüzyılın ortasına gelindiğinde Mısır üzerinden Etiyopya’ya yayılmıştır.⁴⁵ Hıristiyanlık, MS 180 ile 430 yılları arasında ise, günümüz Libya, Tunus, Cezayir ve Fas ülkelerinin sahil şeridi boyunca ilerlemiştir.⁴⁶ Hıristiyanlık, bu dönemde Roma’nın da etkisiyle Kuzey Afrika’da nüfuz sahibi olmasına rağmen yedinci yüzyılda İslam’ın Afrika’da hızla yayılması sonucunda Mısır Kıpti Kilisesi ve Etiyopya Kilisesi dışında kalan yerlerde neredeyse tamamen ortadan kaybolmuştur.

İslam’ın Afrika’da yayılmasına müteakiben her ne kadar kıtada Hıristiyanlığın etkisi azalsa da Afrika, Hıristiyanlar için önemini tarih boyunca devam ettirmiştir. Kıpti Kilisesi ile Etiyopya Kilisesi’nin erken dönemde kurulması ve dışardan bir müdahale olmaksızın günümüze ulaşması,⁴⁷ İsa’nın çocukken ailesi ile Mısır’a gitmesi,⁴⁸ Barnabas’ın Pavlus ile yolları ayrıldıktan sonra İsa’nın müjdesini yaymak amacıyla ziyaret ettiği ilk yerin

⁴¹ “<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/>”.

⁴² Francois Decret, *Early Christianity in North Africa*, Cambridge: James Clarke, 2009, s. 12.

⁴³ Kilise’nin son patriklerinden olan Şennûde (1971-2012) Mısır Kilisesi’ni “Afrika Kiliselerinin Anası” olarak nitelendirmektedir. Ekrem Sert, *Mısır Kıpti Kilisesi ve Günümüzdeki Durumu*, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2017, s. 6.

⁴⁴ Elias Bongmba, “Christianity in North Africa”, *The Routledge Companion to Christianity in Africa*, ed. Elias Bongmba, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2016, s. 26; Ogbu U Kalu, “African Christianity: An Overview”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 26.

⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz.: Dursun Ali Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2013.

⁴⁶ Kuzey Afrika kozmopolit bir bölge olması hasebiyle birçok bölgeden insanların uğrak yeri idi. M.Ö. 30 yılında Roma İmparatorluğunun bir eyaleti olmuş ve İmparatorluk için buğday, şarap, zeytin yağı gibi yiyecek açısından zengin bir kaynak olmuştur. (Bongmba, “Christianity in North Africa”, s. 25.) Hıristiyanlığın Kuzey Afrika’da hızlı bir şekilde varlık göstermesinin sebeplerinden biri de Roma ile münasebetleri olduğu söylenebilir.

⁴⁷ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 25.

⁴⁸ Matta 2: 13-15

İskenderiye olması,⁴⁹ Matta, Markos ve Luka'da adı geçen ve İsa'ya haçını taşımasında yardım eden Cyrene'li Simon'un Libyalı olması bu önemi artırmaktadır. Söz konusu tecrübeler, Batılı iddiaların aksine Afrika kıtasının Hıristiyanlıkla tanışmasının yalnızca sömürgecilik ve misyonerlik faaliyetleriyle başlamadığını kanıtlamaktadır.⁵⁰ Afrikalılar, Batılılardan çok önce Hıristiyanlık ile karşılaşmış, hatta ilk dönem Hıristiyanlığının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. 19. yüzyılda yaşamış ünlü Roma tarihçisi Theodor Mommsen bu durumu şöyle izah etmektedir:

Hıristiyanlığın gelişiminde en önemli rolün sahibi Afrika'dır. Hıristiyanlık Afrika sayesinde dünya dini olmuştur... Latin Hıristiyanlık Roma'nın yerine Kartaca'da gelişmiştir. 5. yüzyılda Kuzey Afrika'da beş yüz veya altı yüz kadar piskoposluk vardı. Manastırlar sosyal hayatın bir parçası gibiydi. Batının hiçbir yerinde Afrika'daki gibi Ortodoks din adamları ve insanlar yoktu.⁵¹

Afrika'nın, ilk dönem Hıristiyanlığı açısından önemli olmasının diğer sebebi, Hıristiyanlığın kurumsallaşma dönemindeki üstlenmiş olduğu etkin roldür. Mesela İskenderiye Okulu'nun, Roma İmparatorluğunun kısıtlamaları içinde Hıristiyan teolojisi ve kimliğini güçlendirmede öne çıkması buna örnek olarak verilebilir.⁵² 4. yüzyılda Hıristiyanlığın yayılmasında güçlü bir role sahip olan manastır hayatı, Mısır'dan Latin dünyasına yayılmıştır.⁵³ Öğreti ve uygulamaların oluşum sürecindeki etkinliğinin yanında Hıristiyan geleneğindeki en büyük isimler de Afrika'dan neşet etmiştir. Tertullian, Perpetua, Felicity, Klement, Origenes, Cyprian, Athanasios, Augustinus ve Antony ilgili isimlerden birkaçıdır.⁵⁴ Özellikle Latin Hıristiyanlığının kurucusu sayılan ve Teslis terimini ilk defa formüle eden Tertullian ile Katolik Kilisesinin doktrinini şekillendiren Augustinus Afrikalı iki önemli teolog olarak öne çıkmaktadır.⁵⁵

⁴⁹ Samson Fatokun, "Christianity in Africa: a Historical Appraisal", *Verbum et Ecclesia*, c. 26, sy. 2 (2005), s. 358, doi:10.4102/ve.v26i2.229.

⁵⁰ David Wilhite, *Ancient African Christianity: An Introduction to a Unique Context and Tradition*, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2017, s. 80.

⁵¹ Philip Jenkins, *The Lost History of Christianity: The Thousand-Year Golden Age of the Church in the Middle East, Africa, and Asia and How It Died*, HarperCollins e-books, 2008, s. 228.

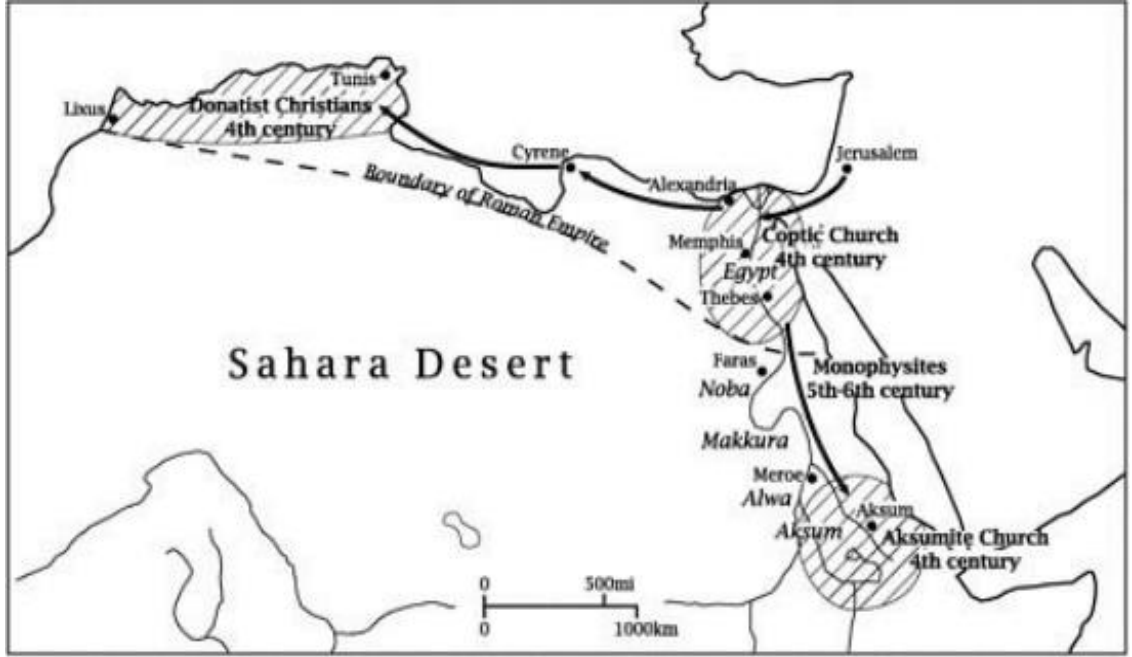
⁵² Kalu, "African Christianity: An Overview", s. 25.

⁵³ Malcolm Choat, "Egypt's Role in the Rise of Christianity, Monasticism, and Regional Schisms", *A Companion to Greco-Roman and Late Antique Egypt*, ed. Katelijn Vandorpe, New Jersey: Wiley-Blackwell, 2019, s. 466, doi:10.1002/9781118428429.ch29.

⁵⁴ Nthamburi, "Toward Indigenization of Christianity in Africa: A Missiological Task", s. 112; Dirk Van der Merwe, "From Christianising Africa to Africanising Christianity: Some Hermeneutical Principles", *Stellenbosch Theological Journal*, c. 2, sy. 2 (2016), s. 562, doi:10.17570/stj.2016.v2n2.a25; Daniel Atuahene, "The Status of the Church in Africa", *Review & Expositor*, c. 115, sy. 2 (2018), s. 183, doi:10.1177/0034637318759029.

⁵⁵ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 25.

Hıristiyanlığın Afrika tecrübesi kabaca dört ayrı dönemde incelenebilir. İlk dönem, yukarıda anlatıldığı üzere Hz. İsa'nın vefatından hemen sonra başlayıp İslam'ın Kuzey Afrika bölgesindeki egemenliğine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Mevzubahis dönemde Roma'nın bölgedeki varlığı sayesinde Hıristiyanlık Kuzey Afrika sahil şeridinde hızlı ve kolay bir şekilde yayılmış ancak iç taraflar ve Sahra altı Afrika, Hıristiyan varlığından uzak kalmıştır.

Harita 2: Kuzey Afrika'da ilk dönem Hıristiyanlık⁵⁶

İkinci dönem, Patronato Anlaşması⁵⁷ yoluyla Batı Afrika sahillerine gelen Katolik misyonerlerin faaliyetleri ile başlamakta ve 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geçen süreyi kapsamaktadır.⁵⁸ Bu dönemde Katolik Kilisesi Hıristiyanlığı Afrika'da yaymak için yoğun çaba sarf etmiş ancak başarılı olamamıştır. Afrika'nın iç kesimlerindeki iklimin

⁵⁶ Toyin Falola, *Key Events in African History: A Reference Guide*, London: Greenwood Press, 2002, s. 150.

⁵⁷ Patronato Papalık ile İspanya ve Portekiz Krallıkları arasında yapılan bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya "asil himaye" (royal patronage) adı da verilmiştir. Bu anlaşmaya göre Krallar Kilise adına piskoposları atama ve vergi toplama gibi imtiyazlara sahipken karşılığında Kilisenin her türlü sorumluluğunu üzerlerine alıyordu. Bu durum Kilisenin Afrika gibi Avrupa dışında kalan yerlerde misyonerlik faaliyetlerinin önünü açmıştır. Krallar ve Kilise arasındaki bu anlaşma bir yüzyıldan fazla sürmüştür. Emanuele Colombo, "Patronato and Padroado", *The Cambridge Encyclopedia of the Jesuits*, Cambridge University Press, 2017, s. 594.

⁵⁸ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 26; Kalu, "African Christianity: An Overview", s. 32; Marsha Haney, *Islam and Protestant-African American Churches: Responses and Challenges to Religious Pluralism*, San Francisco: International Scholars Publications, 1999, s. 50.

misyonerler için elverişsiz olması, zehirli böceklerin varlığı, kıtaya yabancı olma, yerel dillere hâkim olmama gibi birçok faktör misyonerlerin faaliyetlerinin kısıtlı kalmasına neden olmuştur.⁵⁹ Bu dönemde misyonerlerin sömürgeci güçlerin desteği ile faaliyetlerini yürütmesi de Afrikalıların Hıristiyanlığı benimsemelerini önemli oranda engellemiştir.⁶⁰ Zira Kilise ve Portekiz devleti el ele vermiş, Portekizliler bayrağını nereye dikse misyonerler oraya konuşlanmıştır.⁶¹ Batılıların Afrika'yı karanlık kıta (dark continent)⁶² olarak tasvir etmeleri yine ilgili döneme tekabül etmektedir. Her ne kadar bu dönem, Batılılar için başarısız geçmiş olarak kabul edilse de kıtayı tanımaya başlamaları ve sonraki dönemlere hazırlık olması açısından avantaj sağlamıştır.

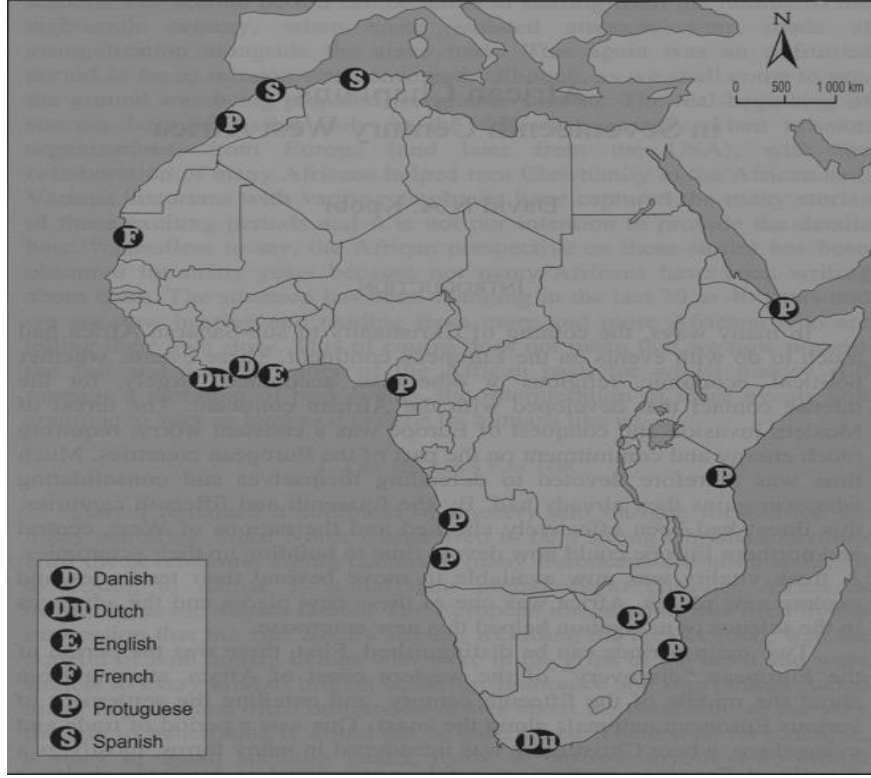
---

⁵⁹ Fatokun, "Christianity in Africa: a Historical Appraisal", s. 366.

⁶⁰ David Kpobi, "African Chaplains in Seventeenth Century West Africa", *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 140.

⁶¹ James Spickard, Afe Adogame, "Introduction: Africa, The New African Diaspora, and Religious Transnationalism in a Global World", *Religion Crossing Boundaries: Transnational Religious and Social Dynamics in Africa and the New African Diaspora*, ed. Afe Adogame, James Spickard, Leiden: Brill, 2010, s. 3, doi:10.1093/socrel/srt030; George Oosthuizen, *Post Christianity in Africa: A Theological and Anthropological Study*, London: Hurst Publishers, 1968, s. 2.

⁶² Ali Mazrui Batılıların Afrika'yı karanlık kıta olarak betimlemelerini haksızlık olarak yorumlamaktadır. Öncelikle o, kıtanın yerli halk tarafından bilinmediği iddiasını doğru kabul etmez. Tanzania Hükümet sözcüsü Punch'un London Magazine vermiş olduğu demeçte Livingstone'un hiçbir şeyi keşfetmediğini, tüm bu yerlerin ilk zamanlardan beri yerli insanlar tarafından bilindiğini ifade etmesi bunu göstermektedir. (s. 662) Ayrıca ona göre Batılıların Afrika kıtasını öğrenmesi fiziksel ve coğrafi sınırlar çerçevesinde kalmıştır. Afrikalı insanların dinleri, kültürleri, gelenekleri vs. karanlık kalmaya devam etmiştir. (s. 668) Ali A. Mazrui, "European Exploration and Africa' Self-Discovery", *The Journal of Modern African Studies*, c. 7, sy. 4 (1969), ss. 661–76, doi:10.1017/S0022278X00018887.

Harita 3: 1400 ve 1700 yılları arasında Avrupa'nın Afrika'yı keşfi⁶³

Modern dönem olarak da adlandırılabilen üçüncü dönem, 19. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Batılılar için üçüncü dönem bir öncekine göre kıyasla çok daha avantajlı geçmiştir. Avrupa ve Amerika'da farklı mezhepler bünyesinde kurulan onlarca misyoner grup⁶⁴ Afrika'nın her yerine akın etmiş ve sömürgeci güçlerin yardımı ile faaliyetlerinde önemli başarılar elde etmiştir. Bu başarıların vermiş olduğu güvenle Batılılar, 1910 yılında Edinburg'da yapılan Dünya Misyonerliği Konferansında "bir nesil içinde bütün dünyayı Hıristiyanlaştırma imkânını" dahi konuşmuşlardır.⁶⁵ Misyonerler kıtaya 1795'te batıdan Sierra Leone, 1799'da güneyden Ümit Burnu, 1844'te doğudan Mombasa ve Kenya, 1878'de güneybatıdan

⁶³ Akintunde Akinade, "Islamic Challenges in African Christianity", *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 139.

⁶⁴ Bu dönemde kurulan önemli misyoner cemiyetleri şunlardır: the Baptist Missionary Society (1792), the London Missionary Society (1795), the Church Missionary Society (1799), the American Board of Commissioners for Foreign Missions (1810), the Leeds Methodist Missionary Society (1813), the Basel Mission (1815). (Spickard, Adogame, "Introduction: Africa, The New African Diaspora, and Religious Transnationalism in a Global World", s. 4.)

⁶⁵ David Barrett, "AD 2000: 350 Million Christianity in Africa", *International Review of Mission*, c. 59, sy. 233 (1970), s. 39.

Kongo Nehri boyunca girerek kıtanın içlerine doğru hareket etmiştir.⁶⁶ Kuzey, Güney ve Batı Afrika’da Kutsal Ruh Babaları (the French Holy Ghost) ile Beyaz Babalar (White Fathers), Güney Afrika’da ise Londra Misyoner Topluluğu (the London Missionary Society) etkin bir şekilde faaliyetlerini yürütmüştür. Georg Schmidt (1709-1785), David Livingstone (1813–1873), Mary Slessor (1848–1915), Robert Moffat (1795–1883), Francis Burns (1809 – 1863) gibi misyonerler bu dönemde önemli başarılarla imza atmışlardır. 1884-85 yıllarında yapılan Berlin Konferansı sonrası, aralarındaki anlaşmazlıkları çözen Batılılar, Afrika’daki misyoner sayısını bu dönemde zirveye çıkarmışlardır.⁶⁷ Hıristiyanlık, Afrika’ya ilk yüzyılda girmesine rağmen ancak bu dönemde Sahra altı Afrika’da ve Afrika’nın iç kesimlerinde varlık gösterebilmiştir.⁶⁸ Bu dönemin özelliği, Batılı misyonerlerin Hıristiyanlık tarihinde gösterdiği en büyük başarıyı yakalamış olmalarıdır.⁶⁹

Dördüncü dönem, bu çalışmanın ana konusu olan Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak günümüze kadar gelen süreyi kapsamaktadır. Bu dönemin temel özelliği, Afrikalıların Hıristiyanlığı kendilerine mal etmesidir. Kendi kültür ve inançlarından yola çıkarak Hıristiyanlığı yeniden yorumlayan Afrikalılar, Hıristiyanlığı Geleneksel Afrika Dinler’i ile mezcutmek suretiyle eklektik ve senkretik bir mezhep ortaya çıkarmıştır. Hıristiyanlık Afrika’da demografik açıdan en çok bu dönemde artmıştır. Çalışmanın ileriki bölümlerinde bu dönem detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Pentekostalizm konusunda dünya çapında uzman olan Walter J. Hollenweger, 1998 yılında yayımlanan *African Initiatives in Christianity: The Growth, Gifts and Diversities of Indigenous African Churches: A Challenge to the Ecumenical Movement* adlı kitabın önsözünde şunları dile getirmiştir:

Hıristiyanlık, üçüncü dünya ülkeleri sayesinde dünya nüfusundan daha hızlı büyümektedir. Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Pentekostalizm söz konusu büyümede önemli bir role

---

⁶⁶ Gordon Olson, Don Fanning, *What in the World is God Doing?: An Introduction to World Missions*, Florida: Branches Publications, 2011, ss. 245–48.

⁶⁷ Spickard, Adogame, “Introduction: Africa, The New African Diaspora, and Religious Transnationalism in a Global World”, s. 4; Chukwudi Njoku, “The Missionary Factor in African Christianity, 1884-1914”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 219.

⁶⁸ Calvin Rieber, “Traditional Christianity as an African Religion”, *African Religions*, ed. Newell Booth, New Jersey: NOK Publishers International, 1977, s. 255.

⁶⁹ Günümüzde kıtada hala misyonerlik faaliyetleri devam etmektedir ancak bu faaliyetler Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin gösterdiği başarının çok altında kalmıştır.

sahiptir... Hıristiyanlığın merkezi hem demografik hem de teolojik olarak Güney'e kaymaktadır."⁷⁰

John Mbiti, Kwame Bediako, Andrew Walls gibi konunun dünyaca ünlü uzmanları da Hollenweger ile aynı fikirdedir. David Maxwell ise, Hıristiyanlığın 20. yüzyıl Afrika'sındaki yükselişini "Hıristiyan yayılımının dördüncü büyük çağı" olarak nitelirmektedir.⁷¹ Son dönemlerde Batılı ve Afrikalı Hıristiyan araştırmacılardan bu yönde yapılan açıklamalar oldukça artmıştır.

Afrika'daki Hıristiyan nüfusu hakkında onlarca kaynakta farklı ve benzer şekilde istatistikî bilgi bulmak mümkündür. Bu istatistikî bilgilerin neredeyse tamamı Batılı araştırmacılar tarafından sağlanmaktadır ve bilgilerin güvenilirliği meselesi tartışmaya açık bir konudur.⁷² Özellikle Afrika'nın nüfusu söz konusu olduğunda sağlıklı bir veri bulmak neredeyse mümkün değildir. Ancak yine de okuyucuya bir fikir verebilmek adına bazı istatistikî bilgilerin paylaşılması gerekmektedir.

Afrika'da Hıristiyan nüfusu 1900 yılında 8,458,000, 1970 yılında 113,519,000, 2018'de 359,640,000 civarında iken; 2025'te 721,431,000, 2050 de ise 1,252,614,000 olması beklenmektedir. Avrupa'da (Rusya dahil) bu oran 2000'de 545,433,000, 2018'de 549,516,000 iken, 2025 yılında 538,317,000, 2050 yılında 489,585,000 olacağı düşünülmektedir.⁷³ Afrika kıtasında Hıristiyanlık, özellikle Sahra altında yoğun bir şekilde artmaktadır. Lesotho, Namibya ve Esvatini gibi ülkeler yüzde 90'ın üzerinde Hıristiyan nüfusa sahiptir. Sahra altı Afrika'da Botswana en düşük Hıristiyan nüfusa sahip olmasına rağmen bu oran yüzde 71'dir. Tahminlere göre 2050 yılında dünya Hıristiyan nüfusunun yüzde 38'i Sahra altı Afrika'da yaşayacaktır.⁷⁴ Dolayısıyla neredeyse iki bin yıldır Hıristiyanlığın merkezi olan Avrupa, bu yüzyılın ilk çeyreğinde

⁷⁰ Cephas Omenyo, "Essential Aspects of African Ecclesiology: The Case of the African Independent Churches", *The Journal of the Society for Pentecostal Studies*, c. 2, sy. 2 (200M.S.), ss. 231–32, <http://journal.unair.ac.id/download-fullpapers-ln522cc87c61full.pdf>.

⁷¹ David Maxwell, "New Perspectives on the History of African Christianity", *Journal of Southern African Studies*, c. 23, sy. 1 (1997), s. 141.

⁷² Mesela Pew Research Center'a göre Etiyopya'da Müslümanların nüfusu/oranı yüzde 35 iken Hıristiyanların nüfusu yüzde 63 civarındadır. (http://www.globalreligiousfutures.org/countries/ethiopia#/?affiliations_religion_id=0&affiliations_year=2010&region_name=All%20Countries&restrictions_year=2016 15.04.2021). Fakat Etiyopya'da yaşayan Müslümanlar bu oranın yarı yarıya olduğunu ve bilinçli bir şekilde doğru oranların verilmediğini iddia etmektedirler.

⁷³ Todd M. Johnson v.dğr., "Christianity 2018: More African Christians and Counting Martyrs", *International Bulletin of Mission Research*, c. 42, sy. 1 (2018), s. 25, doi:10.1177/2396939317739833.

⁷⁴ Atuahene, "The Status of the Church in Africa", ss. 187–89.

söz konusu demografik merkeziliği Güney Amerika ve Afrika'ya bırakmak zorunda kalmıştır.

2. AFRIKA'DA MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Afrika'da misyonerlik faaliyetleri Patronato dönemi (1450-1790), Protestan misyonerlerin etkin olduğu dönem (1790-1880), sömürge dönemi (1880-1960) ve Pentekostal dönem olmak üzere dört ayrı başlık altında incelenebilir. İlk dönem misyonerlik faaliyetleri, 15. yüzyılda Portekiz devleti ile Katolik Kilisesi arasında yapılan Patronato anlaşmasıyla başlamıştır. Portekizliler 1471 yılında, günümüz Gana'nın kıyı şeridine ulaştığında, Papalık ile yaptığı anlaşmayı yürürlüğe koymuştur.⁷⁵ Dolayısıyla ilk faaliyetlerin siyasi ve ekonomik yönünü, Portekizli denizci Henry'nin kıtayı keşfetme gayreti, dini yönünü ise Katolik inancını yaymak için aldığı Papalık mektubu oluşturmaktadır. Portekiz devleti dışında İspanya, Hollanda, Belçika, Britanya gibi ülkeler de bu dönemde Hıristiyanlığın yayılması için kıtada aktif bir şekilde çalışmışlardır.⁷⁶

Misyonerlik faaliyetlerinin ikinci dönemi, Katoliklere nispetle kıtaya geç gelen Protestan misyonerleri ile başlamıştır. Katoliklerden ayrıldıktan sonraki süreçte Protestanların kurumsallaşma çabaları, kıtaya geç gelmelerine yol açmıştır.⁷⁷ Kurumsallaşma öncesinde Protestan misyonerler Afrika kıtasına münferit olarak gelmiş olsalar da asıl faaliyetler, 18. yüzyılın sonuna doğru kurulan misyon cemiyetleri ile yürütülmüştür. Kendi aralarında da rekabete giren bu cemiyetler, kısa sürede Afrika'ya akın ederek büyük başarılar elde etmiş ve Katoliklere göre daha etkin olmuştur.

Sömürgecilik ile başlayan üçüncü dönem, misyonerlik faaliyetleri için ayrı bir öneme sahiptir. Bu dönemde Protestanlar dâhil olmak üzere misyonerlerin büyük çoğunluğu Batılı devletlerin temsilcileri olarak kıtada varlık göstermiştir.⁷⁸ Bu dönemin en önemli dönüm noktası Berlin Konferansı'dır. Aralarındaki rekabeti Berlin Konferansı ile büyük oranda çözen Batılılar, bütün enerjilerini kıtanın Hıristiyanlaştırılmasına harcamıştır.

---

⁷⁵ Nthamburi, "Toward Indigenization of Christianity in Africa: A Missiological Task", s. 112.

⁷⁶ Olayemi Akinwumi, "Political or Spiritual Partition: The Impact of the 1884/85 Berlin Conference on Christian Missions in Africa", *Christianity in Africa and the African Diaspora*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London: Continuum International Publishing Group, 2008, s. 11.

⁷⁷ Nthamburi, "Toward Indigenization of Christianity in Africa: A Missiological Task", s. 112.

⁷⁸ Godwin Tasie, Richard Gray, "Introduction", *Christianity in Independent in Africa*, ed. Edward Luke v.d.ğr., Bloomington: Indiana University Press, 1978, s. 3; Philippe Denis, "African indigenous Christianity in a Geo-Historical Perspective", *Studia Historiae Ecclesiae*, c. 38, sy. 2 (2012), s. 6.

Berlin Konferansı, Afrika'nın sistemli bir şekilde farklı Hıristiyan gruplara bölünmesine yol açmış ve kıtada mezhepçiliği meşrulaştırmıştır.⁷⁹ Bu yüzden Fransız kolonilerinde Katoliklik, İngiliz kolonilerinde Anglikanlık yaygınlaşmıştır.

Afrika'daki misyonerlik faaliyetleri kapsamında değinilmesi gereken diğer dönem Pentekostal misyonerlerin kıtaya gelmesi ile başlamıştır.⁸⁰ Pentekostalizm,⁸¹ Bağımsız Afrika Kiliseleri ile dünyada en hızlı büyüyen hareket olarak görülmekte⁸² ve "Hıristiyanlığın yeni bir boyutu"⁸³ olarak kabul edilmektedir. Pentekostalizm, Afro-Amerikalı bir vaiz olan William J. Seymour tarafından 1906 yılında kurulan Azusa Sokağı Uyanışı⁸⁴ ile popülerliğini kazanmış ve kuruluşunun ardından ilk iki yıl içerisinde ekseriyeti Afrika ülkesi olmak üzere elli farklı ülkeye misyoner göndermiştir.⁸⁵ Pentekostalizm bünyesinde Afrika'ya giden misyonerlerin neredeyse tamamı Afrika kökenli Amerikalılardır. Kısa sürede, kıtada yüzlerce farklı kilise kurmayı başaran bu misyonerlerin başarılarının arka planında yatan sebepler büyük çoğunluğunun Afro-Amerikalı olması, Geleneksel Afrika Dinleri'ni Hıristiyanlık ile bağdaştırmaları, Afrika'nın yerel din ve kültürlerine karşı önyargı ile yaklaşmamalarıdır.⁸⁶

⁷⁹ Akinwumi, "Political or Spiritual Partition: The Impact of the 1884/85 Berlin Conference on Christian Missions in Africa", s. 9.

⁸⁰ Pentekostalizm hakkında detaylı bilgi için bakınız: Özlem Topcan, *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyona Faaliyetleri (Nijerya Örneği)*, Ankara Üniversitesi, 2018; Tuğba Demirtaş, *Pentekostal Kilise: Doğuşu, İnanç, İbadet ve Ritüelleri*, Ankara Üniversitesi, 2008; Bayram Akbulut, *Afrika'da Protestan Misyonaerliği: Etiyopya Örneği*, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2017, ss. 35-40.

⁸¹ 3Pentekostalizm'in Bağımsız Afrika Kiliseleri ile ilişkisi "Bağımsız Afrika Kiliseleri ve Pentekostalizm" başlığında detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

⁸² Ogbu Kalu, "Pentecostalism and Mission in Africa, 1970-2000", *Mission Studies*, c. 24, sy. 1 (2007), s. 9, doi:10.1163/157338307X191561; Peter Berger, "https://www.firstthings.com/article/2012/11/a-friendly-dissent-from-pentecostalism", 2012.

⁸³ Richard V. Pierard, "Baptists in Africa: A Missionary Church in Action", *Christianity in Africa and the African Diaspora: Appropriation of a Scattered Heritage*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London: Continuum International Publishing Group, 2008, s. 80.

⁸⁴ William Seymour (1870-1922) tarafından kurulan Azusa Sokağı Uyanışı, ırk ayrımı gözetmeksizin herkese hitap etmiş, Kutsal Ruh ile vaftiz olma, bilinmeyen dillerde konuşma, kehanet ve şifa bağıışı gibi olgular ile öne çıkmıştır. Kuruluşundan hemen sonra kendine taraftar bulan Azusa Sokağı Uyanışı kısa süre içinde dünyanın her yerine misyoner göndermeyi başarmıştır. Detaylı bilgi için bakınız: Bayram Akbulut, "Azusa Sokağı Uyanışı", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, Okur Akademi, 2020.

⁸⁵ Allan Anderson, "The Newer Pentecostal and Charismatic Churches: The Shape of Future Christianity in Africa?", *Pneuma: The Journal of the Society for Pentecostal Studies*, c. 24, sy. 2 (2002), s. 169, doi:10.1163/15700740260388027.

⁸⁶ Ogbu Kalu, "Constructing A Global Pentecostal Discourse: An African Example", *Global Discourses, Migrations, Exchanges and Connections*, ed. Wilhelmina Kalu, Nimi Wariboko, Toyin Falola, Asmara: African World Press, 2010, s. 42.

2.1. Hıristiyanların Geleneksel Afrika Dinleri ve Halkına Karşı Tutumu

Hıristiyan kaynakların Geleneksel Afrika Dinleri'ne karşı tutumunun genel hatları ile olumsuz olduğu ve söz konusu tutumun Afrikalı olan her şeyi kötölemek, karanlık ve değersiz olarak resmetmek üzerine kurulduğu ifade edilmektedir. Misyonerler, Afrika'ya ayak basmadan önce Batı'nın üstün olduğu fikrine inanmış ve bu üstünlük kompleksi ile Batı kültürünün ve dininin taşıyıcısı olarak kıtaya gelmişlerdir.⁸⁷ Gerek Batılıların yaklaşımı gerekse Geleneksel Afrika Dinleri ile Hıristiyanlık arasındaki farklar, iki kesim arasındaki çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. Günümüzde ise, misyonerlerin ön yargılarından dolayı Afrika'yı anlamadıklarına, anlamadıkları için de kötilediklerine dair birçok araştırmacı fikir birliği içindedir.⁸⁸

Antropolog ve misyonerlerin, Geleneksel Afrika Dinleri'ni tanımlarken bilinçli bir şekilde aşağılayıcı ve küçümseyici terimler kullanmasının arka planında, bir önceki başlıkta ifade edilen Batının üstünlüğü teorisini desteklemek, Hıristiyanlığın Geleneksel Afrika Dinleri'nin yerini alması için meşru bir zemin hazırlamak,⁸⁹ evlilik, cenaze, aile yapısı, giyim, yeme alışkanlıkları vb. konularda Batıya ait dünya görüşünün Afrikalılar için daha iyi olduğunu ileri sürmek,⁹⁰ hakiki manada Hıristiyan olabilmeyi Batılılaşmak olarak görmek⁹¹ gibi sebepler yatmaktadır. Dolayısıyla Hıristiyanların genel tutumu Afrikalıya ve Afrikalı olan şeylere karşı eleştirel duruş olarak tarif edilmiştir.⁹²

---

⁸⁷ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 31.

⁸⁸ Klaus Fiedler, *Christianity and African Culture: Conservative German Protestant Missionaries in Tanzania, 1900-1940*, Leiden: Brill, 1996, s. XI; Joel Mokhoathi, "Imperialism and its Effects on the African Traditional Religion: Towards the Liberty of African Spirituality", *Pharos Journal of Theology*, c. 98 (2017), s. 2; Boubakar Sanou, "Missiological Perspectives on the Communal Significance of Rites of Passages in African Traditional Religions", *Journal of Adventist Mission Studies*, c. 9, sy. 2 (1998), s. 45.

⁸⁹ John David Yeadon Peel, "Religious Encounter and the Making of the Yoruba", Indiana: Indiana University Press, 2000, s. 88; Kwame Bediako, "The Roots of African Theology", *International Bulletin of Missionary Research*, c. 13, sy. 2 (1989), s. 58, doi:10.1177/239693938901300203.

⁹⁰ Fiedler, *Christianity and African Culture: Conservative German Protestant Missionaries in Tanzania, 1900-1940*, s. 8.

⁹¹ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 31.

⁹² Bu tutum, misyonerleri kültürel emperyalizmin eşiğine getirmiştir. Bu sebeple Arthur Schlesinger Jr. ve William R. Hutchison gibi ünlü tarihçiler, misyonerliği "kültürel emperyalizm" için bir vasıta olarak görmüş, hatta misyonerleri sömürgeci güçlerden daha fazla etnosentrik ve radikal kabul etmişlerdir. Dana L. Robert, *Christian Mission: How Christianity Became a World Religion*, Monist, West Sussex: Wiley-Blackwell, 2009, s. 1; Thomas O. Beidelman, *Colonial Evangelism: A Socio-Historical Study of an East African Mission at the Grassroots*, Bloomington: Indiana University Press, 1982, s. 5.

Misyonerlerin Afrikalılara karşı olan tutum ve eleştirilerini ten rengi, yaşam biçimi, kıyafet, yemek kültürü, evlilik, dini inanç gibi hayatın bütün alanında görmek mümkündür. Eleştiriler, çoğunlukla Afrikalıların dinsiz olduğu, Tanrı hakkında bilgi sahibi olmadığı, hayvan ile eş değer konumda olduğu, aşağı ırk olduğu, soylarının Kenan'a dayandığı gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Mesela Afrikalıların doğa ile iç içe olması, Batılılarca, onların Tanrıdan uzak ve dinden yoksun oldukları şeklinde yorumlamasına neden olmuştur.⁹³ Avrupalılara göre bir toplumun dinden yoksun olması ise evlilik, hukuk sistemi gibi insani ve toplumsal özelliklerin gelişmesinin mümkün olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu yüzden Batılılar, Afrikalıları hayvan ile eş değer bir konuma indirmiştir. Öyle ki söz konusu tutum şöyle izah edilmiştir:

Avrupalılara kıyasla, herhangi bir dine sahip olmayan yerli halk, hayvanlar gibi insan haklarından yoksundur. ... Bu yüzden Amerika, Avustralya, Afrika ya da Pasifik Adaları'nda dinsiz oldukları için vahşi olarak sınıflandırılan yerlilerin yaşama ve topraklarında hak iddia etmeleri söz konusu değildir.⁹⁴

Batılıların, Afrikalılara getirdiği eleştirilerden biri onların herhangi bir dine sahip olmadığı veya bir dine sahip olsalar bile bunun ilkel veya tahrif olduğu iddiasıdır. Mesela Wesleyan misyoner William Shaw, 1820 yılında İngiliz sömürgecileri ile Güney Afrika şehirlerinden Doğu Kap'a gelmiş ve 1856 yılında İngiltere'ye dönerek Xhosa halkı hakkında bir kitap yazmıştır. Shaw, kitabında Xhosa halkının doğru veya yanlış herhangi bir Tanrının varlığından haberinin olmadığını ve din yerine karmaşık bir hurafe sisteminin uygulandığını iddia etmiştir.⁹⁵ Cowper Rose ve John Barrow gibi isimler ise raporlarında, Xhosa halkının, bir tür dine sahip olduğu ancak hiyeroglif yazı türünden yoksun olmaları sebebiyle dinlerinin bozulduğu ve yalnızca bazı şekilsel uygulamaların kaldığını ileri sürmüşler, buna da "yozlaşma teorisi" adını vermişlerdir.⁹⁶

Afrikalılar hakkında öne sürülen eleştirilerden biri de Tanrı ve mahiyeti ile alakalıdır. 19. yüzyılın başında Protestan misyoner J. T. van der Kemp, Afrikalılarda yüce bir Tanrı inancının olmadığını ileri sürmüştür. Aynı yüzyılda Theophilus Hahn, Zulu halkı, D. F. Ellenberger ise Sotho-Tswana halkları arasında bir Tanrının var olduğunu belirtmiş fakat

---

⁹³ Bateye Bolaji, "Rethinking Women, Nature, and Ritual Purity in Yoruba Religious Traditions", *African Traditions in the Study of Religion, Diaspora and Gendered Societies*, ed. Afe Adogame, Ezra Chitando, Bolaji Bateye, Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, s. 148.

⁹⁴ David Chidester, *Savage Systems: Colonialism and Comparative Religion in Southern Africa*, Virginia: University of Virginia Press, 1996, s. 14.

⁹⁵ Chidester, *Savage Systems: Colonialism and Comparative Religion in Southern Africa*, s. 91.

⁹⁶ Chidester, *Savage Systems: Colonialism and Comparative Religion in Southern Africa*, ss. 91-92.

nasıl bir Tanrı olduğunun ve ona nasıl ibadet ettiklerinin belirsiz olduğunu iddia etmiştir.⁹⁷ Dolayısıyla ilk başlarda Batı’da, Afrikalıların yüce bir yaratıcının varlığından habersiz oldukları düşüncesi hâkimken 20. yüzyıla gelindiğinde Batılılar arasında Afrika kıtasının hemen hemen her yerinde yüce bir Tanrı inancı olduğu fikri kabul görmüştür. Ancak bundan sonra da tek Tanrı inancının monoteizmden türeyip türemediği tartışması başlamıştır.

Batılıların Afrikalılara karşı yönelttikleri eleştirilerden diğeri Afrikalıları Ham’ın oğlu Kenan’ın soyundan geldiğine dair iddiadır. Kitabı Mukaddes’te Kenan’ın Afrikalıların atası olduğuna dair bir referans olmasa da Batılılar, bu ırk temelli yaklaşımını Yaratılış 9:25-27 pasajı ile temellendirmiştir. Batılılarda Kenan’ın lanetlenmesi ile gelişme gösteremeyen Afrikalıları medenileştirme görevine layık olduklarına dair bir inanç doğmuştur. Bu açıdan Fransız yazar ve diplomat Arthur de Gobineau’nun 1853’te yazdığı *İnsan Irkları Arasındaki Eşitsizlik Üzerine Bir Deneme* adlı kitabı, dönemindeki ırkçı ideolojilerin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Onun İncil üzerine yaptığı ırkçı yorumlar 19. ve 20. yüzyılda Hıristiyan Avrupa merkeziliğinin ortaya çıkmasına etki etmiştir.⁹⁸ Gobineau’ya göre, Kenan’ın lanetlenmesi siyahi insanların sonsuza dek köleleştirilebileceğinin önünü açmıştır.⁹⁹

Hıristiyanların Afrikalıları hayvanlar ile mukayese etmesi onların Afrikalılara karşı sahip olduğu menfi tutuma verilebilecek diğeri bir örnektir. Church Missionary Society bünyesinde 1849’dan 1906 yılına kadar düzenli olarak yayımlanan *Church Missionary Intelligencer* dergisinin 1869 yılındaki sayısında William Henry Ridgeway, *The Natural History of Man – Africa* adında bir makale yazmıştır. Ridgeway’in bu makalesi, dönemindeki insanların Afrikalılara bakışımı özetler niteliktedir. Ridgeway makalesinde, “Afrikalı insan mı yoksa maymun mu?” sorusu ile başlayarak kıtanın ahlaki açıdan karanlığa gömülü olmasına rağmen orada yaşayanların insan olarak görülmesi gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁰⁰ Siyahi insanların (negro) fiziksel özellikleri itibari ile maymunu

---

⁹⁷ David Chidester v.dğr., *African Traditional Religion in South Africa: An Annotated Bibliography*, London: Greenwood Publishing Group, 1997, s. 11.

⁹⁸ Aurelien Mokoko Gampiot, *Kimbanguism: An African Understanding of the Bible*, Pennsylvania: Penn State University Press, 2017, s. 37.

⁹⁹ Söz konusu argüman 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupalılar tarafından köle ticaretini meşrulaştırmak için de kullanılmıştır. Gampiot, *Kimanguism: An African Understanding of the Bible*, s. 37.

¹⁰⁰ William Henry Ridgeway, “The Natural History of Man – Africa”, *Church Missionary Intelligencer*, 1869, s. 53.

hatırlattıklarını iddia eden antropolog ve filozoflarla aynı fikirde olmayan Ridgeway, Afrikalıların büyük elleri, geniş ayakları, kalın dudakları ve şişkin burun deliklerinin Avrupalı güzellik anlayışı ile uyumlu olmadığını, ancak fiziksel açıdan maymunlardan ziyade beyaz adama daha çok benzediklerini öne sürmüştür. Ridgeway'ın Afrikalıları, Avrupalılara yakın görmesinin altındaki yatan sebep ise Hıristiyanlıkla alakalıdır. Ona göre, hayvanlar ile mukayese edilen Afrikalılar insan olmasaydı, zihinsel olarak Hıristiyan eğitimi alamayacakları için misyonerlik çabaları meşru sayılamazdı.¹⁰¹ Ridgeway, her ne kadar Afrikalıları savunuyor gibi gözükse de böyle bir tartışmanın varlığı, Avrupalıların yerlilere karşı tutumunu ortaya koyması açısından önemli bir örnektir. Onun Hıristiyanlığı yaymaktan başka bir amacının olmadığı da açıktır çünkü Afrikalıların fiziki yapısının, Avrupalıların güzellik anlayışına uygun olmadığına vurgu yapması Afrikalıların Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra bile Avrupalılar ile eş konumda görülmeceğine işaret etmektedir.

Batıda misyoner ve antropologlar dışında filozof, sosyolog ve din adamları tarafından Afrika'ya hiç gitmeden masa başında oluşturulan geniş bir literatür bulunmakta ve Afrika hakkındaki en olumsuz yargılara bu literatürde rastlanmaktadır.¹⁰² Aydınlanma Felsefesinin en güçlü temsilcilerinden biri olan İskoç filozof David Hume ile Hümanizm akımının en büyük temsilcilerinden biri olan Erasmus ilk akla gelen isimler arasındadır. David Hume konu ile alakalı şunları ifade etmiştir:

Siyahi insanların (negroes) ve diğer tüm insan türlerinin (dört veya beş farklı tür vardır) doğal olarak beyazlardan daha aşağı olduğunu düşünmekteyim. Hiçbir zaman beyazdan başka bir ten rengine sahip medeni bir ulus ne pratikte ne de teoride seçkin bir birey olamamıştır. Üretim yapmadıkları gibi bilim ve sanat da yok. ... Doğa bu insan ırkları arasında bir ayırım yapmasaydı, pek çok ülkede ve çağda böylesine tek tip ve sürekli bir farklılık olmazdı. Sömürgelerimizden bahsetmeye bile gerek yok. Avrupa'nın dört bir yanına dağılmış siyahi köleler olmasına rağmen hiçbirisi bir beceri keşfedebilmiş değildir. ... Jamaika'da öğrenme kabiliyeti olan bir siyahiden (negro) bahsedilmekte ancak muhtemelen birkaç kelimeyi söyleyebilen bir papağan gibi sınırlı bir başarıdan dolayı tebrik edilmektedir.¹⁰³

Erasmus ise 1534 yılında, "Afrika'da biz neye sahibiz? Eğer bizler iyi tohumları ekmek için adamlarımızı gönderirsek bu geniş topraklarda Hıristiyanlığı kolayca kabul

¹⁰¹ Ridgeway, "The Natural History of Man – Africa", ss. 53–54.

¹⁰² Adrien Hastings, *The Church in Africa 1450-1950*, Oxford: Clarendon Press, 1994, s. 301; Michael L. Cook, "The African Experience of Jesus", *Theological Studies*, c. 70, sy. 3 (2009), s. 674, doi:10.1177/004056390907000307.

¹⁰³ David Hume, *Essays: Moral, Political and Literary*, Indiana: Liberty Fund, y.y., s. 629.

edebilecek barbar ve iradesiz kabileler bulunmaktadır.”¹⁰⁴ diyerek Afrika hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Bu iki örnek Avrupa'nın sahip olduğu Afrika imajını ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

Az sayıda da olsa Afrikalıların bir dine sahip olduğunu dile getiren ve Afrika'yı ön yargısız bir şekilde değerlendiren misyonerler de mevcuttur. Güney Afrika'da doğan İngiliz Edwin W. Smith ve Belçikalı Placide Tempels bu misyonerlere örnek olarak verilebilir.¹⁰⁵ Afrika dillerine hakimiyeti ile bilinen ve döneminin Afrika çalışmalarına önemli katkılarda bulunan Smith, 1936 yılında *African Beliefs and Christian Faith* adlı sempozyumda, Afrikalıların Hıristiyanlardan çok önce Tanrı inancına sahip olduğunu iddia etmiştir. Tempels ise Afrikalıları, kültürlerini yok etmeden Hıristiyanlaştırmak için Geleneksel Afrika Dinleri'ni incelemek ve anlamak gerektiğine inanmıştır. Tempels'in 1945'te yayımladığı *Bantu Felsefesi*, Afrika'yı ve Afrikalıları olumlu bir şekilde incelemenin yolunu açan kitaplardan biri olmuştur.

Yukarıda örneklerle açıklandığı üzere Batının tutum ve tavrı, Afrika'yı beklenmedik bir tepkinin ve dönüşümün eşiğine itmiştir. Askeri, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanda yaşanan söz konusu dönüşümü Ali Mazrui, Afrika'dan başka hiçbir toplumun tecrübe etmediğini dile getirmiştir. Ona göre Yahudiler, Afrikalılar gibi böylesine süratli ve akıl almaz bir kültürel değişime zorlansalardı, kimliklerini iki-üç bin yıl gibi uzun bir sürede muhafaza edemezlerdi.¹⁰⁶ Özellikle misyonerler bu dönüşümü, yani yerlilerin kendi kültürlerinden kopup Avrupai tarzda bir hayat benimsemesini, medenileşme ve Hıristiyanlaşmanın bir bedeli olarak sunmuşlardır. Bu bedelin bir sonucu olarak misyon kiliseleri, Hıristiyanlığı kabul eden yerlilerden yalnızca Avrupa kıyafetlerini giymelerini isteyecek kadar ileri gitmiştir. Bu durum ise Afrikalıları misyonerlere karşı tepki göstermeye sevk etmiştir.

2.2. Afrika Halkının Misyonerliğe Tepkisi

Londra Ekonomi Okulu'nda öğrenci olan ve Kenya'nın bağımsızlığını aldıktan sonraki ilk başkanı Jomo Kenyatta, 1934 yılında Londra'da Uluslararası Antropolojik ve Etnolojik Bilimler Konferansı'nda misyonerleri şu şekilde eleştirmiştir:

---

¹⁰⁴ Richard Gray, *Black Christians and White Missionaries*, New Haven: Yale University Press, 1990, s. 2.

¹⁰⁵ Nthamburi, "Toward Indigenization of Christianity in Africa: A Missiological Task", s. 113.

¹⁰⁶ Ali A. Mazrui, *Afrikalılar*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1992, s. 14.

Misyonerlerin, Afrika'daki gelenek ve inançların bütünüyle kötü olduğunu deklare ederek Hıristiyanlığı takdim etmeleri doğru bir yol olmamıştır. Misyonerler, Afrikalıların Hıristiyanlığı benimseyebilmesi için geçmişini bir kenara atması gerektiğini ileri sürmüş ve Afrikalıların kardeşlik gibi güzel şeylere sahip olmalarını göz ardı etmiştir. Ayrıca misyonerler, Afrika hakkında edindikleri bilgilerin çoğunu, Hıristiyan olduktan sonra eski tanrılarını şeytanlaştıran kimselerden öğrenmiştir. İş birliği için gerekli olan, Afrika'daki gelenek ve inançların, yerlilerin ihtiyaçlarını karşılayacak uygun ve elverişli bir sosyal sisteme sahip olduğunu kabul etmektir.¹⁰⁷

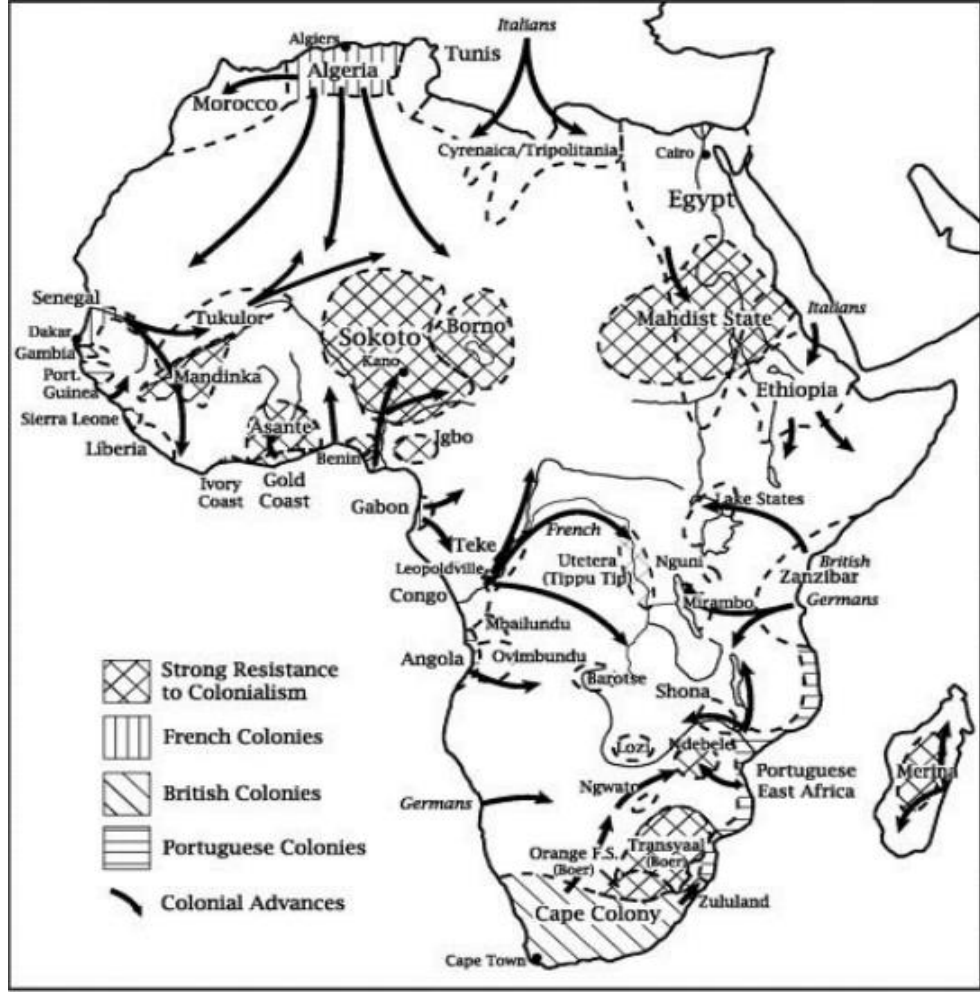
2009-2018 yılları arasında Güney Afrika'da cumhurbaşkanlığı yapan Jacob Zuma ise Umkhonto WeSizwe'nin 50. yıl dönümü kutlamasında şunları dile getirmiştir: "Hıristiyanlığın gelmesinden çok önce Afrikalılar olarak bizim işlerimizi yapmak için kendi yöntemlerimiz vardı. ... İnsanların karanlık dediği günler oldu ama o zamanlar ne yetimhane ne de huzur evi vardı. Bütün bunları Hıristiyanlık getirdi."¹⁰⁸

Kıtaya bakıldığında gerek Hıristiyanlığa gerekse Geleneksel Afrika Dinleri'ne mensup yerlilerin Batıyla olan ilişkisi, çoğunlukla mücadele üzerine kurulmuştur. Egemenliklerini, topraklarını, insanlarını, dinlerini ve kültürlerini korumak bu mücadelenin en önemli ayağını oluşturmuştur. Afrikalılar, teknolojinin ve modernitenin taşıyıcısı olarak gördükleri misyonerlere kapılarını açtıkları 20. yüzyılda dahi Batılıların kendilerini istila etmesine karşı çıkmışlardır. Bu mücadele Batılıların ilk defa kıtaya ayak bastıkları 15. yüzyıldan günümüze kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu kapsamda kıtanın birçok noktasında uzun yıllar devam eden siyasi, ekonomik, dinî ve askerî savaşlar meydana gelmiştir.

---

¹⁰⁷ David Maxwell, "The Missionary Movement in African and World History: Mission Sources and Religious Encounter", *The Historical Journal*, c. 58, sy. 4 (2015), s. 928, doi:10.1017/S0018246X15000084.

¹⁰⁸ <https://www.theguardian.com/world/2011/dec/21/jacob-zuma-blames-christianity> 09.05.2021 10:44

Harita 4: Avrupa istilası ve Afrika'nın direnişi¹⁰⁹

Afrikalıların Avrupalılara karşı tepkisini anlamak için iki grubun tarihsel süreçte karşılaşmalarını ele almak gerekmektedir. Avrupa ile Afrika arasındaki ilk karşılaşma 15. yüzyılda Portekizli denizciler ile gerçekleşmiştir. Portekizli denizci Diogo Cão'nun Kongo Nehri ağzını keşfetmesiyle birlikte Atlantik kıyısından Avrupalı misyonerler ve yerleşimciler bölgeye akın etmiştir. Bu karşılaşma Portekiz devleti için kısa zamanlı da olsa olumlu geçmiştir. Zira bazı tarihçilere göre Kongolular, vefat eden atalarının beyaz tenliye dönüştüğüne olan inançları sebebiyle, Portekizlileri ataları olarak görmüşlerdir. Fakat Kongolular, zamanla beyazların ataları olmadığını anlayınca Portekizlileri davranışlarına ve yaptıklarına göre yargılayabilmiş, nihayetinde Portekizlilerin kötü ve tehlikeli insanlar olduklarına hükmetmişlerdir.¹¹⁰

¹⁰⁹ Falola, *Key Events in African History: A Reference Guide*, s. 181.

¹¹⁰ Gampiot, *Kimbanguism: An African Understanding of the Bible*, ss. 35–36.

Portekizlilerin Afrika'da Hıristiyan bir toplulukla ilk kez karşılaşması ise Etiyopya'da gerçekleşmiştir. Bu karşılaşma her iki ülke için farklı bir tecrübe olmuştur. Portekizlilerin amacı 16. yüzyılda uzak doğu ile bağlantı yolları bulmak ve Osmanlı karşısında güçlü bir birlik kurmak iken, Etiyopya krallığı ise Osmanlı'nın hakimiyetindeki İslam'ın ilerleyişini durdurmak istemiştir.¹¹¹ Portekizliler ile ülkeye birçok misyonerin gelmesi siyasi sebeplerle başlayan bu ilişkinin seyrini kısa sürede değiştirmiştir. Misyonerler, pagan kültürü ile yoğrulmuş heretik bir Hıristiyan formu görmeyi umarken Bizans geleneğini taşıyan ve Etiyopya kimliği ile özdeşleşmiş güçlü bir Hıristiyanlık ile karşılaşmışlardır.¹¹² Ancak bu gerçek, misyonerlerin fikrini değiştirmemiş, aksine aralarındaki dogmatik ve litürjik farklılıkları bahane ederek misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır. İlk defa misyonerlik faaliyetleri ile tanışan imparatorluk ve Etiyopya Kilisesi bundan son derece rahatsız olmuştur.¹¹³ Portekizliler ile gelen Cizvit misyonerlerini ülke dışına atan ve dışarıya kendini kapatan Etiyopya, 20. yüzyılın başlarına kadar sistemli ve yoğun bir şekilde misyonerlik faaliyetlerinin önüne geçmeyi başarmıştır.

Kanaatimizce Afrikalılar, Hıristiyanlar ve misyonerlere en önemli tepkiyi Bağımsız Afrika Kiliseleri ile göstermiştir. Bağımsız Afrika Kiliseleri beyazlar ile siyahlar arasında dinî, kültürel, sosyal ve siyasi çekişmelerden dolayı ortaya çıkmış ve akabinde milyonlarca taraftar bulmuştur. Afrikalılar bu kiliseler yoluyla hem bir kimlik inşa etmeye hem de Hıristiyanlığı Batı tekelinden çıkarmaya çalışmışlardır. Çünkü Batılıların tutumu Afrikalıları önce kimlik krizine sokmuş, devamında Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kurulmasıyla birlikte Afrikalılar arasında Batılılaşma ile Millileşme tartışmaları başlamış ve nihayetinde Misyon kiliselerinde bölünmeler gerçekleşmiştir.

2.2.1. Afrika Halkı ve Kimlik Krizi

Kimlik, akademik çalışmalardan gündelik tartışmalara kadar her mecrada yazılan ve konuşulan bir konu olarak öne çıkmaktadır. Tartışmalar kişisel kimlik, sosyal kimlik, ulusal kimlik, etnik kimlik gibi birçok alanda süregelmektedir. Bu açıdan kimlik

---

¹¹¹ Sven Rubenson, "The Missionary Factor in Ethiopia: Consequence of a Colonial Context", *The Missionary Factor in Ethiopia*, ed. Getatchew Haile, Aasulv Lande, Samuel Rubenson, Frankfurt: Peter Land Press, 1998, s. 59.

¹¹² Samuel Rubenson, "The Interaction Between the Missionaries and the Orthodox: The Case of Abuna Selama", *The Missionary Factor in Ethiopia*, ed. Getatchew Haile, Aasulv Lande, Samuel Rubenson, Frankfurt: Peter Land Press, 1998, s. 71.

¹¹³ Rubenson, "The Missionary Factor in Ethiopia: Consequence of a Colonial Context", s. 59.

konusunun bir tarihi vardır ve bu tarih bireyin başkaları ile etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır.¹¹⁴ Modern dönemde misyonerlik, sömürgecilik gibi faktörlerin de etkisiyle, söz konusu etkileşim Batı dünyası ile diğerleri arasında yaşanmıştır. Çoğunlukla Batı kültürüne maruz kalma şeklinde gerçekleşen etkileşim, konformizm ve bağımlılığa; devamında ise kişiliğin yok edilmesi, yani ödünç bir akıl ve ödünç bir hayata yol açmıştır.¹¹⁵ Batı kültürü ve medeniyeti ile etkileşim içinde olan ve menfi olarak etkilenen kesimlerden ilki ise Afrika kıtasıdır. Afrika kıtası gerek sömürgecilik gerekse misyonerlerin tutum ve davranışları sebebiyle kimlik krizi yaşamıştır.

Misyonerlerin belirli bir ideolojik tutuma sahip olması ve söz konusu tutumu kararlılıkla sürdürmesi Afrika'yı derinden etkilemiştir. Köle ticareti, ırkçılık, doğal kaynakların sömürülmesi; kültür, dil ve dinin yozlaştırılması gibi menfi tecrübeler, Afrikalılarda “biz kimiz?” sorusunu gündeme getirmiştir. Misyonerlerin ısrarla Batı medeniyetini Hıristiyanlık çatısı altında sunma çabası, söz konusu sorunun en temel sebebidir. Zira post-kolonyal diğer adıyla “yeni kolonyal” dönemle birlikte her ne kadar Afrika ülkeleri fiilen bağımsızlıklarını kazanmış görünseler de teknolojik bağımlılık, sanayileşme krizi, yapay sınırlar, etnik çatışmalar, kukla liderler, medya gibi siyasi, sosyal ve ekonomik hayatın bütününde Batıya bağımlılık devam etmiştir.

Afrikalı kimdir veya Afrikalı olmak ne ifade eder soruları hem Batılı hem de Afrikalı araştırmacıları bir hayli meşgul etmektedir. Kıtanın büyüklüğü ve çeşitliliği göz önüne alındığında bu sorulara ortak bir cevap bulmak zordur. Fakat kıtanın neredeyse bütününün sömürüye maruz kalması, kimlik tartışmalarında ortak bir paydadan bakılabilmek imkanını sağlamaktadır. Maloka, Afrikalı kimdir sorusuna “Kökenini, kültürünü ve tarihini Afrika kıtasından alan kimsedir.” şeklinde cevap vermektedir.¹¹⁶ Maloka, ilgili tanımla sömürgeciliğin neden olduğu etnik çatışmalar, yapay sınırlar gibi problemleri aşmaya ve kıtayı bütün olarak ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Bu açıdan çeşitli sebepler ile Avrupa ve Amerika başta olmak üzere farklı yerlere göç edenleri Afrikalı kimliğinin içine dahil etmektedir. Kültürel ve ideolojik değerlerin ön plana çıkarıldığı ve Afrikalı olmanın

---

¹¹⁴ Madan Sarup, *Identity, Culture and the Postmodern World*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1996, s. 14.

¹¹⁵ Kevin Robins, “Interrupting Identities: Turkey/Europe”, *Questions of Cultural Identity*, ed. Stuart Hall, Paul du Gay, London: Sage Publications, 1996, ss. 62–63.

¹¹⁶ Eddy Maloka, “The South African African Renaissance Debate : A Critique”, *Polis RCSP*, c. 8 (2001), s. 6.

bir bedelinin olduğunu vurgulayan tanımlar da bulunmaktadır. Tanımlardan biri şöyledir: “Atalarının topraklarına bağlı, aynı coğrafi kökene, ortak fiziksel özelliklere, tarihe, kültürel değerlere, dünya görüşüne sahip, sosyal, ekonomik ve politik olarak aynı çıkarları benimseyen kişiye Afrikalı denir.”¹¹⁷ Buna göre kişinin Afrika kıtasında doğması onun Afrikalı olması için yeterli görülmemektedir. Asimile olmuş, değerlerini unutmuş, ataları ile bağı kalmamış, kendi kimlik ve kökeninden kopmuş kimselerin kıtada doğmuş olması Afrikalı kabul edilmesi için yeterli değildir. Böyle bir tanımın sömürgecilik ve misyonerlik faaliyetlerine bir tepki olarak ortaya konduğu söylenebilir.

Hıristiyanlık bağlamında ele alınacak olursa Afrikalı Hıristiyan teologlar arasında da kimlik meselesi ön plana çıkmaktadır. Özellikle Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ortaya çıkışının ve öğretisinin oluşum sürecinde anahtar kavramlardan biri kimliktir.¹¹⁸ Çünkü Afrikalı teologlar, misyonerlerin itirazına rağmen yerel dinî tecrübelerini Hıristiyanlığa taşıma gayretini göstermişlerdir. Ayrıca Afrika kimliğinin arka plana atılması ile ortaya çıkan krizin aşılması Afrika’nın kendine saygısı için hayati olarak görülmüştür.¹¹⁹ Bu açıdan Afrika teolojisi misyonerler ve sömürgecilerin faaliyetleri karşısında yerlilerin özgün ve tutarlı bir kimlik arayışı çabasından doğmuştur.

Afrikalılarda kimlik krizinin oluşması birçok sebebe bağlanabilir. Bu sebeplerden birisi, beyaz adamın yüzyıllar boyunca yaptığı zulümleri meşrulaştırmak için Afrikalıları alt ırk olarak kabul etmesidir. Mesela 19. yüzyılın ortasında İngilizler, Doğu Afrika bölgesini işgal edince yüksek sınıf ve alt sınıf olmak üzere iki farklı kategori oluşturmuşlardır. İngiliz hükümeti memurları, beyaz yerleşimciler ve misyonerler üst sınıfı, Afrikalılar da alt sınıfı temsil etmiştir.¹²⁰ Bu durum yerli halk arasında rahatsızlığa sebep olmuştur. Diğer bir sebep, Afrika’da hayatın her alanında görülen manevi ve ruhsal inançların, Batılılar tarafından reddedilmesidir.¹²¹ Misyon kiliseleri ile Bağımsız Afrika Kiliseleri

---

¹¹⁷ Anna Marie Lockard, *A Critical Examination of the Role of the South African Evangelical Church in the African Renaissance*, South African Theological Seminary, 2012, s. 88.

¹¹⁸ Kwame Bediako, *Theology and Identity: The Impact of Culture Upon Christian Thought in the Second Century and in Modern Africa*, Oxford: Regnum Books, 1992, s. 1.

¹¹⁹ Tinyiko Sam Maluleke, “Identity and Integrity in African Theology: A Critical Analysis”, *Religion and Theology*, c. 8, sy. 1 (2001), s. 28, doi:10.1017/CBO9781107415324.004.

¹²⁰ Erasto Muga, *African Response to Western Christian Religion: A Sociological Analysis of African Separatist Religious and Political Movements in East Africa*, Nairobi: East African Literature Bureau, 1975, s. 8.

¹²¹ du Toit, *African Challenges: Unfolding Identities*, s. 36.

arasındaki en bariz farklardan biri budur.¹²² Ayrıca Batılıların, Afrikalıları kendi kültürlerinden koparma çabası Afrikalıları ya asimile etmiş ya da iki farklı dinin arasında bırakmıştır. Dolayısıyla yerliler, Batılı manada Hıristiyan olamadığı gibi Geleneksel Afrika Dinleri'ni de terk etmişlerdir. Ortaya çıkan bu yeni durum Afrikalıları kimlik krizine sokan önemli bir diğer husustur.

Yukarıda ifade edildiği gibi Afrika kıtasının tecrübe ettiği acı olaylar önce kimlik krizine neden olmuş, devamında ise kimlik bilincinin oluşmasını sağlamıştır. Bu konuda akademisyen, siyasetçi, sanatçı, dinî lider gibi birçok kesimden örnek bulmak mümkündür. “Siyah güzeldir” sloganı ile bilinen Güney Afrikalı anti-apartheid aktivist Steve Biko (ö. 1977) Afrika kimliği bilinci oluşturmada önemli örneklerden biridir. Biko, beyazların üstünlük kompleksiyle mücadele ederek Afrika kültürünün sağlam zemine dayandığı ve güçlü bir kimliğe sahip olduğu bilincini insanlara aşılama çabasıyla çalışmıştır.¹²³ Biko, Apartheid sisteminin en yoğun olduğu dönemde ırkçılığa karşı mücadelede Afrikalıları bilinç ve güven aşılama çabasıyla başarmıştır. O kitabında bu iddiasını şu ifadeler ile desteklemektedir: “Kendinizi siyahi olarak tanımlamanız, özgürleşmeye giden yola baş koyacağınız ve sizi hizmetkâr olarak suistimal etmek isteyen bütün güçlere karşı mücadele edeceğiniz anlamına gelmektedir.”¹²⁴ Güney Afrika'da beyaz nüfusun yoğun olması ve beyazların rahat yaşamı tekeline almaları her iki ırk arasındaki mücadeleyi artırmış ve Biko'nun ırklar arasındaki eşitsizliğe karşı savaşı tüm Afrika kıtasında örnek alınmıştır. Afrikalıların tecrübe ettiği bu kimlik krizi ise, nihayetinde Afrikalıları ya millileşmeye teşvik etmiş ya da Batılılaşmaya itmiştir.

2.2.2. Batılılaşma mı Millileşme mi?

Hıristiyanlığın Afrika kıtasındaki seyri Afrikalı Hıristiyanlar arasında iki farklı hayat anlayışının teşekkülüne yol açmıştır. Afrikalı Hıristiyanlar bir taraftan Afrika kültüründe değerli bir şey görmeyen misyonerlerin sundukları normları kabul etmek zorunda kalırken, diğer taraftan kendi kültürel kimliklerini devam ettirmeye çalışmışlardır.¹²⁵

---

¹²² Batılıların doğüstü güçleri inkâr etmesine karşılık Afrikalıları iki temel argüman ileri sürmektedirler. İlk Kutsal Kitap'ta doğüstü varlıkların reddedildiğine dair bir pasaj yoktur. Batılılar eleştirilerini kendi kültür ve dünya görüşü açısından yapmaktadır. İkincisi ise doğüstü güçler sadece bir hayal veya kurgu değil aksine bizzat bireylerin veya toplumun tecrübesi ile sabit olan fenomenlerdir. E. A. Asamoah, “The Christian Church and African Heritage”, *International Review of Mission*, c. 44, sy. 175 (1955), s. 298.

¹²³ Steve Biko, *I Write What I Like*, Oxford: Heinemann International Litera, 1987, s. 45.

¹²⁴ Biko, *I Write What I Like*, s. 48.

¹²⁵ Joel Mokhoathi, “From Contextual Theology to African Christianity: The Consideration of Adiaphora from a South African Perspective”, *Religions*, c. 8, sy. 12 (2017), s. 2, doi:10.3390/rel8120266.

Hıristiyanlığı kabul eden yerliler, görünürde Batılı Hıristiyanlar gibi bir dinî anlayışa sahip olmuş ancak doğum, evlilik, cenaze, büyü, kötü ruhlar gibi meselelerde geleneksel yöntemlere başvurmaya devam etmişlerdir. Bu açıdan Afrikalılar, “siyahların kültürü” ile “beyazların kültürü” şeklinde birbirinden farklı iki kültür ve geleneğin çatışması içerisinde bir nevi çifte hayat yaşamaya maruz kalmıştır.¹²⁶

Misyonerlerin, Afrika’da karşılaştıkları din ve kültürleri önemsememeleri iki kesim arasında çatışmaların çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.¹²⁷ Bu süreçte bir baskı aracı olarak misyon kiliseleri, yerlileri Batı Medeniyetine tabi olmaya zorlarken Afrikalılar, Bağımsız Afrika Kiliseleri aracılığıyla Afrika kültürünü yeniden canlandırma mücadelesi vermiştir.¹²⁸ Bu durum ise Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin Afrikalı Hıristiyanları millileşme yoluna iten bir unsur olarak görülmesine neden olmuştur.

Misyonerlerin Afrikalı Hıristiyanları Batılılaştırma çabası Afrika toplumlarında sosyal, siyasi ve ekonomik yönden önemli değişimlere yol açmıştır. Çünkü Afrikalıların tanıştığı Batılı değerler kendilerinde yeni istek ve yönelimler ortaya çıkarmıştır. Bu istekler arasında rahat bir yaşama sahip olma, Batı’da eğitim alma gibi Batılıların sahip olduğu standartlar yer almaktadır. Afrikalılar söz konusu isteklere ulaşamadığı gibi misyonerlerin vaazlarında bahsettiği Hıristiyan kardeşliği ve insanlar arasında eşitlik gibi hususlarda da beklentilerini bulamamıştır.¹²⁹ Aksine Afrikalılar bizzat Batılılar tarafından uygulanan sınıfsal ayrımcılığa maruz kalmıştır.

Afrika’da özellikle kolonyal dönemde Hıristiyanlığın yükselişi Geleneksel Afrika Dinleri’nin ve Afrika kültürünün zayıflamasına neden olmuştur.¹³⁰ Sanat, mimari, edebiyat, sinema, yemek kültürü, moda, spor gibi hususlarda Batının taklit edilmesi,

---

¹²⁶ Tinyiko Sam Maluleke, “Christ in Africa: The Influence of Multi-Culturality on the Experience of Christ”, *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 8, sy. 1 (1994), s. 54.

¹²⁷ Mushayavanhu, Duncan, “The Spiritual Weakness of Churches Founded by Western Missionaries: The Cause of the Rise of Africa Independent Churches in Zimbabwe with Special Reference to the Uniting Presbyterian Church in Southern Africa”, s. 2.

¹²⁸ Joel Tishken, Andreas Heuser, “Africa Always Brings Us Something New: A Historiography of African Zionist and Pentecostal Christianities”, *Religion*, c. 45, sy. 2 (2015), s. 159, doi:10.1080/0048721X.2014.992110; Paul Gifford, “The Bible in Africa: A Novel Usage in Africa’s New Churches”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, c. 71, sy. 2 (2008), s. 203, doi:10.1017/S0041977X08000505.

¹²⁹ Muga, *African Response to Western Christian Religion: A Sociological Analysis of African Separatist Religious and Political Movements in East Africa*, s. 9.

¹³⁰ Kingsley Larbi, “African Pentecostalism in the Context of Global Pentecostal Ecumenical Fraternity: Challenges and Opportunities”, *Pneuma: The Journal of the Society for Pentecostal Studies*, c. 24, sy. 2 (2002), s. 139, doi:10.1163/15700740260388018.

resmi ve eğitim dilinin Batı dillerinden oluşması bu etkiyi daha da güçlendirmektedir. Bu durum, Geleneksel Afrika Dinleri'ni doğrudan etkilemektedir. Zira Afrikalıların yemesi, içmesi, hatta şarkı söylemesi bile dinî bir bağlamda icra edilmektedir.¹³¹ Dolayısıyla Hıristiyanlığı kabul eden Afrikalılar yeni bir anlayış ve dünya görüşü çerçevesinde kendi gelenek ve kültürlerinden kopma eğilimine sahip olabilmektedir. Söz konusu tecrübeler ise Afrikalıları bir yandan Batılılaştırırken diğer yandan tepkisel olarak millileşmeye yöneltmiştir.

Bahsi geçen tecrübelerin yaşanması sonucunda Afrika milliyetçiliği ilk direniş, milenyum hareketleri ve modern milliyetçilik olmak üzere üç aşamada gelişmiştir.¹³² İlk direniş, sömürge güçlerine karşı ortaya çıkan silahlı mücadeleleri kapsamaktadır. Bu aşama, Afrikalıların teknoloji ve silah bakımından üstün olan Batılılar karşısında başarısız olmasına rağmen yerliler arasında ilk kıvılcımların başlaması açısından önemlidir. Milenyum hareketleri, özellikle Bağımsız Afrika Kiliseleri altında kabul edilebilecek yeni dinî akımların ortaya çıktığı aşamadır. Bu dönemde Afrikalılar dinî bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır. Bu dönemin öne çıkan özelliği, Afrikalıların kısa süre içinde binlerce farklı kilise kurmayı başarmalarıdır. Modern milliyetçilik ise bağımsız hareketlerin hız kazandığı ve ülkelerin tek tek bağımsızlıklarını aldıkları bir aşamadır. Bu aşamada Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin güç kazandığı ve kurumsallaştığı görülmektedir. Zira siyasi bağımsızlık dinin bağımsızlaştırılmasında itici bir unsur olmuştur. Nihayetinde kıtanın tecrübe ettiği menfi olaylar ve bağımsızlık hareketleri, Afrikalıların önce millileşmelerine, devamında ise bağlı oldukları Batılı devletlerden ayrılmalarına neden olmuştur.

2.2.3. Bölünme ve Ayrılıklar

Kimlik bilincinin oluştuğu, bağımsızlık hareketlerinin başladığı, Afrikalıların siyasi ve dini olarak güçlendiği yeni dönemde birçok araştırmacı, din adamı ve siyasetçi Afrikalıların kendi din ve geleneklerine dönüş yapmaları gerektiğini vurgulamış, hatta Afrikalı Hıristiyanlar, misyon kiliselerinden birer birer ayrılarak kendi kiliselerini kurmaya başlamışlardır. Bölünme ve ayrılıkların görüldüğü bu süreçte Afrikalıların bilgi ve tecrübe açısından misyonerlerden üstün olduğu ve Afrika dinlerine yabancı olan şiddet

---

¹³¹ Arthur Leonard, *The Lower Niger and Its Tribes*, London: Macmillan and Company, 1906, s. 429.

¹³² Ademola Adeleke, "The Roots of African Nationalism: A Conceptual and Historiographical Discourse", *British Journal of Arts and Social Sciences*, c. 8, sy. 1 (2012), s. 69.

ve dinî hoşgörüsüzlüğün Hıristiyanlıktan kaynaklandığı iddia edilmiştir.¹³³ Ayrıca Hıristiyanlığın yerel kültürün korunmasına, geleneğin tecrübe edilmesine, Afrika'nın kültürel ve dinî mirasının özgünlüğüne zarar verdiği düşüncesi hâkim olmuş ve “ataların dinine” tekrar dönülmesi gerektiği kanaati oluşmuştur. Söz konusu kanaate sahip olanlardan biri eski Roma Katolik rahibi, politikacı, teolog ve Afrika çalışmaları profesörü Osofo-Okomfu Kwabena Damuah'dır. Damuah, 1982 yılında rahiplikten istifa ederek kendisini “Afrikania Misyonu”¹³⁴ olarak adlandırdığı yeni bir göreve adanmıştır. O, görevini şu şekilde ifade etmiştir:

Tanrı'ya hizmet etmek için kendi kültürümüzü ve geleneğimizi canlandıracağız. Sömürgeciler tarafından bize dayatılan iğrenç Batı kültürünü reddetme vaktimiz geldi. Afrikania tüm bu kusurları ortadan kaldıracaktır. ... Katolik Kilisesi liderlerine, hepimizin zihinsel esaret ve sömürü altında olduğumuzu ve kendi zincirimizi çözmemiz gerektiğini söyleyin. Ben kendimi “zincirlerimden” kurtardım ve hala zincirde olanları serbest bırakmak istiyorum.¹³⁵

“Yeni bir yerli dini hareket” olarak Afrikania Misyonu'nun kurulma amacı Afrika'nın geleneksel dinlerini canlandırmak, milliyetçilik duygularını geliştirmek ve Batılıların hegemonyasını kırmak şeklinde belirlenmiştir. Afrikania Misyonu, bir sene içinde Gana'nın bütün bölgelerinde, dört Afrika ülkesinde, iki Avrupa ülkesinde ve Amerika'da şubeler açmıştır. Ayrıca Afrikania Misyonu, Afrika kıtasında yerliler tarafından kurulan diğer kiliseler ile irtibat kurmuş ve misyon kiliselerinden bölünmelere destek vermiştir. Bu süreçte Afrikania Misyonu gibi yüzlerce örnek görmek mümkün hale gelmiştir.

Bu aşamada rüzgârın tersten esmeye başladığı yeni bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir. Şöyle ki, Batılılar, öncesinde Hıristiyanlığı Geleneksel Afrika Dinleri'nden soyutlamaya çalışırken bu kez Afrikalılar, kültürel miras ve geleneklerini korumak adına Hıristiyanlığı ve Batı medeniyetini Geleneksel Afrika Dinleri'nden soyutlamaya çalışmıştır. Diğer bir deyişle Hıristiyanlık özne olmaktan çıkıp nesne konumuna düşmüştür. Nihai olarak söz konusu aşamada misyon kiliselerinden ayrılan binlerce Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kurulduğu gözlenmiştir. Söz konusu kiliselerin kurulması ise inkültürasyon meselesini ortaya çıkarmıştır.

---

¹³³ Frans Wijssen, *Seeds of Conflict in a Haven of Peace: From Religious Studies to Interreligious Studies in Africa*, Amsterdam: Rodopi, 2007, s. 63.

¹³⁴ Detaylı bilgi için bakınız: Bayram Akbulut, “Afrikania Misyonu”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, Okur Akademi, 2020, ss. 42–44.

¹³⁵ Wijssen, *Seeds of Conflict in a Haven of Peace: From Religious Studies to Interreligious Studies in Africa*, s. 62.

3. AFRİKA'DA HİRİSTİYANLIK VE İNKÜLTÜRASYON

İnkültürasyon, Hıristiyanlığın farklı kültür ve dinlere uygun bir şekilde yerleştirilerek bir dönüşümün başlatılması olarak tarif edilebilir. Kültür ve dinler sürekli bir değişim içinde olduğu için inkültürasyon devam eden bir süreç olarak görülmeli; doğru ve başarılı bir inkültürasyon yeni anlayış ve yorumlar getirmelidir.¹³⁶ Bu yüzden David Bosch, inkültürasyonun sadece bir tercüme faaliyeti olarak görülmemesi gerektiğini, aksi takdirde inkültürasyon sürecinin başarı ile tamamlanmasının mümkün olmayacağını ifade etmektedir.¹³⁷ Katolik literatürde inkültürasyon kavramı için kullanılan en yaygın tanım Cizvitlerin 28. tarikat lideri Pedro Arrupe'ye aittir ve inkültürasyonu şöyle tanımlamaktadır:

İnkültürasyon, Hıristiyan yaşamının ve mesajının belirli bir kültürel bağlamda enkarnasyonudur. Öyle ki bu deneyim söz konusu kültürde sadece uygun unsurlar aracılığıyla ifade bulmamaktadır (bu tek başına yüzeysel bir uyarlamadan başka bir şey değildir). Kültürü canlandıran, yönlendiren ve birleştiren, onu 'yeni bir yaratım' meydana getirecek şekilde dönüştüren ve yeniden oluşturan bir ilke haline de gelmektedir."¹³⁸

Bazı Hıristiyan düşünörlere göre Hıristiyanlık yarış atına binen bir jokeye benzetilmektedir. At hızlı koştuğu sürece jockey ata binmeye devam etmekte ancak at, yarış yeteneğini kaybetmeye başlayınca jockey yarış içinde kalabilmek için atını değiştirmektedir.¹³⁹ Birçoklarına göre Hıristiyanlık, Yahudi kültürü içinde doğmuş olsa da Yahudilerin Hıristiyanlığı kabul etmemesinden dolayı Yunan felsefesi ve Roma hukuku içinde kendine yer edinmiş ve dünyanın en dinamik dinlerinden biri olmuştur.

İnkültürasyonun tarihi Hıristiyanlığın ilk dönemine kadar götürülebilir. Pavlus'un kendisini Gentileler havarisi ilan etmesi ile Hıristiyanlığı Yahudiler dışındaki toplumlara götürmesi ilk inkültürasyon örneği olarak kabul edilebilir. İnkültürasyon, sonraki süreçte Cizvit rahipler tarafından yaygın bir misyon stratejisi olarak kullanılmış, terim olarak ise ilk defa Papa II. John Paul tarafından, 1979 yılında yayımlanan, "Catechesi Tradendae" adlı papalık genelgesinde yer almıştır.¹⁴⁰

¹³⁶ John de Gruchy, "From Cairo to the Cape: The Significance of Coptic Orthodoxy for African Christianity", *Journal of Theology for Southern Africa*, c. 99 (1997), s. 38.

¹³⁷ David Bosch, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology and Mission*, Maryknoll: Orbis Books, 1991, s. 358.

¹³⁸ https://jesuitportal.bc.edu/research/documents/1978_arrupeinculturationsociety/ 05.05.2021 12:30

¹³⁹ Jesse Mugambi, "Christianity and the African Cultural Heritage", *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 517.

¹⁴⁰ Ali İsra Güngör, "Kilise'nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 1 (2002), s. 179.

Post-kolonyal dönemde, üçüncü dünya ülkelerinin birer birer bağımsızlığını kazanması ve siyasi idarelerin desteği ile faaliyetlerini yürüten misyonerlerin tepki alması, Katolik Kilisesi'nin yöntem değişikliğine gitmesine neden olmuştur. Çünkü misyonerlerin, Hıristiyanlık adı altında Batı medeniyetini dayatmaya çalışması insanlar arasında tepkilere neden olmuş, Katolik Kilisesi ise bu tepkilere cevap vermek adına söz konusu ülkelerde yaşayan toplumların da kendilerine has bir kültürünün olduğunu kabul etmiştir. Katolik Kilisesi bundan sonraki süreçte misyon faaliyetlerini, kültürel etkileşim üzerine kurmaya çalışmıştır.¹⁴¹ Bu noktada, II. Vatikan Konsili ile birlikte inkültürasyon çalışmaları devreye sokulmuştur.

Günümüzde inkültürasyonun en çok uygulandığı yerlerin başında Afrika kıtası gelmektedir. Özellikle post-kolonyal dönemde Afrika'da ortaya çıkan yerel kiliseler, Hıristiyanlıkla Geleneksel Afrika Dinleri arasında orta yol bulmaya çalışmış ve bunun neticesinde inkültürasyon Afrika Hıristiyanlığının ayırt edici bir özelliği olmuştur. Afrika'da gerçekleştirilen inkültürasyonun başını, Batılılardan ziyade Afrikalı Hıristiyan teologlar çekmiştir. Zira Batılılar tarafından uzun bir dönem reddedilen Afrika'nın dinî ve kültürel değerleri bu yolla geri kazanılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Hıristiyan inancındaki bu yabancı imaj, yani Batı medeniyeti ve kültürü kaldırılarak yerine yerel din ve kültürler konmak istenmiştir.¹⁴² Burada vurgulanması gereken husus, Hıristiyanlığa Geleneksel Afrika Dinleri'nden neyin alınıp alınmayacağı kararını, Afrikalı Hıristiyanların vermeye başlamasıdır.¹⁴³ Zira öncesinde yeni yorum ve anlayışların hangi oranda Hıristiyanlığa kabul edilip edilmeyeceğini Batılılar belirlemekteydi.

Hıristiyanlığın, Afrika'nın dinî ve kültürü içerisinde nasıl ifade edileceğine dair bir netlik olmamasına rağmen üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. Muhafazakâr Hıristiyanların temsil ettiği ilk görüşe göre İncil'e aykırı kültürel ve geleneksel inançlar Hıristiyanlığa dahil edilmemelidir. Bu sebeple Afrikalı Hıristiyanlar büyü, cadı, ata ruhları, iyi veya kötü

---

¹⁴¹ Güngör, "Kilise'nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri", s. 172.

¹⁴² Goodman Agrippa Khathide, "The Spirit World Awareness in the New Testament - A Missiological Challenge", *Skrif en Kerk*, c. 21, sy. 1 (2000), s. 5, doi:10.4102/ve.v21i1.1184.

¹⁴³ Post kolonyal dönemde gücü eline alan Bağımsız Afrika Kiliseleri, doğal bir süreç içinde Hıristiyanlığı Batı kontrolünden çıkararak yerleştirme eğilimine gitmiştir. Bunun sonucunda ise Hıristiyanlığa yeni bir yorum getirilirken sınırların nasıl çizildiği, Hıristiyanlığa aykırı unsurların girip girmediği ve nihayetinde bu durumun Bağımsız Afrika Kiliselerini senkretik bir harekete dönüştürüp dönüştürmediği sorunları ortaya çıkmıştır. Khathide, *Spirits in the First Century Jewish World, Luke Acts and in the African Context: An Analysis*, s. 5.

ruhlar gibi kültürel ve dini inançlardan vazgeçmelidir.¹⁴⁴ Afrika merkezli ikinci görüş, nesilden nesile aktarılan dinin ve kültürel mirasın korunması taraftarıdır.¹⁴⁵ Bu görüşü savunanlar Hıristiyanlık içinde geleneksel unsurların yoğun olması gerektiği fikrini desteklemektedir. Bu fikri benimseyenler Hıristiyanlığın Afrika'nın ruhuna zarar vereceği endişesini taşımaktadır. İlimli Afrikalı araştırmacıların savunduğu üçüncü görüş ise her iki din arasında orta yolu bulmaya çalışmaktadır. Bu görüş Geleneksel Afrika Dinleri ile Hıristiyanlığın birleştirilebileceği veya her iki dinin bir arada yaşayabileceği fikrini desteklemektedir.¹⁴⁶ Buna göre her iki dinin de icra ettiği farklı görevleri vardır. Mesela Geleneksel Afrika Dinleri, Afrikalıları atalarına bağlayan sosyo-manevi bir bağ görevini üstlenirken Hıristiyanlık, Afrikalı Hıristiyanlara Tanrı ile ilişki kurma imkanını sunmaktadır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri, Hıristiyanlık ve Geleneksel Afrika Dinleri'nin karışımı bir hareket olması hasebiyle inkültürasyon açısından birçok örneğe sahiptir. Jean-Marc Ela'nın Evharistiya ayinine getirmiş olduğu yorum, söz konusu örneklerden biridir. Ela'ya göre Hıristiyanlık Batı unsurlarına öncelik verdiği için Evharistiya'nın mevcut uygulandığı, Batı kültürünün Afrikalılara dayatılması anlamına gelmektedir. Zira Evharistiya'da kullanılan ekmek ve şarabın tarihsel bağlamda Batı kültürü için bir anlamı vardır fakat buğdayın bilinmediği yerlerde diğer tahıllar kullanılmazsa Evharistiya ayini kaçınılmaz olarak anlamsız olacaktır. Ela'ya göre patates, mısır, bal veya muz şerbetinin ekmek ile şarabın yerine kullanılmamasını gerektirecek bir neden yoktur. Ayrıca komünyon ayininin de Afrikalıların hayat anlayışına uygun olarak aktif, coşkulu ve şarkılar eşliğinde yerine getirilmesi daha anlamlı olacaktır.¹⁴⁷ John Pobee ise Kristiyoloji'yi atalar kültü ile açıklamaktadır. Pobee'ye göre Hıristiyanlığı kabul eden Akan halkı, İsa Mesih'i hem bir Tanrı hem de en büyük ataları olarak kabul etmektedir.¹⁴⁸ Dolayısıyla Akan halkı için İsa Mesih diğer bütün ata ruhlarından daha üstündür. Söz konusu yaklaşım ile de Batı merkezli bir anlayıştan çıkartılan İsa Mesih'e Afrika ruhu verildiği düşünülmektedir.

---

¹⁴⁴ Michael Jarvis, *Ubuntu Christianity*, Wellington: Fact and Faith Publications, 2009, ss. 43–44.

¹⁴⁵ John Mbiti, *Introduction to African Religion*, London: Heinemann, 1975, s. 12.

¹⁴⁶ Manton Hirst, "Dreams and Medicines: The Perspective of Xhosa Diviners and Novices in the Eastern Cape, South Africa", *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, c. 5, sy. 2 (2005), s. 4, doi:10.1080/20797222.2005.11433901.

¹⁴⁷ Jean Marc Ela, *African Cry*, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2005, s. 4.

¹⁴⁸ Nthamburi, "Toward Indigenization of Christianity in Africa: A Missiological Task", ss. 112–18.

4. YOLLARIN AYRILMASI: MİSYON KİLİSELERİNDEN BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ'NE

Katolik Kilisesi tarihinde Afrika kıtasını ziyaret eden ilk Papa Paul VI, 31 Temmuz 1969'da II. Vatikan Konsili akabindeki Uganda ziyaretinde şunları dile getirmiştir:

Afrikalı olarak sizler Afrika Hıristiyanlığına sahip olmalısınız (yani kendinize has bir Hıristiyanlık anlayışı kurmalısınız). Çünkü sizler insani değerlere ve Afrika'nın zenginliğini ifade eden karakteristik kültür formlarına sahipsiniz. ... Batı Kilisesi Tertullian, Optatus, Origen ve Augustine gibi Afrikalı yazarların eserlerini kullanmada tereddüt etmemektedir. ... Eğer sizler dinî çoğulculuğun muhtemel tehlikelerinden, ırkçılıktan, kabilecilikten veya keyfi bölünmelerden kaçınabilerseniz, kendi kültürünüze uyumlu bir şekilde Katolikliği formüle edebilir veya kültürünüzdeki değerli ve orijinal şeyleri Katolik Kilisesine dâhil edebilirsiniz. Sizin bu katkınıza Katolik Kilisesinin ihtiyacı vardır.”¹⁴⁹

Çalışmanın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacağı üzere Afrika Hıristiyanlığı Batılılar tarafından uzun bir dönem kabul edilmediği, hatta heretik ve senkretik bir hareket olarak görüldüğü için Papanın konuşması muhtemelen Afrikalıları olduğu kadar Batılıları da şaşırtmıştır. Papanın konuşması bir özür beyanı olarak yorumlansa da Batılıların 15. yüzyıldan 20. yüzyılın ortasına kadar Afrika'yı sistematik bir şekilde sömürmesi ve papanın konuşmasının tarihi göz önünde alındığında bunun bir özür beyanı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Papanın konuşmasının yapıldığı dönemde Afrikalılar, Hıristiyanlığı çoktan tekeline almış ve ona yeni yorumlar getirmiştir. Üstelik Bağımsız Afrika Kiliseleri sayı bakımından da misyon kiliselerinden üstün konuma gelmişlerdir. Bu açıdan Hıristiyanlığın nüfusunun azaldığı, Müslümanların sayısının ise arttığı bu dönemde Hıristiyanlığı demografik açıdan dünyanın en kalabalık dini olarak tutan Afrikalı Hıristiyanları dışlamak Katolikler ve diğer Hıristiyan gruplar aleyhine olacak bir durumdur.

David Barrett, Bağımsız Afrika Kiliselerini “radikal bir yenilenme ve reformasyon” olarak tarif etmekte ve Bağımsız Afrika Kiliseleri ile 16. yüzyılda vuku bulan Avrupa reformu arasında ciddi benzerlikler olduğunu iddia etmektedir.¹⁵⁰ Barrett'e ek olarak Mbiti ise kıtaya gelen Protestan misyonierlerin bölünmüş bir Hıristiyanlık propaganda etmesi, hatta kendi mezhep, gelenek ve anlayışlarını savunup diğerlerini eleştirmesi bu durumu daha

¹⁴⁹ Michael Ukpong, *Igbo Culture and Gospel: Empirical-Theological Research into Inculturation in Nigeria*, Zürich: Lit Verlag, 2014, s. 264.

¹⁵⁰ Allan Anderson, “Types and Butterflies: African Initiated Churches and European Typologies”, *International Bulletin of Missionary Research*, c. 25, sy. 3 (2001), s. 107, doi:10.1177/239693930102500302.

da etkilediğini öne sürmektedir.¹⁵¹ Mbiti, söz konusu durumun Afrikalılara, Hıristiyanlık içindeki bölünmelerin normal olduğu, kendileri tarafından kurulan ve yönetilen kiliselere sahip olunabileceği izlenimi verdiğini düşünmektedir. Zaten çok azı Katolik ve Ortodoks Kiliseleri olmak üzere Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin çoğu Protestan, Anglikan ve Luteryan Kiliselerinden türemesi söz konusu iddialara işaret etmektedir.¹⁵² Dolayısıyla birçok araştırmacı için Bağımsız Afrika Kiliseleri, Protestan reformu gibi, gerçek bir Afrika reformu olarak görülmesi gereken bir hareket olarak kabul edilmektedir.¹⁵³

Misyon kiliselerinden Afrika Hıristiyanlığına geçiş olan Bağımsız Afrika Kiliseleri beyaz adamın boyunduruğundan kurtulma ve Afrika'nın özgün kültürel mirasını ifade eden siyahi bir kilise kurma arzudur. Bu arzu, Sahra altı Afrika'nın neredeyse tamamına hakim olan Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kitlesel hareketi şeklinde gerçekleşmiştir.¹⁵⁴ Bu geçişle birlikte öznenin, yani Hıristiyan mesajını yayanın, Bağımsız Afrika Kiliseleri olduğu yeni bir sürece girilmiştir.¹⁵⁵ Bahsi geçen sürecin en önemli ayağını dekolonizasyonla birlikte Afrikalıların kendi kiliselerini istedikleri şekilde değişikliğe tabi tutması oluşturmaktadır.¹⁵⁶ Nihayetinde 19. yüzyılın sonunda başlayıp 20. yüzyılın ortalarına doğru zirveye ulaşan Bağımsız Afrika Kiliseleri misyon kiliselerinden ayrılarak Etiyopya, Mesihi, Siyonist, Aladura Kiliseleri gibi çeşitli isimler altında kendi gruplarını kurmuşlardır. Bu gruplaşma, kıtadaki misyon kiliselerinin¹⁵⁷ ve Batıdan gelen misyonerlerin sayısını ciddi oranlarda düşürmüştür.¹⁵⁸ Post-kolonyal döneme tekabül eden bu süreçte misyon kiliselerinden ayrılarak kurulan binlerce yerel kilise görmek

---

¹⁵¹ Mbiti, *African Religions and Philosophy*, s. 304.

¹⁵² Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 33.

¹⁵³ Anderson, "Types and Butterflies: African Initiated Churches and European Typologies", s. 107.

¹⁵⁴ J Lamola, "Towards a Black Church: A Historical Investigation of the African Independent Churches as a Model", *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 2, sy. 1 (1988), s. 5.

¹⁵⁵ Bengt Sundkler, Christopher Steed, *A History of the Church in Africa*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 907.

¹⁵⁶ Bu değişiklik rukwa (koruyucu tılsım), barika (poligami), hurayi (büyücülük) gibi Afrika'nın üstü örtülmüş zenginliklerine ve gizli hazinelerine tekrar gün yüzüne çıkma imkânı vermektedir. Mushayavanhu, Duncan, "The Spiritual Weakness of Churches Founded by Western Missionaries: The Cause of the Rise of Africa Independent Churches in Zimbabwe with Special Reference to the Uniting Presbyterian Church in Southern Africa", s. 1.

¹⁵⁷ Mesela Güney Afrika'da 1960 yılında Misyon Kiliselerinin oranı yüzde yetmiş iken 1991 yılında yüzde otuz üçe düşmüştür. Allan Anderson, "Challenges and Prospects for Research into AICs in Southern Africa", *Missionalia*, c. 23, sy. 3 (1995), s. 290.

¹⁵⁸ Denis, "African indigenous Christianity in a Geo-Historical Perspective", s. 7.

mmkn hale gelmiŖtir. Afrika kıtasının tecrübe ettiği söz konusu süreç ise Bağımsız Afrika Kiliseleri nedir sorusunu gündeme taŖımiŖtır.

II. BÖLÜM: HİRİSTİYANLIĞIN AFRİKA TECRÜBESİ: BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ

1. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ’NİN TANIMI, İSİMLENDİRİLMESİ VE KARAKTERİSTİĞİ

Sömürgecilik ile misyonerliğe tepki olarak ortaya çıkan ve Hıristiyanlığın yerlileştirilmesine vurgu yapan Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısındaki teşekkülü, Afrika’da göze çarpan en etkili dinî gelişmelerden biri olmuş ve Hıristiyanlığın Batı dışında yayılmasına büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Bu sebeple Bağımsız Afrika Kiliseleri, kuruluşundan günümüze kadar farklı disiplinlerden birçok bilim adamının ilgisini çekmiş, tanım, isimlendirme ve tasnif gibi konularda çok sayıda tartışmaya kapı aralamıştır. Bahsi geçen tartışmalar, Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin tarihsel ve teolojik önemini ortaya koymuştur. Bunların birinde Allan Anderson, Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin önemini şu şekilde dile getirmiştir: “Bağımsız Afrika Kiliseleri, kilise tarihi boyunca dünyada benzeri görülmemiş bir şekilde Hıristiyanlığın Reformunu ve dönüşümünü temsil etmektedir.”¹⁵⁹

Geleneksel Afrika Dinleri gibi pragmatik bir din anlayışına sahip olan ve çoğunlukla teori yerine pratiğe önem veren Bağımsız Afrika Kiliseleri, sömürge yönetimine karşı direnişin ilk örnekleri arasında olması sebebiyle zaman zaman milliyetçi hareketler olarak görülmüştür. Mesela Etiyopya Kiliseleri’nin ortaya çıkışı, Afrika milliyetçiliğinin ilk dalgası olarak tanımlanmıştır.¹⁶⁰ Ayrıca bahsi geçen kiliseler, Batılılaşma veya Hıristiyanlaşma yoluyla Afrikalıların geleneksel unsurlarda kaybettiklerinin telafisi olarak da öne çıkmıştır. Bunlara ek olarak ibadetlerde ana dilin kullanılması, şifa, kehanet ve kötü ruhlar gibi hususlar karşısında halkın ihtiyaçlarının karşılanması, geleneksel

---

¹⁵⁹ Allan Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, Trenton: Africa World Press, 2001, s. 5.

¹⁶⁰ David T. Ngong, “Christianity in Africa”, *The Wiley-Blackwell Companion to African Religions*, ed. Elias Kifon Bongmba, West Sussex: lackwell Publishing Limited, 2012, s. 213.

unsurların korunması gibi sebeplerden ötürü Bağımsız Afrika Kiliseleri, kıtanın neredeyse tamamında yerli ve milli bir hareket olarak telakki edilmiştir.¹⁶¹

Afrika Hıristiyanlığının anlaşılması temelde iki olguya bağlıdır. İlki, Bağımsız Afrika Kiliselerinin demografik açıdan artış göstermesine paralel olarak misyon kiliselerinin güç kaybetmesidir. İkincisi ise Geleneksel Afrika Dinleri'nin din, kültür, sanat ve politik açıdan bütünsel karakteridir.¹⁶² Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kısa sürede hızlı bir şekilde büyümesinin arka planında Geleneksel Afrika Dinleri'nden aldığı bütünsel karakterinin etkisi vardır. Çünkü Bağımsız Afrika Kiliseleri, daha çok Afrikalı ve daha az Batılı olmak arzusu ile teşekkül etmiştir. Kıtanın en az dörtte birini temsil eden bu kiliseler, Afrika'nın kültürel ve dinî geçmişinden bolca istifade etmiştir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin mahiyetinin ve doğasının anlaşılması için üç temel faktörün dikkate alınması gerekmektedir. Bunlardan ilki sömürgecilik ve ırkçılıktır.¹⁶³ İlk ortaya çıkan bağımsız kiliselerin adının “Etiyopya Kiliseleri” olarak konması, sömürgecilik ve ırkçılık karşısındaki tavrını ortaya koymaktadır. İkincisi Geleneksel Afrika Dinleri ve kültürünün Afrikalı Hıristiyanlar üzerindeki etkisidir.¹⁶⁴ Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin senkretik bir yapıya dönüşmesinin sebebi de söz konusu etkidir. Hıristiyanlığı yerlileştirme ve dönüştürme çabası içinde olan mahalli kiliseler; kurumsal yapı, ayin biçimi, şifa yöntemi gibi birçok alanda yeniliklere yol açmış ve senkretik bir yapıya sahip olmuştur.¹⁶⁵ Üçüncüsü ise kıtada her alanda görülen hastalık ve şifa meselesidir.¹⁶⁶ Kıtada ortaya çıkan birçok bağımsız kilisenin “şifa kilisesi” olarak adlandırılması buna işaret etmektedir. Misyon kiliselerinin bu üç temel faktörde Afrikalıların görüş ve ihtiyaçlarını görmezden gelmesi, mahalli kiliselerin hem kurulmasında hem de mahiyetinin belirlenmesinde öncelikli itici güç olmuştur. Zira Afrikalılar için her bir faktörün etkisi oldukça büyüktür.

Misyon kiliselerinin kıtada başarılı olamayacağını ve kendilerinin misyonerlik faaliyetlerinde daha verimli olacağını fark eden Afrikalı Hıristiyanlar, Hıristiyanlığı hem

---

¹⁶¹ Cook, “The African Experience of Jesus”, s. 686.

¹⁶² Barbara Bompabi, *African Independent Churches and the Challenge to the State South Africa's First Democratic Decade*, 2007, s. 5.

¹⁶³ Hastings, *The Church in Africa 1450-1950*, s. 528.

¹⁶⁴ Hastings, *The Church in Africa 1450-1950*, s. 529.

¹⁶⁵ D. Crafford, “The Church in Africa and the Struggle for an African Identity”, *Verbum et Ecclesia*, c. 14, sy. 2 (1993), s. 171, doi:10.4102/ve.v14i2.1064.

¹⁶⁶ Hastings, *The Church in Africa 1450-1950*, s. 530.

Batı tekelinden çıkarmış hem de kıtada kendi anlayışlarını hâkim kılmıştır. Söz konusu değişim en çok Hıristiyanlığın avantajına olmuştur. Çünkü misyonerlerin çabalarıyla yıllardır Hıristiyanlaşmayan bölge ve topraklar, Afrikalı Hıristiyanların sahaya inmesi ile kolay ve hızlı bir şekilde Hıristiyanlaşmıştır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri, özellikle Sahra altı Afrika’da, Hıristiyanlığın yayılmasında kritik önemi haiz birer misyonerlik acentesi olarak görülmüştür.¹⁶⁷ Bu süreçte irili ufaklı binlerce bağımsız kilise kurulmuş ancak söz konusu kiliselerin tanımlanmasında ve isimlerinin belirlenmesinde ciddi birtakım problemler ile karşılaşmıştır. Nitekim binleri bulan kiliselerin bütününe kapsayacak ortak bir tanım bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Ayrıca Afrika kıtasının dil, kültür ve din açısından çeşitliliği de bu zorluğu daha çetin hale getirmiştir. Bunlara ek olarak kıtanın ve Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin çok yönlü, değişken ve dinamik yapısı gereği, yapılan tanım ve belirlenen gruplar zamanla etkisini kaybetmiş veya işlevsiz hale gelmiştir.¹⁶⁸

1.1. Tanımı

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ne olduğuyla ilgili yazar ve araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar öne sürülmüştür. Öne çıkan tanımlardan biri David Barrett tarafından yapılmıştır. Barrett’in tanımı şöyledir:

Afrikalıların inisiyatifi ve liderliği altında yeni bir tür dinî varlık olarak misyon kiliselerinin dışında kurulan veya misyon kiliselerinden ayrılarak bağımsızlığını alan ve İsa Mesih’i Rab kabul ettiği için Hıristiyan unvanını talep eden organize dinî hareketlerdir. Küçük veya büyük olabilen bu dinî hareketler, kalıcı veya geçici olarak bir kabile veya ırk içinde oluşumunu ve varlığını muhafaza etmektedir.¹⁶⁹

Kofi Appiah Kubi tarafından yapılan tanım ise şu şekildedir:

Bağımsız Afrika Kiliseleri, Afrikalılar tarafından Afrikalıların özel durumları için kurulan kiliselerdir. Bu kiliselerin üyelerinin ve liderlerinin tümü Afrikalılardan oluşmaktadır. Söz konusu kiliseler, Hıristiyanlığı iyi tanıyan kişiler tarafından misyon kiliselerinin tutum ve özelliklerine tepki için kurulmuştur. Bunlara Bağımsız Afrika Kiliseleri denir.¹⁷⁰

Bengt Sundkler’in de “eski köye yeni adet”¹⁷¹ olarak nitelendirdiği Bağımsız Afrika Kiliseleri, Afrikalılar tarafından Afrika tarzında ibadet etmek, yerlilerin dinî ihtiyaçlarını

¹⁶⁷ Walter J. Hollenweger, *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, Minnesota: Augsburg Publishing House, 1972, s. 169.

¹⁶⁸ Sundkler, Steed, *A History of the Church in Africa*, s. 1032.

¹⁶⁹ Cornelius Abiodun Olowola, “An Introduction to Independent African Church”, *Africa Journal of Evangelical Theology*, c. 3, sy. 2 (1984), ss. 21–22.

¹⁷⁰ Kofi Appiah-Kubi, “Indigenous African Christian Churches: Signs of Authenticity”, *African Theology En Route*, ed. Kofi Appiah-Kubi, Sergio Torres, New York: Orbis Books, 1979, s. 117.

¹⁷¹ Bengt Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, London: Oxford University Press, 1961, s. 238.

gidermek, Batı ve misyonerlere kitlesel bir tepki göstermek maksadıyla kurulan bağımsız hareketleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Tanımlara dikkat edildiğinde göze çarpan ilk vurgu söz konusu kiliselerin Afrikalılar tarafından kurulduğudur. Zira Hıristiyan olsun veya olmasın Afrikalılar, sömürgecilik, ırkçılık, kölelik gibi menfi tecrübeler yoluyla bastırılmış ve arka plana atılmışlardır. Bu açıdan kendi kiliselerini kurmak, yönetmek ve finanse etmek Afrikalılar için büyük bir adımdır. Burada en belirgin vurgulardan biri bağımsızlık fikri üzerinedir. Söz konusu hareketlerin isimlendirilmesinde dahi ilgili kelimenin kullanılıyor olması, onların bağımsızlığa verdiği önemi göstermektedir. Diğer bir vurgu ise Geleneksel Afrika Dinleri'nin konumlanması meselesidir. Bu süreçte dine önem veren ve geleneklerine bağlı olan bir topluluğun asimilasyona maruz kalmasına ve buna karşı verilen mücadeleye tanıklık edilmektedir. Bu mücadelenin bir göstergesi olarak Afrikalılar, her fırsatta Geleneksel Afrika Dinleri ve kültürüne vurgu yapmıştır. Bu husus ise Afrika Hıristiyanlığına senkretizmin kapısını aralamıştır.

Her ne kadar dinî bir temele dayanıyor olsa da Bağımsız Afrika Kiliseleri ekonomik, siyaset ve liderlik gibi konularda bağımsız olma arayışı içindeki hareketlerdir. Söz konusu hareketler bağımsızlığın pekiştirilmesi gereği inanç, uygulama, sosyal ve siyasi yapı açısından belirgin bir şekilde farklılıklar göstermektedir. Hıristiyanlığın Afrikalılaştırılması veya Hıristiyanlığa Afrika'nın geleneksel dünya görüşüne uygun bir anlam kazandırılması ise bağımsızlık meselesinden sonra gelmektedir.¹⁷² Bu husus, Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Hıristiyanlık arasında bir devamlılığın var olup olmadığından ziyade yeni bir anlayışın ve dönüşümün hâkim olduğuna işaret etmektedir. Buna göre Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne, yukarıdaki tanımlara ek olarak, Hıristiyanlığın Geleneksel Afrika Dinleri ile bağdaştırılması yoluyla ortaya çıkan senkretik hareketler de denebilir.¹⁷³

1.2. İsimlendirilmesi

Kuruluşundan günümüze kadar farklı disiplinler içinde birçok araştırmaya konu olan Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin isimlendirilmesi için çeşitli terimler ortaya atılmıştır. Bahis konusu terimlerin belirlenmesinde ilgili kiliselerin teşekkül serüveni, teolojik

---

¹⁷² Dawid Venter, "Concepts and Theories in the Study of African Independent Churches", *Engaging Modernity: Methods and Cases for Studying African Independent Churches in South Africa*, ed. Dawid Venter, Westport: Praeger Publishers, 2004, s. 25.

¹⁷³ Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin senkretik bir hareket olup olmadığı meselesi "3.2. Senkretik Bir Hareket" başlığında detaylı bir şekilde tartışılmaktadır.

yapıları, kurucuların tercihi, Batılı araştırmacıların etiketlemesi olmak üzere birçok etken mevcuttur. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin gerek sayı bakımından çok olması gerekse farklı bölgelerde ortaya çıkması isimlerin belirlenmesinde zorlukların çıkmasına yol açmıştır. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin özellikle binlerce farklı dil, din, kültür ve geleneğin olduğu Sahra altı Afrika'nın neredeyse bütününde teşekkül etmiş olması ortak bir isim oluşturmadaki en büyük engellerden biri olmuştur.

Bağımsız Afrika Kiliseleri için terim belirlenmesinde doğru bir tercihte bulunmak mühim olduğu kadar zor bir meseledir.¹⁷⁴ Bu sebeple araştırmacılar arasında uygun bir terimin bulunması üzerine ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Siyaset bilimci, antropolog, sosyolog, teolog ve misyoner gibi farklı alanlardan araştırmacıların her biri Bağımsız Afrika Kiliseleri için kendi çalışma ve uzmanlık alanı doğrultusunda isimlendirmeye gitmiştir.¹⁷⁵ Söz konusu hususun belirlenmesinin önündeki diğer mesele de isimlendirmenin Batılı veya Afrikalı araştırmacılar tarafından yapılmasıdır. Halihazırda kullanılan terimlere, kendilerinden ziyade Batılı araştırmacılar tarafından oluşturulduğu gerekçesiyle bir kısım Afrikalı tarafından itibar edilmemektedir. Bu sebeple bazı Afrikalılar “Afrika Kiliseleri” anlamına gelen “amabandla amaAfrika” ve “dikereke tsa ma-Afrika” gibi yerel dilde koydukları isimleri tercih etmektedir.¹⁷⁶

Kıtada ortaya çıkan kiliseler için literatürde yaygın olarak tercih edilen başlıca isimler şöyledir: “African Independent Churches (Bağımsız Afrika Kiliseleri), African Indigenous Churches (Yerel Afrika Kiliseleri), African Instituted Churches (Afrika Temelli/Kuruluşlu Kiliseler), African Initiated Churches (Afrikalılar Tarafından Başlatılan Kiliseler)”. Bazı nüanslar olmakla birlikte mevzubahis terimler sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.¹⁷⁷

Akademik çalışmalarda Afrika Hıristiyanlığı için en çok tercih edilen terim Bağımsız Afrika Kiliseleri'dir. Bağımsız Afrika Kiliseleri içinde kabul edilen çoğu hareket, inanç,

---

¹⁷⁴ Harold Turner, bu hususu “bir isim çok kapsamlı olursa konuya zarar verir, muğlak kalırsa ilgili alanı betimlemede başarısız olur” şeklinde izah etmektedir. Ezra Chitando, “Naming the Phenomena: The Challenge of African Independent Churches”, *Studia Historiae Ecclesiae*, c. 31, sy. 1 (2005), s. 2.

¹⁷⁵ Marthinus Daneel, *Quest for Belonging: Introduction to a Study of African Independent Churches*, Zimbabwe: Mambo Press, 1987, s. 30.

¹⁷⁶ Tobias Mnyalaza Masuku, “African Independent Churches: Christian Partners or Antagonists? Reflecting on the Unisa Dictionary Project with AICs”, *Missionalia*, c. 24, sy. 3 (1996), s. 442.

¹⁷⁷ Siphon Tshelane, “The Witness of the African Indigenous Churches in South Africa”, *International Review of Mission*, c. 83 (1994), s. 175, doi:10.1111/j.1758-6631.1994.tb02359.x.

ibadet ve kurumsal yapı açısından misyon kiliselerinden ayrı olduğu için isimde bağımsızlık vurgusu ön plana çıkmaktadır.¹⁷⁸ Özellikle ilk dönemde ortaya çıkan ve “Etiyopya Kiliseleri” grubuna dahil edilen yerel kiliselerin en çok vurguladığı husus kilisenin yönetimi gibi siyasi konularda misyon kiliselerinden bağımsız olunması üzerinedir. Birçok Afrikalı liderin kendi kilisesini kurmak amacıyla misyon kiliselerinden ayrılması buna örnektir. Dolayısıyla ilk dönemde söz konusu kiliseler arasındaki bağımsızlık vurgusu her şeyin üstündedir. Birçok araştırmacının ilgili kiliseleri tanımlarken “Afrikalılar tarafından Afrikalılar için” kurulduğuna vurgu yapması, yine bağımsızlığa verilen önem ile alakalıdır. Bağımsız Afrika Kiliseleri terimi 1960 ile 1990 yılları arasında özellikle akademik çalışmalarda oldukça popüler olarak kullanılmıştır.¹⁷⁹ Diğer terimler ise ilerleyen zamanlarda yaygın hale gelmiştir.

İkinci sırada en çok kullanılan terim “African Indigenous Churches” kelimesidir. Kıtadaki ülkeler gerek siyasi gerekse dinî bağımsızlıktan sonra, Hıristiyanlığın yerleştirilmesi meselesine öncelik vermiştir. Dolayısıyla ilk dönemlerde misyon kiliselerinden ayrılarak kurulan kiliselerde bağımsızlık vurgusu yaygınken sonradan Afrikalılar tarafından kurulan kiliselerde yerleştirme vurgusu hâkim olmuştur.¹⁸⁰ Buradaki esas mesele kilisenin teşekkülünün yerli bir seyir içinde tamamlanmasıdır. Söz konusu husus kilisenin teolojisi ve uygulamaları için de geçerlidir. Bu sebeple yerleştirme vurgusu isimde kendini göstermektedir. Bahsi geçen terimin “Independent” terimi ile ortak yanı ise kilisenin yönetimi, ekonomik özgürlük, liderin seçimi gibi konuların Afrikalıların kontrolünde gerçekleşiyor olmasıdır.¹⁸¹

Yaygın olan diğer kullanım “African Initiated Churches” ismidir. Bu terimin tercih edilmesindeki vurgu mahalli kiliselerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde failin Afrikalılar olması ve Afrikalıların bu kiliseleri bilinçli bir amaç uğruna kurmasıdır.¹⁸² Yani söz konusu kiliseler tarihî bir tesadüfün değil, bilinçli bir çabanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu iddiaya göre mahalli kiliseler misyon kiliselerine karşı sıradan ve basit bir tepkinin ürünü olarak düşünülmemelidir.

---

¹⁷⁸ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 31.

¹⁷⁹ Ezra Chitando, “African Initiated Christianity in South Africa”, *The Routledge Companion to Christianity in Africa*, ed. Elias Bongmba, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2016, s. 286.

¹⁸⁰ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, ss. 10–11.

¹⁸¹ Venter, “Concepts and Theories in the Study of African Independent Churches”, s. 16.

¹⁸² Chitando, “African Initiated Christianity in South Africa”, s. 286.

Kullanılan dördüncü terim “African Instituted Churches” ismidir. Merkezi Kenya, Nairobi’de bulunan ve bir şemsiye kuruluş olan Bağımsız Afrika Kiliseler Teşkilatı da (the Organisation of African Instituted Churches) bu terimi benimsemiştir. Bir önceki terim ile yakın anlama sahip olan bu terim, Afrikalıların bağımsız ve özerk kiliseler kurmada oynadıkları aktif role dikkat çekmektedir.¹⁸³

20. yüzyılın sonuna doğru global Pentekostalizm hareketinden etkilenen Bağımsız Afrika Kiliseleri için yeni bir adlandırma ortaya çıkmıştır. Pentekostalizm ile Bağımsız Afrika Kiliseleri arasındaki benzerliklerinin yanında iki önemli kilise grubu olan Nijerya’daki Aladura Kiliseleri ve Güney Afrika’daki Siyon Kiliseleri’nin Pentekostalizm ile olan yakınlığı bu adlandırma için ön ayak olmuştur. Konunun uzmanlarından olan Allan Anderson, Bağımsız Afrika Kiliseleri için Afrika Pentekostalları (African Pentecostals) terimini kullanmayı tercih etmiştir. Benzer şekilde Harvey Cox ise Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni dünya çapındaki Pentekostal hareketin Afrika versiyonu olarak görmüş ve Pentekostal ismini kullanmayı tercih etmiştir.¹⁸⁴ Fakat bu terim, tercih edilen bir kullanım haline gelmemiştir.

1.3. Karakteristik Yapısı

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin kendine has birçok karakteristik özelliği mevcuttur. Ancak söz konusu karakteristik özelliklerden her birinin bütün kiliseler için geçerli olduğu söylenemez. Daha önce ifade edildiği üzere her kilisenin kendi içinde de farklı yön ve eğilimleri vardır. Zira Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin özelliklerine bakıldığında, öne çıkan ilk husus, çeşitlilik ve çokluktur ve bu durum, birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir.¹⁸⁵ Kültür, dil, coğrafya gibi etkenler de dahil edildiğinde söz konusu kiliseler arasındaki farklar çok daha büyük boyutlara ulaşmaktadır.¹⁸⁶

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin öne çıkan karakteristik özelliklerinden ilki dinamik bir yapı arz etmesidir ve bu neredeyse bütün mahalli kiliselerde görülen bir özelliktir. Dolayısıyla kuruluşundan sonra birçok hareket kaçınılmaz olarak değişim ve dönüşüm

---

¹⁸³ Chitando, “African Initiated Christianity in South Africa”, s. 287.

¹⁸⁴ Chitando, “Naming the Phenomena: The Challenge of African Independent Churches”, s. 13.

¹⁸⁵ Tshelane, “The Witness of the African Indigenous Churches in South Africa”, s. 175.

¹⁸⁶ Söz konusu çeşitlilik ve çokluğa rağmen özellikle Sahra altı Afrika’da Hıristiyanlıktan bahsedildiğinde genelde tek tip Hıristiyanlık formunun olduğu düşünülür. Sömürge yetkililerin ve araştırmacıların araştırmalarında genellemeye kaçmaları Sahra altı Afrika’da Hıristiyanlığın yanlış yorumlanmasına yol açmıştır. Stephen Hayes, “The African Independent Churches: Judgement Through Terminology”, *Missionalia*, c. 20, sy. 2 (1992), s. 142.

yaşamıştır. Söz konusu özellik, ibadet, inanç, kutsal kitap ve kilise yapısı gibi birçok alanda etkisini göstermiştir. Mahalli kiliselerin Geleneksel Afrika Dinleri ile mezc olması ve hareketin ortaya çıkış ve gelişiminin karizmatik liderler etrafında şekillenmesi mevzubahis dönüşümün yaşanmasında önemli etkisi vardır.

Neredeyse bütün Bağımsız Afrika Kiliseleri genellikle mucizevi bir dinî deneyim iddiasında olan karizmatik liderler tarafından kurulmuştur. Söz konusu liderler, dönüm noktası olarak kabul edilen deneyimler aracılığıyla kendilerine özel güçlerin bağışlandığı iddiası içindedir.¹⁸⁷ Mesela Güney Afrika’da amaNazaretha Kilisesi’ni (Nazareth Baptist Kilisesi) kuran Isaiyah Shembe (1870-1935), peygamber, ilahi şifacı, Siyah Mesih, kurtarıcı ve Tanrı’nın elçisi kabul edilmektedir. Aynı sıfatlar Aladura Kiliseleri, Siyon Kiliseleri ve Etiyopya Kiliseleri bünyesindeki binlerce hareketin liderleri için de geçerlidir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin diğer bir karakteristik yapısı Eski Ahit ile olan ilişkisi ile ilgilidir. Misyon kiliselerinin aksine bazıları Eski Ahit’e Yeni Ahit gibi önem vermekte ve sünnet olmak, domuz etinin yasak olması, kadınların özel halleri gibi Musa’nın şeriatını harfiyen yerine getirmektedir. Hatta bazıları teolojilerini büyük oranda Eski Ahit üzerine inşa etmiştir.¹⁸⁸ Bu yüzden David Barrett, söz konusu kiliseleri hem Eski Ahit’teki İsrail Oğullarının kalıntıları hem de Yeni Ahit’teki özerk yerel kiliselere benzetmektedir.¹⁸⁹

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin karakteristik özelliklerinden bir diğeri senkretik bir yapı sunmasıdır. Afrika Hıristiyanlığının Geleneksel Afrika Dinleri ile Hıristiyanlığın karışımı bir hareket olduğu birçok araştırmacı tarafından dile getirilmektedir.¹⁹⁰ Zaten “African Indigenous Churches” terimi, inanç ve uygulamalarda, Hıristiyanlıkla Geleneksel Afrika Dinleri’nin bağdaştırıldığını göstermek için kullanılmaktadır. Senkretizm, dinin amel boyutunun önemli olduğu Afrika Hıristiyanlığında, şifa bağıışı, ata ruhları, müzik, Pazar ibadetinin ifa ediliş şekli gibi uygulamalarda sıklıkla görülmektedir. Özellikle Afrikalılar

---

¹⁸⁷ Afe Adogame, Lizo Jafta, “Zionists, Aladura and Roho: African Instituted Churches”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 319.

¹⁸⁸ Obed Kealotswe, “The Nature and Character of African Independent Church (AICs) in the 21st Century: Their Theological and Social Agenda”, *Studia Historiae Ecclesasticae*, c. 40, sy. 2 (2014), s. 232.

¹⁸⁹ Hollenweger, *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, s. 169.

¹⁹⁰ Mndende, “Law and Religion in South Africa: An African Traditional Perspective”, s. 79; Mokhoathi, “From Contextual Theology to African Christianity: The Consideration of Adiaphora from a South African Perspective”, s. 3.

için hayati olan şifa bağıışı ve kötülüklerden korunma birçok Bağımsız Afrika Kilisesi için belirleyici ve öncelikli ibadetlerden biridir.¹⁹¹ Sundkler, bu durumu şöyle izah etmiştir: “Roma Kilisesi, ayinleri aracılığıyla bir Lütuf enstitüsü, Afrika’daki Protestan Kiliseleri öğretim ve vaazlar yoluyla bir misyon enstitüsü olarak görülürken Bağımsız Afrika Kiliseleri bir şifa enstitüsüdür.”¹⁹²

Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında, uluslararası arenada faaliyetlerde bulunan ve farklı ırklardan üye alan kiliseler bulunmasına rağmen etnik kökene sahip ve ırk temelli olan hareketler de mevcuttur. Bu tür kiliseler sadece belirli etnik gruplardan üye almakta ve ilgili etnik grubun dilini din dili haline getirmektedir.¹⁹³ Buna istinaden söz konusu kiliselerde ortak bir vicdan ve güçlü bir topluluk duygusu hâkim olmaktadır.¹⁹⁴ Özellikle pazar günleri düzenlenen kilise toplantıları hem ibadet hem de birlik ve beraberliğin pekiştirilmesi açısından haftanın en önemli sosyal etkinliklerden birini temsil etmektedir. William Edward Burghardt Du Bois’in (1868-1963) “Vaaz, Müzik ve Çılgınlık”¹⁹⁵ olarak karakterize ettiği Bağımsız Afrika Kiliseleri, yukarıda ifade edildiği gibi, karakteristik yapısı ile öne çıkmaktadır. Ayrıca Geleneksel Afrika müziğinin, dansının ve diğer unsurlarının Hıristiyanlıkla yeniden yorumlanması, şifa bağıışı ile kehanette bulunma ve ata ruhları ile iletişime geçme gibi olağan üstü deneyimlerin yaşanması, iyi ve kötü ruhların var olması, Eski Ahit ve şeriatın otoritesinin kabul edilmesi gibi hususlarda Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni Batı’daki kiliselerden farklı kılan birçok karakteristik özelliği bulunmaktadır.

2. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ’NİN TARİHSEL ARKA PLANI VE TEŞEKKÜLÜ

Bağımsız Afrika Kiliseleri, 19. yüzyılın sonlarına doğru teşekkül etmeye başlamış, 20. yüzyılın ikinci yarısına doğru büyük bir ivme kazanmıştır. Bu hareketlerin bir kısmı misyon kiliselerinden neşet etmiş, bazıları ise karizmatik bir lider tarafından kurulmuştur.

---

¹⁹¹ Peter Nyende, “An Aspect of the Character of Christianity in Africa”, *Journal of Theology for Southern Africa*, c. 132 (2008), s. 46, <http://www.uct.ac.za/> (Publisher’s URL:)%0Ahttp://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=rh&AN=ATLA0001707681&site=eds-live.

¹⁹² Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, s. 220.

¹⁹³ Aylward Shorter, Joseph Njiru, *New Religious Movement in Africa*, Nairobi: Paulines Publications, 2001, s. 15.

¹⁹⁴ Kateřina Mildnerová, “African Independent Churches in Zambia (Lusaka)”, *Ethnologia Actualis*, c. 14, sy. 2 (2014), s. 9, doi:10.1515/eas-2015-0001.

¹⁹⁵ Du Bois W. E. B., *The Souls of Black Folk*, New York: Fawcett Publications, 1961, s. 141.

Öğreti ve ibadetlerde ayrıldıkları misyon kiliselerini büyük oranda takip eden grupların yanında, Afrika kültürü ve anlayışı doğrultusunda Hıristiyanlığı yeniden yorumlayan gruplar da mevcuttur. Bu dinî hareketler içinde birkaç aileden oluşan ve zamanla ortadan kalkan gruplar dışında, Güney Afrika’da Siyon Kilisesi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde Kimbanguizm, Nijerya’da Aladura Kiliseleri gibi üye sayısı milyonlara ulaşan ve günümüze kadar gelen kiliseleri de görmek mümkündür.¹⁹⁶

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülünde liderlerin rolü oldukça önemlidir. Misyon kiliselerine baş kaldıran Afrikalı liderlerin çoğunluğu karizmatik özellikleri ve sempatik halleri ile yerlileri etkilemeyi başaramışlardır. Manevi olarak desteklendiklerini, vizyon ve ilham yoluyla Tanrı tarafından göreve çağrıldıklarını iddia eden liderler, kiliselerini kurarken Kitabı Mukaddes’e ek olarak Afrika’nın dinî geleneğinden ve kültürel unsurlarından yararlanmışlardır.¹⁹⁷ Ayrıca çoğu lider bağımsız bir kilise kurmak yerine mensubu olduğu misyon kilisesini ıslah etmeyi hedeflemiştir¹⁹⁸ ancak misyon kiliselerinin sert ve değişmez tutumu bunun önüne geçmiştir. Yine de bu grupların ayrı bir cemaat olarak teşekkül etmesi çoğunlukla Afrikalı liderlerin halefleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde Bağımsız Afrika Kiliseleri, Hıristiyanlık içinde bir tür tecdid hareketi olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülünde üç farklı aşamadan bahsedilebilir. İlk aşamada kurulan kiliselerin en belirgin özelliği, siyasi sebeplerden dolayı misyon kiliselerinden ayrılmış olmalarıdır. Dolayısıyla yeni kilise gerek teolojisi gerekse yapısı itibari ile ayrıldığı kiliseye benzerlik göstermektedir.¹⁹⁹ Özellikle sömürgeciliğin desteğiyle kurulan misyon kiliselerinin yönetiminde sadece Batılıların yer alması ve Afrikalılara söz hakkının verilmemesi, bu aşamadaki kiliselerin ortaya çıkmasında önemli bir motive kaynağı olmuştur.

---

¹⁹⁶ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, ss. 43–44.

¹⁹⁷ Cephas Omenyo, “African Pentecostalism”, *The Cambridge Companion to Pentecostalism*, ed. Cecil Robeck, Amos Yong, New York: Cambridge University Press, 2014, s. 136, doi:10.5860/choice.32-6160.

¹⁹⁸ Omenyo, “African Pentecostalism”, s. 135.

¹⁹⁹ Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie-Luise Frost, “Introduction: African Initiated Christianity and Sustainable Development”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2020, s. 5, doi:10.4324/9780367823825.

İlk aşamadaki kiliselerin hemen hemen hepsi 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Ancak 18. yüzyılın başında Kimpa Vita tarafından başlatılan hareket ilk Bağımsız Afrika Kilisesi olarak kabul edilmektedir. Vita'nın bu kiliseyi kurmasındaki en önemli nedeni, misyonerlerin Hıristiyanlığı ırkçı bir yaklaşımla, bir tahakküm aracı olarak sunmasıdır. 1684 yılında Kongo'da dünyaya gelen Kimpa Vita, geleneksel bir ailede yaşamasına rağmen erken yaşlarda Katolik Kilisesi'nde vaftiz olmuştur. Afrikalıların Kitabı Mukaddes'i okumasının yasak olması Vita üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. Zira o dönemde Hıristiyanlığı benimseyen Afrikalıların, yalnızca 1624 yılında, Kikongo diline tercüme edilen ilmiyal kitabını okumalarına müsaade ediliyordu.²⁰⁰ Gerek Kitabı Mukaddes'e ulaşımının yasak olması gerekse Katolik Kilisesi'nin yerel kültüre yaklaşımı Vita'yı bir arayış içine itmiştir. Vita, bu yeni anlayışta İsa, Meryem Ana, Aziz Francis, Aziz Alexis ve Padovalı Aziz Anthony gibi Katolik Kilisesi'nin önemli figürlerini Kongo atalarına dönüştürerek benimsemiştir. O daha da ileri giderek Beytullahim olarak kabul ettiği M'banza/Kongo'da İsa'nın doğduğunu, Nasıra olarak kabul ettiği Nsundi'de vaftiz edildiğini ve İsa'nın annesinin ise siyahi bir köle olduğunu iddia etmiştir.²⁰¹ Afrika kıtasında bilinen ilk "Siyah İsa" ve "Siyah Teoloji" fikri Vita ile gündeme gelmiştir.²⁰² Vita, 1706 yılında Portekizli sömürge güçleri tarafından öldürüldükten sonra takipçileri tarafından hem milli kahraman hem de aziz ilan edilmiştir.

20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan ikinci aşamadaki Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde ise yerlileştirme ve senkretikleşme karakteri ön planda olmuştur.²⁰³ Bu aşamada Geleneksel Afrika Dinleri'nden ve yerel kültürden alınan unsurlar, Hıristiyanlık inancına dahil edilmeye başlanmıştır. İyi ve kötü ruhsal güçlerin Afrikalıların inanç dünyası ve hayatında önemli bir yeri olması sebebiyle, bu aşamadaki kiliselerin çoğunun teolojisinde Kutsal Ruh temel bir role sahiptir. Ayrıca bu kiliselerin belirgin karakteristik özelliklerinden biri karizmatik bir lider tarafından kurulması ve liderin olağan üstü işleri yerine getirmesidir.²⁰⁴

---

²⁰⁰ Gampiot, *Kimbanguism: An African Understanding of the Bible*, s. 45.

²⁰¹ Gampiot, *Kimbanguism: An African Understanding of the Bible*, s. 47.

²⁰² Daneel, *Quest for Belonging: Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 46.

²⁰³ Öhlmann, Gräb, Frost, "Introduction: African Initiated Christianity and Sustainable Development", s. 6.

²⁰⁴ Jim Kiernan, "African Independent Churches and Modernity", *Engaging Modernity: Methods and Cases for Studying African Independent Churches in South Africa*, ed. Dawid Venter, Westport: Praeger Publishers, 2004, s. 47.

Afrika Pentekostal-Karizmatik Kiliseleri (African Pentecostal/Charismatic Christianity) Afrika Hıristiyanlığının üçüncü aşamasıdır. Bu kiliseler global Pentekostal Kiliseler ile yakından ilişkilidir. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde olduğu gibi bu kiliselerde de Kutsal Ruh merkezi bir rol oynamaktadır. Bu kiliselerin bariz özelliklerinden biri ibadetlerin oldukça canlı ve coşkulu bir şekilde yerine getirilmesidir.²⁰⁵ Söz konusu kiliselerin çoğu “Refah Müjdesi”²⁰⁶ öğretisini benimsemektedir. Özellikle 1970 yılından sonra ortaya çıkan bağımsız hareketler bu kategori altında kabul edilmektedir.

BAĞIMSIZ AFRIKA KİLİSELERİ

1880'lerden sonra

Bağımsız/Milliyetçi Kiliseler

Misyon kiliselerinden ayrılma,
Dini bağımsızlık hareketleri

Terminoloji: Afrika Kilisesi
(Batı Afrika), Etiyopya
Kilisesi (Güney Afrika),
Bağımsız/Ulusal Kiliseler
(Doğu Afrika)

1900'lerden sonra

Bağımsız/Manevi Kiliseler

Hıristiyanlığın yerel formu,
Geleneksel Afrika Dinleri ile
Hıristiyanlığın birleştirilmesi

Terminoloji: Aladura
Kiliseleri (Batı Afrika),
Roho/Akurinu (Doğu
Afrika), Siyonist/Apostolik
Kiliseleri (Güney Afrika)

1970'lerden sonra

Afrika Pentekostal- Karizmatik Kiliseleri

Global Pentekostal Hareket
ile yakından ilişkili, Kutsal
Ruh'a vurgu, Refah Müjdesi

Terminoloji: Uluslararası
Afrika Kiliseleri, Bazalwane
(Güney Afrika)

Tablo 2: Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin üç aşaması²⁰⁷

2.1. Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni Ortaya Çıkaran Arayışlar

Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni ortaya çıkaran birçok arayış söz konusudur. Bazı Afrikalı ve Batılı araştırmacılar saha araştırmalarına dayanarak Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni ortaya çıkaran etkenlerden bahsetmektedir. Bu araştırmacılardan biri olan ve konu ile alakalı ilk çalışmayı kaleme alan Bengt Sundkler'dir. Sundkler, 1948 yılında Zulu halkı arasında saha çalışmasıyla hazırladığı kitabında Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin ortaya

²⁰⁵ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 48.

²⁰⁶ Detaylı bilgi için bakınız: Topcan, *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyon Faaliyetleri (Nijerya Örneği)*, ss. 199–204.

²⁰⁷ Öhlmann, Gräb, Frost, “Introduction: African Initiated Christianity and Sustainable Development”, s. 7.

çıkmasında iki temel sebep üstünde durmaktadır. Bunlardan biri kilise yönetiminden toprak paylaşımına kadar hayatın her alanında hissettirilen ırk ayrımcılığı, diğeri ise özellikle Protestan mezhebi içindeki yüzlerce farklı grubun Afrikalılara örneklik teşkil etmesidir.²⁰⁸ Zira onlarca farklı misyoner grubunun varlığı, Afrikalılarda yeni kiliselerin kurulmasının normal olduğu izlenimini uyandırmıştır. Bunlara ek olarak Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni ortaya çıkaran arayışlar arasında beyaz hakimiyetine karşı direniş,²⁰⁹ Batılıların Afrikalıların hayatlarını idame ederken işlevsel ve faydalı olan geleneksel dinlerini elinden aldığı iddiası,²¹⁰ Kitabı Mukaddesteki uygulamalar ile misyonerlerin tutum ve davranışlarındaki tutarsızlıklar,²¹¹ Kitabı Mukaddesin yerel dillere tercüme edilmesi,²¹² karizmatik liderlerin Geleneksel Afrika Dinleri ile Hıristiyanlığı sentezleme çabası,²¹³ Afrikalıların hayatlarında önemli bir yere sahip olan büyücülük, kötü şans, hastalık gibi felaketlerin Batılılar tarafından ihmal edilmesi²¹⁴ gibi sebepler öne çıkmaktadır. Burada ise Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni ortaya çıkaran arayışlardan Afrika Kimliği, dini sebepler ile siyasi ve ekonomik sebeplere değinilmektedir.

2.1.1. Afrika Kimliği

Özgün bir Afrika kimliği kurma çabası, Afrikalılar arasında oluşan Batı karşıtlığının ve Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin teşekkülünün ilk ve önemli ayaklarından biri olduğu gibi Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni anlamak ve anlamlandırmak için temel bir role sahiptir. Mofokeng bu konuda şunları ifade etmektedir:

Bizler sadece kimliğimizi korumak isteyen Afrikalı Hıristiyanlarız. İngiliz ya da başka bir kimlikle Hıristiyan olmanın yanlış bir tarafı olmadığı gibi Afrikalı Hıristiyan olmanın da garip bir tarafı yoktur... Tanrı, bizi ihtiyacımız olan her şeyle yarattı. Kendi kültürümüz bizim Tanrı ile iletişimimizi sağlamaktadır. Bu durum, Hıristiyan olmadan önce Afrikalı

²⁰⁸ Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, s. 37.

²⁰⁹ Simon Maimela, "Religion and Culture: Blessings or Curses?", *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 5, sy. 1 (1991), s. 7, www.sahistory.org.za/sites/default/files/DC/BtMay91.1015.2296.005.001.May1991.4/BtMay91.1015.2296.005.001.May1991.4.pdf.

²¹⁰ M. Moila, "The African Version of Christianity", *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 5, sy. 1 (1991), s. 37.

²¹¹ C. M. Pauw, "African Independent Churches as a 'People's Response to the Christian Message'", *Journal for the Study of Religion*, c. 8, sy. 1 (2018), s. 9.

²¹² Venter, "Concepts and Theories in the Study of African Independent Churches", s. 33.

²¹³ Chitando, "African Initiated Christianity in South Africa", s. 288.

²¹⁴ Simon Maimela, "Salvation in African Traditional Religions", *Missionalia*, c. 13, sy. 2 (1985), s. 71; Matthew Engelke, *A Problem of Presence: Beyond Scripture in an African Church*, Berkeley: University of California Press, 2007, s. 143.

olduğumuz anlamına gelmektedir. Afrikalılığımızı reddetmek Tanrının bahşetmiş olduğu yaşam tarzını kaybetmek ve dayatılan bir kültürü benimsemek olur.²¹⁵

Afrika kimliğinin kurulmasının önünde kölelik, sömürgecilik, ekonomik, siyasi ve apartheid gibi birçok engel bulunmaktadır. Misyonerlerin, Afrika'nın geleneksel yaşam biçimini sürekli eleştirmesi ve yerlileri Batılılaştırmaya çalışması bu engellerden bir diğeridir. Kıtanın bazı yerlerinde vaftiz olmak için yerlilerin Batı ismi almak zorunda kalması²¹⁶ ve kiliselerde yapılan ibadetlerde Batılı kıyafetlerin zorunlu tutulması²¹⁷ Batılılaştırma çabası olarak görülmektedir. Bu tür tutumlar ile Afrikalıların Batı kültürünü ve yaşam biçimini özümsemesi hedeflenmektedir. Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kurulmasının Batılıların hâkim olduğu kiliselerden kopuş gibi bağımsız bir Afrika kimliğine de vurgu olduğu göze çarpmaktadır.²¹⁸

Bağımsız Afrika Kiliseleri, siyahi insanların sıklıkla tecrübe ettiği marjinalleşme ve ayrımcılık gibi uygulamalarla Afrikalıların kendi öz kimliklerini benimsemesine ve korumasına olanak sağlamıştır.²¹⁹ Kimlik krizi²²⁰ Afrikalıları “kendinden nefret etme ve kendini aşağılama” gibi komplekslere sokarken, bağımsızlık hareketleri onların “kendini sevmesi, kendine değer vermesi ve bu komplekslerden kurtulması” imkanının önünü açmıştır.²²¹ Afrikalılar, beyazların hâkim olduğu kiliselerde ikinci sınıf vatandaş muamelesi görürken kendi kurdukları kiliselerde saygın bir konuma ulaşmış ve özgüvenleri yerine gelmiştir.²²² Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri, Afrika kültürü ve kimliğini koruma ve geliştirmede kilit rol oynamıştır. Güney Afrika'da Isaiah Shembe,

---

²¹⁵ N. H. Ngada, K. E. Mofokeng, *African Christian Witness: The Movement of the Spirit in African Indigenous Churches*, Pietermaritzburg: Cluster Publications, 2001, s. 17.

²¹⁶ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 47.

²¹⁷ Deji Ayegboyin, “Colonization in Africa: The Local and Global Implications for Christianity in Contemporary Nigeria”, *Christianity in Africa and the African Diaspora*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London, 2008, s. 45.

²¹⁸ Venter, “Concepts and Theories in the Study of African Independent Churches”, s. 35.

²¹⁹ Sibusiso Masondo, “The Crisis Model for Managing Change in African Christianity: The Story of St John's Apostolic Church”, *Exchange*, c. 42, sy. 2 (2013), s. 158, doi:10.1163/1572543X-12341262.

²²⁰ Wijssen, *Seeds of Conflict in a Haven of Peace: From Religious Studies to Interreligious Studies in Africa*, s. 33.

²²¹ Nadine Bowers Du toit, “Contested Development(s)? The Possible Contribution of the African Independent Churches in Decolonising Development: A South African erspective”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2020, s. 312; Sibusiso Masondo, “The African Indigenous Churches' Spiritual Resources for Democracy and Social Cohesion”, *Verbum et Ecclesia*, c. 35, sy. 3 (2014), s. 7, doi:10.4102/ve.v35i3.1341.

²²² Philipp Öhlmann, Marie Luise Frost, Wilhelm Gräb, “African Initiated Churches Potential as Development Actors”, *HTS Teologiese Studies*, c. 72, sy. 4 (2016), s. 3, doi:10.4102/hts.v72i4.3825.

Zambiya’da Alice Mulenga Lenshina, Zimbabve’de Havari Masowe ve diğeri liderler kiliselerini kurarken Afrikalılara Hıristiyanlığı, Afrika kimliği bağlamında benimsemelerini öğütlemiş, beyazların üstünlük iddiasını reddederek tabii oldukları Hıristiyanlık anlayışını özgün bir Afrika kimliği bünyesinde kıtanın her yerinde yaymaya çalışmıştır.²²³ 1890 yılında Lagos’ta 600 kişinin Aziz Pavlus Anglikan Kilisesi’nden (St Paul Anglican Church) “Afrika Kilisesi” kurmak için ayrılmaları bu duruma örnek gösterilebilir. Ayrılanların amacı kilisenin papazı Bishop Herbert Tugwell’in kibirli davranışına ve kilisenin misyonerlerinin kendilerine karşı ırkçı yaklaşımlarına karşı itiraz etmektir. Yeni kilisenin kurucularından olan Jacob Kehinde Coker bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Bizler Afrikalıların, ruhen ve bedenen bağımsız olarak Tanrı’ya ibadet edeceği Afrika Kilisesi’ni kurmaya karar verdik. Bu yüzden Hıristiyanlığı, Afrika geleneklerine uyguladık. Bu durum İsa’nın öğretilerine aykırı değildir.”²²⁴

2.1.2. Dinî Sebepler

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülünde dinî faktörler de önemli rol oynamıştır. Dinin, Afrikalılar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, dinî sebeplerin Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülündeki rolü daha iyi anlaşılmaktadır. Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni ortaya çıkaran dinî arayışlardan iki tanesi çok önemlidir. Bu arayışlardan ilki, Kitabı Mukaddes’in yerel dillere tercümesi, ikincisi ise genelde Hıristiyanlığın özelde ise Protestanlığın bölünme karakterli bir mezhep olmasıdır.

Afrikalıların uzun bir dönem Kitabı Mukaddes’i okumalarının mümkün olmaması misyonerlerin verdikleri hüküm ve yorumları mutlaklaştırmıştır. Söz konusu dönemde Afrikalılar, misyonerlerin anlatımlarını doğrulayacak veya yanlışlayacak bir mekanizmaya sahip değillerdi.²²⁵ 19. yüzyılın sonlarına doğru Kitabı Mukaddes’e ulaşım imkânı doğmaya başlayınca Afrikalı Hıristiyanlar, misyonerlerin anlattıkları ile Kitabı Mukaddes’in öğretileri arasında çelişkiler görmeye başladılar.²²⁶ Ayrıca Afrikalılar, kültür ve gelenekleri farklı olduğu için, Kitabı Mukaddes’i misyonerlerden farklı bir

²²³ Ezra Chitando, “African Instituted Churches in Southern Africa: Paragons of Regional Integration?”, *African Journal of International Affairs*, c. 7 (2006), s. 122, %3Cwww.codesria.org/.../7-chitando.pdf?.../5651f1323fba15d465572be6d2...%5Cn%3E.

²²⁴ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 50.

²²⁵ Patrick Nmah, “The Rise of Independent African Churches, 1890-1930: An Ethical-genesis of Nigerian Nationalism”, *African Research Review*, c. 4, sy. 4 (2011), s. 485, doi:10.4314/afrrv.v4i4.69245.

²²⁶ Lamola, “Towards a Black Church: A Historical Investigation of the African Independent Churches as a Model”, s. 7.

şekilde okuma ve anlama eğilimine sahip oldular. Dolayısıyla Kitabı Mukaddes'in yerel tercümeleri Afrikalı Hıristiyanlar için bağımsız bir referans kaynağı haline geldi.²²⁷

Batılılar, Afrikalıların Kitabı Mukaddes'i literal ve fundemantalist bir şekilde yorumladığını iddia etseler de²²⁸ özellikle Eski Ahit'te yer alan bazı hayvanların etinin ve kanın yasak olması, çok eşliliğin serbest olması²²⁹ ve oruç gibi hükümlerin geleneksel inançlarda yer alması Afrikalı Hıristiyanların misyon kiliselerinden kopuşunu hızlandırmıştır. Mesela Sundkler, 1948 yılında Siyon Kilisesi mensuplarının Eski Ahit'te olduğu gibi domuz etinden, kandan ve putperest kimselerin kestiği hayvan etinden şiddetle kaçındığını ve oruca riayet ettiklerini gözlemlemiştir.²³⁰ Harold Turner ise Nijerya'daki Aladura Kiliseleri arasında benzer uygulamaların varlığından bahsetmiştir. Buna göre kiliseye ayakkabı ile girmek, cenazeyi kilise içine almak, domuz, yırtıcı ve boğulmuş hayvan eti yemek katı yasaklar arasındadır. Ayrıca kiliseye girmeden önce de mutlaka ayakların yıkanması gerekmektedir.²³¹

Kitabı Mukaddes'te yer almasına rağmen Batılıların ihmal ettiği fakat Afrikalılar için büyük bir öneme sahip diğer bir konu ise kutsal olduğu inanılan dağlardır. Kitabı Mukaddes'te kutsal dağ ve mekanlardan bahsedilmesine rağmen Batılı Hıristiyanların hem kutsal dağlarının olmaması hem de kendilerinin kutsal kabul ettikleri dağları reddetmesi Afrikalı Hıristiyanlar tarafından eleştirilmektedir. Zira Geleneksel Afrika Dinleri'nde dinî öneme sahip sayısız dağ ve yer mevcuttur. İnsanlar bu mekanları hac ziyaretinde bulunmak, şifa bulmak, ilham almak, ibadet etmek, tefekkür etmek, inzivaya çekilmek gibi birçok amaç için kullanmaktadır. Ayrıca manevi güç merkezi olan bu yerler önemli büyüklerin ve dinî liderlerin kabirlerini de barındırmaktadır. Mesela Tanzania'daki Sonjo halkının Mogongo jo Mugwe Dağı (Tanrı dağı), Zimbabwe'de Shona halkının Matopo Dağları (Tanrının vahyinin indiği yer), Sudan'da Jumjum halkının Jebel Tunya Dağı (Tanrının burada ikamet ettiği ve çıkılmasının yasak olduğu

---

²²⁷ Masiwa Gunda, "African 'Biblical' Christianity: Understanding the 'Spirit-type' African Initiated Churches in Zimbabwe", *Multiplaying in the Spirit: African Initiated Churches in Zimbabwe*, ed. Ezra Chitando, Masiwa Gunda, Joachim Kügler, Nürnberg: University of Bamberg Press, 2014, s. 149.

²²⁸ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 32.

²²⁹ Kongo'da Kimbanguizm ve Zimbiya'da Lumpa Kilisesi gibi çok eşliliği mensuplarına yasaklayan kiliseler de mevcuttur.

²³⁰ Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, ss. 217–18.

²³¹ John Mbiti, "The Role of the Jewish Bible in African Independent Churches", *International Review of Mission*, c. 93, sy. 369 (2004), s. 230.

dağ), Güney Afrika’da Bavenda halkının Matoba Tepeleri kutsal dağlardan bazılarıdır.²³² Mistik bir havaya sahip olduğu düşünülen bu dağlar, görünen ile görünmeyen dünya arasındaki iletişimi sağladığı ve Tanrının varlığının hissedildiği yerler olarak bilinmektedir. Bu nedenle Kitabı Mukaddes’teki referanslar, Kitabı Mukaddes’in geleneksel inançları desteklediği şeklinde yorumlanmış ve Afrikalılar, misyonerlerden ziyade Kitabı Mukaddes’i kendilerine daha yakın bulmuşlardır. Bu açıdan Kitabı Mukaddes’in yerel dillere tercüme edilmesinin artması ile bağımsızlığın kazanılması paralel bir seyir takip etmiştir.²³³

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ortaya çıkışında bir diğer dinî sebep, genelde Hıristiyanlık özelde ise Protestanlık içinde bölünme ve mezhepleşmelerin çok olmasıdır. Anglikan, Baptist, Lutheran, Protestan ve Katolik olmak üzere neredeyse bütün Hıristiyan mezhepleri, Afrika kıtasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu nedenle Afrikalılar, çeşitli Hıristiyan gruplarıyla karşı karşıya kalmış, farklı türde Hıristiyan teolojilerinin ve uygulamalarının varlığını normal kabul etmiş, belirli konulardaki memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak ayrılıkları ve yeni bir mezhep kurmayı normal bir uygulama olarak görmüşlerdir. Hastings’in ifadesiyle Hıristiyanlıktaki bölünmeler Afrika’ya ait olmaktan ziyade özellikle Protestanlıkla başlayan ve dönemin özünü yansıtan bir husus olarak öne çıkmaktadır.²³⁴ Mesela Güney Afrika’daki Etiyopya Kilisesi, Metodist Kilisesi’nin Anglikanizm’den ayrılmasından yaklaşık yüz yıl sonra Metodist Kilisesi’nden ayrılmıştır. Bu nedenle Afrikalılara göre Etiyopya Kilisesi, en az Metodist Kilisesi’nin kendisi kadar “tarihsel” olma iddiasına sahiptir.²³⁵ Çünkü Metodist Kilise’nin de öncesinde bağlı olduğu bir kilise bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, aynı bölgedeki farklı Hıristiyan mezheplerin birbirleri ile rekabetleri de bu süreci hızlandırmıştır.²³⁶

2.1.3. Siyasi ve Ekonomik Sebepler

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülünde, siyasi ve ekonomik sebepler, doğrudan veya dolaylı olarak önemli etkenler arasında yer almaktadır. Söz konusu sebep birçok mecrada

²³² Mbiti, “The Role of the Jewish Bible in African Independent Churches”, s. 235.

²³³ David Barrett, *Schism and Renewal in Africa*, Nairobi: Oxford University Press, 1968, s. 129.

²³⁴ Hastings, *The Church in Africa 1450-1950*, ss. 498–99.

²³⁵ Hayes, “The African Independent Churches: Judgement Through Terminology”, s. 144.

²³⁶ Emory Ross, “Impact of Christianity in Africa”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, c. 298 (1955), s. 166.

dile getirilmiş, özellikle ilk dönemde yazılmış akademik literatürde, gazete ve medya gibi yerlerde yerel kiliselerin doğuşunda siyasi nedenlerin ağırlıkta olduğu vurgulanmıştır. Örneğin 1905 yılındaki Yerel İşler Komisyonu (Native Affairs Commission) ile 1925 yılındaki Yerel Kiliseler Komisyonu'nun (Native Churches Commission) raporlarında Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin ortaya çıkışında siyasi sebeplerin öne çıktığı ifade edilmiştir.²³⁷

İlk dönemde ortaya çıkan Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin siyasetle yakından alakalı olmasının sebeplerinden belki de en önemlisi kolonyal dönemde Afrikalıların siyasi faaliyetlerde bulunmasının yasaklanmış olmasıdır. Bu sebeple halk, Bağımsız Afrika Kiliseleri ile birlikte sömürgeci güçlere karşı direniş göstermiştir. Mesela Kenya'da siyasi bağımsızlığın kazanılması yolunda Kikuyu Kiliseleri ve Okulları önemli bir role sahip olmuştur.²³⁸ Bu rol kıtanın birçok yerinde mahalli kiliseleri, kaçınılmaz olarak milliyetçi hareketlerin destekleyicisi konumuna itmiştir. Hatta bazı bölgelerde milliyetçi hareketler, kıtanın tamamını kapsar nitelikte olmuştur. Güney Afrika'da, Bağımsız Afrika Kiliseleri liderlerinin bütün Afrika'yı kapsayan bir milliyetçilik anlayışını desteklemeleri ve kilise örgütlerini bu amaçla kullanmaları bu duruma işaret etmektedir.²³⁹ Ayrıca Gana'nın ilk Cumhurbaşkanı Dr. Nkrumah'ın bağımsızlık konuşmasında "Afrika kıtası bütünüyle bağımsız olmadığı sürece bizim bağımsızlığımızın bir anlamı yoktur"²⁴⁰ şeklindeki ifadesi de bu durumun önemini göstermektedir.

Bağımsız Afrika Kilise liderleri ve mensuplarının milliyetçi bir tavır almasının arka planında kolonyal güçler ile misyon okullarında eğitim gören ve dolayısıyla Batının değerlerini temsil eden Afrikalı bürokratların yerlileri yok saymaları ve baskılamaları vardır.²⁴¹ Geleneksel Afrika Dinleri'ne mensup olanlar da aynı uygulamaya maruz kaldıklarını düşünmektedir. Hatta geleneksel dinlere karşı yapılan ayrımcılığın daha şiddetli olduğunu iddia eden birçok araştırmacı mevcuttur. Bunlardan biri de Ali Mazrui'dir. Mazrui, hiçbir Afrika ülkesinde yerel din tanrılarının onuruna resmi olarak

---

²³⁷ Pauw, "African Independent Churches as a 'People's Response to the Christian Message", s. 9.

²³⁸ Shorter, Njiru, *New Religious Movement in Africa*, s. 15.

²³⁹ Paul Gifford, *African Christianity: Its Public Role*, London: Hurst Publishers, 1998, s. 36.

²⁴⁰

https://www.bbc.co.uk/worldservice/focusonafrika/news/story/2007/02/printable/070129_ghana50_independence_speech.shtml (16.12.2021)

²⁴¹ Terence Ranger, "Introduction: Evangelical Christianity and Democracy in Africa", *Evangelical Christianity and Democracy in Africa*, ed. Terence Ranger, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 30.

ulusal bayram kabul edilmediğini; İslam ve Hıristiyanlıktaki bayramların Afrika'nın çoğunda ulusal olarak kutlanırken yerel dinî bayramların en iyi ihtimalle etnisite ile sınırlandırıldığını iddia etmektedir.²⁴² Bu sebeple menfi tecrübelerle sahip bir millet için emniyet valfi olarak görülen bu hareketler, siyasi arenada bir yer edinme²⁴³ ve bağımsızlık kazanma arzusu²⁴⁴ olarak görülmektedir. Ayrıca kolonyalizm ve post-kolonyalizm sürecinde, kıtanın kendine has siyasi ve kültürel düzeninin bozulması da bağımsızlık hareketlerini ortaya çıkaran siyasi arayışlardandır. Çünkü bu süre zarfında birçok yerde merkezi hiyerarşiler ortadan kalkmış, bu durum ise bağımsız grupların ortaya çıkmasının ve gelişmesinin önünü açmıştır.²⁴⁵

Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni ortaya çıkaran arayışlardan diğeri ekonomik sebeplerdir. Kıtanın içinde bulunduğu ekonomik kriz ve sömürge tecrübesi bu arayışı daha belirgin hale getirmiştir. Kıtadaki kolonyal ekonomi, Batılıların ve Batılı yerleşimcilerin çıkarlarını korumak amacıyla kurulmuş, yerlilere ise bu ekonomiye ucuz iş gücüyle hizmet etme görevi tahsis edilmişti. Buna tepki olarak Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Batılıların elindeki ekonomiye alternatif oluşturma adına yerlileri desteklediği görülmektedir.²⁴⁶

Batılılar ile Afrikalılar arasındaki ekonomik çatışmanın görüldüğü alanlardan biri toprak paylaşımıdır. Berlin Konferansı'nda kıtanın sınırlarının tekrar çizilmesiyle Afrika'da toprak; egemenlik ve hakimiyet mücadelelerinin yapıldığı, kıta sakinlerinin doğdukları yerlerde topraksız bırakıldığı yer haline gelmiştir.²⁴⁷ Özellikle Güney Afrika gibi kimi ülkelerde verimli ve zengin topraklardan siyahlar sürülerek beyazların yerleşmeleri sağlanmıştır. Misyon kiliseleri, bu paylaşımında sömürgecilerden yana tavır takınmaları sebebiyle Afrikalılar için kıtanın kaynaklarını yağmalayan bir araç olarak görülmüştür.²⁴⁸

---

²⁴² Ali A. Mazrui, "Africa and Other Civilizations: Conquest and Counter-Conquest", *Africa in World Politics: Reforming Political Order*, ed. John W. Harbeson, Donald Rothchild, Boulder: Westview Press, 2009, s. 73, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=60684450&site=ehost-live>.

²⁴³ Nmah, "The Rise of Independent African Churches, 1890-1930: An Ethical-genesis of Nigerian Nationalism", s. 486.

²⁴⁴ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 25.

²⁴⁵ Barrett, *Schism and Renewal in Africa*, s. 154 ve 184.

²⁴⁶ Chitando, "African Initiated Christianity in South Africa", s. 289.

²⁴⁷ Philpott Graham, "Land is Storied Space: The Church and Land in Southern Africa", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, c. 5, sy. 3 (1998), s. 4.

²⁴⁸ Ezra Chitando, "The Role of the Churches in the Struggle for Liberation in Southern Africa: A Thematic Survey", *Christianity in Africa and the African Diaspora*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London: Continuum International Publishing Group, 2008, s. 53.

Bu nedenle kıtanın birçok yerinde misyon kiliselerine tepki olarak yeni dini hareketlerin kurulması şaşırtıcı değildir. Mesela Zimbabwe’de “Korsten Sepetçileri” (the Korsten Basketmakers) olarak bilinen “Tanrı Kilisesi’nin İncili” (the Gospel of God Church) hareketini kuran Johane Masowe, mensuplarını baskıcı ve ırkçı rejim altındaki düşük statülerini reddetmeye zorlayarak ekonomik olarak onları güçlendirmeye çalışmıştır. Masowe, takipçilerini üretken olmaya ve zorlu koşullar altında hayatta kalmak için alternatif yollar bulmaya teşvik etmiştir. Bu açıdan Masowe, takipçilerini sepet yapımı, mobilya, odun ve metal işlerde uzmanlaşma gibi farklı alanlara yöneltmiştir.²⁴⁹ Hatta bu harekete bağlı üyeler, ürettikleri sayısız eşyaların kalitesi ve ucuzluğu nedeniyle “Sepetçiler” lakabını almışlardır. Ayrıca söz konusu hareketin mensuplarının çoğu modern evlerde yaşama ve araba alma imkanına ulaşmıştır. Masowe’nin bu tutumu sömürge döneminde beyazlara ve misyon kiliselerine karşı tepkisel bir cevap olarak görülmektedir. Dolayısıyla Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ortaya çıkışı özellikle kentsel alanlarda şiddetli yoksullukla mücadele etmede alternatif bir umut cemaati oluşturma girişimi olarak kabul edilmektedir.²⁵⁰

2.2. Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin Teşekkülünde Karşılaşılan Sosyal, Ekonomik ve Politik Zorluklar

Teşekkülünden hemen sonra milyonlarca mensuba ulaşan Bağımsız Afrika Kiliseleri sosyal, ekonomik ve politik birçok zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sermaye eksikliği, yetişmiş insan gücünün yokluğu, misyon kiliselerinin menfi tutumu, hükümetler tarafından resmi olarak tanınmama ve organizasyon içinde bölünme eğilimleri öne çıkan zorluklar arasındadır. Aslında bahsi geçen zorluklar bağımsız kiliselerin teşekkülündeki ana sebepler arasındadır. Yani kurulmasında itici güç olan unsurlar aynı zamanda Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülünü ve gelişimini de zorlaştırmıştır. Söz konusu problemler yerel kiliseleri bir hayli meşgul etmiş, bazısının büyümesinin önüne geçerken bazısını da tarih sahnesinden silmiştir.

Misyon kiliseleri gerek Batılı devletlerden aldığı destek gerekse kurumsallaşmış bir sisteme sahip olmasından dolayı söz konusu problemler ile karşı karşıya gelmemiştir. Onlar ekonomik özgürlüğe sahip, siyasi güçler ile iş birliği yapma ve bağımsız bir şekilde

---

²⁴⁹ Clive Dillon Malone, *The Korsten Basketmakers: A Study of the Masowe Apostles, an Indigenous African Religious Movement*, Fordham University, 1976, s. 271.

²⁵⁰ Venter, “Concepts and Theories in the Study of African Independent Churches”, s. 32.

hareket etme imkanına sahip kiliselerdir. Mahalli kiliseleri ise genellikle görmezden gelinmiş ve Geleneksel Afrika Dinleri gibi siyasi ve ekonomik alanlarda gelişmenin ve modernitenin önünde engel olarak görülmüştür.²⁵¹

Afrika'ya kolonyal ve post-kolonyal dönemde misyonerler vasıtasıyla getirilen Hıristiyanlığın Batı medeniyeti ve kültürü ile özdeş olduğu dayatılmıştır. Batı medeniyeti ve kültürünün Afrika medeniyeti ve kültüründen daha üstün olduğu düşüncesi bu dayatmanın arka planında yatmaktadır. Bağımsız Afrika Kiliseleri, söz konusu yaklaşım ile mücadele ederken sadece Batılı araştırmacı ve misyonerlerden tepki almamıştır. Hıristiyanlığı kabul edip Batı medeniyetinin üstün olduğuna inanmış Afrikalılar da yerel kiliselere tepki göstermiştir. Hatta asimile olmuş Afrikalılar, zaman zaman Batılılardan daha sert bir şekilde yerel kiliseleri eleştirmişlerdir.²⁵² Bu durum ise yerel kiliseleri oldukça zor bir duruma sokmuştur.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin teşekkülünde karşılaşılan bir diğer zorluk akademik çalışmalarda kendini göstermiştir. Özellikle ilk dönemde yapılan çalışmaların çoğunluğu Batılı araştırmacılar ve misyonerler tarafından yapılmış, söz konusu çalışmalar aracılığıyla yerel kiliselerin teşekkülüne gölge düşürülmüştür. Çalışmaların geneli Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni tenkit ve inkâr etme üzerine kurulmuştur. Çünkü çok hızlı bir şekilde büyüyen Bağımsız Afrika Kiliseleri misyon kiliselerini ve Batılı devletlerin kıtadaki hakimiyetini tehdit etmiştir.

Teşekkülünde yukarıda bahsi geçen problemler ile karşılaşan onlarca kilise örnek olarak verilebilir. Bunlardan biri John Masowe'nin (1914-1973) Zimbabwe'de kurduğu "Tanrı Kilisesi İncili" (the Gospel of God Church) kilisesidir. Masowe'nin kurduğu kilise, dönemin siyasi gücü tarafından endişe ile karşılanmış ve cemaatin büyümesinin önüne geçmek için çeşitli önlemler alınmıştır. Hareketin lider ve mensuplarının kendi imparatorluklarını kurdukları iddiası dile getirilmiş, hareket içinde önemli görevlerde bulunan beş yüz kişi ülkenin farklı bölgelerine sürgün edilerek hareket etkisiz bırakılmıştır.²⁵³

---

²⁵¹ Harold W. Turner, "African Independent Churches and Economic Development", *World Development*, c. 8 (1980), s. 524, doi:10.1016/0305-750X(80)90037-6.

²⁵² Stephen Victor Coertze, *Challenges Facing the African Church: South African Theologians Speak Out*, University of Pretoria, 2005, s. 14.

²⁵³ Turner, "African Independent Churches and Economic Development", s. 525.

2.3. Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne Yönelik Tenkitler

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kısa zaman içinde binlerce farklı kilise olarak ortaya çıkması hem Afrikalıları hem de Batılı Hıristiyanları şaşırtmıştır. Bu şaşkınlık söz konusu kiliselere karşı olan tavrı çeşitli şekillerde etkilemiştir. Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni senkretik ve hizipçi kabul edenler, mahalli kiliseler tarafından tehdit edildiklerini düşünerek faaliyetlerini engellemeye çalışanlar, uzun uğraşlar sonucunda kazandıkları üyelerinin kolay bir şekilde yerel kiliselere kaydığını görünce öfkelenenler olduğu gibi mahalli kiliselere sempati duyanlar ve faaliyetlerine katılanlar da olmuştur. Bazıları, Hıristiyanlığı Geleneksel Afrika Dinleri ve kültürü doğrultusunda yorumlamasından ötürü Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni takdir etmiştir.²⁵⁴ Bunların yanında Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne yönelik herhangi bir şekilde olumlu veya olumsuz görüş bildirmeksizin kararsız kalanlar da vardır. Misyonerler ve misyon kiliselerinin Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne yönelik tutumları ise genellikle olumsuz olmuştur.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kurulması misyon kiliselerinin aleyhine olması sebebiyle Batılılar ibadet, inanç, sosyal, siyasi ve eğitim gibi birçok açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni tenkit etmiştir. Tenkitlerin seyri, yerel kiliselerin çoğalmasına paralel olarak artmıştır. Mahalli kiliselerin kurulmaya başladığı ilk dönemlerde, ayrılıkların önemsiz olduğu ve zamanla ortadan kalkacağı düşüncesi sebebiyle misyon kiliseleri, nispeten hafif tenkitlerde bulunmuştur. Bu dönemde yapılan eleştirilerin başında liderlerin eğitimsiz ve Hıristiyan geçmişi olmayan kişilerden oluştuğu,²⁵⁵ mensupların çoğunluğunu misyon kiliselerinden ayrılanların oluşturmasından dolayı mahalli kiliselerin hırsız (sheep-stealers) olarak görüldüğü,²⁵⁶ gerek ibadet ve inanç konularında gerekse kilise yönetiminde kurumsallaşmayı tamamlayamadığı, ırkçılığı reddetmelerine rağmen bazı yerel kiliselerin kabileciliği ön plana çıkardığı²⁵⁷ gibi konular gelmektedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin büyümeye devam etmesi onlara karşı olan tenkitlerin seyrini doğrudan etkilemiştir ve eleştirilerin şiddeti her geçen gün artmaya başlamıştır. Bu aşamadaki tenkitler çoğunlukla inanç, ibadet ve uygulamalar üzerine yoğunlaşmıştır.

---

²⁵⁴ Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, s. 63.

²⁵⁵ Francis Anekwe Oborji, "Healing in the African Independent Churches", *Studies in Interreligious Dialogue*, c. 15, sy. 2 (2005), s. 188.

²⁵⁶ Hayes, "The African Independent Churches: Judgement Through Terminology", s. 143.

²⁵⁷ Lamola, "Towards a Black Church: A Historical Investigation of the African Independent Churches as a Model", s. 6.

Söz konusu eleştiriler, Afrikalı Hıristiyanların ortodoksi içinde yer almadığını ve yanlış bir inanca sahip olduğunu göstermek amacıyla yapılmıştır. Öne çıkan eleştirilerden biri Afrikalıların Kitabı Mukaddes’i yanlış anlayıp yorumladığıdır.²⁵⁸ Mesela Siyon Kilisesi’nin Hıristiyanlık hakkında genel bir bilgiye sahip olmadığı ve uygulamalarını meşrulaştırmak için İncil’den bazı pasajları öne çıkardığı ifade edilmiştir. Tuzlu suyla hastalıkların iyileştirilebileceği, farklı uygulamalar ile kelliğe çözüm bulunabileceği ve çocukların okula gönderilmemesi gibi konularda Siyon Kilisesi’nin batıl inançlara dayalı bir uygulama ve inanç kurduğu iddia edilmiştir.²⁵⁹ Diğer bir eleştiri yerlilerin karşılaştıkları fiziksel ve ruhsal hastalıkların hayatın bir parçası olduğu ve kötü ruhlar ile bağdaştırılmaması gerektiği üzerinedir. Böyle bir durumda gerek ibadetler gerekse Hıristiyanlık, insanların dünyevi ihtiyaçlarını karşılayan “fonksiyonel” bir din anlayışına dönüştürülme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.²⁶⁰ Batılılara göre bu yaklaşım, Hıristiyanlığın özünün yanlış anlaşıldığına dair bir işarettir. Öne çıkan diğer bir eleştiri ise bazı Afrikalı Hıristiyanların “göksel düşünce” (heavenly minded) ile fazlasıyla meşgul olduğu, hatta gündelik işlerini ihmal edecek kadar İsa Mesih’in İkinci Gelişine vurgu yaptığı yönünde olmuştur. Bir kısım üniversite öğrencisinin Mesih’in gelişi çok yakın olduğu düşüncesi ile eğitimlerini yarıda bırakıp İncil’i vaaz etmesi buna örnek olarak verilmektedir.²⁶¹ Dolayısıyla Hıristiyanlığın eskatolojik önemini vurgulayan bazı Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin insanların gündelik yaşamını ve dünyanın gerçeklerini ihmal ettiği ileri sürülmüştür.²⁶²

Batılı misyoner ve araştırmacıların tenkitleri Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ayrı birer cemaat olarak teşekküllerini tamamlaması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Afrika Hıristiyanlığı yadsınamayacak kadar büyümüş, kurumsallaşmayı başarmış ve ayrı bir cemaat olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte gerek Afrikalılar gerekse Batılılar için dönüşü olmayan bir yola girilmiş ve mahalli kiliselere yapılan tenkitlerin seyri de değişmiştir.

---

²⁵⁸ Mokgethi Motlhabi, “African Theology or Black Theology? Toward an Integral African Theology”, *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 8, sy. 2 (1994), s. 134.

²⁵⁹ Obed Kealotswe, “The Rise of the African Independent Churches and Their Present Life in Botswana. Who are the African Independent Churches (AICs): Historical Background”, *Studies in World Christianity*, c. 10, sy. 2 (2004), s. 212.

²⁶⁰ Oborji, “Healing in the African Independent Churches”, ss. 203–4.

²⁶¹ J. Kwabena Asamoah-Gyadu, “Spirit and Empowerment: The African Initiated Church Movement and Development”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2020, s. 38.

²⁶² Sibusiso Masondo, “The History of African Indigenous Churches in Scholarship”, *Journal for the Study of Religion*, c. 18, sy. 2 (2005), s. 95, doi:10.4314/jsr.v18i2.6172.

Bağımsız kiliselerin, geleneksel inançların içine Hıristiyan unsurların dahil edilmesi ile Hıristiyan değerlerinin temsil edilmediği hareketler olarak teşekkül ettiği iddiası öne çıkan tenkitlerin başında gelmiştir.²⁶³ Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin teşekkülünü tamamlamasından sonraki gelen ilk tepkiler, genelde onların heretik/senkretik birer hareket oldukları yönünde olmuştur. Kendisi hem misyoner hem de akademisyen olan Sundkler, Bağımsız Afrika Kiliseleri bünyesinde kabul edilen Siyon Kilisesi için "Putperestliğe geri giden köprüler" şeklinde ağır bir tenkit ileri sürmesi söz konusu tepkiye işaret etmektedir.²⁶⁴ Uzun ve zahmetli çabalar sonunda Hıristiyanlığı kabul eden Afrikalıların yerel hareketler yoluyla putperestliğe geri döndüğü düşüncesi misyonerlerde kaygı ve endişelere de yol açmıştır. İlk dönemde yapılan çalışmalarda Batılıların sahip olduğu kaygılar bariz bir şekilde görülmektedir.

Söz konusu eleştirilerin dışında Batı kültürü ve dünya görüşü çerçevesinde yapılan tenkitler de mevcuttur. Bunlardan ilki Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin atmosferi aşırı gürültü ile kirlettiği, ikincisi ise bitmeyen dua toplantıları ve uzun süren kilise ibadetleri ile insanları işlerinden alıkoymasındadır.²⁶⁵ Bağımsız Afrika Kiliseleri üyelerinin, özellikle kiliselerde neşeli, aktif ve sesli ibadet etmeleri, ilahi ve şarkıları çığlıklar eşliğinde söylemeleri, ibadetlerini saatlerce sürdürmeleri bu yorumun yapılmasında temel etken olmuştur. Bunların yanında kiliselerde disiplin eksikliği, lidere aşırı bağlılık, çok eşliliğe müsaade edilmesi gibi tenkitler de sıralanmaktadır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri, misyonerlerin öğrettiği inanç ve uygulamaların dışına çıktığı iddiasıyla, dünya genelinde birçok toplantıdan dışlanmış ve birçok kuruma yapılan üyelikler kabul edilmemiştir. Mesela Aralık 1999'da Harare'de toplanan Dünya Kiliseler Konseyi'nin üyelik başvurusunda bulunan Afrika'daki birçok bağımsız kilisenin doktrinel kriterleri karşılamadığına hükmetmesi buna işaret etmektedir.²⁶⁶ Ancak Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin binleri, mensuplarının da milyonları bulması Batılıların bakış açısını değiştirmeye yetmiştir. Özellikle Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin etkisiyle Hıristiyanlığın demografik yapısının Güney yarım küreye kayması söz konusu kiliselerin

---

²⁶³ Oosthuizen, *Post Christianity in Africa: A Theological and Anthropological Study*, s. 91.

²⁶⁴ Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, s. 297.

²⁶⁵ Asamoah-Gyadu, "Spirit and Empowerment: The African Initiated Church Movement and Development", s. 39.

²⁶⁶ Isabel Mukonyora, "Foundations for Democracy in Zimbabwean Evangelical Christianity", *Evangelical Christianity and Democracy in Africa*, ed. Terence Ranger, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 133.

kabul edilme sürecini hızlandırmış ve mahalli kiliseler, Batılılar nazarında meşruiyetini kazanmıştır.

2.4. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Hıristiyanlar Tarafından Tanınması

Asırlar süren misyonerlik faaliyetlerinden sonra Hıristiyanlığı belli ölçüde benimseyen Afrika kıtası, Hıristiyanlığın yeni merkezlerinden biri olarak öne çıkmaya başlamış ancak Hıristiyanlığın Afrika'da ifade ediliş şeklinin Batı tarafından kabul edilmesi kolay olmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Afrikalı Hıristiyanların, Batılı bir formda sunulan Hıristiyanlık ile bir türlü uyum sağlayamamış olması ve dolayısıyla Hıristiyanlığı Batının hegemonyasından kurtarmaya çalışmasıdır. Bu nispetle Bağımsız Afrika Kiliseleri, Afrika kimliğini koruma ve sürdürme üzerine bir Hıristiyanlık anlayışı inşa ederken Hıristiyanlık üzerindeki Batı imajını da kaldırmaya çalışmıştır.

Bir önceki başlıkta ifade edildiği üzere Batı, Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni ilk etapta Hıristiyan dairesi içinde kabul etmemiştir. Çünkü Batılılar için Hıristiyan terimi, Batılı dinî kültürel bir içerik ile eş tutulmuş ve bunun dışında kalan formlar ise dışlanmıştır.²⁶⁷ Bu yaklaşım ise Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni bir tür mücadele içine sokmuştur. Mofokeng, söz konusu mücadeleyi “Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin tarihi bağımsızlık, tanınma ve birlik için bir mücadele tarihinden ibarettir.”²⁶⁸ şeklinde izah etmiştir. Söz konusu mücadele bağlamında, Bağımsız Afrika Kiliseleri, Batının yardımı veya onayı olmaksızın kendi kararlarını vermek istemiş ve kendileri adına kimsenin söz sahibi olmaması gerektiği konusunda ısrar etmiştir.²⁶⁹ Bağımsız Afrika Kiliseleri Teşkilatı'nın (the Organisation of African Independent Churches) manifestosunda içinde bulunulan durum şöyle izah edilmiştir:

Bağımsız kiliseler olarak bizler artık görmezden gelinemeyiz. Bu ilgisizlik bizi yok etmeyecektir. Bağımsız Afrika Kiliseleri tüm dünyada en hızlı büyüyen fenomenlerden biridir. Bizler Güney Amerika'daki Pentekostal Kiliselerden bile daha hızlı büyüyen kiliseleriz. The World Christian Encyclopaedia, yalnızca Güney Afrika'da, 1980'lerin ortasında Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin yaklaşık 6,2 milyon taraftarı olduğunu ve bunun 2000 yılında 12,7 milyona yükselmesinin beklendiğini belirtmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde Bağımsız Afrika Kiliseleri taraftarları 1980'lerin ortalarında 4,7 milyon iken bu sayı 2000 yılında 8,8 milyona ulaşması beklenmektedir. ... Bağımsız Afrika Kiliseleri, Afrikalı Hıristiyanların Hıristiyan inancını kendi ulusal kıyafetleri içinde yaşama girişimidir. Bizler Batının etkisi olmadan ve kendi kültürel mirasımızla uyum içinde bir

²⁶⁷ Masondo, “The History of African Indigenous Churches in Scholarship”, s. 89.

²⁶⁸ Ngada, Mofokeng, *African Christian Witness: The Movement of the Spirit in African Indigenous Churches*, s. 16.

²⁶⁹ Masilo Molobi, “The Ecumenical Vision of the Organization of African Independent Churches from an Educational Perspective”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 37, sy. 1 (2011), s. 2.

İncil Hıristiyanlığı kurmaya çalıştık. ... Kültürel mirasımızla uyum içinde ve milli bir formda Hıristiyanlığı yaşamaya çalışmaktayız. Bu açıdan kendi teoloji, litürji ve ilahilerimizi geliştirdik ve Hıristiyanlığa duygusal bir derinlik kazandırdık.²⁷⁰

Bağımsız Afrika Kiliseleri, 19. yüzyılın sonlarına doğru teşekkül etmeye başlamasına ve kıtanın her yerinde bağımsızlık talepleri yükselmesine rağmen, 1950'lere kadar Batı tarafından kabul edilmemiştir. Bağımsız Afrika Kiliseleri Teşkilatı tarafından yayımlanan başka bir bildiri "İlk Bağımsız Afrika Kilisesi'nin kuruluşundan itibaren yüz yıl geçmesine rağmen kıtamızda durumlar daha karışık. Artık sömürgecilere tabi değiliz, ancak dış güçler hala bizi kontrol etmeye ve manipüle etmeye çalışıyor"²⁷¹ ifadesi bu durumu açıklar niteliktedir. 1960'lara gelindiğinde ise yerel kiliselere yönelik dikkate değer bir tutum değişikliği görülmüş, 1970'ler ve 1980'lerde söz konusu kiliselerin tanınması açısından uygun zemin hazır hale gelmiştir.²⁷² Bu tarihlerden itibaren gerek Batılı gerekse Afrikalı araştırmacıların Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin meşru bir kilise olarak kabul edilmesi yönünde çalışmalar yaptığı görülmüş, hatta şiddetle eleştirilen Hıristiyanlığın senkretik bir harekete dönüştüğü iddiası olumlu bir yaklaşım olarak yorumlanmaya bile başlamıştır. Yeni yaklaşımda Afrikalıların, Kitabı Mukaddes'in yorumunu Afrika bağlamında ele aldıkları, dolayısıyla mahalli kiliselerin misyon kiliselerinin partnerleri olarak görülmesi gerektiği ileri sürülmüştür.²⁷³

Dünya Kiliseler Konseyi, Batılı misyonerlerin Afrikalılara kendi kültür ve geleneklerinin yerini dolduracak bir din anlayışı sunmada başarısız olduğu düşüncesi sebebiyle, 1962 yılında aldığı bir karar neticesinde Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni, Afrika'nın ruhunu yansıtmaya çalışan bir çaba olarak değerlendirmiştir. Bu süreçte Afrikalı Hıristiyanların ruhsal olarak özgür kalması gerektiği, ibadet ve inançlarını bütünleştirebilmek için yerli dinî ifade formlarına ihtiyaç duyduğu düşüncesi benimsenmiştir.²⁷⁴ Bundan sonraki süreçte Batının, Bağımsız Afrika Kiliseleri ile uzlaşma ve anlayış yolları aramaya başladığı görülmektedir. Bu amaçla her geçen gün ortaya çıkan literatür, Bağımsız Afrika

---

²⁷⁰ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 81.

²⁷¹ Wijsen, *Seeds of Conflict in a Haven of Peace: From Religious Studies to Interreligious Studies in Africa*, s. 74.

²⁷² James Kombo, "The Story of the African Independent Churches And Its Implications for Theology", *Africa Journal of Evangelical Theology*, c. 20, sy. 2 (2001), ss. 157–58.

²⁷³ Glenda Kruss, *Religion, Class and Culture - Indigenous Churches in Sout Africa, with Special Reference to Zionist-Apostolics*, University of Cape Town, 1985, s. 22.

²⁷⁴ Kruss, *Religion, Class and Culture - Indigenous Churches in Sout Africa, with Special Reference to Zionist-Apostolics*, s. 21.

Kiliseleri'ni Hıristiyanlığın ifade edilmesinde geçerli ve yetkin bir temsilcisi olarak kabul etmiştir. Yeni yüklenen bu anlam ile bağımsız kiliselerin, Afrikalı Hıristiyanların ihtiyacını gideren ve Kitabı Mukaddes temelinde kurulan bir din anlayışı sunduğu ifade edilmiş ve Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Hıristiyanlığın Batı medeniyeti kapsamında sunulmasının yanlış olduğunu gösteren bir görev üstlendiği de düşünülmüştür.²⁷⁵

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Batı tarafından tanınmasının en önemli nedeni demografik kaynaklı olmasıdır. Zira Bağımsız Afrika Kiliseleri, birçok Afrika ülkesinde en hızlı büyüyen ve gelişen dinî hareketler olmakla birlikte nüfusun önemli bir bölümünü temsil etmekte, şehirlerden köylere kadar her bölgeye ulaşmaktadır. Her ne kadar Afrika'da verilen istatistik bilgilerin doğruluğunu teyit etme imkânı olmasa da David Barrett ve John Padwick, Bağımsız Afrika Kiliseleri mensuplarının sayısını 1900 yılında 42.000, 1985 yılında 29 milyon olduğunu iddia etmiş ve bu rakamın 2000 yılında 54 milyona ulaşacağını tahmin etmişlerdir. Söz konusu rakam, kıtadaki bütün Hıristiyanların yüzde on dördüne tekabül etmektedir.²⁷⁶

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin oranı ülkeden ülkeye değişmektedir. Özellikle Sahra Altı Afrika'da yer alan ülkeler arasında mahalli kiliselerin nüfus oranının diğer bölgelere nispeten daha yoğun olduğu görülmektedir. Mesela Güney Afrika'da Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin oranı 1940 yılında yüzde dokuz, 1960 yılında yüzde yirmi, 1991 yılında ise yüzde 37 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla 1991 yılına gelindiğinde ülkede yaşayan siyahilerden her üç kişiden biri mahalli kiliselere mensup olmuştur.²⁷⁷

Bağımsız kiliselerin etkin bir şekilde artması akademik çalışmaların yanında medya ve siyaset gibi platformlarda da gündeme gelmiştir. Özellikle New York Times gazetesinin farklı sayıları gözden geçirildiğinde gittikçe artan bir kabullenme göze çarpmaktadır. 1950'lerden sonra söz konusu gazetenin Bağımsız Afrika Kiliseleri için gittikçe övgü ile bahsettiği görülmektedir.²⁷⁸ Böylelikle siyaset, medya, akademik gibi Batıdaki farklı platformlarda yerel kiliselerin resmi olarak kabul süreci hızlanmıştır. 1986 yılında David Bosch, Marthinus Daneel tarafından kaleme alınan "*Quest for Belonging: Introduction to*

---

²⁷⁵ Willem Saayman, "Christian Missions in South Africa: Achievements, Failures and the Future", *Christianity Amidst Apartheid: Selected Perspectives on the Church in South Africa*, ed. Martin Prozesky, New York: Palgrave Macmillan, 1990, s. 32.

²⁷⁶ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 7.

²⁷⁷ David Chidester, *Religions of South Africa*, London: Routledge, 1992, s. 114.

²⁷⁸ The Times, "Meeting Of S. African Protestants" (18 Kasım 1953), s.7; The Times, "Botha Preaches Lessons of Love Between Races" (8 Nisan 1985), s.1

a Study of African Independent Churches” adlı kitabın önsözünde Doğu Ortodoks Kiliseleri, Katolik Kilisesi, Protestanlık ve Pentekostal Kiliseleri gibi Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin de ana akım kiliseler ile eşit konumda olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁹ Kwame Bediako ise 1995 yılında ele aldığı “*Christianity in Africa: The Renewal of a Non-Western Religion*” adlı eserinde misyon kiliseleri ile Bağımsız Afrika Kiliseleri arasındaki farkların zamanla önemsiz hale geldiğini zira ana akım kiliselerde var olan özelliklerin mahalli kiliselerde de bulunduğunu söylemiştir.²⁸⁰ Günümüzde ise Bağımsız Afrika Kiliseleri ile ana akım kiliselerin ekümenik toplantı ve ibadetlere eşit partnerler olarak katıldığı ifade edilmektedir.²⁸¹

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin kuruluşundan tanınmasına kadar yaşadığı tecrübeler özetlenecek olursa kabaca dört aşamadan geçtiği ifade edilebilir. İlk aşamada, Bağımsız Afrika Kiliseleri, politik ve dinî tehdit olarak görülmesine rağmen çok ciddiye alınmamış ve geçici bir ayrılık olarak değerlendirilmiştir. İkinci aşamada, eleştiriler çoğunlukla teoloji üzerine yoğunlaşmıştır. Mahalli kiliseler, Geleneksel Afrika Dinleri ve Hıristiyanlığın mezcedilmesi ile ortaya çıktığı için senktretik bir hareket olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü aşamada, Bağımsız Afrika Kiliseleri milliyetçilik hareketleri bağlamında kabul edilmiştir. Kıtadaki ülkelerin birer birer bağımsızlığını kazanmaya başlaması ve global bir hareket haline gelen Pentekostalizm’in kıtada etkisini göstermesi söz konusu yaklaşımı doğrudan etkilemiştir. Dördüncü ve son aşamada ise Bağımsız Afrika Kiliseleri hem Geleneksel din hem de Hıristiyanlık bağlamında otantik bir hareket olarak ana akım kiliseler arasında yerini almıştır. Son aşamayla birlikte ana akım Hıristiyanlık arasına dahil edilen Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin anlaşılması ve konumlandırılması için özellikle akademik çalışmalarda sınıflandırılmaya başlandığı görülmüştür.

3. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ’NİN SINIFLANDIRILMASI

Afrika kıtası elli dört ülke, bir milyar üç yüz milyon insan, binlerce dil ve din ile devasa bir çeşitlilik sunmaktadır. Bu çeşitlilik, Bağımsız Afrika Kiliseleri söz konusu olunca da kendini göstermektedir. Böylesine geniş bir ağa sahip hareketin tasnif edilmesi zor bir

²⁷⁹ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 9.

²⁸⁰ Kwame Bediako, *Christianity in Africa: The Renewal of a Non-Western Religion*, New York: Orbis Books, 1995, s. 111.

²⁸¹ Kombo, “The Story of the African Independent Churches And Its Implications for Theology”, s. 159.

girişimdir. Farklı disiplinlerden araştırmacıların bu kiliseleri kendi çalışma alanları doğrultusunda ele alması da bu konudaki zorlukları artırmaktadır.²⁸² Sömürge güçleri, misyoner ve araştırmacıların yerel kiliseleri siyasi, heretik, ilkel, milliyetçi ve senkretik hareketler gibi farklı şekillerde tasnif etmeleri buna örnektir. Yapılan birtakım tasniflerin ise Afrikalılar tarafından kabul edilmediği görülmektedir. Önemli araştırmacılardan ve aynı zamanda din adamı olan Afrikalı Ngada konu ile alakalı şunları dile getirmiştir:

Bizi gruplandırma ve hakkımızda genelleme yapma kriterleri genellikle kendi inanç ve uygulamalarımızın dışındadır. Üyelerimizin çoğu misyon kiliselerinden geldiği için bizler 'kült' olarak etiketlenmekte; 'hizipçi, senkretik ve milli bir hareket' olarak tanımlanmaktayız."²⁸³

Bağımsız Afrika Kiliseleri üzerine yapılan tasniflerin süreklilik arz etmesi ve mutlak olarak kabul edilmesi mümkün değildir.²⁸⁴ Fakat yine de konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak ve Batılı araştırmacıların yaklaşımlarını görmek amacıyla belli bir tasnife başvurmak gerekmektedir. Söz konusu tasnifler arasında Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin mezhep, senkretik ve siyasi bir hareket olduğu yönünde açıklamalar bulunmaktadır.

3.1. Bir Mezhep Olarak

Afrikalı Hıristiyanlar, yaşamlarını, kimliklerini, dinî ve kültürel uygulamalarını Batı değerlerine göre tanımlamak zorunda kalmış, Batı etkisinden yoksun herhangi bir uygulamanın ilkel ve medeniyetsiz olarak görüldüğü bir dönem tecrübe etmiştir. Bu süre zarfında Bağımsız Afrika Kiliseleri anlaşılacak için büyük çabalar sarf etmişlerdir.²⁸⁵ Zira Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Batı tarafından tanınma süreci oldukça sancılı geçmiş ve kendilerinin bir Hıristiyan mezhebi olarak görülmesi gerektiğine dair yapılan vurgular öne çıkmıştır.

Dekolonizasyon sürecinin hızlanması ile misyon kiliseleri sayıca azalmış ve üyelerini mahalli kiliselere kaptırmaya başlamıştır. Bunun neticesi olarak misyon kiliselerinin kıtadaki varlığının devam edip edemeyeceği konusu zorunlu olarak gündeme taşınmıştır. Buna mukabil Bağımsız Afrika Kiliseleri ise teşekkülünü tamamlamıştır. Bu sebeple Dünya Kiliseler Konseyi 1950'lerde Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin bir Hıristiyan formu

---

²⁸² Chitando, "Naming the Phenomena: The Challenge of African Independent Churches", s. 10.

²⁸³ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 50.

²⁸⁴ Allan Anderson, "Varieties, Taxonomies and Definitions", *Studying Global Pentecostalism: Theories and Methods*, ed. Allan Anderson v.dğr., Berkeley: University of California Press, 2010, s. 16.

²⁸⁵ Masilo Molobi, "The Historical Voices of the African Independent Churches: Towards New Development", *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 39 (2013), s. 155.

mu yoksa pagan geleneklerine geri dönüş mü olduğunu sorgulamak için bir dizi konferans başlatmıştır. Ayrıca 1940'larda Bengt Sundkler, 1957'de Victor Hayward, 1960'larda Christian Kwami Baeta, Adrian Hastings ve Harold Turner gibi araştırmacılar Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin özgünlüğü ve Hıristiyan dairesi içerisinde bir mezhep olarak kabul edilip edilmeyeceği meselesini akademik çalışmalarda tartışmaya başlamıştır.

Söz konusu tartışmaların neticesinde Katolik tarihçi Adrian Hastings, Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni misyon kiliselerinden kopuştan ziyade onların bir devamı olarak görmek gerektiğini ifade etmiştir. Hastings'e göre Afrikalılar, Hıristiyanlıktaki bazı hususları yeni bir bakış açısıyla tekrardan yorumlamıştır. Bu sebeple ona göre Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin öncelikli hedefinin misyon kiliselerine tepki göstermek veya onlardan ayrılmak olduğu şeklinde görülmemelidir.²⁸⁶ Aynı düşüncelere sahip birçok araştırmacı, her ne kadar Afrikalıların mahalli kiliseler yoluyla Hıristiyanlığa yeni yorumlar getirdiği konusunda hem fikir olsa da misyon kiliseleri ile Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında farklılıklardan çok benzerliklerin olduğunu vurgulayarak iki taraf arasında uzlaşma yolu aramıştır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri ortaya çıktığı ilk dönemlerde misyon kiliselerinden çoğunlukla siyasi sebeplerden dolayı ayrıldığı için teoloji ve litürjide ayrıldıkları kiliselere büyük oranda benzerlik göstermiştir. Ancak büyüme devam ettikçe söz konusu kiliseler hem teoloji de hem de litürjide Bağımsız Afrika Kiliseleri olmaya başlamıştır.²⁸⁷ Bu dönüşüm, kıtada Hıristiyanlığın yoğunlukta olduğu bütün bölgelerde yaşanmıştır. Bu süreçte bazı kiliselerin öne çıktığı görülmektedir. Mesela misyon kilisesinden neşet eden Aladura Kiliseleri, özgün bir Afrika formunda İncil'e yöneldiği ve evrensel kiliseye katkı yaptığı şeklinde övgü almış,²⁸⁸ hatta misyon kiliseleri ile aynı yapı ve özgünlüğe sahip bir kilise olarak tasvir edilmiştir.

Hıristiyanlık içindeki mezheplerin genel karakteristik özelliklerinden biri dinamik bir yapı arz etmeleridir.²⁸⁹ Özellikle Protestan hareket içinde yer alan mezheplerin teşekkülünden günümüze kadar geçirdiği evreler söz konusu dinamikliğe işaret

---

²⁸⁶ Hastings, *The Church in Africa 1450-1950*, ss. 493-96.

²⁸⁷ Tinyiko Sam Maluleke, "Research Methods on AICs and Other Grass-Root Communities", *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 10, sy. 1 (1996), s. 41.

²⁸⁸ Ogbu Kalu, *African Pentecostalism: An Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 69.

²⁸⁹ Allan Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, Cham: Springer International Publishing, 2017, s. 197.

etmektedir. Bu açıdan Protestanlık içinde kabul edilen mezheplerin deneyimlemiş olduğu tecrübenin bir benzerini Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin yaşadığı iddia edilebilir. Zira daha önce ifade edildiği gibi Bağımsız Afrika Kiliseleri, yeni bir hareket olması, teoloji ve litürjisini hem Hıristiyanlıktan hem de Geleneksel Afrika Dinleri'nden alması sebebiyle dinamik bir yapı arz etmektedir. Bu nispetle, Protestan Kiliseler, inanç ve ibadetleri kendi düşünceleri doğrultusunda yeniden yorumladığı gibi mahalli kiliseler de inanç ve ibadet formlarını yerel bir bağlamda yeniden tesis etmiştir.²⁹⁰ Protestanlık ile Katoliklik arasında öğreti ve litürji açısından farklar nasıl mevcutsa misyon kiliseleri ile Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında da farklar vardır. Ayrıca Ayrılmış Doğu Kiliseleri ve Ortodoks Kiliseler arasında yer alan onlarca kilisenin sahip olduğu inanç ve ibadetlerdeki farklılıklar göz önüne alındığında Afrika'da kurulan mahalli kiliselerin farklı bir takım yorum ve yaklaşımları olması söz konusu kiliselerin ana akım Hıristiyanlık çizgisinin içinde kalmasına engel değildir. Dolayısıyla Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Hıristiyanlık içinde bir mezhep olarak kabul edilmesi mümkündür.

3.2. Senkretik Bir Hareket Olarak

Hıristiyanlık, erken denebilecek bir tarihte Mısır, Nübye ve Etiyopya başta olmak üzere Kuzey Afrika'nın birçok yerinde hâkim din konumuna gelmesine rağmen bölgedeki birçok Hıristiyan gruba heretiklik suçlamaları yöneltilmiş ve bu gruplar ana akım Hıristiyanlık dışına atılmıştır. Erken modern döneme gelince Avrupalı Hıristiyanlar, Afrika'daki köklü Hıristiyan gelenekleri ile karşılaştıklarında onları heterodoks/heretik olarak nitelendirmiştir. 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başına gelindiğinde ise misyonerler ve Batılı araştırmacılar, bu sefer Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni benzer yaklaşımlar ile etiketlemiştir.²⁹¹ Özetle Afrika kıtasında, Hıristiyanlığın doğuşundan 20. yüzyıla kadar, ortaya çıkan grupların heterodoks, senkretik veya heretik gibi sınıflandırmalara maruz kaldığı görülmektedir.

Sözlük ve ansiklopedilerde farklı inanç ve uygulamaların birleşimi²⁹² olarak tanımlanan senkretizmi,²⁹³ Charlotte Seymour Smith, etki altında kalan toplumların mevcut

---

²⁹⁰ John Njeru Gichimu, "Distinguished Church Leader Essay: Theology in African Initiated Churches Reflections from an East African Perspective", *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge, 2020, s. 97.

²⁹¹ Paul Kollman, "Classifying African Christianities: Past, Present, and Future: Part One", *Journal of Religion in Africa*, c. 40 (2010), s. 7, doi:10.1163/157006610X493107.

²⁹² <https://www.merriam-webster.com/dictionary/syncretism> 19.02.2022

²⁹³ Carsten Colpe, "Syncretism", *Encyclopedia of Religion (Second Edition)*, Thomson Gale, 1987, s. 8926.

yaşamlarına uyum sağlamak için etkilendiği toplumlardan aldığı sosyokültürel ve dinî unsurları harmanlaması ve yeniden yorumlaması olarak tanımlamaktadır.²⁹⁴ Smith'e göre bu husus, dini ve kültürel sistemlerin gelişiminin genel özelliğidir. Çünkü onlar temas ettikleri geleneklerden alınan unsurları özümseyip yeniden yorumlamaktadır.²⁹⁵ Bu manada senkretizm, eski ile yeninin harmanlanması anlamına gelmektedir. Afrika bağlamında ise senkretizm, geleneksel Afrika unsurlarının, Batının sosyokültürel ortamında kök salan Hıristiyanlığa yorumlanarak dahil edilmesidir.²⁹⁶

İki kültür veya din bir araya geldiğinde birinin mutlaka diğerini etkilediği kabul edilir. Eski, yeninin ışığında yeniden düzenlenir ya da yeni, eskinin ışığında yorumlanır. İkincisi yani eskinin ışığında yeninin yorumlanması, yeniye tepki olarak da gerçekleşebilir.²⁹⁷ İlk dönemde ortaya çıkan Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin çıkış sebebi budur. Dolayısıyla senkretizm, Afrikalılar için geleneksel inanç ve kültürlerini korumak olarak görülürken Batılılar için olumsuz bir anlama sahiptir. Çünkü Batılılar, geleneksel unsurların gayri meşru bir yolla Hıristiyanlığa dahil edildiğini ve bunun sonucunda Hıristiyanlığın tahrip edildiğini düşünmektedir.

Senkretizm'in neden Afrika Hıristiyanlığında ortaya çıktığı sorusunun cevabı hem Hıristiyanlığın hem de Afrikalıların yapısında aranmalıdır. Batılı ve Afrikalı birçok araştırmacı, Afrikalıların kültürel köklerinden ve dinî inançlarından tamamen kopmasının neredeyse imkânsız olduğunu ifade etmektedir. Bunun nedeni, geleneğin ve dinî inancın Afrika kimliğinin bir parçasını oluşturmasıdır. Bu durum, 1906 yılında Leonard tarafından şöyle izah edilmiştir: “Afrikalılar için din varoluş, varoluş da din demektir. ... Bütün yaşamları din ile o kadar iç içedir ki ondan uzaklaşmaları mümkün değildir.”²⁹⁸ Mbiti ise 1975 yılında söz konusu husus ile alakalı benzer tutumunu şu şekilde dile getirmiştir:

Afrikalılar kıtanın bir bölümünden diğerine ya da Afrika'dan diğer kıtalara topluca göç ettiklerinde, dini de yanlarına alırlar. Onlar nasıl yaşayacaklarını sadece dinî bağlamları

---

²⁹⁴ Charlotte Seymour Smith, “Syncretism”, *Macmillan Dictionary of Anthropology*, Macmillan Press, 1986, s. 274, doi:10.2307/480809.

²⁹⁵ Seymour Smith, “Syncretism”, s. 274.

²⁹⁶ Conrad Phillip Kottak, *Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity*, New York: McGraw-Hill, 2017, s. 310.

²⁹⁷ Oosthuizen, *Post Christianity in Africa: A Theological and Anthropological Study*, s. XII.

²⁹⁸ Leonard, *The Lower Niger and It's Tribes*, s. 429.

içinde bilebilir. Hıristiyanlık veya İslam gibi başka bir dine geçseler bile geleneksel dinlerinden hemen vazgeçmez ve birkaç nesil boyunca dinlerini korurlar.²⁹⁹

Afrikalıların, dinlerine bu denli bağlı olmasına rağmen Batılıların onları asimile etmeye çalışması onlar için senkretizmin kapılarının açılmasına yol açmıştır. Hıristiyanlığın ise yapısı gereği senkretik bir karaktere sahip olduğunu ileri süren araştırmacılar vardır ki bu durumun Hıristiyanlığın Afrika bağlamında yeniden ele alınmasını kolaylaştırdığı iddia edilmektedir. Mesela Krüger, Hıristiyanlığın Yahudi ve Helenistik unsurların senkretik bir birleşimi olarak ortaya çıktığını belirterek dinlerde senkretik unsurların varlığının normal karşılanması gerektiğini ifade etmektedir.³⁰⁰ McGuire ise Hıristiyan inancının yozlaştırılması olarak kabul ettiği senkretizmi, Reformasyonun sonuna doğru teologların Hıristiyanlığa soktuğunu iddia etmektedir.³⁰¹ Yani Hıristiyanlığın misyonerler vasıtasıyla Afrika'ya gelmesinden önce senkretik bir karaktere sahip olduğu söylenebilir.

Krüger ve McGuire'nin yukarıdaki ifadesine rağmen Batılı araştırmacıların büyük çoğunluğunun, Afrika Hıristiyanlığı bağlamında senkretizme yani Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne yaklaşımı olumsuz olmuştur. Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni açıkça "Post-Christian" olarak nitelendiren Oosthuizen, onları ne geleneksel ne de Hıristiyan kategorisine koymaktadır. O, etnosentrik özelliklerinden dolayı bağımsız kiliseleri Hıristiyanlık içinde kabul etmemektedir.³⁰²

Bağımsız Afrika Kiliseleri için "Post-Christian" diyen bir diğer araştırmacı Bayerhaus Siyon Kilisesi'nin sahip olduğu Tanrı anlayışının aşkın bir Yüce yaratıcıdan ziyade insanın zihin yapısı ile sınırlı olduğunu, kutsal ve güçlü bir Tanrı ile ilişkilerinin olmadığını iddia etmektedir. Ayrıca Kitabı Mukaddes'teki kavramların putperest kavramlar ile yer değiştirdiğini, devamında ise bulabildiği tek şeyin meşru bir bağlamsallaştırmadan (contextualization) ziyade senkretizmden kaynaklanan karışıklık ve çarpıtma olduğunu söylemektedir.³⁰³ Bir diğer araştırmacı olan Adamo, birçok Hıristiyan ilahiyatçının Hıristiyanlık ve Geleneksel Afrika Dinleri arasındaki diyalogu senkretizme doğru bir adım olarak gördüğünü belirtmekte ve söz konusu hususu şu

---

²⁹⁹ Mbiti, *Introduction to African Religion*, s. 13.

³⁰⁰ J. S. Krüger, *Along Edges: Religion in South Africa: Bushman, Christian, Buddhist*, Pretoria: University of South Africa, 1995, s. 100.

³⁰¹ Meredith B. McGuire, *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life, Angewandte Chemie International Edition*, 6(11), 951–952., Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 189.

³⁰² Oosthuizen, *Post Christianity in Africa: A Theological and Anthropological Study*, s. XIV.

³⁰³ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 246.

şekilde ifade etmektedir: “Hıristiyanlığın Afrikalılaştırılması veya inkültürasyon sorunu, Hıristiyanlığın bir yozlaşması olarak görülmelidir çünkü Hıristiyanlık, Hıristiyan merkezli bir din olmalıdır.”³⁰⁴ Sundkler için ise senkretizm, dinleri geliştirmekten ziyade geriye atan bir yapıya sahiptir ve Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni de paganizme döndürmektedir.³⁰⁵ Dolayısıyla Batılı araştırmacılar Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni genellikle “senkretik” bir hareket olarak görmektedir ve Hıristiyanlıktaki inanç ve uygulamaların bu yolla tahrif edildiği kanaatindedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin senkretik bir hareket olarak tanımlanması Batılı araştırmacı ve misyonerler tarafından eleştirilse³⁰⁶ de senkretizm, bir realite olarak Afrika Hıristiyanlığında açıkça görülmektedir. Hatta birçok Afrikalı Hıristiyan, Hıristiyan ritüellerinin yanı sıra geleneksel Afrika ritüellerini yapmaktadır.³⁰⁷ Bu bağlamda en güzel örneklerden biri Atalar Ruhü inancının Kutsal Ruh ile bağdaştırılması hususudur. Söz konusu inanç ataların Kutsal Ruh aracılığıyla konuştuğu şekline dönüşmüş ve atalara duyulan saygı devam etmiştir. Hatta bu mesele Hıristiyanlığın anlaşılmasında karşılaşılan en zor problemlerden biri olarak zuhur etmiştir.³⁰⁸ Bu örnekte görüldüğü üzere senkretizm, her iki dinden birbirine benzer olabilecek unsurların aynı bağlam içinde tekrar yorumlanması ile birlikte oluşturulmaktadır. Senkretiklik bağlamındaki söz konusu yorumlar ibadet, dil, sembol, ilahi, cenaze hatta elbise gibi birçok alanda görülmektedir. Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin mahiyeti aşağıdaki tabloda daha iyi anlaşılmaktadır.

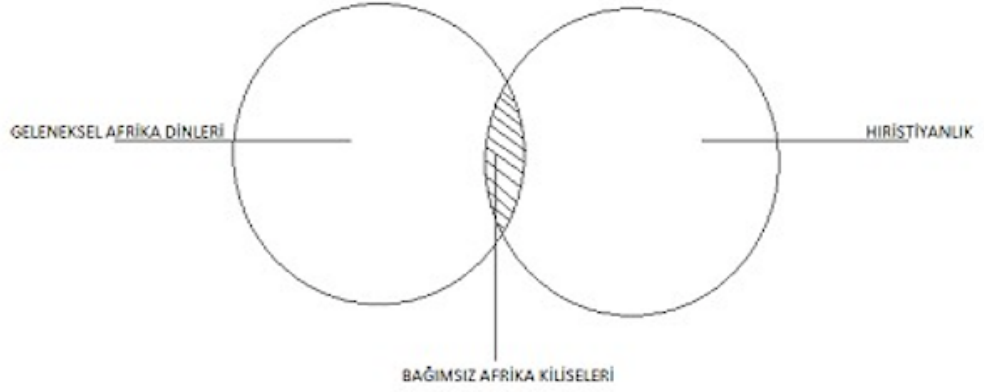
³⁰⁴ Adamo, “Christianity and the African Traditional Religion(s): The Postcolonial Round of Engagement”, s. 16.

³⁰⁵ Masondo, “The History of African Indigenous Churches in Scholarship”, s. 96.

³⁰⁶ Rosalind Shaw, Charles Stewart, “Introduction: Problematizing Syncretism”, *Syncretism/Anti-Syncretism: The Politics of Religious Synthesis*, ed. Rosalind Shaw, Charles Stewart, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2003, ss. 13–14.

³⁰⁷ Bazı Afrikalılar da kendilerini hem Hıristiyan hem de Geleneksel Afrika Dini mensubu olarak görmektedir. Hirst, “Dreams and Medicines: The Perspective of Xhosa Diviners and Novices in the Eastern Cape, South Africa”, s. 4.

³⁰⁸ Oosthuizen, *Post Christianity in Africa: A Theological and Anthropological Study*, s. 120.

Tablo 3: Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin mahiyeti ve doğası³⁰⁹

3.3. Siyasi Bir Hareket Olarak

Üyelerinin önemli bir kesimi eğitimsiz ve yoksul olması, kadınların çoğunluğu teşkil etmesi gibi sebeplerden ötürü bir kısım Bağımsız Afrika Kilisesi her ne kadar ilk başlarda aktif siyasetle ilgilenemese de³¹⁰ kıtadaki ülkelerin sömürgecilik ve devamında bağımsızlık ile mücadele ettiği dönemlerde üyelerini desteklemek ve temsil edebilmek adına kaçınılmaz olarak siyasi meseleler ile meşgul olmak zorunda kalmıştır. Irkçılık, eşitsizlik ve ekonomik sorunlar gibi konularda büyük sıkıntılar çeken yerli halkın en önemli çözüm kanallarından biri olan siyasetten uzak durması haliyle mümkün olmamıştır. Başpiskopos Ngada gibi Bağımsız Afrika Kilise liderleri, Afrika gibi bir kıtada din ile siyaseti birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını, misyon kiliselerinin salt varlığının bile politikadan kaynaklandığını, hatta siyasi gündemlerini Batıdan aldığını ve kendilerinin tüm bunlara karşı mücadele ettiğini ifade etmiştir.³¹¹

İlk dönemlerde mensupları toplumun yoksul kesiminden oluşan Bağımsız Afrika Kiliseleri, ulusal ve uluslararası siyasi tartışmalara misyon kiliselerine göre daha az dahil olmasına rağmen bağlıların refah seviyesini artırmak için yerel düzeyde aktif bir rol oynamıştır. Yoksul halk için mahalli kiliseler eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hak ve

³⁰⁹ Mndende, "Law and Religion in South Africa: An African Traditional Perspective", s. 79.

³¹⁰ Marjorie Hope, James Young, *The South African Churches in a Revolutionary Situation*, New York: Orbis Books, 1981, s. 191.

³¹¹ Barbara Bompani, "African Independent Churches in Post-Apartheid South Africa: New Political Interpretations", *Journal of Southern African Studies*, c. 34, sy. 3 (2008), s. 668, doi:10.1080/03057070802259928.

hürriyet konularında bir dayanışma ağı olarak işlev görmüş³¹² ve Afrikalılar arasında oluşan milliyetçi görüşleri güçlendirmiştir. Bağımsız Afrika Kiliseleri, zamanla güçlendikçe gerek ülke gerekse kıta bazında birlik kurma amacıyla bazı oluşumlar da kurmuştur. Zimbabve’de “Fambidzano” adındaki ve ülke içindeki bütün Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni kapsayan ekümenik bir organizasyon, kıta bazında ise Bağımsız Afrika Kiliseleri Teşkilatı bunlara örnektir.³¹³

Kıtadaki ülkelerin birer birer bağımsızlıklarını almasıyla birlikte Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin siyasi durumu hatırı sayılır ölçüde değişmiştir. Fiili savaşların bitmesi, demokratik rejimlerin kurulması, kurumsallaşmanın devam etmesi gibi etmenler bazı mahalli kiliselerin siyasi meselelerden uzaklaşıp dini meselelere yoğunlaşmasına fırsat vermesine rağmen söz konusu kiliselerin siyasi ilişkileri ve bağlantıları devam etmiştir. Çünkü ülkelerin çoğunluğunda Bağımsız Afrika Kiliseleri önemli bir nüfuza sahip olduğu için politikacılar onların desteğini almak istemiştir. Bu amaçla politikacılar mahalli kiliselerin dini toplantılarına katılmış ve kilise liderlerine özel ilgi göstermiştir. Bunun sonucunda ise mahalli kiliseler kendilerini aktif siyaset içinde bulmuştur. Bağımsız Afrika Kiliseleri de milliyetçi yönelimlerine sahip siyahi liderleri destekleme eğiliminde olmuştur. Mesela Zimbabve’de bazı mahalli kiliseler, siyahi kimlik ideolojisini dile getiren Başkan Robert Mugabe’yi, Tanrı tarafından seçildiğini savunarak desteklemiştir.³¹⁴ Ayrıca siyasi gücü arkasına alan Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin durumu önemli derecede değişmiş ve bu durum mahalli kiliseleri siyasete dahil olma noktasında teşvik edici bir unsur olmuştur. Mesela Nijerya’da bir zamanlar tartışmaların merkezinde olan ve marjinalleştirilen Aladura Kiliseleri kayda değer bir etkiye sahip olmuş hatta günümüzde gerek siyasi gerekse dinî açıdan önemli bir güç unsuru haline gelmiştir.³¹⁵ Dolayısıyla ülkelere göre değişkenlik gösteren Bağımsız Afrika Kiliseleri siyasete karşı farklı yaklaşımlar geliştirmiştir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ortaya çıkışını etkileyen sosyal adaletsizlik, sömürü tecrübesi, ırkçılık, asimilasyona maruz kalma gibi sebeplerin büyük bir kısmı sosyo-politik meseleler ile alakalıdır. Özellikle kilisenin yönetiminde yerlilere söz hakkının

---

³¹² Bompani, “African Independent Churches in Post-Apartheid South Africa: New Political Interpretations”, s. 666.

³¹³ Chitando, “African Instituted Churches in Southern Africa: Paragons of Regional Integration?”, s. 124.

³¹⁴ Chitando, “African Initiated Christianity in South Africa”, s. 294.

³¹⁵ Sundkler, Steed, *A History of the Church in Africa*, s. 1033.

verilmemesi ilk dönemdeki bağımsızlık hareketlerinin ortaya çıkışını doğrudan etkilemiştir. Zira kilisenin yönetiminde söz sahibi olmak çok eşlilik, cenazenin defni ve atalara tazim gibi konularda yerel kültür ve geleneklerin uygulanmasının önünü açmıştır. Dolayısıyla “Afrikalılar için Afrika” mottosu ile hareket eden yerliler, kilisenin yönetiminde siyahilerin yer alması gerektiğini öne sürmüş ve bu motto bağımsızlık mücadelesinde etkili olmuştur.³¹⁶ Güney Afrika’daki “the African Congregational Church” ile “the Bantu Methodist Church” kiliseleri dinî sebeplerden ziyade sosyo-politik sebeplerden dolayı ortaya çıkan hareketlere örnek gösterilebilir.³¹⁷ Söz konusu yaklaşım ise misyon kiliseleri tarafından yerel hareketlerin siyasi olarak yorumlanmasını sağlamıştır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin siyasi tutumu hareketten harekete ve dönemden döneme değiştiği için genelleme yapmak mümkün değildir. Bazı mahalli kiliseler, yukarıda sayılan etkenler dahilinde, siyasi sebeplerden dolayı ortaya çıkarken bazıları, politik olmamasına rağmen, misyon kiliseleri ve sömürge güçleri tarafından siyasi bir hareket olarak yorumlanmıştır. Bunun sebebi ise ya bu kiliselerin vizyon ve misyonunun yanlış anlaşılması ya da misyonerler ve sömürge güçleri tarafından bu kiliselerin itibarsızlaştırılmaya çalışılmasıdır. Ancak yine de Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin, Afrika milliyetçiliğini desteklemesi ve sömürü güçlerine karşı bir direniş hareketi olarak görülmesi, onların siyasi protesto hareketi olarak kabul edilmesinde önemli bir etken olmuştur.³¹⁸ Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Kongo’da 20. yüzyılın başında ortaya çıkan Kimbanguizm hareketidir. Bu hareketin ortaya çıkmasında Kimbangu’nun kişisel tecrübesi ve dini saikler ön planda olmasına rağmen, bölgenin sömürge gücü olan Belçikalılar, mevzubahis hareketi kendilerine bir tehdit olarak görmüş ve Kimbanguizm’i siyasi bir hareket olarak nitelendirmiştir.³¹⁹ Nihayetinde bu kiliseler Batılılar tarafından

---

³¹⁶ Gray, *Black Christians and White Missionaries*, s. 80.

³¹⁷ James W. Fernandez, “African Religious Movements—Types and Dynamics”, *The Journal of Modern African Studies*, c. 2, sy. 4 (1964), s. 538, doi:10.1017/S0022278X00004626.

³¹⁸ Asamoah-Gyadu, “Spirit and Empowerment: The African Initiated Church Movement and Development”, s. 41.

³¹⁹ Aurélien Mokoko Gampiot, “Kimbanguism: An African Initiated Church”, *Scriptura*, c. 113, sy. 0 (2014), s. 3, doi:10.7833/113-0-101; Richard Hoskins, “Kimbanguism”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, Routledge Taylor & Francis Group, 2006, s. 327.

siyasi bir hareket olarak kabul edilerek “bölücü, ayrılıkçı, yerli ve yerel” gibi terimler ile tanımlanmıştır.³²⁰

4. BAŞLICA BAĞIMSIZ AFRIKA KİLİSE GRUPLARI

Bağımsız Afrika Kiliseleri, doğası ve içinde bulunduğu şartlar gereği, bölünme ve ayrılma yoluyla çoğalma karakterli bir harekettir. İçerisinde irili ufaklı binlerce kiliseyi barındırması sebebiyle Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin tasnifi için çeşitli gruplandırmalar yapılmaktadır. Öne çıkan gruplar arasında “Etiyopya Kiliseleri, Mesihî Kiliseler, Siyonist Kiliseler ve Aladura Kiliseleri” bulunmaktadır. Bu gruplar değişkenlik gösterebilmekte ve yerel kiliselerin tanımlanmasında birbirinin yerini alabilmektedir.³²¹

Afrika Hıristiyanlığı içinde kabul edilen kiliselerin hangi grubun içine dahil edilmesi gerektiği zor bir karardır. Bazılarının karakteristik özellikleri, iki veya üç farklı grubun içinde yer almasını mümkün kılmaktadır. Mesela Etiyopya Kiliseleri bünyesinde görülen bir hareket aynı zamanda Siyonist karakterli olabilmekte, Siyonist karakterli bir hareket de Mesihî Kiliseler içine dahil edilebilmektedir. Hatta Siyon veya Etiyopya Kiliseleri içinde kabul edilip Presbiteryan veya Metodist gibi mezheplerin karakteristiğine benzer kiliseler de görmek muhtemeldir.³²² Diğer taraftan Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni belli bir kategori ile sınırlamak pek mümkün olmadığı gibi bu konuda ciddi bir kategori kargaşası vardır. Zira her ülkenin içinde bulunduğu şartlar ile sosyal, kültürel ve etnik faktörler söz konusu kiliselerin karakteristik yapısının oluşumunda belli bir role sahiptir.³²³ Mesela Gana'daki Hıristiyanlar kendilerini Karizmatik Kiliseler veya Karizmatik Papazlar olarak adlandırırken Kenya'da aynı mezhebe bağlı Hıristiyanlar kendilerini Pentekost olarak tanımlamaktadır.³²⁴ Nijerya'da mahalli kiliseler, Aladura Kiliseleri; Fil Dişi Sahili'nde ise Harris Kiliseleri olarak isimlendirilmektedir.³²⁵ Bunların yanında bazı

---

³²⁰ Philip Jenkins, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity, The Next Christendom*, Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 52; Birgit Meyer, “Christianity in Africa: From African Independent to Pentecostal-Charismatic Churches”, *Annual Review of Anthropology*, c. 33 (2004), ss. 447–48, doi:10.1146/annurev.anthro.33.070203.143835.

³²¹ John David Yeadon Peel, *Aladura: A Religious Movement Among the Yoruba*, Oxford: Oxford University Press, 1968, s. 67.

³²² Venter, “Concepts and Theories in the Study of African Independent Churches”, s. 14.

³²³ Pauw, “African Independent Churches as a 'People's Response to the Christian Message”, s. 7.

³²⁴ Philomena Mwaura, “The Role of Charismatic Christianity in Reshaping the Religious Scene in Africa: The Case of Kenya”, *Christianity in Africa and the African Diaspora: Appropriation of a Scattered Heritage*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London: Continuum International Publishing Group, 2008, s. 182.

³²⁵ Daneel, *Quest for Belonging: Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 40.

akademisyenler, Afrika’da Protestan geleneğine bağlı grupları Pentekostal, Bağımsız veya Karizmatik Kiliseler adı altında birleştirme çabasına girmiştir.³²⁶ Gruplar arasındaki farklılıklar aynı kategori altında yerleştirilmeyi mümkün kılmadığı için söz konusu çabanın başarılı olması imkan dahilinde değildir. Dolayısıyla mahalli kiliseleri tanımlama maksadı ile hazırlanan kategoriler mutlak değildir. Ancak Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin sistematik olarak çalışılmasını ve anlaşılmasını kolaylaştıracağı için gruplandırmalara gidilmesi bir zorunluluktur.

Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni tanımlamak için yapılan gruplandırmalar zaman zaman problemlere yol açabilmektedir. Mesela Mesihî Kiliseler veya Etiyopya Kiliseleri gibi kullanılan terimler, Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin sadece belirli yönlerini vurgulamakta diğer yönler ise ihmal edilebilmektedir. Bu husus, hareketin anlaşılmasını zorlaştırmakta veya eksik anlaşılmasına sebep olmaktadır. Diğer bir problem, bahsi geçen kiliselerin, belirlenmiş gruplardan birinin içine dahil edilme çabasıdır.³²⁷ Böyle bir yaklaşım ilgili kategoriler dışında kayda değer başka bir grubun veya kilisenin olmadığı izlenimini doğurmaktadır.³²⁸ Kıtadaki birçok küçük bağımsız kilisenin göz ardı edilmesinin sebebi budur. Dolayısıyla kiliseler gruplandırılırken genelleme yapılmamasına dikkat edilmeli ve farklı grupların varlığı gözden kaçırılmamalıdır. Bunlara ek olarak eleştirilerden biri de gruplandırmanın dışsal yani Batının bir dayatması olduğu yönündedir.³²⁹ Bu yüzden bazı Afrikalı Hıristiyanlar söz konusu tasnif ve kategorileri kabul etmemektedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni akademik bir disiplin içinde ilk defa gruplandıran kişi Bengt Sundkler’dir. Sundkler, Güney Afrika’daki Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni “Siyonist ve Etiyopya Kiliseleri” olarak iki grupta toplamıştır.³³⁰ Onun tasnifi Afrikalı araştırmacılar ve Bağımsız Afrika Kiliseleri mensupları tarafından iki sebepten ötürü kabul görmüştür. İlki, bu ikili tasnifin, misyonerlerin yaptığı gibi Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni tenkit maksadıyla oluşturulmamış olması, ikincisi ise Afrikalı Hıristiyanların

---

³²⁶ Larbi, “African Pentecostalism in the Context of Global Pentecostal Ecumenical Fraternity: Challenges and Opportunities”, s. 146.

³²⁷ Kollman, “Classifying African Christianities: Past, Present, and Future: Part One”, s. 10.

³²⁸ Joel Robbins, *Becoming Sinners: Christianity and Moral Torment in a Papua New Guinea Society*, Berkeley: University of California Press, 2004, s. 27; Adrian Hastings, “African Christian Studies, 1967-1999: Reflections of an Editor”, *Journal of Religion in Africa*, c. 30, sy. 1 (2000), s. 35, doi:10.1163/157006600X00474.

³²⁹ Anderson, “Types and Butterflies: African Initiated Churches and European Typologies”, s. 108.

³³⁰ Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, ss. 38–43.

kendilerine verdiği isimlerden türetilmesidir.³³¹ Sundkler'in bu iptidai tasnifi ise Martin West,³³² Harold Turner,³³³ Walter Hollenweger³³⁴ ve Marthinus Daneel³³⁵ gibi sonraki araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca Sundkler'in bu tasnifinden sonra Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne yönelik çalışmalar hız kazanmıştır.

4.1. Etiyopya Kiliseleri

“Müslüman denizindeki Hıristiyan ada”³³⁶ olarak adlandırılan Etiyopya, dinî çeşitlilik açısından zengin bir birikime sahiptir. Etiyopya'daki Yahudilerin soylarını Sebe Melike'si Belkis ile Hz. Süleyman'a dayandırması ve Ahit Sandığının kendilerinde olduğunu iddia etmesi,³³⁷ 4. yüzyıl gibi erken bir tarihte³³⁸ kral Ezana'nın halkıyla birlikte Hıristiyanlığı benimsemesi³³⁹ ve İslam'ın ilk yıllarında Mekke'li müşriklerin zulmünden kaçan Müslümanların sığınak olarak Habeşistan'ı seçmesi³⁴⁰ üç dinin de erken dönemlerinde Etiyopya'ya ulaştığını göstermektedir.

Etiyopya, misyonerlik faaliyetleriyle ilk defa 16. yüzyıl gibi bir tarihte, Osmanlı devletine karşı güçlü bir müttefik arayan Portekizlilerin getirdiği Katolik misyonerler aracılığıyla tanışmıştır.³⁴¹ Afrika'daki ve Etiyopya'daki Hıristiyan mezheplerin şekillenmesinde önemli bir etkisi olan Pentekostalizm ise ülkeye 1950'lerde ulaşmıştır.³⁴² Dolayısıyla Etiyopya, dönemin etkin dinî akımları ile önemli zaman dilimlerinde yolu kesişen ender ülkelerden biridir.

Afrika kıtasında fiili olarak sömürgeleştirilemeyen ve 1896 yılında İtalya devleti ile yaptığı savaşı kazanarak Batılıların yenilmez olmadığını kanıtlayan ilk ülke olan

---

³³¹ Kollman, “Classifying African Christianities: Past, Present, and Future: Part One”, s. 9.

³³² Martin West, *Bishops and Prophets in a Black City: African Independent Churches in Soweto, Johannesburg*, Cape Town: David Philip Publisher, 1975, s. 19.

³³³ Harold W. Turner, “A Typology for African Religious Movements”, *Journal of Religion in Africa*, c. 1, sy. 1 (1967), ss. 22–31.

³³⁴ Hollenweger, *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, s. 149.

³³⁵ Daneel, *Quest for Belonging: Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 30.

³³⁶ John Spencer Trimingham, *Islam in Ethiopia*, London: Routledge, 1952, s. 7.

³³⁷ Detaylı bilgi için bakınız: *The Kebra Nagast*, New York: St. Martin's Press, 1997.

³³⁸ Bu durum, Etiyopyalıların Hıristiyanlığı bir Batı dini olarak görmediği ve Hıristiyanlıkla Batıdan çok önce tanıştığı anlamına gelmektedir. Ogbu Kalu, “Ethiopianism in African Christianity”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 259.

³³⁹ Dale Moore, “Christianity in Ethiopia”, *Church History: Studies in Christianity and Culture*, ed. Euan Cameron v.dğr., Cambridge: Cambridge University Press, 1936, ss. 271–72.

³⁴⁰ Detaylı bilgi için bakınız: Levent Öztürk, *Etiyopya'da İslamiyet I: Asr-ı Saadet'te Habeşistan'la Münasebetler*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.

³⁴¹ Rubenson, “The Missionary Factor in Ethiopia: Consequence of a Colonial Context”, s. 59.

³⁴² Jörg Haustein, *Writing Religious History: The Historiography of Ethiopian Pentecostalism*, Wiesbaden: Harrassowitz Publishing House, 2011, s. 11.

Etiyopya, kıtadaki diğer ülkeler için rol model olmuştur. Söz konusu siyasi ve askeri başarının yanında Eski Ahit'te kendisine referans bulunması da Etiyopya'nın önemini artırmıştır. Mezmurlar 68:31 "Mısır'dan elçiler gelecek, Kûşlular (Etiyopyalılar) ellerini Tanrı'ya doğru kaldırıverecek." pasajı, Afrikalıların Batıdan önce Tanrının çağrısına karşılık verdiği ve siyahi insanların Tanrının katında önemli bir yeri olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu açıdan Etiyopyacılık ve Etiyopya Hareketi, gerek siyasi gerekse dinî saikler vasıtasıyla siyah halkların din, eğitim ve politika açısından bağımsızlığını kazanma ve statüsünü iyileştirme çabalarının tamamını tanımlamak için kullanılan genel bir terim haline almış;³⁴³ yerel kültür ve değerlerin temsil edilmesi, kilise yönetiminde Batı tekelinin kırılması, Hıristiyanlığın Afrikalılaştırılması, bir Afrika kimliğinin inşa edilmesi, ibadet ve uygulamalarda geleneksel unsurların korunması gibi hususlarda Batılılara karşı bir meydan okuma olarak tezahür etmiştir.³⁴⁴

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında Afrika'nın dünya görüşünü benimseyen ve geleneksel unsurların Hıristiyanlıkla bağdaştırıldığı yeni dini hareketler peş peşe ortaya çıkmıştır. Yukarıda ifade edilen sebeplerden dolayı "Etiyopyacılık veya Etiyopya Kiliseleri" olarak adlandırılan ve ilk dönem Bağımsız Afrika Kiliseleri olarak kabul edilen bu hareketlerin büyük çoğunluğu, misyon kiliselerinden politik sebepler nedeniyle ayrılmıştır. Bu yüzden bahsi geçen kiliseler teoloji ve litürjide misyon kiliselerine benzemektedir.³⁴⁵ Bu kiliseler genellikle bebek vaftizini uygulamakta, yerel dillere çevirdikleri Avrupalı ilahileri okumakta, Avrupa tipi rahip kıyafetleri giymekte ve ibadetlerini Avrupalılar gibi sakin bir şekilde kutlamaktadır. Onlar domuz etinin yenmesi, ilaç kullanımı ve alkol tüketimi gibi konularda ise daha az kuralcıdırlar. Onlara göre Kutsal Ruh rüya, vizyon ve şifa ritüelleri aracılığıyla tezahür etmemektedir. Bazen hareketin adlandırılmasında "Metodist, Presbiteryan ve Lutheran" gibi ayrıldıkları misyon kiliselerinden isimler dahi kullanılmaktadır.³⁴⁶ Bu sebeple Etiyopya Kiliseleri,

---

³⁴³ Graham Duncan, "Ethiopianism in Pan-African Perspective, 1880-1920", *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 41, sy. 2 (2015), s. 199, http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1017-04992015000200013.

³⁴⁴ Kalu, *African Pentecostalism: An Introduction*, s. 23; Joel Tishken, "A Brief History and Typology of the African Reformation", *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, c. 13, sy. 1 (2009), s. 5, doi:10.1525/nr.2009.13.1.4; Bengt Sundkler, "African Independent Churches and their Political Roles", *Religion and Politics in Southern Africa*, ed. Carl Hallencreutz, Mai Palmberg, Uddevalla: Bohuslaningens Boktryckeri, 1991, s. 85, doi:10.2307/485460.

³⁴⁵ Sundkler, "African Independent Churches and their Political Roles", s. 85.

³⁴⁶ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 16.

“İlkin bir ırk hareketi, sonra siyasi ve en sonunda ise bir kilise hareketi” olarak görülmektedir.³⁴⁷ Bu manada teolojik sebeplerden ziyade, ırk temelinde veya siyasi güç mücadelesi sonucunda misyon kiliselerinden ayrılanlara Etiyopya Kiliseleri denmektedir.³⁴⁸

Etiyopya Kiliseleri'nin temel amacı Afrikalıları, Avrupalıların dinî ve siyasi vesayetinden kurtarmak; kadim Mısır, Nübye ve Etiyopya'da olduğu gibi eski ihtişamına geri kavuşturmaktır.³⁴⁹ Etiyopya Kiliseleri bu amaçla, okullar, yayın evleri, araştırma merkezleri ve sendikalar kurmuştur.³⁵⁰ Bu özellikleri ile onların yeni bir Hıristiyanlık formuna öncülük ettiği söylenebilir. Böyle bir ideal ve motivasyonla ortaya çıkan Etiyopya Kiliseleri kısa sürede kıtanın hemen hemen her yerine dağılmıştır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra ise yayılım hızını kaybetmiştir. Zira bağımsızlığa ek olarak teolojiye önem veren ve karizmatik liderler tarafından kurulan kiliseler teşekkül etmeye başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda Etiyopya Kiliseleri'nin teolojik olarak Batıdan ayrılmaya başladığı zamana tekabül etmektedir.

Kıtanın geri kalanına göre daha çok sömürü tecrübesi yaşayan ve beyaz nüfusun yoğunlukta olduğu ülkelerdeki bağımsız hareketler, kiliselerin adlandırılmasında “Etiyopya” kelimesini daha çok kullanmış ve Etiyopya Kiliseleri bu bölgelerde yoğun bir şekilde ortaya çıkmıştır. Özellikle Güney Afrika bu açıdan önemli bir örnektir. Öne çıkan hareketlerden biri 1892 yılında Pretoria'da Metodist bir papaz olan Mangena Mokone tarafından kurulan kilisedir. Öncesinde Etiyopya Kiliseleri bünyesinde kurulan hareketler olmasına rağmen, ilk defa bir kiliseye “Etiyopya Kilisesi” adı bu hareket ile verilmiştir. Mokone'nin kilisesini kurma amacı arasında misyon kiliselerindeki katı hiyerarşi, hayatın bütününde yer alan ırk ayrımının verdiği rahatsızlık ve Hıristiyanlık ile Afrika unsurlarının bağdaştırılma arzusu gibi sebepler bulunmaktadır. Diğer kurulan kiliselerden farklı olarak Mokone, kilisesini bir kabile veya grup üzerine inşa etmeyerek farklı kabile ve ülkelerden siyahileri yanına almıştır. Mokone'nin hareketi sonrasında “Etiyopya” terimi yeni kurulan kiliselerin adlarında daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Mokone'nin kilisesine “Etiyopya” ismini vermesi, onun Mezmurlar 68:11 pasajına atfetmiş olduğu

---

³⁴⁷ Lamola, “Towards a Black Church: A Historical Investigation of the African Independent Churches as a Model”, s. 9.

³⁴⁸ Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, s. 39.

³⁴⁹ Kalu, “Ethiopianism in African Christianity”, s. 265.

³⁵⁰ Tshelane, “The Witness of the African Indigenous Churches in South Africa”, s. 174.

önemi de göstermektedir. O bu pasajı Afrika'nın İncil ile tanışması açısından bir vaat ve bağımsız siyahi kiliselerin kurulmasına dair meşru bir yol olarak yorumlamıştır.³⁵¹ 1888 yılında Nijerya'da kurulan the Native Baptist Church, 1880 yılında Güney Afrika'da Nehemiah Tile tarafından kurulan Tembu Church, 1887 yılında Kamerun'da kurulan the Native Baptist Church, 1898 yılında Gana'da kurulan the Native Baptist Church gibileri Etiyopya Kiliseleri arasında kabul edilen hareketlerden sadece birkaçıdır.

4.2. Siyon Kiliseleri

20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Afrika'da ortaya çıkan Siyon Kiliseleri ismini iki referanstan almaktadır.³⁵² İlki, 1896 yılında John Alexander Dowie (1847-1907) tarafından ABD'nin Illinois eyaletindeki Siyon şehrinde kurulan "Hıristiyan Katolik Apostolik Kilisesi" (Christian Catholic Apostolic Church)'dir. İkincisi ise Kutsal Ruh, ilham, şifa olgusunun merkeze alındığı ve "Siyon" adında kurulan şehirlerin kutsal olarak görüldüğü anlayıştır.

Edinburgh'da dünyaya gelen John Alexander Dowie, çeşitli yerlerde teoloji eğitimi aldıktan sonra ABD'ye taşınarak Şikago'ya yerleşmiştir. Şifa mucizesine vurgu yapan Dowie, Şikago'da Şifa Yaprakları (Leaves of Healing) adında bir dergi yayımlamış ve birçok şifa evi açmıştır.³⁵³ İsa'nın ikinci gelişine hazırlık yapan ve kendisini İlya peygamber olarak tanıtan Dowie, hastalıkların şeytandan, şifanın ise Tanrıdan geldiğini iddia ederek ilaç kullanımını yasaklamıştır.³⁵⁴ Bu amaçla Şikago'da 6500 dönümlük bir araziye kıtanın her yerinden binlerce kişinin ibadet için geldiği; doktor, hastane, ilaç, dans salonları, alkol ve tütünün yasak olduğu "Siyon" adında bir şehir inşa etmiştir.³⁵⁵

Dowie'nin başlatmış olduğu şifa hareketi önce Amerika'da, sonra temsilci ve misyonerler vasıtasıyla dünyanın çeşitli yerlerinde hızlıca yayılmıştır. Şifa hareketinin yayılmasında etkili olan misyonerlerden biri de Daniel Bryant'tır. Dowie tarafından 1904 yılında Güney Afrika'ya gönderilen Bryant, çalışmaları sayesinde ilk etapta siyah ve beyazlardan oluşan 141 kişiyi vaftiz etmiş ve bu grup bir yıl içinde çoğunluğu Zulu halkından olmak üzere

---

³⁵¹ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 49.

³⁵² Adogame, Jafta, "Zionists, Aladura and Roho: African Instituted Churches", s. 316.

³⁵³ Edith L. Blumhofer, *Assemblies of God: A Chapter in the Story of American Pentecostalism*, 1. bs., Missouri: Gospel Publishing House, 1941, s. 32.

³⁵⁴ Vinson Synan, *The Holiness-Pentecostal Tradition: Charismatic Movements in the Twentieth Century*, Michigan: Eerdmans Publishing, 1997, s. 81.

³⁵⁵ William K. Kay, *Pentecostalism: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 14; Topcan, *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyon Faaliyetleri (Nijerya Örneği)*, s. 40.

5.000 kişiye ulaşmıştır.³⁵⁶ Bu sebeple Dowie, Şifa Yaprakları dergisinde “Etiyopyalılar ellerini Tanrı’ya kaldırıverecek” kehanetinin Siyon Kiliseleri mensupları tarafından gerçekleştirileceğini ifade etmiştir. İlk yıllarda hareket içinde şifa mucizeleri, kehanetler, vizyonlar ve dillerde konuşma (speaking in tongues) gibi ruhsal armağanların yaşandığı iddia edilmiştir. Hareket büyümeye devam ettikçe, özellikle bazı uygulamalar sebebiyle Afrikalılar ile Batılılar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, bu anlaşmazlıklar zamanla ayrılıklara yol açmıştır.³⁵⁷ Dolayısıyla Siyon Kiliseleri’nin Amerika’da başlayan ve 20. yüzyılın başında Afrika kıtasına gelen Pentekostal ve Şifa hareketleri ile tarihsel bağı bulunmaktadır. Güney Afrika’daki Siyon Kilisesi mensuplarının Amerika’daki hareketler ile tarihsel bağlarının olduğunu kabul etmeleri de bunu göstermektedir.³⁵⁸

Siyon Kiliseleri’nin Güney Afrika ve çevresindeki ülkeler arasında yoğun olduğu görülmektedir. Bu kiliselerin ortaya çıkmasında ve getto şeklinde bir şehir kurma fikrinin oluşmasında Dowie’nin başlattığı hareketin yanında, söz konusu bölgede beyaz nüfusun varlığı ve apartheid uygulaması etkilidir. Bu bölgelerde yaşayan Afrikalılar sosyal, siyasi ve toplumsal açıdan kısıtlanmış olduklarından baskı ve ayrımcılıktan uzakta özgürce yaşayabilecekleri bir “Siyon” şehri kurma arzusu içinde olmuşlardır.³⁵⁹ Bunların yanında kabileler arasındaki çatışma ve rekabetin de bu kiliselerin ortaya çıkışında etkisi olduğu iddia edilmektedir. Böylece kabile reisleri siyon şehrini kurarak kendi anlayışını sürdürecektir ve liderlik pozisyonunu kaybetmeyecektir.³⁶⁰

Bahsi geçen kiliseler arasında “Siyon” şehri kurma fikrinin cazip olması, Dowie’nin etkisinin yanında, kiliselerin Kitabı Mukaddes’e olan yaklaşımları ile de alakalıdır. Siyon Kiliseleri, Eski Ahit ile Yeni Ahit’e eşit derecede yaklaşmış ve Kitabı Mukaddes’i ruhani bir bakış açısı ile okuma eğiliminde olmuştur. Eski Ahit’in söz konusu bakış açısıyla okunması İsrail Oğulları yerine kendilerinin seçilmiş olduğu; Kudüs’ün yerine de Siyon şehirlerinin kutsal olduğu şeklinde yorumlanmıştır.³⁶¹ Ayrıca onlar Eski Ahit’te geçen peygamberlerin uygulamalarını kendilerine örnek almış, Musa’nın Sînâ Dağı’nda Tanrı ile konuşması gibi bazı liderler dağlara çıkmıştır. Mesela en büyük Bağımsız Afrika

---

³⁵⁶ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 95.

³⁵⁷ Bengt Sundkler, *Zulu Zion and Some Swazi Zionists*, Oxford: Oxford University Press, 1976, ss. 46–52.

³⁵⁸ Hollenweger, *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, s. 150.

³⁵⁹ Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, s. 297.

³⁶⁰ Hollenweger, *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, s. 151.

³⁶¹ Tishken, Heuser, “Africa Always Brings Us Something New: A Historiography of African Zionist and Pentecostal Christianities”, s. 156.

Kiliseleri'nden birinin kurucusu olan Isaiah Shembe, Tanrıya daha yakın olmak için mensupları ile her yıl ocak ayında Inhlangakazi dağına çıkarak ibadet etmiştir.³⁶²

Siyon Kiliseleri bağlıları, gettolarda yaşamayı tercih etmeleri sebebiyle, gündelik siyasetten uzaklaşmıştır. Bu husus, geleneksel dinler ve kültüre rağmen değişmemiştir. Zira dönemin şartları gereği geleneğe bağlı olmak, misyon kiliseleri ve sömürgeci güçler ile çatışma anlamına gelmektedir. Siyon Kiliseleri mensupları ise Batılılar ile çatışmaktan ziyade kabuklarına çekilmeyi veya otoriteler ile ılımlı bir siyaset izlemeyi tercih etmiştir. Ayrıca Siyon Kiliseleri'nin getto şeklinde bir şehir kurarak yaşaması, beyazların kurmak istedikleri apartheid düzenine dolaylı destek vermek anlamına gelebilmektedir.³⁶³ Bu ise beyazların lehine bir durum olduğu için zaman zaman diğer yerliler tarafından politikaya dahil olmayan Siyon Kilisesi liderlerinin eleştirilmesine yol açmış hatta onların hain oldukları bile iddia edilmiştir.³⁶⁴

Siyon Kiliseleri, teoloji ve litürji açısından sadece misyon kiliselerinden değil Etiyopya Kiliseleri'nden de farklılıklar göstermektedir. Farklılıkların temel sebebi Kitabı Mukaddes'i yorumlama şekli ve liderlerin Kutsal Ruh'tan aldığı iddia edilen vizyon ve ilhamlardır.³⁶⁵ Siyon Kiliseleri içinde kabul edilenlerin bir kısmı misyon kiliseleri ile Etiyopya Kiliseleri'nden türemiş, bir kısmı da kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Dinî liderler, Etiyopya Kiliseleri'nde olduğu gibi siyasi kimliği ile değil Tanrıdan vahiy alan ve şifa mucizesine sahip peygamber figürü olarak öne çıkmaktadır. Kendi gettolarını kuran liderler, tebaasını etrafında toplayıp kültürel ve dini unsurların iç içe geçtiği bir yapı kurmaktadır.³⁶⁶ Ayrıca üyeler beyaz üniforma ve cübbe giymektedir. Onlar için siyah, ölümü ve hastalığı; beyaz ise masumiyet ve temizliği temsil etmektedir.

Siyon Kiliseleri üzerine yapılan akademik çalışmaların çoğu bu kiliselerin senkretik bir karakter arz ettiği yönündedir. Bazı yazarlar Siyon Kiliseleri'ndeki Afrika unsurlarının yoğun olduğunu, dolayısıyla Hıristiyanlığa bir tehdit olarak görülmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bazıları da bu kiliseleri, Afrika kültürünün Batılılaşma ve misyonerlik

---

³⁶² Sundkler, "African Independent Churches and their Political Roles", s. 88.

³⁶³ Matthew Schoffeleers, "Healing and Political Acquiescence in African Independent Churches", *Religion and Politics in Southern Africa*, ed. Carl Hallencreutz, Mai Palmberg, Uddevalla: Bohuslaningens Boktryckeri, 1991, s. 97.

³⁶⁴ Schoffeleers, "Healing and Political Acquiescence in African Independent Churches", s. 94.

³⁶⁵ Tishken, "A Brief History and Typology of the African Reformation", s. 6.

³⁶⁶ Sundkler, "African Independent Churches and their Political Roles", s. 87.

faaliyetleri karşısındaki direnci ve korunması olarak yorumlamaktadır.³⁶⁷ Bu açıdan Batılılar tarafından yapılan eleştirilerden biri de herhangi bir Siyon Kilisesi'nin misyon kiliselerinden ayrılmasının hemen ardından, sanki misyon kilisesi ile hiçbir bağı yokmuş gibi Afrika köklerine dönebilmesidir.³⁶⁸ Siyon Kiliseleri'nin Afrikalıların yoğun bir şekilde ilgisini çekmesinin ve onların ihtiyaçlarını karşılamasının sebebi de burada yatmaktadır.

Siyon Kiliseleri grubuna dahil edilen hareketler, temel özellikler bakımından çoğunlukla aynı olmasına rağmen her grubun kendine has tabuları ve ritüelleri vardır. Hatta bazılarının kendine has bir tabu ve arınma ritüeline sahip olmak için çaba sarf ettiği iddia edilmektedir.³⁶⁹ Siyon Kiliseleri'ne örnek olacak en önemli iki hareketten biri Engenas Barnabas Lekganyane (1885–1948) tarafından 1924 yılında kurulan “Hıristiyan Siyon Kilisesi” (the Zion Christian Church), diğeri ise Isaiah Mloyiswa Mdlwamafa Shembe (1865–1935) tarafından 1910 yılında kurulan “Nasıra Baptist Kilisesi” (Nazareth Baptist Church)'dir. Her iki kilise de çoğunlukla kurucuların isimleri ile bilinmektedir. Her iki liderin gençliğinde olağan üstü tecrübeler yaşadığı ve kendi kiliselerini kurmak için Tanrıdan ilham aldığı iddia edilmektedir.³⁷⁰ Dolayısıyla onların cazibesi karizmatik kişiliklerinde ve sergilemiş oldukları şifa mucizelerinde yatmaktadır. Diğer Siyon Kiliseleri gibi bunlar da kendilerini Tanrının yeni seçilmiş halkı olarak görmekte ve tarihsel bir bağ olmamasına rağmen, Eski Ahit yoluyla, güçlü bir Yahudi kimliğine sahip olduğunu iddia etmektedirler. Günümüzde her iki hareket Güney Afrika ülkesindeki en aktif ve güçlü iki kilise olarak varlıklarını devam ettirmektedir. Anderson'a göre sadece Güney Afrika'da Siyon Kiliseleri içinde yer alan 7.000'in üzerinde grup vardır ve bunlar ülkenin nüfusunun yüzde otuzunu oluşturmaktadır.³⁷¹ Siyon Kiliseleri, günümüzde kıtanın özellikle Güney bölgesindeki ülkelerde varlığını devam ettirmektedir.

4.3. Mesihî Kiliseler

Bengt Sundkler'in Etiyopya Kiliseleri ile Siyon Kiliseleri'ne sonradan dahil ettiği üçüncü grup Mesihî Kiliseler'dir. Mesihî Kiliseler, genellikle Mesih özelliklerine sahip olduğu

---

³⁶⁷ Tishken, Heuser, “Africa Always Brings Us Something New: A Historiography of African Zionist and Pentecostal Christianities”, ss. 157–58.

³⁶⁸ Hastings, *The Church in Africa 1450-1950*, s. 500.

³⁶⁹ Hollenweger, *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, s. 149.

³⁷⁰ Kiernan, “African Independent Churches and Modernity”, s. 49.

³⁷¹ Allan Anderson, “New African Initiated Pentecostalism and Charismatics in South Africa”, *Journal of Religion in Africa*, c. 35, sy. 1 (2005), s. 68, doi:10.1163/1570066052995843.

inanılan karizmatik liderler tarafından kurulmuştur. Hareketin merkezinde olan liderler, “Siyah İsa” figürü olarak tezahür etmiştir. İsa Mesih ile özdeşleşen ve kurtarıcı gözü ile bakılan liderlerin özel güçlere sahip olduğu düşünülür. Peygamber ya da Siyah Mesih olarak kabul edilen liderler, kendisine karizmatik bir kişilik kazandıran ve kendisinin Mesihliğini kanıtladığını iddia eden vizyon ve ilhamlara sahiptir. Liderlerin ana rahminde, doğum sırasında, yaşamlarında veya ölüm anında gösterdiğine inanılan olağan üstü hikayeler, onların gerçek bir peygamber olduğunu ispat etmek için ağızdan ağıza dolaştırılır.

Misyon kiliselerinde dinî liderlerin merkezi bir otoritesi bulunmamaktadır. Buna karşın Mesihî Kiliseler’de otoriter ve peygambervari bir liderlik anlayışı hâkimdir. Mevzubahis konuda Bağımsız Afrika Kiliseleri altında kabul edilen diğer gruplar ise Mesihî Kiliseler ile misyon kiliseleri arasında bir yerdedir. Bu sebeple Mesihî hareketler en çok dinî liderlerin otoritesi ve hakimiyeti üzerinden eleştirilmektedir. Daneel, Mesihî Kiliseler hakkında “Cennetin kapısında kim beklemektedir, İsa Mesih mi yoksa Siyah Mesih mi?” sorusunu sormaktadır. Ona göre cennetin kapısında bekleyen Siyah Mesih ise İsa’nın hem şahsiyeti hem de görevi ihlal edilmekte, böyle bir durumda liderler için Siyah Mesih tabirinin kullanılması normal olmaktadır.³⁷² Fakat Daneel, bunu ifade ederken lidere böyle bir özellik atfedilen kiliseyi ortodoksi içinde kabul etmemektedir. Devamında Daneel, bir dereceye kadar Siyah Mesih’in tanrılaştırılması ve Kristoloji’nin tahrif edilmesi olarak telakki ettiği bu yaklaşımları her şeye rağmen istisnai örnekler olarak görmektedir.³⁷³

Mesihî Kiliseleri’n varlığı ülkelerin içinde bulunduğu sosyal, siyasi ve kültürel tecrübeye göre değişmektedir.³⁷⁴ Etiyopya Kiliseleri ile Siyon Kiliseleri’nin yoğun olduğu Güney Afrika’da, Mesihî Kiliseler nispeten daha azdır. Buna karşın Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde Mesihî Kiliseler’i yoğun bir şekilde görmek mümkündür.³⁷⁵ Mesihî Kiliseler kapsamındaki en güzel örneklerden biri Kongo’da ortaya çıkan Kimbanguizm hareketidir. N’kamba kasabasında doğan Simon Kimbangu, erken yaşlarda Baptist Misyoner Cemiyeti’ne (Baptist Missionary Society) katılmış ve 1915 yılında vaftiz

---

³⁷² Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 41.

³⁷³ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 41.

³⁷⁴ Sundkler, *Bantu Prophets in South Africa*, s. 302.

³⁷⁵ Hollenweger, *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, s. 150.

olmuştur. 1920 yılına gelindiğinde, Tanrı rüya ve vizyonlar yoluyla Kimbangu'yu kendisine hizmet etmeye çağırmıştır. Kimbangu, bir gün elinde Kutsal Kitap bulunur halde “Bu iyi bir kitaptır. Onu öğrenmeli ve anlatmalısın.” şeklinde Tanrıdan vahiy aldığını düşünmüştür. Ses, ona yakın köylerin birinde hasta bir kadını iyileştirmesini emretmiştir. Kadını bulan Kimbangu, ellerini kadının başına koyarak dua etmiş ve kadını iyileştirmiştir.³⁷⁶ Bu olaydan sonra topalları yürütme, körlerin gözünü açma hatta bir keresinde ölen bir çocuğu hayata döndürme gibi farklı mucizeler gerçekleştirdiği iddia edilmektedir. Bu olağanüstü olaylar gerek Kimbangu gerekse yöre halkı için dönüm noktası olmuştur. İnsanlar, Tanrının bu adam aracılığıyla olağanüstü şeyler yaptığını inanmış, hastalıklarından kurtulmak ve öğretilerini dinlemek için N’kamba kasabasına gitmişlerdir. Kimbangu, mucizeleri sayesinde halkın nazarında yeni bir şifacı ve peygamber unvanını kazanmıştır.³⁷⁷

Belçikalı sömürge güçleri tarafından bir tehdit olarak görülen Kimbangu, 12 Eylül 1921 yılında tutuklanmış ve ölüm tarihi olan 1951 yılına kadar hapiste kalmıştır. Hareketin idaresi önce eşi sonra da oğulları tarafından yürütülmüştür. Kimbanguizm’de cemaat üyeleri için üç temel kaynak vardır. Bunlar İncil, ilahiler ve dini liderin konuşmalarıdır.³⁷⁸ Cemaat için önemli birer bilgi kaynağı olan ilahiler, Tanrı veya Kimbangu tarafından seçilmiş cemaat üyelerine ilham edilmiş sözlerdir. Seçilmiş üyeler, cinsiyeti, medeni hali, eğitimi fark etmeksizin rüyalar veya vizyonlar yoluyla ilham alabilmektedir. Ayrıca Kimbangu, “Kutsal Ruh’un bedenleşmiş hali” ve “İsa Mesih’in özel elçisi” olarak kabul edildiği için³⁷⁹ Kimbangu’nun neslinden seçilen cemaatin dini lideri, karizmasını Kimbangu’nun halefi olmasından alır ve dini liderin kehanette bulunabilme, ölümler ile konuşabilme, hastaları iyileştirebilme gibi yeteneklere sahip olduğu düşünülür. Bu özellikler Mesihî Kiliseler’in karakteristik yapısına uymaktadır.

Günümüzde hareket, Kimbangu’nun neslinden gelenler tarafından yönetilmektedir. Kongo’da oldukça güçlü olan cemaatin kıtadaki diğer ülkelerde ve Batıda üyeleri

---

³⁷⁶ Richard Hoskins, “Simon Kimbangu”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, Routledge Taylor & Francis Group, 2006, s. 327, doi:10.5860/rusq.46n1.68.3; Gampiot, “Kimbanguism: An African Initiated Church”, s. 2.

³⁷⁷ Harold W. Fehderau, “Kimbanguism: Prophetic Christianity in Congo”, *Practical Anthropology*, c. 9, sy. 4 (1962), s. 159, doi:10.1177/009182966200900404.

³⁷⁸ Gampiot, “Kimbanguism: An African Initiated Church”, s. 5.

³⁷⁹ Hoskins, “Kimbanguizm”, s. 330.

bulunmaktadır. Dünya genelinde 23 milyon civarında üyesi olan hareket, resmi olarak İsa Mesih'in Kilisesi (The Church of Jesus Christ) olarak bilinmektedir.

4.4. Aladura Kiliseleri

Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında öne çıkan Aladura Kiliseleri, 1920'lerde Nijerya'da diriliş hareketleri olarak neşet etmiştir. Yoruba dilinde Aladura kelimesi “dua halkı, dua cemaati, dua sahipleri” anlamlarına gelmekle birlikte, “duanın gücüne inanan insanlar” olarak da yorumlanmaktadır.³⁸⁰ Aladura ismi iki sebepten dolayı verilmiştir. İlki Aladura Kiliseleri'nde, misyon kiliselerindeki Pazar ibadetinden farklı olarak günde beş defa olmak üzere (sabah 6 ve 9, öğlen 12, öğleden sonra 15 ve akşam 18) haftanın her günü ibadet edilmesidir. Ayrıca zaman zaman gece 12 ve 3'te kilisede yapılan ibadetler de vardır. İkincisi ise Aladura Kiliseleri bağlılarının duanın etkisine güçlü bir şekilde inanmaları, bazen oruç tutmak ve dua etmek için ıssız yerlere gitmeleri veya özel dua için papazlara müracaat etmeleridir.³⁸¹ Aladura kelimesi her ne kadar Yoruba diline ait olsa da Batı Afrika'daki mahalli kiliselerin çoğu bu kelimeyi kullanmaktadır.

Aladura Kiliseri'nin teşekkülünde iki sebep öne çıkmaktadır. İlki kıtanın diğer halklarının da tecrübe ettiği ayrımcılık ve dışlanmadır. Diğeri ise 1915 ve 1935 yılları arasında insanları aç ve susuz bırakan hatta öldüren salgın ve ekonomik krizdir.³⁸² Bu felaketlerin büyümesi sonucunda sokaklar binlerce insan cesedi ile dolup taşmıştır. Nihayetinde yerel Hıristiyanlar hem kendilerini anlayacak bir kilise arayışına gitmiş hem de bu iki felaket karşısında manevi ihtiyaçlarını karşılayacak hareketlere yönelmiştir. Böyle bir ortamda doğan Aladura Kiliseleri özellikle misyon kiliseleri tarafından Hıristiyanlaştırılmış halktan kendisine taraftar bulmuştur. Yaşanılan felaketler ise onlar için duanın önemini artırmış ve dua halkalarının kurulmasına ortam hazırlamıştır.

Kutsal Ruh merkezli bir harekete dönüşen Aladura Kiliseleri, misyon kiliselerinin teolojik ve kurumsal açıdan etkisiz olduğu kanaatindedir. Bir önceki paragrafta bahsedildiği gibi misyon kiliselerinin dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik problemlerine çözüm üretmediği, Kutsal Ruh'un gücünden yoksun olduğu, maneviyata ve manevi

---

³⁸⁰ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 127.

³⁸¹ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 67.

³⁸² Kofi Johnson, “Aladura: The Search for Authenticity: An Impetus for African Christianity”, *Asian Journal of Pentecostal Studies*, c. 14, sy. 1 (2011), s. 150.

şeylere önem vermediği yönündeki eleştiriler öne çıkmaktadır. Özellikle eleştirilerin merkezinde misyon kiliselerinin kötü ruhlar, büyü ve görünmeyen dünya gibi olgulara inanmaması yer almıştır. Zira birçok Afrikalıya göre dünya, kötülüklerinden ancak dua ve ibadet yoluyla korunabilecek ruhlar ile dolu bir yerdir. Misyon kiliseleri ise bu noktada Afrikalıların ihtiyaç duyduğu güven ve korunma ihtiyaçlarını gidermemiştir. Bu ve bunun gibi sebeplerin nihayetinde Geleneksel Afrika Dinleri'nin Hıristiyanlıkla mezcedilip yorumlanması yoluyla Aladura Kiliseleri adı altında bağımsız birçok kilise teşekkül etmiştir.

Aladura Kiliseleri'nin neredeyse tüm kurucuları kilisenin teşekkülü ve idaresi için Tanrıdan vahiy aldığını ve onun isteği ile atandığını iddia etmektedir. Cemaat mensupları arasında kurucuların karizmasını artırmak veya hareketi meşrulaştırmak adına birçok mistik hikâye anlatılır.³⁸³ Bu hikayeler, liderlerin anne karnından veya bebekliklerinden itibaren olağanüstü insan olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca bu hikayeler, onların birer kurtarıcı olduğuna dair işaret olarak da algılanmaktadır.

Aladura Kiliseleri, 1964 yılında 95 kilise ve 1.200.000 civarı üye ile “Nijerya Aladura Kiliseleri Birliği”ni (the Nigerian Association of Aladura Churches) kurmuştur. 1996 yılına gelindiğinde söz konusu birliğe üye olan kilise sayısı 1.200’e ulaşmıştır. 1990 yılında Aladura Kiliseleri, Nijerya nüfusunun yüzde on dokuzu, ülkedeki Hıristiyanların ise yüzde otuz sekizini oluşturmuştur.³⁸⁴ Kıtadaki en büyük Bağımsız Afrika Kilisesi olan Aladura Kiliseleri'nin günümüzde yaklaşık 40.000.000 mensubu olduğu tahmin edilmektedir.

1950’lerde Nijeryalı papazlar yoluyla Aladura Kiliseleri Gana, Liberya ve Sier Leone gibi Batı Afrika ülkelerine yayılmış, sonrasında Avrupa’ya geçmiştir. Aladura Kilisesi, 1964 yılında ilk defa İngiltere’de açılmış daha sonra Avrupa’nın diğer ülkelerinde de görülmeye başlamıştır. Diğer Bağımsız Afrika Kiliseleri’nde olduğu gibi Aladura Kiliseleri'nin Batı’da açılmasının sebebi, söz konusu ülkelerde yaşayan Afrikalıların yabancılık ve yalnızlık çekmesi, bazen de karşılaştıkları ırkçı yaklaşımlardır.³⁸⁵

---

³⁸³ Topcan, *Pentekostal Hareket ve Afrika’daki Misyon Faaliyetleri (Nijerya Örneği)*, s. 152.

³⁸⁴ Allan Anderson, “Aladura Churches”, *Religions of the World: A Comprehensive Encyclopedia of Beliefs and Practices*, ABC-CLIO Inc., 2002, c. I, s. 29, doi:10.5860/choice.40-3142.

³⁸⁵ Anderson, “Aladura Churches”, s. 29.

Nijerya’da Aladura Kiliseleri kapsamında 5 büyük hareketten bahsedilebilir. Birincisi 1915 yılında Nijer Delta bölgesinde ortaya çıkan ve hareketin liderinin adını alan Garrick Sokari Braide Hareketi, ikincisi 1918 yılında Nijerya’nın güneybatı bölgesinde ortaya çıkan Elmas Cemiyet Hareketi (Precious Stone/Diamond Society), üçüncüsü 1925 yılında Lagos’ta kurulan Keruvlar ve Seraflar Kilisesi (Cheribum and Seraphim), dördüncüsü 1930 yılında kurulan Rabbin Kilisesi (The Church of the Lord), sonuncusu ise Apostolik Kilise’dir (The Apostolic Church).³⁸⁶

Aladura Kiliseleri arasında en büyüğü olan Rabbin Kilisesi, 1900 yılında dünyaya gelen ve Anglikan misyon okullarında yetişen Josiah Olunowo Oshitelu tarafından 1930 yılında kurulmuştur. Oshitelu, 1925 yılında misyon evinde kalırken çeşitli rüya ve vizyonlar görmeye başlamıştır. Bahsi geçen tecrübeler, Tanrı tarafından kendisinin göreve çağrıldığı şeklinde yorumlanmıştır.³⁸⁷ Devamındaki üç yıl boyunca oruç ve ibadetler yoluyla manevi olarak kendisini geliştirmeye çalışan Oshitelu, zaman zaman “İbadetlerin işitildi, sıkıntılarından sonra zafere ulaşacaksın, korkma ben seninle birlikteyim” gibi gaipten sesler duymuştur. “Arrabablalhubab, Gbanoyyallah ve Ahhojjammullah” gibi işittiği sesler sonraki dönemde ibadetlerde kullanılmaya başlanmıştır. 1929 yılına gelindiğinde Oshitelu, öğretilerini duyurmaya ve şifa mucizeleri göstermeye başlamış, 1930 yılında ise kilisesini kurmuştur.³⁸⁸

Oshitelu’nun misyon okulunda yetişmesi hasebiyle Rabbin Kilisesi’nde hem Geleneksel Afrika unsurlarını hem de Hıristiyan unsurları bulmak mümkündür. Mensuplarının büyük çoğunluğunu misyon kiliselerinden dönenler oluşturmaktadır. Harekette güçlü bir şifa vurgusu vardır ve her türlü ilacın kullanımı katı bir şekilde yasaktır.³⁸⁹ Tanrının rüya, vizyon veya kehanet gibi yollarla iletişim kurabileceği ancak kişinin bu tecrübelerle sahip olması yoğun bir dua, oruç gibi ibadetler ve Mezmurlar bölümünün düzenli okunması ile gerçekleşebileceği inancı hakimdir. İbadet ve duanın her türlü fiziksel ve ruhsal hastalığı iyileştirebileceğine inanılır. İbadetler coşkulu ve uzun zaman alırken, mabetlere ayakkabı ile girmek, tütün ve alkol kullanmak belli başlı yasaklar arasındadır.

---

³⁸⁶ Topcan, *Pentekostal Hareket ve Afrika’daki Misyon Faaliyetleri (Nijerya Örneği)*, s. 152.

³⁸⁷ Oshitelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 129.

³⁸⁸ Deji Isaac Ayegboyin, “Aladura”, *The Encyclopedia of Christian Civilization*, Blackwell Publishing Limited, 2011, s. 2.

³⁸⁹ Johnson, “Aladura: The Search for Authenticity: An Impetus for African Christianity”, s. 151.

Rabbin Kilisesi için önemli etkinliklerden biri, ilk defa 1937 yılında kutlanan Taborar Dağı festivalidir. Festival öncesinde on üç gün oruç tutulmakta, özel ibadetler yapılmakta, yemin ve adaklar sunulmaktadır. Festivalin en önemli günü olan 22 Ağustos'ta ise Başpiskopos gelecek yıla dair Tanrıdan aldığı kehanetleri halka bildirmektedir. Günümüzde Sierra Leone, Togo, Gana, Fildişi Sahilleri, Liberya, İngiltere, ABD, Almanya ve İrlanda gibi birçok ülkede şubesi olan Rabbin Kilisesi'nin dünya genelinde 2,5 milyon civarında mensubu bulunmaktadır.³⁹⁰ Rabbin Kilisesi, Nijerya dışında Afrika'da ilk defa 1947 yılında Sierra Leone'de, Batıda ise 1964 yılında İngiltere'de kurulmuştur. İngiltere'de açılan söz konusu kilise Afrika dışında kurulan ilk Bağımsız Afrika Kilisesi'dir.

5. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ TEŞKİLATI

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin binleri bulması sebebiyle bazı teşkilatların kurulma ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu teşkilatların temel amaçları arasında misyon kiliseleri ile etkin bir şekilde mücadele etmek, mahalli kiliselerin teşekküllerini sağlam bir zemine oturtmak, ekonomik, sosyal, siyasi konularda ve eğitim faaliyetlerinde yerel kiliselere destek olmak gibi sebepler sıralanabilir. Güney Afrika'da kurulan Bağımsız Afrika Kiliseleri Derneği (the African Independent Churches' Association) ile Reformist Bağımsız Kiliseler Derneği (Reformed Independent Churches' Association) söz konusu teşkilatlardan bazılarıdır.³⁹¹ Bu amaçla birçok organizasyon düzenlenmiş ancak bunlar ya yerel düzeyde kalmış ya da gelişme imkânı bulamamıştır. Dolayısıyla Bağımsız Afrika Kiliseleri Teşkilatı öncesinde mahalli kiliseleri ekümenik oluşumlarda bir araya getirmeye yönelik birçok girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni bir teşkilat altında birleştirme çabası ile hareket eden Kıpti Patriği III. Şenuda (1923-2012), 1976 yılına gelindiğinde Mecdi Subhi Mikâil'i (d. 1936) Afrika'dan sorumlu piskopos olarak atamıştır. Görevinin akabinde Piskopos Mikâil, Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni ziyaret amacıyla kapsamlı bir tura çıkmış ve kıtanın hemen hemen her yerinde öne çıkan yerel kiliseler ile görüşmüştür. İki yıl sonra, III. Şenuda yirmi büyük Bağımsız Afrika Kilisesi liderini Kahire'ye davet ederek Bağımsız Afrika

---

³⁹⁰ Deidre Crumbley, Gloria Malake Cline-Smythe, "Gender and Change in an African Immigrant Church: An Anthropologist and a (Former) Prophetess Reflec", *African Immigrant Religions in America*, ed. Jacob Olupona, Regina Gemignani, New York: New York University Press, 2007, s. 159, doi:10.1093/socrel/srp020.

³⁹¹ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 33.

Kiliseleri Teşkilatı'nın açılışını yapmıştır. Bu ilk toplantıda teşkilatın başkanı, genel sekreteri ve diğer yöneticileri seçilmiştir. İkinci toplantı ise 1982 yılında Nairobi'de, 17 Afrika ülkesinden 31 mahalli kilisenin katılımı ile yapılmıştır.³⁹²

Kıpti Kilisesi'nin Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni bir araya getirme çabası dikkate değerdir. Bu hususun her iki tarafa, yani hem Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne hem de Kıpti Kilisesi'ne bakan yönü bulunmaktadır. Etiyopya Ortodoks Kilisesi ile Kıpti Kilisesi, Afrikalılar tarafından kurulan ilk kiliseler olmaları hasebiyle mühim bir referans kaynağı olmakla birlikte otorite ve meşruiyet açısından bir değere sahiptir. Zira söz konusu kiliseler hem Afrika kökenlidir hem de kadim bir geleneğe sahiptir. Ayrıca Etiyopya Ortodoks Kilisesi ile Kıpti Kilisesi, mahalli kiliseler için misyon kiliselerine karşı müttefik olmaktadır.³⁹³ Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Etiyopya Kilisesi ve Kıpti Kilisesi açısından önemi ise yine misyon kiliseleri ile alakalıdır. Zira onlar da misyonerlik faaliyetlerine ve Batı'nın hegemonik tavırlarına maruz kalmıştır. Bu açıdan yerli ve milli olan mahalli kiliseleri desteklemeleri tabiidir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri Teşkilatı'nın resmi internet sitesinde ilgili cemiyet hakkında şu tanım yapılmaktadır: “Bağımsız Afrika Kiliseleri Teşkilatı, bağımsız kiliseleri bir araya getiren, endişe ve umutlarını paylaşmak için onlara imkân sunan ve üyelerin ihtiyaçlarının etkin bir şekilde temin edilmesini sağlayan bir temsil organıdır.”³⁹⁴ Bağımsız kiliselere ekümenik güç kazandıran teşkilatın birçok fayda sağladığı düşünülmektedir. Bunların başında özellikle eğitim öğretim faaliyetleri gelmektedir.³⁹⁵ Zira kıtada en çok ihtiyaç duyulan alanlardan biri özellikle din adamı yetiştirme konusundaki eksikliklerdir. Teşkilat, çalışmalarını ağırlıklı bu yönde yürütmüştür. Bunun yanında geleneksel kültür ve değerlerin canlandırılması, İncil'in mesajının yayılması, halkın müreffeh bir yaşama kavuşması, kiliseler arasında birlik ve beraberliğin sağlanması, açlık ve felaket gibi durumlarla mücadele edilmesi gibi konular öne çıkmaktadır.³⁹⁶ Günümüzde başkenti

---

³⁹² Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 162.

³⁹³ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 161.

³⁹⁴ https://www.oaic.org/?page_id=51 (22.04.2022)

³⁹⁵ Masilo Molobi, “The Relationship Between the WCC and OAIC : An Assessment of the Mutual Influence on Ecumenical Praxis”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 38, sy. 2 (2012), s. 106.

³⁹⁶ Gichimu, “Distinguished Church Leader Essay: Theology in African Initiated Churches Reflections from an East African Perspective”, s. 97; Tobias Mnyalaza Masuku, “‘We Want To Speak for Ourselves...!’ The Agenda of African Initiated Churches on Decolonised and Transformative Theological Education in Southern Africa”, *Missionalia*, c. 47, sy. 2 (2020), s. 198, doi:10.7832/47-2-344.

Nairobi’de bulunan Bağımsız Afrika Kiliseleri Teşkilatı’nın çoğunluğu Sahra altı Afrika olmak üzere kıtanın hemen hemen her yerinden ve diasporadaki kiliselerden oluşan binlerce üyesi bulunmaktadır.

6. DİASPORADAKİ BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ

Köle ticareti ve sömürgecilik başta olmak üzere eğitim, siyasi iltica, iş bulma ve iyi bir yaşam sürme gibi çeşitli amaçlar ve yollarla Afrika’dan Avrupa ve Amerika’ya yoğun bir göç hareketliliği yaşanmış, bunun sonucunda Batıdaki Afrika kökenli insanların nüfusu bir hayli artmıştır. Göç hareketi, ilk başlarda İngiltere ve Fransa gibi sömürgeciliğin dilsel ve tarihsel izlerinin takip edilebileceği ülkelere yapılırken sonradan sömürge bağı olmayan ülkelere de kaymış ve göç hareketliliğinde eşi görülmemiş bir artış yaşanmıştır. 1990’da Sahra altı Afrika’da toplam nüfusun yaklaşık yüzde üç buçukunu oluşturan insanların kıta dışına çıkmak istediği ve bu oran ile dünyada en fazla göç veren kıtanın Afrika olduğu ileri sürülmüştür.³⁹⁷

Günümüzde Batıda yerleşik bir düzene geçen siyah nüfusun çoğunluğu Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Söz konusu siyah nüfusun bir kısmı ise kendilerinin veya atalarının geldiği ülkede aynı geleneğe sahip bir kilise ile bağlantı kuran Hıristiyanlardan oluşmaktadır.³⁹⁸ Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri, diasporada yaşayan Afrikalılar³⁹⁹ için önemli bir unsur olmuş ve göçmenlerin görüldüğü bölgelere paralel olarak Batıda çeşitli yerlerde görülmeye başlamıştır. Diasporadaki yaşamın zorluk derecesi ise gurbetteki Afrikalılar için siyahi kiliselerin önemini artırmıştır.⁴⁰⁰

1960’lar ve sonraki yıllar Bağımsız Afrika Kiliseleri için yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Bahsi geçen dönemde Afrikalılar, Batının hegemonyasından birer birer kurtularak bağımsızlıklarını almıştır. Yeni dönemde iş adamları, diplomatlar, eğitim almak üzere gönderilen öğrenci ve memurlar gibi vasıflı yerliler yoluyla kıtadan Batıya

---

³⁹⁷ Afe Adogame, “African Christian Communities in Diaspora”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, ss. 496–97.

³⁹⁸ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 72.

³⁹⁹ Batı’da Afrika diasporasının oluşmasında üç temel aşama vardır. İlk diasporayı köle ticareti ile Batıya getirilen milyonlarca insan ve onların nesilleri, ikincisini özellikle Berlin Konferansı paylaşımına göre Afrika’daki insanların sömürgeci olduğu ülkeyi tercih ederek göç edenler, üçüncüsünü ise 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iş bulma veya daha iyi yaşam standartlarına ulaşma adına Batı’daki herhangi bir ülkeye göç edenler oluşturmaktadır. Adogame, “African Christian Communities in Diaspora”, s. 496.

⁴⁰⁰ Hermione Harris, *Yoruba in Diaspora: An African Church in London*, New York: Macmillan Palgrave, 2006, s. 39.

giden göçmenlerin niteliği değişmiştir. Söz konusu insanlar, Batıdaki ülkelerde dinî faaliyetlere dahil olmuş, Afrika'daki kiliselerin Batıda açılmasına ve gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁴⁰¹ Burada dikkat çeken husus, biri diasporada yaşayan Afrikalılar tarafından kurulan, diğeri Afrika merkezli olup ya cemaat üyelerinin göçü ya da Afrikalı misyonerlerin faaliyetleri yoluyla Batıda kurulan kiliseler olmak üzere, Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin bu iki kategoride toplanmasıdır.⁴⁰²

Afrika'dan İngiltere'ye göçen Hıristiyanların 1964 yılında Londra'da kurdukları Rabbin Kilisesi, Batıda açılan ilk Bağımsız Afrika Kilisesi olarak kabul edilmektedir. Devam eden yıllarda diğeri mahalli kiliseler, Batıdaki çeşitli ülkelerde birer birer açılmaya başlamıştır. Sadece New York'ta yüz elliden fazla Bağımsız Afrika Kilisesi olduğu tahmin edilmektedir. 1990 ve 2000'li yıllara gelindiğinde ise Batıdaki birçok şehirde Afrikalılar ve Bağımsız Afrika Kiliseleri gözle görülür derecede artmış, sosyal ve siyasi arenada etki sahibi olmaya başlamışlardır.⁴⁰³ Günümüzde Bağımsız Afrika Kiliseleri kapsamında hala yenileri açılmaya devam etmektedir.⁴⁰⁴

Diasporada Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kurulmasındaki en önemli etkenlerden biri göç eden Afrikalıların büyük oranda dinlerini ve geleneklerini yanlarında getirmiş olmasıdır. Onların yeni bir kültürel ortamla tanışmasının ise Afrikalılara kendi dinlerini daha iyi tanıma, tanıtmaya ve yeniden inşa etme olanağı sunduğu düşünülmektedir.⁴⁰⁵ Bu açıdan söz konusu kiliselerin varlığı, üyelerinin etnik kökenlerini ve kültürel kimliklerini koruma vazifesi görmektedir. Aynı zamanda bu kiliselerdeki ibadetlerin yapılış şekli, şifa bağıışı, ruhlara inanma gibi karakteristik özellikler bakımından ana kiliseler ile benzer özelliklere sahiptir.

Teolojilerini inşa etmeleri ve kurumsallaşmayı tamamlamaları sayesinde bazı Bağımsız Afrika Kiliseleri, Batılıların sahip olduğu Hıristiyanlığın İncil ile uyumlu olmadığı şeklinde bir kanaate sahip olmuşlardır. Bağımsız Afrika Kiliseleri misyonlarını küresel

---

⁴⁰¹ Adogame, "African Christian Communities in Diaspora", s. 502.

⁴⁰² Afe Adogame, *The African Christian Diaspora: New Currents and Emerging Trends in World Christianity*, London: Bloomsbury, 2013, s. 62.

⁴⁰³ Abel Ugba, "Researching African Immigrant Religions: Boundaries, Belonging, and Access", *African Traditions in the Study of Religion, Diaspora and Gendered Societies*, ed. Afe Adogame, Ezra Chitando, Bolaji Bateye, Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, s. 85, doi:10.4324/9781315566054.

⁴⁰⁴ Ositelu, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, s. 73.

⁴⁰⁵ Adogame, "African Christian Communities in Diaspora", s. 498.

bir faaliyet olarak görmüş ve sadece Afrika’da değil dünyanın çeşitli yerlerinde şubeler açmaya çalışmıştır.⁴⁰⁶ Bu sebeple Afrikalı Hıristiyanlar esasında İncil’i aldıkları yer olan Amerika ve Avrupa’yı “karanlık kıtalar” olarak kabul etmiş ve İncil’i onlara geri götürme arzusu içinde olmuşlardır.⁴⁰⁷ Burada devreye “Karşıt Misyon” (Reverse Mission) girmektedir. Karşıt Misyon şu manaya gelmektedir:

Karşıt Misyon, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar misyon alanı olarak Katolik ve Protestanların misyonerlik faaliyetlerinin muhatabı olan Afrika, Asya ve Latin Amerika başta olmak üzere Batılı olmayan dünyadan kilise ve Hıristiyanların Avrupa ve Kuzey Amerika’ya misyoner göndermesini ifade etmektedir.⁴⁰⁸

Karşıt misyonun etkin bir şekilde uygulandığını iddia etmek için henüz çok erken olsa da Afe Adogame’nin işaret ettiği gibi, “söylem” veya “gelişen bir misyon” olarak karşıt misyon, Hıristiyanlık için dinî, sosyal, politik, ekonomik ve misyolojik bir öneme sahiptir.⁴⁰⁹ Zira Batılı olmayan dünya, tarih boyunca misyonerliğe maruz kalan taraf iken şimdi roller değişmiştir. Ayrıca misyonun tersine çevrilmesi veya en azından çift yönlü olması, yalnızca Afrika’nın küresel Hıristiyanlıkta çok mühim bir ağırlık merkezi olarak ortaya çıkması nedeniyle mümkündür ki günümüzde Afrika, Hıristiyanlığın merkezi konumuna yükselmekte ve Batı’nın Hıristiyan dünyasının merkezi olduğu klişesine de meydan okumaktadır.⁴¹⁰

Karşıt misyon, artan bir şekilde akademik alan ile medya ve Batı dışındaki Hıristiyanlar arasında popüler bir ifade haline gelmektedir. Bu girişimin temel amacı Avrupa ve Kuzey Amerika’yı yeniden Hıristiyanlaştırmaktır. Zira Batının sekülerleşmesi, kilise binalarının kutsallıktan arındırılması, ahlaki çöküş, kiliseye katılım oranlarının ve üyeliklerinin

---

⁴⁰⁶ Moses Biney, “African Christianity and Transnational Religious Networks: From Africa to America Back to Africa”, *The Routledge Companion to Christianity in Africa*, ed. Elias Bongmba, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2016, s. 341.

⁴⁰⁷ Hıristiyan Siyon Kilisesi liderlerinden olan Piskopos Nehemiah Mutendi (d. 1939), yıllarca yurt dışında kalan Afrikalıların içinde yaşadığı toplumların kültürlerini iyi bildiğini, onların kazanılması ile, kendi toplumlarına nüfuz edebilmesi sebebiyle, yerlilerin yani Batılıların dönüştürülmesinin daha kolay olacağını ifade etmiştir. Vengesayi Chimininge, “Zion Christian Church: A Case Study”, *Multiplaying in the Spirit: African Initiated Churches in Zimbabwe*, ed. Ezra Chitando, Masiwa Gunda, Joachim Kügler, Nürnberg: University of Bamberg Press, 2014, s. 45.

⁴⁰⁸ Eric Morier-Genoud, “‘Reverse Mission’: A Critical Approach for a Problematic Subject”, *Bringing Back the Social into the Sociology of Religion*, ed. Véronique Altglas, Matthew Wood, Leiden: Brill, 2018, s. 170.

⁴⁰⁹ Adogame, *The African Christian Diaspora: New Currents and Emerging Trends in World Christianity*, ss. 169–70.

⁴¹⁰ Adriaan Van Klinken, “African Christianity: Developments and Trends”, *Handbook of Global Contemporary Christianity: Themes and Developments in Culture, Politics, and Society*, ed. Stephen Hunt, Leiden: Brill, 2015, ss. 139–40, doi:10.1163/9789004291027_008.

azalması gibi iddialar karşıt misyonu tetikleyen sebepler arasındadır.⁴¹¹ Los Angeles'taki Emmanuel Etiyopya Kilisesi (Emmanuel Ethiopian Church) papazı Badeg Bekele'nin, "Bizler ABD tarafından kutsandık. Şimdi ise Mesih'in müjdesi aracılığıyla onları geri kutsamak istiyoruz" ifadesi bu hususa işaret etmektedir.⁴¹²

Diasporadaki Bağımsız Afrika Kiliseleri, Afrika'da olduğu gibi Batıda da Hıristiyanlığın nüfus oranına etki etmiş ve dinî mozaikğin şekillenmesinde ayrılmaz bir parça olmuştur. Söz konusu kiliseler, Batıda kiliseye katılım oranındaki düşmeyi yavaşlatmıştır. Philip Jenkins'in önümüzdeki yıllarda Avrupa'da Hıristiyanların yüzünün kahverengi ve siyaha döneceğini öne sürmesinin sebebi budur.⁴¹³ Her ne kadar oranları tahmin etmek zor olsa da 2007 yılı itibariyle Afrika kıtasında 96.000 yabancı misyonerin bulunduğu, 18.400 Afrikalı misyonerin ise kıta dışında misyonerlik yaptığı tahmin edilmektedir.⁴¹⁴ Ayrıca söz konusu kiliselerin üyelerinin büyük çoğunluğunun göçmen ve siyahi olmasına rağmen⁴¹⁵ son dönemlerde Afrikalı olmayanlar da bu kiliselere üye olmaya başlamıştır.

7. AFRİKA TEOLOJİSİ BAĞLAMINDA HİRİSTİYANLIĞIN BEŞİNCİ MEZHEBİ OLARAK BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ

Daha önce ele alındığı üzere, kadim bir dinî geleneğe sahip olan Afrikalılar için din, salt din olmaktan çok daha fazla bir anlam taşımaktadır. Onların hem özgün bir teolojiye hem de Hıristiyanlığı dönüştürecek tecrübe ve donanıma sahip olduğu söylenebilir.⁴¹⁶ 1970'lerde "Afrika Teolojisi/Siyah Teoloji"⁴¹⁷ gündeme geldiğinde Oosthuizen, Güney Afrika'da insanların dans ve şarkı gibi toplumun her katmanında halihazırda yazıya

---

⁴¹¹ Adogame, *The African Christian Diaspora: New Currents and Emerging Trends in World Christianity*, s. 169.

⁴¹² Adogame, *The African Christian Diaspora: New Currents and Emerging Trends in World Christianity*, s. 172.

⁴¹³ Jenkins, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*, s. 99.

⁴¹⁴ David Barrett, Todd M. Johnson, Peter F. Crossing, "Missiometrics 2007: Creating Your Own Analysis of Global Data", *International Bulletin of Missionary Research*, c. 31, sy. 1 (2007), ss. 25-16, doi:10.1177/239693930703100105.

⁴¹⁵ J. Kwabena Asamoah-Gyadu, "African Initiated Christianity in Eastern Europe: Church of the 'Embassy of God' in the Ukraine", *International Bulletin of Missionary Research*, c. 30, sy. 2 (2006), s. 74, doi:10.1163/157007405774857328.

⁴¹⁶ Desmond Tutu, "Whither African Theology?", *Christianity in independent Africa*, ed. Edward Fashole-luke v.dğr., Bloomington: Indiana University Press, 1978, s. 366.

⁴¹⁷ Afrika teolojisi ile Siyah teoloji arasındaki fark ilkinin Hıristiyanlığın inanç ve uygulama üzerinden Afrika'ya adaptasyonuna ağırlık verirken ikincisi ırk ayrımcılığı, kölelik ve sömürgecilik gibi uygulamalara karşı bir direniş olarak ortaya çıkmıştır. Siyah Teoloji, özellikle Güney Afrika'daki apartheid rejimine bir tepki olarak doğmuştur. Bu açıdan Amerika'daki Siyahi Bilinç Hareketleri ile bağının olması muhtemeldir. Elias Bongmba, "African Theology", *The Wiley-Blackwell Companion to African Religions*, ed. Elias Bongmba, West Sussex: Blackwell Publishing Limited, 2012, s. 245.

dökülmemiş bir Afrika teolojisinin canlı ve uygulanır olduğunu ifade etmesi buna işaret etmektedir.⁴¹⁸ Dolayısıyla kıtada ismi konmamış Afrika teolojisinin, yüzlerce yıldır var olduğu iddia edilebilir.⁴¹⁹ Akademik çalışmalarda ise 1950'lerin sonu 1960'ların başında Afrika teolojisi gündeme gelmeye başlamıştır.⁴²⁰ Zira öncesinde Afrikalılar, din ve geleneklerini hem yazıya dökme ihtiyacı duymamış hem de böyle bir kültüre sahip olmamıştır.

Teşekkülünü büyük oranda tamamlayan Bağımsız Afrika Kiliseleri 1950'lerden sonra öğreti ve ibadetlerde Afrika'nın gerçeklerinin yansıtılması arzusu içinde olmuştur. Zira 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, misyonerlik ve sömürgecilik faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan sosyal ve toplumsal değişim, kendi içinde uyumlu ve homojen olan kıtanın karmaşık ve heterojen bir yapıya dönüşmesine yol açmıştır. Hıristiyanlık ve Batı kültürü bu dönüşümün baş mimarlarıdır.⁴²¹ Zaten iki farklı kültür veya dinin karşılaşması ile zayıf olanın yok olması veya bir dönüşüme uğraması kaçınılmazdır. Bu nispetle Hıristiyanlık ile Geleneksel Afrika Dinleri olmak üzere iki kadim dinî geleneğin birleşmesi yoluyla Hıristiyanlık içinde beşinci ana mezhep olarak kabul edilebilecek Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne kapı aralanmıştır.

Bağımsız bir Afrika teolojisi ihtiyacı iki kanal aracılığıyla gündeme gelmiştir. İlki kıtadaki ülkelerin ilgili tarihlerden itibaren siyasi olarak bağımsızlıklarını kazanmasıdır. Buradaki yaklaşım Afrika'daki ülkelerin siyasi bağımsızlıklarını alırken kiliselerin misyonerler tarafından kontrol edilmesinin uygunsuz olacağı şeklindedir. İkincisi ise, kısmen de bu ihtiyaca binaen, akademik mecralarda konuyu destekleyen yönde çalışmaların yapılmaya başlanmasıdır. Böylece Bağımsız Afrika Kiliseleri kanalıyla Afrika teolojisi kurulma yoluna girilmiştir.

Afrika teolojisinin ne olduğu problemi gerek Batılıları gerekse Afrikalıları meşgul etmiştir. Bu sebeple ilgili konu hakkında çeşitli tanımlar ileri sürülmüştür. Tanzanyalı Katolik papaz Charles Nyamiti, Afrika teolojisini “yeni bir dini öğreti veya senkretizm değil, Katolik inancının Afrika'nın ihtiyaçlarına ve anlayışına göre yeniden

---

⁴¹⁸ Darly Balia, “Ethiopianism in South Africa: Roots of Black Theology”, *Missionalia*, c. 25, sy. 4 (1997), s. 586.

⁴¹⁹ Detaylı bilgi için “Geleneksel Afrika Dinleri” başlığına bakınız.

⁴²⁰ Christopher Magezi, Jacob T. Igba, “African Theology and African Christology: Difficulty and Complexity in Contemporary Definitions and Methodological Frameworks”, *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, c. 74, sy. 1 (2018), s. 2, doi:10.4102/hts.v74i1.4590.

⁴²¹ Ibenwa, “Influences of Christian Religion on African Traditional Religion And Value System”, s. 150.

yorumlanması ve ifade edilmesi” şeklinde tanımlamaktadır.⁴²² Mbiti ise, Afrika teolojisini en yalın haliyle Afrikalı Hıristiyanların teolojik yansıması olarak ifade etmektedir.⁴²³ Hıristiyanlık ve Geleneksel Afrika Dinleri bağlamında Afrika teolojisi yerel inançların ve geleneğin Hıristiyanlığa adaptasyonu ve yeniden yorumlanması şeklinde algılanmalıdır. Afrikalı Hıristiyanlara göre, özellikle misyonerler ve misyon kiliselerinin iddialarının aksine buradaki ölçü, Hıristiyanlığı terk etmek değil, Hıristiyanlığı Geleneksel Afrika Dinleri’ne uygulamaktır.⁴²⁴ Dolayısıyla Afrika teolojisi Afrika kültürü, yaşamı, Afrikalıların üretkenliği ve özgünlüğü bağlamında anlaşılmalıdır. Zira Afrikalılar, dayatılan Batı teolojisini reddederek ve kendi köklerinden yola çıkarak yeni bir teoloji üretmeye çalışmıştır.⁴²⁵

Son dönemlerde ise her iki kesim arasında uzlaşma arayanların öne sürdüğü ve oldukça popülerleşen bir yaklaşım olarak Afrika teolojisi, eski (Geleneksel Afrika Dinleri) ile yeni (Hıristiyanlık) arasında köprü olarak görülmektedir.⁴²⁶ Bu açıdan Afrika teolojisi, Bağımsız Afrika Kiliseleri gibi dinamik, sürekli gelişen ve çok yönlü bir harekettir.⁴²⁷ Afrika teolojisinin teşekkülü sürecinde ise Tanrının mahiyeti, doğa, ata ruhları, şifa bağı, Mesih, günah, yaratılış, eskatoloji, vahiy, kehanet, iyi ve kötü ruhların varlığı gibi birçok mesele Hıristiyanlık ve Geleneksel Afrika Dinleri bağlamında tekrardan ele alınıp yorumlanmıştır.

Afrika teolojisi, Batı Hıristiyanlığından oldukça farklıdır ve Afrikalıların dünya görüşlerini, kültürlerini, tarihlerini ve dinlerini içermektedir. Mbiti gibi bazı araştırmacıların ibadet ve uygulamalarda Geleneksel Afrika Dinleri’nin daha baskın olduğuna yönelik iddialarına rağmen,⁴²⁸ Afrika teolojisinde, Kitabı Mukaddes ve Geleneksel Afrika Dinleri’nden hangisinin daha baskın olduğunu bilmek neredeyse imkansızdır. Binlerce farklı mahalli kilisenin Hıristiyanlığı ne şekilde ve hangi boyutta

---

⁴²² Justin S. Ukpog, “The Emergence of African Theologies”, *Theological Studies*, c. 45, sy. 3 (1984), s. 518, doi:10.1177/004056398404500305.

⁴²³ John Mbiti, “Theology of the New World: Some Current Concerns of African Theology”, *The Expository Times*, c. 87, sy. 6 (1976), s. 164.

⁴²⁴ Wijsen, *Seeds of Conflict in a Haven of Peace: From Religious Studies to Interreligious Studies in Africa*, s. 99.

⁴²⁵ Motlhabi, “African Theology or Black Theology? Toward an Integral African Theology”, s. 125.

⁴²⁶ Bediako, “The Roots of African Theology”, s. 64.

⁴²⁷ Tinyiko Sam Maluleke, “Half a Century of African Christian Theologies: Elements of the Emerging Agenda for the Twenty-First Century”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 470.

⁴²⁸ Bediako, “The Roots of African Theology”, s. 60.

yorumladığı sorusunun cevabı muammadır. Çünkü hepsinin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik, kültürel şartlar farklıdır.⁴²⁹ Her kilisenin dinî yönelimine ve siyasi görüşüne bağlı olarak teolojisine yaptığı vurgu da farklıdır.⁴³⁰ Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri içinde kabul edilen her bir kilisenin teolojisinde küçük veya büyük farklar bulunabilmektedir. Bu manada tek bir Afrika teolojisinden bahsetmek de imkân dahilinde değildir.⁴³¹

Afrika teolojisinin amacı, Hıristiyanlığı Afrika dinlerine ve kültürüne entegre etmek, Afrikalıların Hıristiyanlığı kendi kültürel ortamı içinde otantik bir şekilde yaşamalarına yardımcı olmak, Hıristiyanlığı yerel halkın dünya görüşüne uygun bir şekilde sunmak ve özellikle insanların yaşam tarzları ile onlara öğretilen bazı Hıristiyan ilkeleri arasında oluştuğu iddia edilen boşluğu doldurmaktır.⁴³² Zira Afrikalılara göre misyon kiliseleri, Eski Ahit başta olmak üzere Kitabı Mukaddesi yeterince ciddiye alıp tatbik etmemektedir. Böylece misyonerlerin sözleri ve yaşamları arasında çelişki ortaya çıkmaktadır. Afrika teolojisinin bir diğer amacı, Geleneksel Afrika Dinleri ve kültürünün de Batı medeniyeti, hatta Kitabı Mukaddes kadar otantik ve yerliler için önemli bir kaynak olduğunu göstermektir.⁴³³

Geleneksel Afrika Dinleri'ne yaslanan Afrika teolojisi, Batı Hıristiyanlığının bir kopyası olmadığı gibi ona alternatif bir yol sunmakta, yeri geldiğinde Batı'nın dinî, dili, kültürü ve teolojisine eleştiriler getirmektedir.⁴³⁴ Bu açıdan dile verilen önem had safhadadır. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin neredeyse tümü yerel dillerde ibadet etmektedir. Hatta Afrikalı teolog ve araştırmacılar, akademik çalışmalar dahil olmak üzere bütün alanlarda yerel dillerin kullanılması gerektiğini çok sık vurgulamaktadır.⁴³⁵ Oysa günümüzde Bağımsız Afrika Kiliseleri dahil, kıta hakkındaki çalışmalar Batı dillerinde yapılmaktadır. Bağımsız Afrika Kiliseleri konusunda öne çıkan araştırmacılardan biri olan Mbiti, yerel

---

⁴²⁹ Mesela Etiyopya Kiliseleri siyasi meselelere, Siyon Kiliseleri daha çok geleneksel uygulamalara ağırlık vermesinden ötürü ikisinin teolojiye yaklaşımı aynı değildir. du Toit, *African Challenges: Unfolding Identities*, s. 62.

⁴³⁰ Molobi, "The Ecumenical Vision of the Organization of African Independent Churches from an Educational Perspective", s. 8.

⁴³¹ Hans Georg Wüch, "Learning from African Theologians and Their Hermeneutics: Some Reflections from a German Evangelical Theologian", *Verbum et Ecclesia*, c. 36, sy. 1 (2015), s. 1, doi:10.4102/ve.v36i1.1394.

⁴³² Ukpong, "The Emergence of African Theologies", s. 520.

⁴³³ du Toit, *African Challenges: Unfolding Identities*, s. 64.

⁴³⁴ du Toit, *African Challenges: Unfolding Identities*, s. 59.

⁴³⁵ Bediako, "The Roots of African Theology", s. 64.

Afrika dillerinde yapılan çalışmaların her geçen gün artmasına rağmen hala az olduğunu, bu çalışmaların da teologlardan ziyade antropolog ve sosyologlar tarafından yapıldığını iddia etmektedir.⁴³⁶

Bağımsız Afrika Kiliseleri özelinde Afrika teolojisini eleştiren araştırmacılar bulunmaktadır. Öne çıkan eleştirilerden biri Afrika teolojisinin belirsiz olduğu yönündedir. Çünkü Afrika teolojisi kurulurken Geleneksel Afrika Dinleri ve Hıristiyanlıktan hangi ölçüde ve nasıl faydalandığının tespit edilmesi zordur ve Pentekostalizm'den ne kadar etkilendiği muammadır. Zira Aladura Kiliseleri ve Siyon Kiliseleri altındaki bazı hareketler kendisini hem Pentekost hem de Bağımsız Afrika Kilisesi olarak kabul etmektedir. Bu noktada teolojiyi ve kriterleri belirleyen hususlar nelerdir sorusu gündeme gelmektedir. Diğer yandan kimi bağımsız kilisede ata ruhları, Kutsal Ruh, dinî liderin otoritesine yapılan aşırı vurgu sebebiyle hem Tanrı hem de İsa Mesih'in ihmal edildiği ve arka plana atıldığı iddiası yaygındır. Bu noktada da Afrika teolojisinin, Hıristiyanlığın ana unsurlarını ihmal veya ifsat ettiği düşünülmektedir.⁴³⁷

Diğer bir eleştiri isimde geçen “Afrika” ve “Teoloji” kavramları ile alakalıdır. “Afrika” başlı başına bir terimdir ve kendi içinde birtakım zorluklar barındırmaktadır. Mesela “kıtada binlerce farklı halk, dil, din ve kültür hatta binlerce farklı bağımsız kilise varken tek bir Afrika'dan ve Afrika teolojisinden bahsetmek ne kadar doğrudur?” sorusu akla gelmektedir. İlgili konuda “Afrika teolojileri kavramını çoğul olarak kullanmak bu sorunu ortadan kaldırır mı? Sözlü bir geleneğe dayanan Afrika, bağımsız bir teoloji kurabilecek donanıma sahip midir? Yapılan çalışmaların Batı dillerinde olması özgün bir teolojinin kurulmasında engel midir? Afrikalı olmayan teologlar böyle bir girişimde bulunabilirler mi?” gibi sorular bu işin zorluğuna işaret etmektedir.⁴³⁸ Ancak bütün bu eleştirilere rağmen Mbiti gibi bazı araştırmacılar Afrikalı Hıristiyanlar tarafından teolojik bir ifade ve yaklaşım olan Afrika teolojisi terimini kullanmayı doğru bulmaktadır.⁴³⁹ Nihayetinde Afrika teolojisi terimi, belki de alternatifi olmadığı için hem Batılı hem de Afrikalı araştırmacılar tarafından akademik çalışmalarda kabul görmüştür.

---

⁴³⁶ Mbiti, *African Religions and Philosophy*, ss. 1–2.

⁴³⁷ Molobi, “The Ecumenical Vision of the Organization of African Independent Churches from an Educational Perspective”, s. 7.

⁴³⁸ Ukpong, “The Emergence of African Theologies”, s. 510.

⁴³⁹ John Mbiti, “The Biblical Basis for Present Trends in African Theology”, *African Theology en Route: Papers from the Pan- African Conference of Third World Theologians*, ed. Kofi Appiah-Kubi, Sergio Torres, Maryknoll: Orbis Books, 1979, s. 83.

David Barrett'in editörlüğünü yaptığı “*World Christian Encyclopedia: A Comparative Survey of Churches and Religions in The Modern World*” adlı çalışması ile Pew Research Center gibi Batı dünyasının muteber saydığı kaynaklarda yer alan istatistiksel bilgilerde, Afrika Hıristiyanlığının muazzam bir şekilde gelişmesi sonucunda, 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında Hıristiyanlığın temsilcisinin Afrika Hıristiyanları olduğu kabul edilmiştir. Bu durum aynı zamanda Hıristiyanlığın geleceğinin Afrika’da meydana gelen olaylar ve süreçler sonunda şekilleneceği manasına gelmektedir.⁴⁴⁰ Zira Afrika’da Hıristiyanlığın gelecekteki başarısı için de böyle bir entegrasyonun gerekli olduğu barizdir. Ayrıca hem demografik yapısı hem de özgün teolojisi göz önüne getirildiğinde, Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin Hıristiyanlığın beşinci mezhebi olarak görülmesinde bir sakınca yoktur.

8. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ VE PENTEKOSTALİZM

İsmi, Hz. İsa’nın göğe yükselişinin ellinci gününden alan Pentekostalizm, popülerliğini 1906 yılında William J. Seymour (1870-1922) tarafından Los Angeles’da kurulan Azusa Sokağı Uyanışı (Azusa Street Revival) kilisesi ile kazanmıştır. Afro-Amerikalı bir vaiz olan Seymour, Charles F. Parham’ın (1873-1929) kurduğu İncil okulunda Kutsal Ruh ile vaftiz olmayı öğrenmiş ve sonrasında kendi kilisesini kurmuştur. Seymour, ırk-köle ayrımı yapmaksızın toplumdaki her kesimi bir araya getirmeye çalışması sayesinde fakir ve güçsüz insanların desteğini kazanmıştır. Amerika’da kısa sürede binlerce insana ulaşan hareket, kuruluşunun ilk iki yılı içinde elli farklı ülkeye misyoner göndermiştir.⁴⁴¹ Bu bağlamda çoğunluğu Afrika kökenli olan misyonerler, Afrika’nın neredeyse her ülkesine giderek yüzlerce Pentekostal kilise kurmuştur.

Pentekostalizm için misyonerlik faaliyetlerinin en öncelikli kaynağı Kutsal Ruh’tur. Kutsal Ruh’un kalbe yerleşmesi ile misyonerlik ruhunun ortaya çıktığı ve ikisinin bir daha birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığı şeklinde izah edilmektedir.⁴⁴² Bu sebeple Kutsal Ruh’un tecrübe edilmesi çok önemlidir. Kutsal Ruh’u tecrübe eden kişi, özel bir eğitim almaksızın ve maddi bir destek beklemeksizin misyonerlik faaliyetine

---

⁴⁴⁰ Kwame Bediako, “Africa and Christianity on the Threshold of the Third Millennium: The Religious Dimension”, *African Affairs*, c. 99, sy. 395 (2000), s. 305.

⁴⁴¹ Anderson, “The Newer Pentecostal and Charismatic Churches: The Shape of Future Christianity in Africa?”, s. 169.

⁴⁴² Daniel Okyere Walker, *The Pentecost Fire is Burning: Models of Mission Activities in the Church of Pentecost*, The University of Birmingham, 2010, s. 22.

başlamalıdır. Kurucu liderlerin ilk başlarda misyonerlik cemiyeti tesis etmemesinin sebebi budur.⁴⁴³ Bu husus, Pentekostalizm'in kısa sürede bütün dünyada hızlı bir şekilde nasıl yayıldığını açıklamakta ayrıca samimi ve sıradan insanların, İncil'in mesajını yaymada misyonerlerden ve misyonerlik kurumlarından daha etkili olduğunu göstermektedir.

Pentekostal Kiliseleri, ev kiliselerinden mega kiliselere kadar farklı boyutlarda görmek mümkündür. Nispeten yeni bir hareket olmasına rağmen bu kiliselerin bazıları kendi ülkelerinde en büyük ve etkili cemaatler arasındadır. Söz konusu kiliselerin kısa sürede büyümesi, üyelerinin çoğunluğunun misyon kiliseleri ile mahalli kiliselerden geldiğini göstermektedir.⁴⁴⁴ Pentekostal Kiliselerin çoğunda hem litürji hem de kurumsal yapı bakımından Amerika'da ortaya çıkan hareketin az veya çok etkisi vardır. Kurucuları genellikle karizmatik, hatiplik ve liderlik vasıflarına sahip, iyi eğitim almış kadın ve erkeklerden oluşmaktadır.

Neredeyse bütün Pentekostal Kiliseler bireysel manevi tecrübeye, şifa bağışına, yeniden doğuşa ve bunların tezahürü olarak dillerde konuşma gibi armağanlara önem vermektedir. Hatta bazı Pentekostal Kiliseler, ibadetlerden ve kutsal yazılardan ziyade bireysel manevi tecrübeleri ve kişisel deneyimleri öne çıkarmaktadır.⁴⁴⁵ Onlar için tecrübe ve deneyim her şeyin üstündedir. Bahsi geçen armağanlar, Pentekostal bağlıları için hayatlarının bir dönüm noktası olarak kabul edilmekte ve bağlılar hayatlarını Pentekost öncesi ve sonrası diye ikiye ayırmaktadırlar.

Televizyon, radyo ve dergi gibi görsel-işitsel teknolojik araçları misyonerlik faaliyetlerinde etkin kullanması, şifa olgusunu öne çıkarması, kurumsal yapısının esnek olması, kiliselerin nispeten bağımsız ve etkili çalışması, kadınların kilisenin her kademesinde kendine yer bulması gibi özellikleri sayesinde Pentekostal Kiliseler bütün dünyada hızlı bir şekilde büyüme imkânı bulmuştur. Bunlara ek olarak Refah Müjdesi⁴⁴⁶ (Prosperity Gospel) öğretisi de Pentekostalizm'in büyümesine etki eden unsurlardan

---

⁴⁴³ Walker, *The Pentecost Fire is Burning: Models of Mission Activities in the Church of Pentecost*, s. 152.

⁴⁴⁴ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 19.

⁴⁴⁵ Jane E. Soothill, *Gender, Social Change and Spiritual Power: Charismatic Christianity in Ghana*, Leiden: Brill, 2007, ss. 38–39.

⁴⁴⁶ Refah Müjdesi anlayışı 1929 yılında Amerika'da yaşanan Büyük Burhan döneminde ortaya çıkmıştır. Halkın derin bir ekonomik kriz yaşadığı bu dönemde Pentekostal vaizler bu öğretiyi geliştirmiş ve insanların Tanrının emirlerine uyması halinde bolluk, bereket ve refah içinde yaşayacaklarını öğütlemişlerdir. Kay, *Pentecostalism: A Very Short Introduction*, s. 64.

sayılabilir. Refah Müjdesi öğretisi, özellikle ekonomik ve siyasi sıkıntılar içinde olan Afrikalı insanlar için Hıristiyanlığı kabul etme veya Pentekostalizm'e kaymada önemli bir itici unsur olmuştur.

Pentekostalizm, 20. yüzyılın ikici yarısı ile 21. yüzyılın başında bütün dünyada en hızlı büyüyen Hıristiyanlık formu olmuştur. Günümüzde nüfusunun üçte birini Pentekostal ve Karizmatik Hıristiyanların oluşturduğu Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki Pentekostal ve Karizmatik Kiliseler'in büyümeye devam ettiği⁴⁴⁷ ve dünya çapında Pentekostal/Karizmatik Kiliseler'e bağlı mensupların 669 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁴⁸

Pentekostalizm'in ilk döneminden itibaren gerek bağımsız misyonerler gerekse Pentekost Kiliseler'e mensup olanlar Afrika'ya akın etmiştir.⁴⁴⁹ Bu sebeple Güney Afrika, Nijerya ve Gana gibi kıtanın birçok yerinde Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Pentekostal Kiliseler bir araya gelmiştir. Söz konusu karşılaşma, Bağımsız Afrika Kiliseleri için farklı bir tecrübe olmuştur. Zira misyon kiliselerinin aksine Pentekostlar, Geleneksel Afrika Dinleri'ne karşı önyargılı olmamış, hoş görü ile yaklaşmıştır.⁴⁵⁰ Bunun sebebi ise Afrika'ya gelen misyonerlerin kimliğinde aranmalıdır. Zira Afrika'ya gelen Pentekostal misyonerlerin büyük çoğunluğu, Batı'da yaşayan Afro-Amerikalı Hıristiyanlardan oluşmaktadır. Kölelikten kurtulan ve Hıristiyanlaşan Afro-Amerikalılar, Afrika'daki soydaşlarına "Müjde" olarak gördükleri İncil'in mesajını götürme arzusu içinde olmuştur. Onların söz konusu isteği, misyonerlik faaliyetlerinin temelinde sadece dinî değil ırksal bir motivasyonun varlığını da göstermektedir.⁴⁵¹ Hatta bu husus bir kısım Afro-Amerikalı için "Siyah Adamın Yüğü" (Blackman's Burden) olarak telakki edilmiştir.⁴⁵²

Pentekostalizm ile Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında birçok benzerlik vardır. Her iki hareket de Kutsal Ruh aracılığıyla vaftiz olma, dillerde konuşma, şifa olgusu, duaya yapılan vurgu, cemaat hayatının düzenlenmesi, Pazar ibadetinin ifa ediliş şekli ve kötü

---

⁴⁴⁷ Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 3.

⁴⁴⁸ Todd M. Johnson v.dğr., "Christianity 2017: Five Hundred Years of Protestant Christianity", *International Bulletin of Mission Research*, c. 41, sy. 1 (2017), s. 49, doi:10.1177/2396939316669492.

⁴⁴⁹ Tomas Sundnes Dronen, *Pentecostalism, Globalisation and Islam in Northern Cameroon: Megachurches in the Making?*, Leiden: Brill, 2013, s. 40.

⁴⁵⁰ Kalu, "Constructing A Global Pentecostal Discourse: An African Example", s. 42.

⁴⁵¹ Ogbu Kalu, "Early African Charismatic Missions and Pentecostal – Charismatic Engagements with the African Motherland", *Afro – Pentecostalism: Black Pentecostal and Charismatic Christianity in History and Culture*, ed. Amos Yong, Estrela Alexander, New York: New York University Press, 2011, s. 211.

⁴⁵² Kalu, *African Pentecostalism: An Introduction*, s. 49.

ruhların varlığı gibi konularda benzer yorum ve yaklaşımlara sahiptir.⁴⁵³ Bu sebeple Bağımsız Afrika Kiliseleri Teşkilatı gibi bazı kurum ve yazarlar her iki hareket arasında teolojik bir farklılığın olmadığı, farkların sadece şekilsel olduğu, dolayısıyla ikisinin de aynı kategori içinde kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁴⁵⁴ Mesela Nijerya’da ve Nijeryalılar tarafından kurulan Aladura Kiliseleri’nin, Amerika’da ortaya çıkan Pentekostalizm ile neredeyse aynı olduğu iddia edilmektedir.⁴⁵⁵ Bu manada Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Pentekostalizm arasında bir bağlantı veya devamlılık olduğu iddia edilmektedir.

Yukarıda açıklandığı üzere Pentekostalizm’in Afro-Amerikalılar tarafından kıtaya taşınması, senkretik bir yapı arz etmesi, inanç ve uygulama konularında aralarında benzerliklerin bulunması iki hareketin kaynaşmasını kolaylaştırmış, hatta aynı olduğuna dair görüşleri güçlendirmiştir. Batıdaki siyahların “siyah adamın yükü” sloganıyla ırk temelli Afrika’ya gelmesi, Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ise misyon kiliseleri ile sömürgeci güçlerin hegemonyasından kurtulmak için kendilerine yakın hissettikleri bazı Pentekostal Kiliselere yaklaşmaları, söz konusu hususu daha da pekiştirmiştir.⁴⁵⁶ Bu sebeple bazı araştırmacılar, benzerliklerden yola çıkarak Bağımsız Afrika Kiliseleri’ni Pentekostal hareket içinde göstermiş,⁴⁵⁷ hatta Bağımsız Afrika Kiliseleri altında bulunan bazı hareketlere Pentekostal Kilise demeye başlamışlardır. Ancak bu hususlar iki hareketin aynı kategori veya isim altında birleştirilmesinin mümkün olduğu anlamına gelmemelidir. Zira Pentekostal Kiliseler ile Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında dikkat çeken farklar da vardır. Geleneksel Afrika Dinleri ve kültürünün Hıristiyanlık içinde temsil edilmesi, şifa amacıyla ip, tuz, su gibi objelerin kullanılması, karakteristik kilise kıyafetlerinin giyilmesi, kiliseye girerken ayakkabıların çıkarılması, liderlere karakteristik özelliklerin atfedilmesi, Musa’nın şeriatının kısmen de olsa devam

---

⁴⁵³ Birgit Meyer, “‘Make a Complete Break with the Past.’ Memory and Post-Colonial Modernity in Ghanaian Pentecostalist Discourse”, *Journal of Religion in Africa*, c. 28, sy. 3 (1998), s. 321, doi:10.1163/157006698X00044.

⁴⁵⁴ Michael Bergunder, “The Cultural Turn”, *Studying Global Pentecostalism: Theories and Methods*, ed. Allan Anderson v.dğr., Berkeley: University of California Press, 2010, s. 68.

⁴⁵⁵ Atinuke Abdulsalami, “Distinguished Church Leader Essay: Roles of Women in African Independent and Pentecostal Churches in Nigeria”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2020, s. 105.

⁴⁵⁶ Larbi, “African Pentecostalism in the Context of Global Pentecostal Ecumenical Fraternity: Challenges and Opportunities”, s. 141.

⁴⁵⁷ Bergunder, “The Cultural Turn”, s. 65.

ettirilmesi, Kutsal Ruh'un işlevi ve mahiyeti gibi konularda Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Pentekostal Kiliseler arasında önemli derecede farklar bulunmaktadır.⁴⁵⁸ Bu açıdan her iki hareketi farklı kiliseler olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Ayrıca Bağımsız Afrika Kiliseleri bünyesinde olan çoğu kilisenin Pentekost teriminin kullanılmasını kabul etmemesi de bu iddiayı desteklemektedir.⁴⁵⁹

Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı Afrikalıların Pentekostalizm hareketini benimsemesi, özellikle Batının Pentekostalizm'e olan bakış açısını önemli derecede değiştirmiştir. Batılı araştırmacılar, farklı dillerde konuşma ve ibadetlerin coşkulu bir şekilde ifa edilmesi gibi sebeplerden ötürü, Pentekostal kiliseleri, küçük ve fanatik gruplar olarak etiketlemiştir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren istatistiklerin Pentekostal Kiliseleri dünyada en hızlı büyüyen kilise olarak göstermesi,⁴⁶⁰ Batılıları söz konusu yaklaşımdan vazgeçirmiştir. Mesela Batı Afrika'da ve Avrupa'nın birçok ülkesinde etkin olan Aladura Kiliseleri'nin farklı dillerde konuşma bağışını uygulaması, ilgili bağışın Batılı araştırmacılar tarafından kabul edilmesini kolaylaştırmıştır.

Pentekostal Kiliseler, Bağımsız Afrika Kiliseleri gibi Afrika kıtasında çok hızlı bir büyüme oranı yakalamıştır. 1960'lardan sonra Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde düşüş ortaya çıktığı ve yerini teknolojiyi iyi kullanan, mega kiliseler kuran, global bir harekete dönüşen Pentekostalizm'e bıraktığı veya Pentekostalizm'in Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni dönüştürdüğü görülmektedir. Günümüze gelindiğinde ise kıtanın birçok ülkesinde Pentekostal Kiliseler'in daha yaygın olduğu görülmektedir.⁴⁶¹

Afrika kıtası, Bağımsız Afrika Kiliseleri'nden sonra, Pentekostalizm ile tekrardan bir dönüşüme girmiştir. Afrika Pentekostalizm'i (African Pentecostalism) olarak adlandırılan bu dönüşüm kıtada birçok yeni kilisenin doğmasına yol açmıştır. Özellikle ilk dönemde ortaya çıkan Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin mensupları Afrika Pentekostalizm'ine kaymıştır. Afrika Pentekostalizm'inin büyük ölçüde Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin inanç ve uygulamaları üzerine kurulması başarılı olmasının en büyük nedenlerinden biridir.⁴⁶² Bu açıdan kıtada özellikle iki tür Afrika Pentekostalizm'in

---

⁴⁵⁸ Dronen, *Pentecostalism, Globalisation and Islam in Northern Cameroon: Megachurches in the Making?*, s. 41.

⁴⁵⁹ Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 44.

⁴⁶⁰ Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 225.

⁴⁶¹ Daneel, *Quest for Belonging: Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 45.

⁴⁶² Omenyo, "African Pentecostalism", s. 134.

yoğun olduğu görülmektedir. İki Batı'dan gelen Pentekostal misyonerlerin çabası ile kurulan ve genellikle "Klasik Pentekostal Kiliseler" olarak adlandırılanlar, ikincisi Afrikalılar tarafından kurulan ve yönetilen, Klasik Pentekostal Kiliseleri'nden farkının çok olmadığı ve "Karizmatik Kiliseler" olarak da bilinen Yeni Pentekostal Kiliseler'dir.⁴⁶³

Özetle Afrika Hıristiyanlığındaki en son gelişme, özellikle 1960'lardan itibaren ortaya çıkan, Pentekostal ve Karizmatik Kiliseler'dir. Bu kiliseler, Sahra altı Afrika'nın hemen hemen her bölgesine yayılmıştır. Pentekostal Kiliseler kıtada taşları yerinden oynatmış ve birçok değişikliğin önünü açmıştır. Geleneksel Afrika Dinleri ve Bağımsız Afrika Kiliseleri mensuplarının sahip olduğu mütevazı ve sade mabetlerinin yerine mega kiliselerin açılması, eğitilmiş liderlerin kiliseyi yönetmesi; dergi, TV, radyo, internet gibi medya araçlarının aktif kullanılması, eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi, farklı dillerde konuşma bağışının tanıtılması gibi hususlar bunlar arasındadır. Bunların yanında Pentekostalizm'in artan popülaritesi birçok Afrikalının geleneklerinden kopmasına ve Pentekostalizm'in karakteristik özelliklerini benimsemesine yol açmıştır. Zira Pentekostalizm başta üniversite öğrencileri olmak üzere gençlerin ilgi odağı olmuş ve onları dönüştürmüştür.

9. BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ BAĞLAMINDA HİRİSTİYANLIĞIN AFRİKA'DAKİ GELECEĞİ

Hız. İsa'nın akabinde Afrika'nın kuzeyinde yayılan Hıristiyanlık, 2000 yıl sonra bu kez kıtanın güneyinde varlık göstermeye başlamıştır. Hıristiyanlık, misyonerlerin faaliyetleri sonucu, Sahra altı Afrika'da ilk defa 15. ve 16. yüzyılda görülmüş, 19. ve 20. yüzyılda Afro-Amerikalı misyonerler ve Bağımsız Afrika Kiliseleri aracılığıyla bölgenin en aktif ve güçlü dini olmuştur. Kıtadaki Hıristiyan nüfusunun söz konusu artışı günümüzde demografik açıdan Hıristiyanlığın merkezinin dünyanın kuzeyinden güneyine kaymasını sağlamış ve gerek akademik çalışmalarda gerekse medyada dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır.

Hıristiyanlığın Sahra altı Afrika'da kalıcı olmasının ve hızlı bir şekilde yayılmasının belirli sebepleri bulunmaktadır. Aynı sebepler Hıristiyanlığın Afrika'daki geleceğiyle de

---

⁴⁶³ Spickard, Adogame, "Introduction: Africa, The New African Diaspora, and Religious Transnationalism in a Global World", s. 6.

yakından ilgilidir. Bu sebepler arasında sömürge güçlerinin varlığı, Geleneksel Afrika Dinleri'nin Hıristiyanlık karşısındaki zayıf konumu, Afro-Amerikalı misyonerlerin faaliyetleri ve Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin varlığı sayılabilir.⁴⁶⁴ Özellikle Pentekostalizm bünyesinde faaliyet gösteren Afro-Amerikalı misyonerler ile Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin rolü, Sahra altı Afrika'da Hıristiyanlık için oldukça önem arz etmektedir. Zira her iki hareket de Hıristiyanlığın yeni yüzü olarak kabul edilmektedir. Hatta Afrika'daki yerlileri dışlama, Batı medeniyetini zorla dayatma, Geleneksel Afrika Dinleri ve kültürünü yok etme gibi olumsuz tecrübelerine rağmen Hıristiyanlık, bu iki hareket sayesinde kıtadaki nüfusunu sadece korumamış aynı zamanda artırmıştır.⁴⁶⁵

Hıristiyanlığın Afrika'daki gelişimine atıfta bulunan Andrew Walls, Afrika Hıristiyanlığının günümüz Hıristiyanlığının önemli bir parçası olarak görülmesi gerektiğini, dolayısıyla Hıristiyanlığı anlamak için Afrika'ya bakılmasının zorunlu olduğunu iddia etmektedir.⁴⁶⁶ Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri ve Pentekostal Kiliseler başta olmak üzere, Hıristiyanlığın Afrika'da hem kamusal hem de sosyal alanda nasıl ve ne derece yer edindiğini anlamak çok önemlidir. Bu hususun Hıristiyanlığın geleceği açısından da kayda değer bir yeri vardır. Zira Afrika Hıristiyanlığı ortaya çıktığı ilk yıllarda, Batılılar tarafından Geleneksel Afrika Dinleri'ne giden köprü olduğu şeklindeki eleştiriye maruz kalmışken günümüzde geleceğe açılan köprü olarak yorumlanmaktadır.⁴⁶⁷ Çünkü Amerika ve Avrupa'da gündün güne nüfus kaybeden Hıristiyanlığın, güneyde beklenmedik bir şekilde ve göz ardı edilemeyecek bir oranda nüfusunun artması, özellikle İslam karşısında kendisine rahat bir nefes aldırıştır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri ve Pentekostal Kiliseler, kıtada sadece demografik değil sosyal, siyasi, ekonomik, eğitim ve sağlık gibi birçok alanda etkili olmuştur.⁴⁶⁸ Dolayısıyla bahsi geçen iki hareket vasıtasıyla Hıristiyanlığın özellikle Sahra altı Afrika'daki varlığı neredeyse her alanda hissedilmektedir. Bu alanlardan birisi de Geleneksel Afrika Dinleri ve Afrika kültürü ile ilişkisi üzerinedir. Bu iki hareket, misyon

---

⁴⁶⁴ John Mbiti, "The Future of Christianity in Africa", *CrossCurrents*, c. 28, sy. 4 (1978), s. 388.

⁴⁶⁵ Bediako, "Africa and Christianity on the Threshold of the Third Millennium: The Religious Dimension", s. 304.

⁴⁶⁶ Van Klinken, "African Christianity: Developments and Trends", s. 146.

⁴⁶⁷ S. Moripe, "The Notion of Independence and Rendering of Service to the African Independent/Indigenous Churches", *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, c. 49, sy. 4 (1993), s. 868, doi:10.4102/hts.v49i4.2525.

⁴⁶⁸ Ross, "Impact of Christianity in Africa", s. 164.

kiliselerinin aksine Geleneksel Afrika Dinleri'ne hoşgörü ile yaklaşmıştır. Bu yüzden birçok araştırmacı, Afrika'da Hıristiyanlığın geleceğinin Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Pentekostal Kiliseler olacağı yönünde hemfikirdir.⁴⁶⁹ Zira Hıristiyanlığın Afrika'daki geleceği geleneksel dinlerin ve kültürün iyi anlaşılmasına bağlıdır.⁴⁷⁰ Dolayısıyla Hıristiyanlığın bu iki kolunun kıtada kalıcı olduğu ifade edilebilir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri özelinde Hıristiyanlığın Afrika'daki yayılışının ve kalıcı olmasının sebepleri tezin ilgili bölümlerinde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yukarıda değinilmeyen sebeplerden biri de doğum meselesidir. Kıtada doğum oranlarının hayli yüksek olması gerek İslam'ı gerekse Hıristiyanlığı doğrudan etkilemekte ve her iki din de bunun avantajını yaşamaktadır. Mesela 2050 yılına kadar, dünyanın en büyük nüfusuna sahip 20 ülke arasında en az altı Afrika ülkesinin yer alması beklenmektedir. Bunlar Nijerya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Etiyopya, Tanzanya, Uganda ve Kenya'dır. Sahra altı Afrika'nın nüfusunun 2100 yılına kadar en az üç katına çıkacağı ve üç milyardan fazla kişiye ulaşacağı ifade edilmektedir.⁴⁷¹ Kıtanın söz konusu oranlara doğum yoluyla erişmesi beklenmektedir. Bahsi geçen ülkelerde nüfusun çoğunluğunu Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Pentekostal Kiliseleri mensuplarının oluşturduğu dikkate alındığında doğum oranlarının etkisi daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Doğum oranlarının etkisini görmek açısından iki ülkeyi örnek olarak vermek konuyu daha iyi açıklayacaktır. Bu ülkelerden biri Kenya diğeri ise Nijerya'dır. Kesin tahminler yapmak zor olmakla birlikte 20. yüzyıl başladığında Kenya yaklaşık 1,5 milyonluk küçük bir nüfusa sahipti. Bu sayı önemli derecede artarak 1966'da 10 milyona, yüzyılın sonunda 30 milyona, bugün ise 50 milyona ulaşmıştır. 2050'de Kenya'nın nüfusunun 95 milyon olması beklenmektedir. Nijerya ise 1900'de yaklaşık 16 milyon nüfusa sahipken şu anda 200 milyon civarı insana ev sahipliği yapmaktadır. Bu rakamın 2050 yılına kadar 400 milyonu aşacağı tahmin edilmektedir.⁴⁷² Söz konusu rakamlar Avrupa'daki doğum oranlarının sürekli düştüğü göz önüne getirilirse Hıristiyanlık için çok değerlidir. Bağımsız Afrika Kiliseleri ve Pentekostal Kiliseler ise yeni mensuplar kazanamasa bile

---

⁴⁶⁹ Masuku, "'We Want To Speak for Ourselves...!' The Agenda of African Initiated Churches on Decolonised and Transformative Theological Education in Southern Africa", s. 196.

⁴⁷⁰ Osadolor Imasogie, "African Traditional Religion and Christian Faith", *Review & Expositor*, c. 70, sy. 3 (1973), s. 283, doi:10.1177/003463737307000302.

⁴⁷¹ <https://www.thegospelcoalition.org/article/future-christianity-african/> (19.04.2022)

⁴⁷² <https://www.thegospelcoalition.org/article/future-christianity-african/> (19.04.2022)

mevcut nüfusunu doğum yoluyla artırması sayesinde Afrika'yı Hıristiyanlığın en önemli merkezlerden biri yapabilecek potansiyele sahiptir.

Pew Araştırma Merkezi de Hıristiyanlığın geleceğinin Afrika'da olduğu iddiasını öne sürmektedir. İlgili araştırma merkezine göre 1910 yılında Afrika'da 2 milyon Hıristiyan varken günümüzde bu sayı 650 milyona ulaşmıştır. 2060 yılına gelince Sahra altı Afrika, demografik açıdan dünyadaki Hıristiyanların çoğuna ev sahipliği yapacaktır.⁴⁷³ Aynı araştırma merkezine göre dünyada 800 milyon civarında Protestan olup bunların yüzde otuz yedi kadarı Afrika'da bulunmaktadır. Avrupa'daki oran ise yüzde on iki civarındadır.⁴⁷⁴ Dolayısıyla Afrika'nın içinde bulunduğu demografik yapı Hıristiyanlığı şekillendirecek ve Hıristiyanlığın merkezini güneye çekecek bir kapasiteye sahiptir.

Pew Araştırma Merkezi'ne göre 2050 yılında dünya genelinde Hıristiyanların nüfusu 2,9 milyar, Müslümanların nüfusu 2,8 milyar olacaktır. Günümüzde ise Hıristiyan ve Müslüman nüfus arasındaki fark 500-600 milyon arasındadır. Yine aynı araştırma şirketine göre Müslümanlar Hıristiyanlardan sayı bakımından 2070 yılında üstün hale geleceklerdir.⁴⁷⁵ 2050 yılında Müslüman nüfusunun hala Hıristiyanların gerisinde olmasının sebebi Afrika'daki bu dinamiklik ile açıklanmaktadır.

Afrikalılar geleneklerine ve kültürlerine oldukça bağlı insanlardır. Birçok araştırmacıya göre bu bağlılık gelecek dönemlerde de devam edecektir. Mevzubahis mirasın tamamen ortadan kalkması mümkün değildir. Geleneksel Afrika Dinleri de bunun önemli bir parçasıdır. Dolayısıyla Afrika'nın gelenekleri ve kültürü devam ettiği müddetçe Geleneksel Afrika Dinleri yaşamaya devam edecektir.⁴⁷⁶ Buradaki asıl soru, söz konusu mirasın, özellikle senkretik bir yapıya sahip olan Bağımsız Afrika Kiliseleri vasıtasıyla Hıristiyanlığı ne kadar şekillendireceğidir.

---

⁴⁷³ <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/19/sub-saharan-africa-will-be-home-to-growing-shares-of-the-worlds-christians-and-muslims/> (19.04.2022)

⁴⁷⁴ <https://www.pewresearch.org/religion/2011/12/19/global-christianity-traditions/> (20.04.2022)

⁴⁷⁵ <https://www.pewresearch.org/religion/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/> (22.04.2022)

⁴⁷⁶ Mbiti, *Introduction to African Religion*, s. 192.

III. BÖLÜM: BAĞIMSIZ AFRİKA KİLİSELERİ'NİN İNANÇ VE UYGULAMALARI

1. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde Dua ve İbadetin Önemi

Geleneksel Afrika Dinleri'nde bölgeden bölgeye değişen çeşitli dua ve ibadet formları mevcuttur. Tanrıya ulaşmanın en önemli yollarından biri olarak görülen dua ve ibadet, yalnız yapıldığı gibi aile büyüğünün, şef veya kahinlerin önderliğinde topluca da yapılmaktadır. Geleneksel inanışta bireyler her şart ve koşulda, zaman ve mekân ayırt etmeksizin Tanrıya ibadet ve dua etmesi için teşvik edilmektedir. Afrikalılar, Tanrının kendilerini gördüğüne, dinlediğine ve dualarına icabet ettiğine inandıkları için dua ve ibadetlerde sebat etmektedirler. Onlar dua ve ibadetlerinde Tanrı ile direkt konuştuklarına, bu vesileyle Tanrıya yaklaştıklarına inanmaktadırlar. Dua özelinde Mbiti şunları söylemektedir:

Geleneksel olarak Afrika'da dualara övgü ve şükran ile başlanır, devamında kişinin istek ve arzuları Tanrıya aktarılır. Tanrıdan somut bir şeyler isteme geleneği vardır. İnsanlar dualarında sözü ağızda gevelemezler. Afrikalılar kendileri için Tanrıdan sağlık, şifa, tehlikeden korunma, seyahatte güvenlik, refah, barış, huzur gibi faydalı olacağını düşündükleri şeyler; toplumun geneli için de barış, yağmur, salgın ve tehlikelerden korunma, savaşlarda başarı, hayvanlar ve mahsuller için bereket isterler.⁴⁷⁷

Afrikalılar dua ve ibadetlerin birçok faydasının olduğuna inanmaktadır. Dua ve ibadetin en önemli faydasının Tanrı ile kişinin arasındaki bağı güçlendirdiği, dolayısıyla insanın Tanrı ile ilişkisi bağlamında ruhsal erişimini artırmaya yardımcı olduğudur. Dua ve ibadetler cemaat arasındaki birlik ve dayanışmayı sağlamlaştırmakta, böylelikle kişisel ve toplumsal kaygıların, korkuların, hayal kırıklıklarının ve endişelerin giderilmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir.⁴⁷⁸ Bunlara ek olarak dua ve ibadetler, Afrika'nın kültürel ve dinî geleneğinde yer alan büyü ve kötü ruhlar karşısında da bireyi koruma altına aldığı ve emin kıldığı iddia edilmektedir. Bu sebeple bireyler, talihsizlikleri ve kötü ruhları yenmek için dua ve ibadetlerde sebat etmeye teşvik edilmektedir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Mbiti, *Introduction to African Religion*, ss. 55–56.

⁴⁷⁸ Mbiti, *Introduction to African Religion*, s. 57.

⁴⁷⁹ Mildnerová, "African Independent Churches in Zambia (Lusaka)", s. 21.

Geleneksel Afrika Dinleri gibi Bağımsız Afrika Kiliseleri de dua ve ibadete önem vermektedir. Bireylerin ve cemaatin yaşamlarının merkezinde dua ve ibadet yer almakta, insanlar özel hayatlarında dua ve ibadete yönelmeleri için teşvik edilmektedir. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin büyük bir kısmında Pazar ibadetleri dışında hafta boyunca kiliselerde ibadetler yapılmakta ve cemaatin katılımı kimi zaman zorunlu tutulmaktadır.⁴⁸⁰ Saatlerce süren ibadetler oldukça canlı ve hareketli geçmekte, geleneksel enstrümanlar eşliğinde müzik çalınmakta, Kitabı Mukaddes'ten ve geleneksel hikayelerden alıntılanan ilahiler okunmakta, dans ve dillerde konuşma gibi uygulamalara ağırlık verilmektedir.⁴⁸¹ Kısaca hayatın her alanını kapsayan ve geleneği yansıtan bir dua ve ibadet vurgusu öne çıkmaktadır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında dua ve ibadete en çok dikkat çeken hareketlerden biri Aladura Kiliseleri'dir. Onlar dua ve ibadetin başarı ve nimetlerin kaynağı, problem ve sıkıntıların çözümü olduğuna inanmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi Aladura ismi de mensupları tarafından yapılan hararetli ve uzun dua seanslarından esinlenerek verilmiştir. Üyeler için gece ve gündüz olmak üzere her üç saatte bir dua zamanları tayin edilmiş; dağ, deniz kenarı, manastır gibi sessiz ve sakin ortamlarda inzivaya çekilerek dua ve ibadet etmek teşvik edilmiştir.⁴⁸² Dua ve ibadetlere önem veren diğer bir grup Siyon Kiliseleri'dir. Siyon Kiliseleri, Pazar ibadetlerinin yapılışı ve organizasyonu, ilahilerin okunması, özel kıyafetlerin giyilmesi gibi konularda oldukça iyi yapılandırılmıştır.⁴⁸³

Yukarıda açıklandığı üzere Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin öne çıkan özelliklerinden biri senkretizmdir. Senkretizm'in uygulandığı alanların başında ise ibadetler gelmektedir. Özellikle şifa bağıışı, Pazar ibadetlerinin ifa şekli, geleneksel enstrümanların kullanılması gibi alanlarda Afrikalılar, Hıristiyanlıkla Geleneksel Afrika Dinleri arasında bir yol tutmayı başarmıştır. Bağımsız Afrika Kiliseleri belirli kültürel unsurları ibadetlerine uyarlama yoluyla Hıristiyanlığı hem senkretikleştirmiş hem de kendileri için anlamlı hale getirmiştir. Hatta söz konusu senkretikleşme faaliyeti Hıristiyanlığın Afrika'da kök salıp

---

⁴⁸⁰ Obed Kealotswe, *Doctrine and Ritual in an African Independent Church in Botswana: A Study of the Beliefs, Ritual and Practices of the Head Mountain of God Apostolic Church in Zion*, University of Edinburgh, 1993, s. 174.

⁴⁸¹ Bompani, "African Independent Churches in Post-Apartheid South Africa: New Political Interpretations", s. 675.

⁴⁸² Olowola, "An Introduction to Independent African Church", s. 33.

⁴⁸³ Tshelane, "The Witness of the African Indigenous Churches in South Africa", s. 175.

kalıcı olması açısından kaçınılmaz bir süreç olarak görülmüştür.⁴⁸⁴ Senkretikleşme süreci ise Afrika Hıristiyanlığında gerek ibadetlerde gerekse dualarda kültürel ifadelerin yoğun bir şekilde kullanılması ile sonuçlanmıştır.

Geleneksel Afrika Dinleri'nde güçlü bir teoloji ve kelamın teşekkül etmemesi ibadet ve dua gibi dinin uygulanabilir noktalarının gelişmesini sağlamıştır. Geleneksel dinlerden beslenmesinden ötürü Bağımsız Afrika Kiliseleri için de benzer bir durum söz konusudur. Zaten ilk dönemde ortaya çıkan mahalli kiliselerinin liderleri ve mensupları çoğunlukla okuma yazma bilmeyen kişilerden oluşmuştur. Liderler düzenli bir eğitim-öğretim faaliyetleri neticesinde değil karizmatik kişilikleri veya Kutsal Ruh'u tecrübe etmeleri yoluyla kiliselerini kurmuşlardır. Dolayısıyla çoğu kilise sözlü gelenek yolunu tercih etmiş, dua ve ibadetler sözlü kültüre dayanmıştır.⁴⁸⁵ Zamanla dua ve ibadetlerin kendiliğinden yapıldığı, geleneksel enstrüman ve müziklerin yoğun olarak kullanıldığı, neşeli ve canlı hareketlerin sergilendiği fakat oldukça resmi bir şekilde icra edilen dua ve ibadet geleneği oluşmuştur.

2. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde Öne Çıkan İnançlar

2.1. Tanrı

Afrikalıların tek tanrıcı bir anlayışa sahip olduğu ve onların zihin dünyasındaki Tanrının, mahiyeti itibariyle monoteist gelenekler ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Geleneksel Afrika Dinleri'nde Tanrı her şeye kadirdir, her şeyi bilir, her yeredir ve her şeyin yaratıcısıdır. Mesela Kenya'da Abaluyia halkı arasında Tanrı tüm insanların ve diğer yaratılmışların koruyucusu, tüm zenginliğin, sağlığın, başarının kaynağı olan ikram ve lütuf sahibi bir yaratıcıdır. Bu yüzden Abaluyia halkı, Tanrı için her şeyi koruyan ve bahşeden anlamına gelen "Khakaba" ismini kullanmaktadır.⁴⁸⁶ Yoruba halkı arasında Tanrı için "göklerin sahibi" anlamına gelen "Olorun veya Olodumare" kelimeleri kullanılmaktadır.⁴⁸⁷ Ewe halkına göre ise "Mawu" olarak adlandırılan Tanrı dişidir ve ay ile ilişkilendirilmektedir. Bölgeye göre değişmekle birlikte Tanrı, heykellerle sembolize

---

⁴⁸⁴ Appiah-Kubi, "Indigenous African Christian Churches: Signs of Authenticity", s. 122.

⁴⁸⁵ Lawrence Kwark, "The Reinvention of Tradition in African Independent Churches as a Means to Engage Modernity", *Engaging Modernity: Methods and Cases for Studying African Independent Churches in South Africa*, ed. Dawid Venter, Westport: Praeger Publishers, 2004, s. 140.

⁴⁸⁶ Muga, *African Response to Western Christian Religion: A Sociological Analysis of African Separatist Religious and Political Movements in East Africa*, s. 37.

⁴⁸⁷ Newell Booth, "God and Gods in West Africa", *African Religions*, ed. Newell Booth, New Jersey: NOK Publishers International, 1977, s. 160.

edilmekte, hikmet ve olgunluğu temsil etmekte ve Tanrının kendine has mabedi bulunmaktadır.⁴⁸⁸ Dolayısıyla Afrika kıtasında yaratıcı ile olan ilişkiye, geleneklere, dinî ve dünya görüşüne bağlı olarak Tanrı için farklı isimler kullanılmaktadır. Bazı topluluklar Tanrı için ortak bir isme sahipken bazıları arasında ise ciddi farklar bulunmaktadır.

Geleneksel Afrika inançlarında dua ve ibadetler yoluyla Yüce Tanrıya doğrudan ulaşmanın mümkün olmadığı düşüncesi hakimdir. Bu sebeple Yüce Tanrının yanında işlevsel olan küçük tanrılara ve ata ruhlarına yer verilmekte, “aracı” olarak görülen küçük tanrılara ve ata ruhlarına tazimde bulunmaktadır. Geleneksel inançlardaki aracılardan varlığı sebebiyle Batılılar, Afrikalıları politeist olmakla suçlamakta ancak bu suçlama Afrikalıları tarafından kabul edilmemektedir.⁴⁸⁹ Afrikalıların atalarına veya bir aracıya armağan sunmaları onların aracılara taptığı manasına gelmemektedir. Aksine Afrikalıları, söz konusu aracılardan vasıtasıyla Yüce Tanrıya ulaşmaya çalışmaktadır çünkü geleneğe göre insanlardan ziyade aracılardan Yüce Tanrıya ulaşması daha olasıdır. Aracılar, Yüce Tanrıya ulaşmada bir nevi yardımcı gibi anlaşılmaktadır.⁴⁹⁰

Bu arka plandan yola çıkan bazı araştırmacılar Geleneksel Afrika Dinleri ve Hıristiyanlığın benzer bir Tanrıya sahip olduğunu, her iki dinin özellikle Tanrının temel karakteristik özellikleri bakımından birbirine benzediğini iddia etmektedir. Her ne kadar uç bir iddia olsa da Bediako gibi bazı araştırmacılar her iki dinin sahip olduğu Tanrı düşüncesi arasında hiçbir fark olmadığını öne sürmektedir.⁴⁹¹ Orta yolu bulmaya çalışan başka bir iddiaya göre ise Tanrının dünya ve doğa ile olan münasebeti konusunda Hıristiyanlık ve Geleneksel Afrika Dinleri arasında benzerlikler bulunmaktadır.⁴⁹² Söz konusu yorumlarda her iki dinî geleneği birbirine yaklaştırma çabası görülmektedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri, Tanrı anlayışını büyük oranda Hıristiyanlıktan almıştır. Dolayısıyla Tanrının mahiyeti ve işlevi açısından ana akım kiliselerinden pek bir farkının olduğu söylenemez. Ancak yine de Bağımsız Afrika Kiliseleri, Tanrı hakkındaki

---

⁴⁸⁸ Booth, “God and Gods in West Africa”, s. 162.

⁴⁸⁹ Muga, *African Response to Western Christian Religion: A Sociological Analysis of African Separatist Religious and Political Movements in East Africa*, s. 38.

⁴⁹⁰ Muga, *African Response to Western Christian Religion: A Sociological Analysis of African Separatist Religious and Political Movements in East Africa*, s. 39.

⁴⁹¹ Bediako, *Theology and Identity: The Impact of Culture Upon Christian Thought in the Second Century and in Modern Africa*, s. 435.

⁴⁹² Claudia Margarethe Nolte-Schamm, *A Comparison Between Christian and African Traditional Paradigms of Reconciliation and How They Could Dialogue for the Benefit of South African Society*, University of KwaZulu-Natal, 2006, s. 278.

görüşünü belirlerken geleneksel inançlarda yer alan Yüce Tanrıyı İncil'in Tanrısı ile özdeşleştirmiş veya Yüce Tanrıyı İncil'in Tanrısının yerine geçirek benimsemiştir. Bu yüzden her iki din arasında Tanrının doğası ve mahiyeti açısından benzerliklerin yanında farklılıklar da bulunabilmektedir. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde Tanrı, her şeyin nihai yaratıcısı ve kaynağı olmakla beraber ulaşılması uzak olan ve bireylerin üzerinde etkisinin az olduğu bir Tanrı olarak zuhur etmiştir.⁴⁹³

2.2. İsa Mesih

Bağımsız Afrika Kiliseleri teslisi kabul etmekle birlikte geleneksel inançlardan yola çıkarak İsa Mesih'e farklı anlam ve yorumlar getirmiştir. Geleneksel Afrika Dinleri'nin etkisinin yanı sıra siyasi ve dinî bağımsızlığın kazanılması,⁴⁹⁴ ırkçılık ve ayrımcılık gibi menfi tecrübeler⁴⁹⁵ İsa Mesih'in farklı bir şekilde yorumlanmasına neden olan unsurlar arasındadır. İsa'nın Mısır'da doğduğu ve ilk kiliseyi orada kurduğu, İncillerde İsa'nın beyaz bir maske takmadığı gibi konularda da Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Batı Hıristiyanlığından ayrıştığı görülmektedir.⁴⁹⁶

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde İsa Mesih hakkında öne çıkan yorumlardan biri İsa Mesih'in Tanrının bir basamak altında olduğudur. Tanrı en büyüktür, Tanrıdan sonra ise en büyük İsa Mesih'tir.⁴⁹⁷ Söz konusu yorumun teşekkülü, bir önceki başlıkta ele alındığı üzere, Geleneksel Afrika Dinleri'nde her şeyden ayrı ve gayrı Yüce bir Yaratıcının varlığı ile alakalıdır. Afrikalılar, geleneksel inançtaki Yüce Tanrıyı Hıristiyanlıktaki Baba Tanrı ile özdeşleştirmelerine ve teslisi kabul etmelerine rağmen Oğul ile Baba arasında hiyerarşi noktasında fark gözetmişlerdir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri ile birlikte İsa Mesih hakkında yapılan yorumlardan diğeri onun ata olarak kabul edilmesidir. Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında İsa Mesih hakkında yapılan yorumlardan en yaygın olanı budur. İsa Mesih ölümü, dirilişi ve ruhlar alemine geçişi sayesinde bazı Afrikalı teologlar tarafından büyük bir ata olarak görülmüş,

---

⁴⁹³ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 255.

⁴⁹⁴ Cook, "The African Experience of Jesus", s. 678.

⁴⁹⁵ Manganyi, Buitendag, "A Critical Analysis on African Traditional Religion and the Trinity", s. 4.

⁴⁹⁶ Bompabi, *African Independent Churches and the Challenge to the State South Africa's First Democratic Decade*, s. 67.

⁴⁹⁷ Keikanetswe Monyai, *An African Face of Christianity: A Theology of Five African Initiated Churches in Botswana*, North-West University, 2007, s. 161.

hatta tüm ataların en yücesi olarak kabul edilmiştir.⁴⁹⁸ Bu yolla onun Tanrı ile insanlar arasında bir tür aracı vazifesinde bulunduğu iddia edilmektedir. Söz konusu yorumun yapılmasında İsa Mesih'in haç üzerindeki vefatından sonra insanlar arasında dolaşması, onlarla yemek yemesi ve konuşması etkili olmuştur. İsa Mesih, Afrikalılar nazarında önce “yaşayan ölü” olarak değerlendirilmiş, sonrasında ise ata ruhlarının yanına göçtüğü kabul edilmiştir.⁴⁹⁹

İsa Mesih hakkında yaygın olarak öne sürülen yorumlardan bir diğeri onun büyük bir şifacı olmasıdır. Şifa bağıışı hem İsa Mesih'in hem de Geleneksel Afrika Dinleri'nin öne çıkan karakteristik özelliklerindedir. Hatta şifa bağıışı, İsa Mesih'in kıta genelinde yerliler tarafından kabullenilmesinde öncelikli sebeplerden biridir. Birçok bağıımsız kilise için İsa Mesih, kendi döneminde mucizevi bir şekilde insanları fiziksel ve ruhsal hastalıklardan kurtardığı gibi günümüzde de insanları iyileştirmeye devam etmektedir.⁵⁰⁰ Bu sebeple Bağıımsız Afrika Kiliseleri, şifa uygulamalarını İncil ve İsa Mesih'e dayandırmaya çalışmaktadır.⁵⁰¹ Söz konusu pozisyon ve sıfatlara ek olarak İsa Mesih için kurtarıcı, arabulucu, ağabey, çarmıha gerilmiş ve Siyah Mesih gibi sıfatlar verilmiştir.⁵⁰²

2.3. Kutsal Ruh

Ruh meselesi Hıristiyanlıktan hem önce hem de sonra Afrikalıların zihin dünyasını meşgul etmiş ve hayatlarını derinden etkilemiştir. Afrikalıların Hıristiyanlıktan önceki ruh tecrübesi ve Geleneksel Afrika Dinleri'nde çeşitli ruhların varlığı Bağıımsız Afrika Kiliseleri'nin Kutsal Ruh merkezli bir harekete dönüşmesine yardımcı olmuş, hatta birçoğu için Kutsal Ruh doktrini merkezi bir role kavuşmuştur.⁵⁰³ Mofokeng, Kutsal Ruh ve diğeri ruhlara atfen şunları dile getirmiştir:

Çevremizdeki dünyada kötü ruhlar, iyi ruhlar, ata ruhları, tanrıların ruhları, Kutsal Ruh ve Yüce Tanrının ruhu olmak üzere çeşitli türlerde ruhlar olduğunu biliyoruz. ... Kutsal Ruh, misyonerlerin kıyılarına gelmesinden çok önce bizleri iyileştiriyordu.⁵⁰⁴

⁴⁹⁸ B. Afeke, P. Verster, “Christianisation of Ancestor Veneration within African Traditional Religions: An Evaluation”, *In die Skriflig/In Luce Verbi*, c. 38, sy. 1 (2004), s. 47, doi:10.4102/ids.v38i1.419.

⁴⁹⁹ John Mbiti, *New Testament Eschatology in an African Background: A Study of the Encounter between New Testament Theology and African Traditional Concepts*, Oxford: Oxford University Press, 1971, s. 153.

⁵⁰⁰ Nthamburi, “Toward Indigenization of Christianity in Africa: A Missiological Task”, s. 116.

⁵⁰¹ Mbiti, “The Role of the Jewish Bible in African Independent Churches”, s. 231.

⁵⁰² Maluleke, “Christ in Africa: The Influence of Multi-Culturality on the Experience of Christ”, s. 57.

⁵⁰³ Anderson, *Moya: The Holy Spirit in an African Context*, s. 34.

⁵⁰⁴ Ngada, Mofokeng, *African Christian Witness: The Movement of the Spirit in African Indigenous Churches*, s. 23.

Ruhi varlıklara inanma Afrikalı Hıristiyanların Batıyı ve Batı Hıristiyanlığını en çok eleştirdikleri konulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Zira Misyon kiliseleri, Geleneksel Afrika Dinleri'nde yer alan ruhlara yönelik inancı ya görmezden gelmiş ya da yok saymıştır.⁵⁰⁵ Halbuki söz konusu inanç, yerliler için bir realite olarak varlığını devam ettirmiş, özellikle kötü ruhlardan korunmak ve ata ruhlarına tazimde bulunmak en öncelikli ihtiyaçlardan biri olarak güncelliğini korumuştur. Bu sebeple Zimbabwe'deki Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin misyon kiliselerine karşı öne sürdükleri temel eleştiri Batılıların Kutsal Ruh'u ihmal ettikleri⁵⁰⁶, hatta Kutsal Ruh'un aktif bir şekilde çalışmasını engelledikleri olmuştur.⁵⁰⁷

Birçok Afrikalı Hıristiyan için Kutsal Ruh'un gücünün tecrübe edilmesi dünyayı açlık, hastalık, sefalet ve kötü ruhlar içinde tuttuğu iddia edilen şeytandan korumak adına önemlidir.⁵⁰⁸ Burada öne çıkan husus, Kutsal Ruh'un gücünün tecrübe edilmesi ve misyonerliğin merkezine konmasıdır. Kutsal Ruh'un tecrübe edilmesi hem kilise üyeleri hem de liderler için oldukça önemlidir. İlk dönemde ortaya çıkan Bağımsız Afrika Kilisesi liderlerinin Kutsal Ruh merkezli kilise kurmalarının sebebi budur. Hatta birçoğu yeterli eğitim, donanım ve tecrübesi olmadığı halde Kutsal Ruh'u tecrübe ederek kilisesini kurduğunu öne sürmüştür.⁵⁰⁹ Bu açıdan Kutsal Ruh'un bireylere veya cemaate gelmesi ve tecrübe edilmesi Afrikalı Hıristiyanlar için hayatî bir yere sahiptir.

Kutsal Ruh cemaatten birine geldiğinde şahsın Kutsal Ruh tarafından ele geçirildiği düşünülür.⁵¹⁰ Aksinin düşünülmesi yani kişinin Kutsal Ruh'u ele geçirmesi mümkün değildir. Çünkü Kutsal Ruh kontrol edilemez bir güçtür. Kilisenin liderleri ve peygamberler için de aynı durum geçerlidir. Böyle bir etkinin neticesi olarak kişinin her söz ve davranışının kaynağının Kutsal Ruh olduğu düşünülür.⁵¹¹ Buradaki temel varsayım Kutsal Ruh'un rüya, vizyon veya ilham gibi kanallar vasıtasıyla liderleri veya üyeleri ele geçirmesi ve onlara görev vermesidir. Kimbangu, Lekhanyane ve Mutendi gibi neredeyse

---

⁵⁰⁵ Anderson, *Moya: The Holy Spirit in an African Context*, s. 9.

⁵⁰⁶ Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin teşekkülündeki sebeplerden birisi bahis konusu meseledir. Başka bir deyişle Hıristiyan olan yerlilerin önceki din ve geleneğinden kalan ruhî varlıklara olan inançlarını Kutsal Ruh'la bağdaştırıp devam ettirmesidir.

⁵⁰⁷ Marthinus L. Daneel, *Old and New in Southern Shona Independent Churches 2*, Paris: The Hague, 1974, s. 28.

⁵⁰⁸ Norman E. Thomas, "Images of Church and Mission in African Independent Churches", *Missiology: An International Review*, c. 23, sy. 1 (1995), s. 23, doi:10.1177/009182969502300102.

⁵⁰⁹ Hollenweger, *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, s. 157.

⁵¹⁰ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 227.

⁵¹¹ Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 217.

bütün büyük liderlerin söz konusu tecrübeyi yaşadığı iddia edilmektedir.⁵¹² Bahsi geçen inanç, aynı zamanda Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Geleneksel Afrika Dinleri'ne kolayca dönmesini engelleyen mühim sebeplerden biri olarak da görülmektedir. Çünkü Kutsal Ruh'un gerek lider gerekse üyeler arasında aktif olarak tecrübe edildiği iddiası, Afrikalıların başta manevi ve ruhsal olmak üzere birçok ihtiyacının karşılanmasını olanaklı hale getirmiştir.⁵¹³

Kutsal Ruh'u alan kişi bunu teyit edecek bazı alametlere sahiptir. Bilinmeyen dillerde konuşma, ilham alma, şifa bağışında bulunma, kötü ruhları kovma, rüya ve vizyon görme söz konusu alametlerden bazılarıdır.⁵¹⁴ Alamet ve bağışlar hem Kutsal Ruh'u tecrübe eden kişi hem de kilise üyeleri için birer bilgi ve motive kaynağı olmaktadır. Bu açıdan söz konusu tecrübe, yerliler için hayati önemi haizdir. Kutsal Ruh'un faal bir şekilde insanlar arasında olması da Afrikalılar tarafından Tanrının insanlar ile dinamik ve aktif bir ilişkiye sahip olduğu yönünde yorumlanmaktadır.⁵¹⁵

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki en büyük Bağımsız Afrika Kilisesi'ni kuran Simon Kimbangu, kilisesini Kutsal Ruh'un kendisi ile irtibata geçmesi neticesinde kurduğunu ifade etmiştir. Kimbangu, hayatı boyunca şifa bağışlarında bulunmuş ve çeşitli mucizeler yapmıştır. O, söz konusu bağışları Kutsal Ruh'a atfetmiştir.⁵¹⁶ Johane Maranke ise Zimbabwe'deki en büyük Bağımsız Afrika Kilisesi olan "the African Apostolic Church" kilisesini kurmuştur. Maranke, kilisesini kurarken bütün imtiyaz ve yetkileri direk Kutsal Ruh'tan aldığını iddia etmiştir. Bu açıdan kilise içindeki tüm yasaların ve geleneklerin, Kutsal Ruh'un ilham ve buyruğuna göre gerçekleştiği öne sürülmüştür.⁵¹⁷

2.4. Kitabı Mukaddes

Bağımsız Afrika Kiliseleri ile misyon kiliselerinin Kitabı Mukaddes'e yaklaşımı farklıdır. Misyonerler tarafından tanıtılmasına rağmen gelinen noktada Afrikalılar, misyonerlerin Kitabı Mukaddes'e yaklaşımını tasdik etmemekte, hatta birçok açıdan çelişkili bulmaktadır.⁵¹⁸ Desmond Tutu (1931-2021), mevzubahis yaklaşımı "İncili beyazlar

---

⁵¹² Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 220.

⁵¹³ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 229.

⁵¹⁴ Daneel, *Quest for Belonging : Introduction to a Study of African Independent Churches*, s. 221.

⁵¹⁵ Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 220.

⁵¹⁶ Anderson, *Moya: The Holy Spirit in an African Context*, s. 32.

⁵¹⁷ Marthinus L. Daneel, *Old and New in Southern Shona Independent Churches I*, Paris: The Hague, 1971, s. 321.

⁵¹⁸ Engelke, *A Problem of Presence: Beyond Scripture in an African Church*, s. 6.

getirdi ancak onu ciddiye alan bizleriz.” şeklinde ifade etmiştir.⁵¹⁹ Örneğin çok eşliliğin Kitabı Mukaddes’te yasak olmasına dair herhangi bir emir veya ifade olmamasına rağmen misyonerler tarafından şiddetli bir şekilde yasaklanması ve kınanması Afrikalılar için çelişkili bir tutum olarak görülmüştür.⁵²⁰

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülünde sosyal, siyasi ve ekonomik sebeplerin yanında dinî sebeplerin de önemli bir yerinin olduğu aşıkardır. Bu durum Kitabı Mukaddes’in yerel dillere tercüme edilmesi ile paralellik göstermektedir. Afrikalı Hıristiyanlar, çeviriler yardımı ile Kitabı Mukaddes’i okuyup anlamaya başladıklarında kendileri açısından yeni olan şeyler keşfetmişlerdir. Bunlar özellikle Eski Ahit’te olmak üzere yerel kültür ve geleneklere makul ve anlamlı gelen fakat misyonerler tarafından kasıtlı olarak saklandığı iddia edilen emir ve yasaklardır.⁵²¹ Mesela domuz eti ile kendiliğinden ölen hayvanın etinin yenmesinin ve kanının içilmesinin yasak olması, kadın halleri, oruç gibi hususlar söz konusu emir ve yasaklar arasındadır.

David Barrett’e göre Afrikalı Hıristiyanlar, Kitabı Mukaddes’in yerel dillere tercüme edilmesi sayesinde bağımsız bir referans kaynağına ulaşmıştır.⁵²² Misyonerlerin Hıristiyanlığı yaymak adına yaptıkları faaliyetlerden biri olan Kitabı Mukaddes’in çevirisi, Afrikalılar için kendi kiliselerini kurmada etkili bir unsur olmuştur.⁵²³ Zira Afrikalı Hıristiyanlar çevirilerden önce misyonerlerin yorum ve anlayışlarına bağlı kalmışlardır. Ancak Misyonerlerin Kitabı Mukaddes’i aktarırken seçici davrandığı, bazı bölümleri aktarırken bazılarını sakladığı iddia edilmektedir.⁵²⁴ Bu sebeple çeviriler yoluyla Kitabı Mukaddes’i okuma imkanına ulaşan Afrikalı Hıristiyanlar, misyonerlerin ve misyon kiliselerinin otoritesini reddetmiş ve misyonerlerden ziyade Kitabı Mukaddes’i ciddiye almışlardır. Gelinen noktada Eski Ahit ve Yeni Ahit ayrımı olmaksızın Kitabı Mukaddes, Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin teşekkülü ve gelişiminde, üyelerin ise günlük

---

⁵¹⁹ Desmond Tutu, *The Rainbow People of God: The Making of a Peaceful Revolution*, New York: Image Doubleday, 1994, s. 72.

⁵²⁰ Engelke, *A Problem of Presence: Beyond Scripture in an African Church*, s. 5.

⁵²¹ Gunda, “African ‘Biblical’ Christianity: Understanding the ‘Spirit-type’ African Initiated Churches in Zimbabwe”, s. 149.

⁵²² Barrett, *Schism and Renewal in Africa*, s. 129.

⁵²³ Hance Mwakabana, *Crises of Life in African Religion and Christianity*, Geneva: The Lutheran World Federation, 2002, s. 13.

⁵²⁴ Patrick Kalilombe, “A Malawian Example: The Bible and Non-Literate Communities”, *Voices from the Margin: Interpreting the Bible in the Third World, Revised and Expanded Third Edition*, ed. Rasiah Sugirtharajah, Maryknoll: Orbis Books, 2006, s. 443.

yaşamında merkezi bir konuma ulaşmıştır.⁵²⁵ Bu nispetle onlarca Bağımsız Afrika Kilisesi lideri, Kitabı Mukaddes'in otoritesine uyulması ve düzenli okumaların yapılmasına dair cemaat üyelerini ikaz ve teşvik etmiştir.⁵²⁶

Bağımsız Afrika Kiliseleri kurucularından bazıları, doğum, ölüm ve mucize gösterme gibi hususlarda Eski Ahit'te geçen Yeremya, Hezekial, İşaya ve Yahya gibi peygamberler ile kendileri aralarında benzerlik olduğu, aynı görev ve sorumluklar altında yaşadıklarını iddia ederek Eski Ahit'e atıfta bulunmuştur. Mesela isminin manası "Vahşi Doğanın Yahya'sı" anlamına gelen ve "the Gospel of God Church" hareketinin kurucusu Johane Masowe (1914-1973), Yahya Peygamber gibi bir doğum hikayesine sahip olduğunu, onu temsil ettiğini yani döneminin Yahya'sı olduğunu iddia etmiştir.⁵²⁷ Dolayısıyla Afrikalılar geleneksel inanç ve kültürlerini desteklemek ve meşrulaştırmak için Eski Ahit'ten birçok referans bulmuştur.

2.5. Ata Ruhları

Atalar kültü, Geleneksel Afrika Dinleri'nin en belirgin ve öne çıkan konularından biridir. Afrika'da atalarına tazimde bulunmayan neredeyse hiçbir kabile yoktur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de atalara olan yaklaşım güncelliğini ve önemini korumaktadır.⁵²⁸ Ata ruhlarının aile ve toplumda yerine getirdiği düşünülen görevleri, önemlerini ortaya koymaktadır. Onların ailenin ve toplumun mutluluk ve refahını sağladığına, büyü ve cadıların şerlerinden koruduğuna, hastalık ve ölüm gibi birtakım talihsizlikler karşısında kalkan olduğuna, yağmur ve kıtlık gibi durumlarda bolluk ve bereketin kaynağı olduğuna inanılır.⁵²⁹ Aynı zamanda ata ruhlarının geleneğin, geçmişin ve geleceğin yani toplumun sürekliliğini ve bütünlüğünü korudukları kabul edilir.⁵³⁰

Afrikalıların nihai amacı atalarının ruh dünyasına ulaşmak ve soyundan gelenler tarafından saygın bir ata olarak hürmet görmektir.⁵³¹ Atalar, ruhlar diyarına göçen,

---

⁵²⁵ Mbiti, "The Role of the Jewish Bible in African Independent Churches", s. 220.

⁵²⁶ Graham Duncan, Ogbu Kalu, "Bakuzufu: Revival Movements and Indigenous Appropriation in African Christianity", *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 287.

⁵²⁷ David Bishau, *Reign With Him for Thousand Years (Rev 20:6): A Socio-Hermeneutical Exposition of Biblical and Contemporary Millenarian Movements in Zimbabwe as Radical Responses to Deprivation*, Bamberg: University of Bamberg Press, 2010, ss. 424-25.

⁵²⁸ Anderson, *Moya: The Holy Spirit in an African Context*, s. 79.

⁵²⁹ Hammet ARSLAN, "Afrika Topluluklarında Atalar Kültürünün Önemi ve İşlevi", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 6 (2016), s. 20.

⁵³⁰ Hammet ARSLAN, "Afrika Topluluklarında Atalar Kültürünün Önemi ve İşlevi", s. 13.

⁵³¹ Oborji, "In Dialogue With African Traditional Religion: New Horizons", s. 24.

dünyada kalanlar tarafından hürmet edilen ve insanlar ile Tanrı arasında aracı olan kimselerdir. Afrikalıların zihin dünyasında ölüm insan yaşamının bir sonu değil, aksine yaşamın bir sonraki aşaması için kaçınılmaz bir geçiştir. Ölüm, atalığa ulaşma sürecinin de başıdır.⁵³² Ruhlar diyarına göçen atalar ise ailenin ve toplumun birer ferdi olmaya devam etmektedirler.⁵³³

Ata ruhları her ne kadar nispeten düşük bir pozisyona sahip olsa da hiyerarşide aracı tanrılar arasında bir yerdedir.⁵³⁴ Onların pozisyonu insanlardan üstün ancak tanrılardan aşağıdır.⁵³⁵ Ata ruhlarının söz konusu pozisyondaki temel görevi dünyada bıraktığı ailesinin tanrıların katında sözcüsü olmak ve onları korumaktır. Bu sebeple geleneksel inanışta, toplum için güç ve dayanışmanın temel unsurları arasında ata ruhlarının önemi büyüktür.⁵³⁶ Ancak ata ruhları ihmal edilmesi veya talimatlarına uyulmaması durumunda ailenin veya toplumun üzerine yıkıcı güçler salma yeteneğine de sahiptir. Afrikalıların, azaplarından korunmak için onlara tazimde bulunmasının ve ata ritüellerini yerine getirmesinin sebebi budur.⁵³⁷ Bu açıdan ata ruhlarının hem iyiliği sağlayacak hem de kötülüğe yol açacak güçlere sahip olduğu söylenebilir.

Geleneksel Afrika Dinleri'ne göre ahirete intikal etmiş ataların, ailenin günlük yaşamında yer aldıklarına ve dünyada kalanlar ile uzun bir süre temas halinde olduklarına inanılır. Ataların yaşayan nesli arasında ismi ve anıları unutulduğu zaman, söz konusu atanın gerçekten öldüğü kabul edilir.⁵³⁸ Ata ruhlarının fonksiyonu da ruhun “gerçek ölümü” ile son bulmaktadır. Söz konusu fonksiyon devam ettiği sürece ibadet ve dualarda ata ruhlarına yer verilmesi veya ibadetlerin ata ruhlarına yönelik yapılması anlaşılır bir durumdur.⁵³⁹

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin atalar kültürüne yaklaşımı kiliseden kiliseye değişiklik göstermektedir. Bazısı ata ritüellerini pagan olarak kabul etmekte ve kiliselerinde ata ritüellerine yer vermemektedir. Onlara göre ata ruhlarının kendileri üzerinde hiçbir gücü

---

⁵³² Thomas, “African Traditional Religions”, s. 9.

⁵³³ Samuel Lundo, *Christianising the Africa*, Berlin: Viademica Verlag, 2010, s. 39.

⁵³⁴ Chimininge, “Zion Christian Church: A Case Study”, s. 82.

⁵³⁵ Beyers, “What is religion? An African Understanding”, s. 4.

⁵³⁶ Khathide, *Spirits in the First Century Jewish World, Luke Acts and in the African Context: An Analysis*, s. 25.

⁵³⁷ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, ss. 202–3.

⁵³⁸ Mbiti, *African Religions and Philosophy*, s. 208.

⁵³⁹ Muga, *African Response to Western Christian Religion: A Sociological Analysis of African Separatist Religious and Political Movements in East Africa*, s. 41.

yoktur çünkü Hıristiyanlar her türlü güçten daha büyük olan Kutsal Ruh'un gücüne sahiptir.⁵⁴⁰ Mesela, Etiyopya Kiliseleri atalar kültürüne yer vermeyen ve tepki koyan kiliseler arasındadır. Bazı kiliseler içinse ata ruhları hala önemli bir role sahiptir ve onlara saygı duyulması ve tazimde bulunulması gerekmektedir. Söz konusu kiliseler için ata ruhları bazen Tanrının isteklerini insanlara aktaran aracı konumundadır bazen de dini liderlere ilhamlarda bulunmaktadır. Onların nesilleri koruma ve kollama görevleri devam etmektedir. Cemaati gerçekte ata ruhlarının yönettiğini iddia eden kiliseler de bulunmaktadır.⁵⁴¹ Atalar kültürünü koruyan ve anlamlı gören kiliselere Siyon Kiliseleri örnek olarak verilebilir. Bu kiliselerde ata ruhlarının Geleneksel Afrika Dinleri'nde olduğu gibi konumunun ve fonksiyonun muhafaza edildiği görülmektedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne atalar kültü üzerinden çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Bunlardan ilki, ata ruhlarının Kutsal Ruh'un yerini aldığı veya Kutsal Ruh'a atfedilen fonksiyonun ata ruhlarına verildiği iddiasıdır. Bazı kiliselerde Kutsal Ruh'un ata ruhları vasıtasıyla insanlar ile iletişime geçtiği iddiası da eleştiriler arasındadır.⁵⁴² Bir diğer eleştiri Afrikalıların ata ruhlarına taptığı dolayısıyla onların pagan geleneği içinde kabul edilmeleri gerektiği iddiasıdır. Batılı araştırmacıların özellikle 19. yüzyıldan itibaren Geleneksel Afrika Dinleri'ni ve bu geleneği devam ettiren Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni atalara tapınma dini olarak tarif ve tasnif ettiği görülmektedir.⁵⁴³ Fakat Batılı araştırmacılar söz konusu iddiada yanılmakta veya hakikati bilinçli bir şekilde saptırmaktadır. Gerek Geleneksel Afrika Dinleri'nde gerekse Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde atalar kültü, tapınma veya ibadeti değil tazim ve hürmeti ifade etmektedir. Ataların öldükten sonra aile ve toplum içinde işlevinin ve etkisinin olduğu, tanrılar ve kendileri arasında aracılık görevini yürüttüğü iddiası doğru olmakla birlikte bu durum Afrikalıların onlara taptığı veya ibadet ettiği manasına gelmemektedir.⁵⁴⁴ Öte yandan atalar kültürünün Afrika'nın dinî ve kültürel bir parçası olması, rollerinin ve konumlarının tartışma konusu olarak kalmaya devam etmesine neden olacak gibi görünmektedir.

---

⁵⁴⁰ Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, s. 203.

⁵⁴¹ Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 99.

⁵⁴² Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 188.

⁵⁴³ Chidester v.dğr., *African Traditional Religion in South Africa: An Annotated Bibliography*, s. 12.

⁵⁴⁴ Mbiti, *Introduction to African Religion*, s. 16.

3. Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde İbadet ve Diğer Uygulamalar (Ritüeller)

3.1. Vaftiz

Vaftizin yeniden doğuşu sağlama, günahlardan arındırma, Kutsal Ruh'u alma gibi fonksiyonlarının yanında Geleneksel Afrika Dinleri'nde de benzer uygulamaların varlığı, suyun maddi ve manevi pislikleri temizleme aracı olması, Bağımsız Afrika Kiliseleri için vaftizi önemli kılmakta ve vaftizin gerek bireyin gerekse toplumun yaşamıyla alakalı birçok fayda sağladığı düşünülmektedir. Vaftiz sadece günahlardan temizlenme değil aynı zamanda maddi ve manevi şifa aracı olarak da görülmektedir. Bu sebeple Afrika Hıristiyanlığı içinde yapılan vaftiz ayinleri şarkılar, danslar, özel kıyafetler eşliğinde oldukça canlı ve neşeli olarak adeta bir merasim gibi kutlanmaktadır.⁵⁴⁵ Oosthuizen, Afrika Hıristiyanlığı bağlamında vaftizi şu şekilde tanımlamaktadır:

Ölümden yaşama geçişin sembolü olarak vaftiz o kadar güçlüdür ki Bağımsız Afrika Kiliseleri için yeniden doğum, şifa, şans, günahlardan arınma, kötü ruhlardan özgürleşme, Kutsal Ruh'u alma, aydınlanma ve kehanette bulunma gibi birçok farklı anlam ve çağrışımları içinde barındırmaktadır.⁵⁴⁶

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin çoğunda vaftiz ritüelinin bireyler için sıklıkla tekrarlandığı hatta aylık veya üç aylık gibi periyodlar eşliğinde yapıldığı gözlenmektedir. Bu tekrarların kendine has sebepleri vardır. Vaftizin günahları temizleme aracı olarak görülmesinden ve günahın bedenden çıkmasının bir hayli zor olduğu düşüncesinden⁵⁴⁷ dolayı kişi günah işlediğinde vaftiz yoluyla temizlenmeyi amaçlamaktadır. Yaygın olan diğer sebep vaftizin Kutsal Ruh'u elde etme, bunun göstergesi olarak yeniden doğuşu tecrübe etme amacıyla yapılmasıdır. Afrika Hıristiyanlığında yeniden doğuş tecrübesi teşvik edilmekte⁵⁴⁸ ve vaftiz söz konusu tecrübenin ilk adımı olarak görülmektedir. Bedeni veya ruhsal bir hastalığa yakalan kişilerin şifa bulmak maksadıyla vaftiz olması öne çıkan diğer sebepler arasındadır. Geleneksel inanışa göre hastalıklar bedeni ve ruhu zayıflatmaktadır. Vaftiz ise bu hastalıkları ortadan kaldırmada güçlü bir aracı olarak görülmektedir.⁵⁴⁹ Yukarıda sayılanlara ek olarak vaftiz yoluyla cadı, büyü, kötü ruh ve

⁵⁴⁵ James Kenokeno Mashabela, "Healing in a Cultural Context: The Role of Healing as a Defining Character in the Growth and Popular Faith of the Zion Christian Church", *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 43, sy. 3 (2017), s. 4, doi:10.25159/2412-4265/1909.

⁵⁴⁶ George Oosthuizen, *The Healer-Prophet in Afro-Christian Churches*, Leiden: Brill, 1992, s. 154.

⁵⁴⁷ Oosthuizen, *The Healer-Prophet in Afro-Christian Churches*, s. 160.

⁵⁴⁸ Hans Austnaberg, "Baptism in the Zionist churches of Africa: Traditional African Elements and Christian Sources in a Dialectic Complementarity?", *Mission Studies*, c. 27, sy. 2 (2010), s. 225, doi:10.1163/157338310X536447.

⁵⁴⁹ Austnaberg, "Baptism in the Zionist churches of Africa: Traditional African Elements and Christian Sources in a Dialectic Complementarity?", s. 226.

talihsizlik gibi konularda insanların endişelerinin giderildiği vurgusu da ilgili uygulamanın sıklıkla tekrar edilmesinin sebepleri arasındadır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri arasında Siyon Kiliseleri'nin vaftiz ritüeli oldukça karakteristik bir yapı sunmaktadır. Siyon Kiliseleri vaftiz ritüelinin uygulanması için üç ön şart koşmaktadır. İlki genellikle Cuma gecesi başlayıp Pazar sabahına kadar devam eden ve vaftiz için en önemli hazırlık olarak kabul edilen gece ibadetleridir. Bu sürede katılımcılar ve vaftiz olmak isteyenler Kutsal Ruh'u ve ata ruhlarını almak için kendilerini hazırlamakla yükümlüdür. İkinci ön şart ise oruçtur. Hem vaftizi uygulayacak hem de vaftiz olacak kişiler bütün hafta boyunca oruç tutmakla mükelleftir. Böylece beden ve ruhun vaftiz için hazır olması hedeflenmektedir. Üçüncüsü ise vaftiz öncesinde yapılan günah itirafıdır.⁵⁵⁰ Vaftiz sonrasında bedenî ve ruhî günahlardan arınarak yeni bir başlangıç için günahların itirafı oldukça önemlidir.

Siyon Kiliseleri ile Aladura Kiliseleri genellikle yetişkin vaftizini uygulamaktadır. Bu bağlamda vaftiz, çoğunlukla 15 yaşından sonra gerçekleşmektedir. Vaftiz çoğu zaman suya daldırılarak yapılmakta ve vaftiz yeri olarak havuz, nehir veya deniz tercih edilmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi vaftiz törenine dans ve müzikle eşlik edilmektedir. Siyon Kiliseleri Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına kişiyi vaftiz etmektedir. Onlar için Vaftiz eski hayattan yenisine geçiş, günahlardan arınma ve İsa Mesih'le yeniden diriliş anlamına gelmektedir. Kutsal Ruh'un kendilerine indiğine işaret olarak bazıları vaftiz sürecinde kendi etrafında dönmekte, titremekte ve çeşitli hareketlerde bulunmaktadır.⁵⁵¹

3.2. Vahiy ve Kehanet

Vahiy ve kehanet Geleneksel Afrika Dinleri için önemli bir bağış ve rehber iken Bağımsız Afrika Kiliseleri için teoloji ve uygulamada merkezi bir konuma ulaşmıştır. Her iki dinî gelenekte insanlar vahiy ve kehanetler aracılığıyla özel görev ve hizmetlere çağırılmakta, yaklaşan tehlikelere karşı uyarılmakta ve Kutsal Ruh tarafından yönlendirilmektedir.

---

⁵⁵⁰ Austnaberg, "Baptism in the Zionist churches of Africa: Traditional African Elements and Christian Sources in a Dialectic Complementarity?", s. 224.

⁵⁵¹ Austnaberg, "Baptism in the Zionist churches of Africa: Traditional African Elements and Christian Sources in a Dialectic Complementarity?", s. 223.

Tanrı, bireyler ve toplumlar hakkındaki beklenti ve amaçlarını vahiy ve kehanetler yoluyla, genellikle de peygamberler veya kahinler aracılığıyla açıklamaktadır.⁵⁵²

Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Geleneksel Afrika Dinleri arasında vahiy ve kehanet konusundaki en önemli fark bilginin nereden ve nasıl elde edildiği konusunda yaşanmaktadır. Geleneksel Afrika Dinleri'nde kahinler levha, kemik, odun gibi araçları kullanarak ve ata ruhları gibi araçlar vasıtasıyla bilgi edinmeye çalışırken Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde dinî liderler ve cemaat üyeleri Kutsal Ruh'un ve nispeten ata ruhlarının desteğiyle bilgiye ulaşmaktadır.⁵⁵³ Geleneksel Afrika Dinleri'nde kahinlerin görevini Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde peygamberler devralmıştır. Söz konusu ayrımın dışında iki dinî gelenek arasında vahiy ile kehanet arasında farklılığın olmadığı gözlemlenmektedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde çoğu lider veya peygamber Kutsal Ruh aracılığıyla Tanrının kendisine vahiy veya kehanet bahşettiği iddiasında bulunmaktadır. Lider ve peygamberlerin merkezî bir konumda olmasının sebeplerinden biri olayları önceden tahmin etmesi, açıklaması ve kontrol etmesidir ki bunlar da vahiy ve kehanet alabilmeleri ile alakalıdır.⁵⁵⁴ Mesela William Wade Harris (1865-1929) söz konusu dinî liderlerden sadece biridir. Harris, hapiste iken Cebrail meleğin vahiy getirdiğini iddia etmiştir. Cebrail getirdiği mesajda kendisinin Tanrı'nın seçilmiş son peygamberi olduğunu, Tanrının onu kendisinden haberi olmayanları bilgilendirmesi için görevlendirdiğini ve daveti kabul etmeyenlerin ise ateş tarafından yok edileceğini bildirmiştir. Onun Cebrail'den aldığını iddia ettiği vahiy ise Fil Dişi Sahillerinde onlarca Harris Kilisesi'nin doğmasını sağlamıştır.⁵⁵⁵ Afrika'da, Harris Kiliseleri gibi, Tanrıdan vahiy ve ilham aldığı iddiası ile kurulan yüzlerce kilise görmek mümkündür.

Aladura Kiliseleri'nin öne çıkan özelliklerden biri vahiy ve kehanet olgusudur. Aladura Kiliseleri'nde vahiy ve kehanet, Kutsal Ruh'un iletişime geçmesiyle görülen veya işitilen ilham ve mesajları ifade etmektedir. Kişisel veya toplumsal olması fark etmeksizin mesajların cemaat üyelerine aktarılması teşvik edilmektedir. Böylece vahiy ve kehanet,

---

⁵⁵² Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 205.

⁵⁵³ Daneel, *Old and New in Southern Shona Independent Churches 2*, ss. 224–25.

⁵⁵⁴ Adogame, Jafta, "Zionists, Aladura and Roho: African Instituted Churches", s. 327.

⁵⁵⁵ Sheila S. Walker, "The Message as the Medium: The Harris Churches of the Ivory Coast and Ghana", *African Christianity: Patterns of Religious Continuity*, ed. George Bond, Walton Johnson, Sheila S. Walker, New York: Academic Press, 1979, s. 9.

kilise üyeleri için hem bir yol gösterici hem de motive unsuru olmaktadır.⁵⁵⁶ Siyonist Kiliseler’de ise vahiy ve kehanet dinî liderlerin önemli görevlerinden biri olarak öne çıkmakta ve Kutsal Ruh’un belirli bir durum için iradesini ifşa ettiği bir yol olarak görülmektedir. Bu sebeple üyeler karşılaştıkları irili ufaklı birçok problemde lidere başvurmakta ve liderin aracılığıyla Kutsal Ruh’un yardımını, yani ilgili problemde vahiy veya kehanet almayı hedeflemektedir.⁵⁵⁷

3.3. Şifa Bağışı

Geleneksel Afrika Dinleri’nde öne çıkan olgulardan biri hastalık ve buna bağlı olarak şifacılıktır. Hastalık, bedensel rahatsızlıkların yanında, kişinin kendisi, toplum, tabiat veya ata ruhları ile uyum içinde olmadığı, bir şeylerin ters gittiği manasına gelmektedir.⁵⁵⁸ Buna karşın şifa ise bireyin ve cemiyetin fiziksel, zihinsel, ekonomik ve politik olarak iyi bir durumda olması, tabiat ve Tanrı ile uyum içinde bulunması demektir. Bu açıdan her iki kavram da sadece fiziksel ve biyolojik bir rahatsızlığa veya iyileşmeye değil hayatın her alanına tekabül eden bir anlama işaret etmektedir.⁵⁵⁹ Bu sebeple Afrika geleneğinde hastalığın yapısına ve mahiyetine göre şifa uygulamaları vardır. Söz konusu uygulamalardan bazıları tecrübe ve bilgiye dayanırken bazıları da dinî bir bağlamda ele alınıp ibadet ve ritüellerden oluşmaktadır.

Afrika topluluklarında hastalıklara yol açan birçok sebebin bulunduğu düşünülmektedir. Bir tabuyu bilinçli veya bilinçsiz kırmak, günah işlemek, büyü etkisinde kalmak, ata ruhlarını huzursuz veya ihmal etmek öne çıkan sebepler arasındadır. Tedavi yöntemi ise kişinin yakalandığı hastalığın mahiyetine göre seçilmektedir. Söz konusu yaklaşım Afrikalıları, Batılı toplumlardan ayırmaktadır çünkü onlar hastalıkların fiziksel ve biyolojik sebeplerinden ziyade arkasında yattığını düşündükleri manevi ve ruhsal sebepler peşindedir. Truter, bu ayrıma dikkat çekmek için modern tıbbın hastalıklar karşısında sadece biyolojik bedenle ilgilendiği, dolayısıyla hastalıkların sebebinin Batı’da geliştirilen bilim, teknoloji ve tıbbi tahlillere dayandırıldığını ifade etmektedir.⁵⁶⁰

---

⁵⁵⁶ Anderson, *Moya: The Holy Spirit in an African Context*, s. 52.

⁵⁵⁷ Marthinus L. Daneel, *Old and New in Southern Shona Independent Churches 3*, Gweru: Mambo Press, 1988, s. 25.

⁵⁵⁸ Sello Edgar Kau, *A Comparative Study of Isaiah Shembe and Emmanuel Milingo’s Ministries and Their Contribution to African Christianity.*, University of Natal, 1999, s. 56.

⁵⁵⁹ Harriet Ngubane, *Body and Mind in Zulu Medicine. An Ethnography of Health and Disease in Nyuswa-Zulu Thought and Practice*, London: Academic Press, 1977, s. 27.

⁵⁶⁰ Ilse Truter, “African Traditional Healers: Cultural and Religious Beliefs Intertwined in a Holistic Way”, *SA Pharmaceutical Journal*, c. 74, sy. 8 (2007), s. 57.

Afrikalılar ise çoğunlukla hastalıkların ruhsal ve manevi boyutu ile ilgilenmektedir. Bu sebeple geleneksel ilaçlar ve şifa yöntemi kültür ve inançla iç içe geçmiş, bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.⁵⁶¹

Geleneksel Afrika Dinleri'nde ciddiye alınan şifa bağıışı, misyon kiliseleri ve Batılı araştırmacılar tarafından yok sayılmıştır. Bu sebeple Bağımsız Afrika Kiliseleri şifa bağıışını, Hıristiyanlığa taşımıştır. Bahsi geçen bağıış, Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde Hıristiyan inancının bir manifestosu olarak ortaya çıkmış⁵⁶² ve mahalli kiliselerin kurulmasında ana sebeplerden biri olarak tezahür etmiştir. Bundan dolayı Afrika Hıristiyanlığı üzerine çalışan bazı araştırmacılar, Afrika Hıristiyanlığını şifa kiliseleri ve karizmatik lider/peygamber kiliseleri olarak ikiye ayırmıştır.⁵⁶³ Şifa bağıışı bazı Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin temel öğretilerinden biri olmuş, bazı kiliseler ise şifa merkezli bir anlayış üzerine kurulmuştur. Söz konusu kiliselerden biri olan Siyon Kiliseleri'nde ibadetlerin hasta olanların iyileştirilmesi, sağlıklı olanları ise hastalıklardan ve kötü ruhlardan korunması amacıyla yapılması bu kiliselerin şifa merkezli bir anlayış üzerine kurulduğuna işaret etmektedir.

Bağımsız Afrika Kilise liderlerinden olan Isaiah Shembe ve Emmanuel Milingo şifayı fiziksel hastalıkların iyileşmesi ile sınırlı tutmamış, ahlaki ve manevi her türlü hastalıkların tedavisi şeklinde yorumlamıştır. Hatta onlar şifanın bireyler ile sınırlı kalmadan bütün toplumu kapsamayı gerektiğini düşünmüştür. Shembe ve Milingo, söz konusu görüşünü Geleneksel Afrika Dinleri'nden almıştır.⁵⁶⁴ Shembe ve Milingo örneğinde olduğu gibi, Bağımsız Afrika Kiliseleri hem Hıristiyanlıkta hem de Geleneksel Afrika Dinleri'nde yer alan şifa meselesine yeni yorum ve yaklaşımlar getirmiştir. Zira Hıristiyanlıkta İsa Mesih ile başlayan şifa hareketleri havariler ve azizler yoluyla devam ettirilmiş,⁵⁶⁵ Anabaptist, Pentekost ve Kuveykır gibi gruplar iman yoluyla şifa uygulamalarını tekrar gündeme getirmiştir.

Bağımsız Afrika Kiliselerinde liderler ve şifacılar kendilerine müracaat eden hastaların şifası için çeşitli nesnelere kullanmakta ve farklı şifa yöntemlerine başvurmaktadır. Su, ip,

---

⁵⁶¹ Mokhoathi, "From Contextual Theology to African Christianity: The Consideration of Adiaphora from a South African Perspective", s. 7.

⁵⁶² Nyende, "An Aspect of the Character of Christianity in Africa", s. 48.

⁵⁶³ Oborji, "Healing in the African Independent Churches", s. 185.

⁵⁶⁴ Kau, *A Comparative Study of Isaiah Shembe and Emmanuel Milingo's Ministries and Their Contribution to African Christianity.*, s. 59.

⁵⁶⁵ Markos 16:17-18; Elçilerin İşleri 8:5-7; Romalılar 15:18-19.

iğne, tuz, taş, muska, asa, kemik, çay, çeşitli bitki ve bitki kökleri bu nesnelere birkaçına örnek olarak verilebilirken vücuttan kan çıkarma, yüze veya vücudun farklı bir yerine yazı yazma, ölmüş ata ruhları ile iletişime geçerek onlardan tavsiye alma gibi yöntemler de bunlar arasındadır. Şifa amacıyla en sık başvuru nesne ise sudur. Özellikle Kiliselerde ibadet öncesinde veya sonrasında peygamberler tarafından cemaati kutsamak için okunmuş su serpilmiştir.⁵⁶⁶ Tuz ise kilise üyelerinin ayakkabı, ev ve araba gibi eşyalarını temizleme ve koruma amacıyla yaygın olarak kullanılan nesnelere bir diğeridir.⁵⁶⁷

3.4. Dillerde Konuşma

Elçilerin İşleri 2:1-4 pasajında Pentekost gününde Kutsal Ruh'un yeryüzüne inmesi ile insanların bilmedikleri dillerde konuşmaya başlamasından bahsedilmektedir. Batı dillerinde "Glossolalia", "Xenolalia" veya "Speaking in Tongues" denilen dillerde konuşma bağıışı Pentekostlar için Kutsal Ruh ile vaftiz olmanın ilk kanıtı veya işareti olarak kabul edilmektedir. Kişi Kutsal Ruh aracılığıyla vaftiz olduğu zaman kendisinin bilmediği bir şekilde/tonda konuşmaya başlamakta ve bu durumun kişinin Kutsal Ruh tarafından vaftiz olduğuna işaret ettiği ifade edilmektedir.⁵⁶⁸

Dillerde konuşma deneyimi Kutsal Ruh tarafından sağlanan bir bağıış olarak kabul edildiği için Pentekostal misyonerler, söz konusu bağıışı gittikleri bölgelere taşımaya çalışmış ve bu bağıış sayesinde yerlilerle kolayca iletişime geçilebileceğine inanmışlardır.⁵⁶⁹ Bu vesileyle dillerde konuşma bağıışı dünyanın çeşitli yerlerindeki Hıristiyan cemaatler arasında yaygınlık kazanmıştır. Pentekostal misyonerlerin kıtadaki faaliyetleri yoluyla iletişime geçtiği Siyon ve Aladura Kiliseleri de bu bağıışı özümsemiş ve özellikle Pazar ibadetlerinde sıklıkla uygulamışlardır.

Bağıımsız Afrika Kiliseleri söz konusu bağıışın Kutsal Ruh vasıtasıyla gerçekleştiğine inanmasından ve Kitabı Mukaddes'te geçen bir olgu olmasından dolayı dillerde konuşma

---

⁵⁶⁶ Allan Anderson, "Healing in the Zion Christian Churches of Southern Africa: Daneel's Research in Zimbabwe Compared with the South African Movement", *In Frontiers of African Christianity: Essays in honour of Inus Daneel*, ed. Greg Cuthbertson, Hennie Pretorius, Dana Robert, Pretoria: Unisa Press, 2003, s. 111.

⁵⁶⁷ Mashabela, "Healing in a Cultural Context: The Role of Healing as a Defining Character in the Growth and Popular Faith of the Zion Christian Church", s. 6.

⁵⁶⁸ Keith Warrington, *Pentecostal Theology: A Theology of Encounter*, New York: T. & T. Clark, 2008, s. 84.

⁵⁶⁹ Topcan, *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyon Faaliyetleri (Nijerya Örneği)*, s. 74.

bağışına önem vermiştir. Hatta bir kısım kilise için söz konusu bağış, hakiki bilgi ve güç olarak yorumlanmıştır. Mesela Rabbin Kilisesi liderlerinden olan Samuel Omolaja Oduwole (ö. 1964) dillerde konuşma bağışını “hakiki kilise” için temel ilkelerden biri olarak kabul etmiştir.⁵⁷⁰ Çünkü dillerde konuşma bağışının Kutsal Ruh’un bir manifestosu olarak zuhur ettiği düşünülmekte, bu bağlamda söz konusu bağış hem birey hem de cemaat açısından motive unsuru olarak kabul edilmektedir.

3.5. Kadının Rolü

Geleneksel olarak Afrikalılar, kadını toplumun anası olarak görmekte, adalet, zenginlik, bilgelik ve çocukların koruyucusu olarak kabul etmekte, kadına saygı ve tazimde bulunmaktadır. Toplum içinde kadın medyum, kâhin, peygamber ve şifacı gibi görevleri icra etmektedir. Kadının bir meta unsuru olarak baştan çıkarıcı veya problemlerin kaynağı olarak lanse edilmesinin ise kıtanın aşına olmadığı bir yaklaşım olduğu ve dışardan Afrika’ya sokulduğu iddia edilmektedir.⁵⁷¹

Bağımsız Afrika Kiliseleri’nde kadının rolü kiliseden kiliseye değişmektedir. Kadınlar, şifa bağışında bulunma,⁵⁷² duayı yönetme, korolarda ilahi söyleme, kiliseler için etkinlik düzenleme, temizlik ve yemek yapma gibi fonksiyon ve faaliyetlerde bulunmaktadır. Kadınlar özellikle kermes ve festival gibi faaliyetlerde aktif çalışmalarını sayesinde kiliseye ciddi ekonomik katkılar sağlamaktadır.⁵⁷³ Kadınların kilisenin yönetiminde de önemli görevleri bulunmaktadır. Hatta bazı mahalli kiliselerin kurucusu ve idarecisi sadece kadınlar olmaktadır. Bunların yanında kadınların misyonerlik faaliyetlerinde etkin bir şekilde görev aldığı ve kırsal bölgelerdeki kadınların kiliseye kazandırılmasında önemli rollerinin olduğu kabul edilmektedir.⁵⁷⁴ Ayrıca birçok yazarın da vurguladığı gibi kadınlar kilisenin ilk ve tutkulu üyeleri olmakta ve birçok Bağımsız Afrika Kilisesi’nin üyelerinin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır.⁵⁷⁵ Bu sebeple Bağımsız Afrika

---

⁵⁷⁰ Anderson, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, s. 225.

⁵⁷¹ Bolaji, “Rethinking Women, Nature, and Ritual Purity in Yoruba Religious Traditions”, s. 147.

⁵⁷² Oosthuizen’in ifadesine göre Bağımsız Afrika Kiliseleri’nde şifacıların üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. G. C. Oosthuizen, “Indigenous Christianity and the Future of the Church in South Africa”, *International Bulletin of Missionary Research*, c. 21, sy. 1 (1997), s. 12, doi:10.1177/239693939702100102.

⁵⁷³ Oosthuizen, “Indigenous Christianity and the Future of the Church in South Africa”, s. 12.

⁵⁷⁴ Philomena Mwaura, “Gender and Power in African Christianity: African Instituted Churches and Pentecostal Churches”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 410.

⁵⁷⁵ Elizabeth Allo Isichei, *A History of Christianity in Africa: From Antiquity to the Present*, Grand Raoids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1995, s. 190.

Kiliseleri'nin, kadınlara kiliselerdeki görev ve pozisyon açısından misyon kiliselerinden daha toleranslı ve hoşgörülü davrandığı ifade edilmektedir.⁵⁷⁶

Kadınların kilisedeki konumlarının belirlenmesinde yukarıda bahsedilen kadınların geleneksel din ve kültürdeki fonksiyonları ile Kutsal Ruh'a atfedilen rolün önemli bir payı vardır. Zira Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne göre herhangi bir ölçü olmaksızın bütün insanlar Kutsal Ruh'u deneyimleme ve ondan armağanlar alma olanağına sahiptir.⁵⁷⁷ Bu nedenle erkekler gibi kadınlar da Kutsal Ruh'u deneyimleyebilmekte, rüya, vizyon, peygamberlik, vaaz verme ve şifa bağıışı gibi yeteneklere sahip olabilmektedir. Sonuç olarak Bağımsız Afrika Kiliseleri'nde papaz, evangelist, peygamber ve şifacı olarak çalışan birçok kadın bulunmaktadır.⁵⁷⁸

Siyon Kiliseleri ile Aladura Kiliseleri'nde kadının durumu ve rolünün diğer kiliselerdekine göre daha iyi olduğu gözlemlenmektedir.⁵⁷⁹ Siyon Kiliseleri'nde kadının aktif olmasının iki önemli sebebi bulunmaktadır. İlki Siyon Kiliseleri'nin Geleneksel Afrika Dinleri ve kültürüne olan yakınlığıdır. Geleneksel Afrika Dinleri'nde kendine iyi bir statü bulan kadın burada da aynı statüyü korumuştur. İkincisi ise Siyon Kiliseleri'nin Kutsal Ruh'a verdiği önemdir. Kutsal Ruh'un kadın veya erkek fark etmeksizin herkesi ele geçirebileceği düşüncesi kadınlara da kilisede önemli bir rol vermiştir. Etiyopya Kiliseleri'nde ise kadının rolünün nispeten zayıf olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise söz konusu kiliselerin teoloji ve kurumsallaşmada misyon kiliselerine benzerlik göstermesi ve oradan beslenmesi ile alakalıdır.

18. yüzyılda kurulan ve ilk Bağımsız Afrika Kilisesi olarak kabul edilen “the Antonian Movement” hareketinin kurucusu genç bir kadın olan Kimpa Vita'dır. Genç bir kadın olmasına rağmen kendisi hem Katolik Kilisesinin hem de kolonyal güçlerin hegemonyasına karşı mücadele etmiştir.⁵⁸⁰ Vita'dan sonra kadınlar tarafından kurulan ve

---

⁵⁷⁶ Olufunke Okome, Elisha Renne, “Aini obinrin kò seé dáké lásán, bí a dáké lásán, enu níí yo ni: Women's Leadership Roles in Aladura Churches in Nigeria and the USA”, *African Traditions in the Study of Religion, Diaspora and Gendered Societies*, ed. Afe Adogame, Ezra Chitando, Bolaji Bateye, Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, s. 102.

⁵⁷⁷ Elçilerin İşleri 2:1-4

⁵⁷⁸ Mwaura, “Gender and Power in African Christianity: African Instituted Churches and Pentecostal Churches”, s. 422.

⁵⁷⁹ Mwaura, “Gender and Power in African Christianity: African Instituted Churches and Pentecostal Churches”, s. 423.

⁵⁸⁰ Mwaura, “Gender and Power in African Christianity: African Instituted Churches and Pentecostal Churches”, s. 424.

yönetilen onlarca mahalli kilise görmek mümkündür. Bu kadınlardan biri de Simon Kimbangu'nun karısı Marie Muilu Kiawanga Nzitani'dir (1887-1951). Nzitani, günümüzde hala çok güçlü ve etkin olan Kimbanguizm hareketini 1921 yılından itibaren vefatına kadar yönetmiştir. Bu örneklerin çoğaltılması ise mümkündür. Afrika'da kadınlar tarafından kurulan Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin sayısı konusunda kesin bir rakam vermek mümkün değildir. Ancak David Barrett, 1968 yılında yapmış olduğu araştırmasında altı bin kadar bağımsız kiliseden birkaç yüz tanesinin kadınlar tarafından kurulduğunu öne sürmüştür.⁵⁸¹

---

⁵⁸¹ Barrett, *Schism and Renewal in Africa*, s. 148.

SONUÇ

Bağımsız Afrika Kiliseleri 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başı itibariyle Hıristiyanlaşan Afrikalılar tarafından kurulan, fonlanan ve yönetilen kiliselerdir. Özellikle ilk dönemlerde bireysel ve karizmatik liderler tarafından başlatılan Bağımsız Afrika Kiliseleri zamanla sistematikleşmiş ve kıtada ana akım Hıristiyan mezhebi haline gelmiştir. Günümüzde ise özellikle Sahra altı Afrika'da binlere ulaşan kilise sayısı, milyonlarca mensubu ile ana akım Hıristiyanlık içinde yerini almıştır.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin teşekkülünün arka planında birçok unsur bulunmaktadır. Bunlar arasında öne çıkan ilk unsur özgün bir Afrika kimliği kurma arzusudur. Özellikle sömürgecilik, köle ticareti ve misyonerlik faaliyetleri kadim olan geleneksel Afrika kültürünü ve medeniyetini yok etme düzeyine getirmiş, bu durum ise Afrikalıları güç bir pozisyona sokmuştur. Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri özgün bir Afrika kimliğinin ihyası için önemli bir araç olarak görülmüştür. Dinî sebepler mahalli kiliselerin teşekkülünde bir diğer itici güç unsuru olmuştur. Dinin hayatın bütününde yer alması ve Afrikalıların geleneksel inançlara bağlı kalması sebebiyle misyon kiliselerinin her fırsatta geleneksel inançları tenkit ve yok etmeye çalışması Hıristiyanlığı kabul eden Afrikalılar için bir reaksiyon oluşturmuştur. Siyasi sebeplerin de söz konusu kiliselerin teşekkülünde önemli bir rolü bulunmaktadır. Bunlara ek olarak misyonerler ve misyon kiliselerinin Geleneksel Afrika Dinleri'ne ve kültürüne karşı tutumu, kilisenin yönetiminde Afrikalıları söz hakkının verilmemesi, ırk ayrımcılığı, Kitabı Mukaddesin yerel dillere tercüme edilmesi gibi hususlar da bu unsurlar arasındadır. Söz konusu unsurlar Afrikalıları kendi kiliselerini kurma noktasında belirli arayışlara sevk etmiş, devamında ise Afrikalılar tecrübe ettikleri sosyal, ekonomik ve siyasi zorluklara rağmen kendi kiliselerini kurmuştur.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kurulması beraberinde birçok eleştiriye kapı aralamıştır. Zira yerel kiliselerin kısa süre içinde binleri bulacağı ve kıtanın her noktasına yayılacağı hem Batılıların hem de Afrikalıların tahminlerinin çok ötesinde olmuştur. Bu sebeple misyon kiliseleri Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni eleştiri yağmuruna tutmuştur. Ancak yerel kiliselerin istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmesi ve Geleneksel Afrika Dinleri ile Hıristiyanlığı mezcetmeyi başarması Batılıların tenkitlerini sonuçsuz bırakmış,

nihayetinde ise Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin Batılı araştırmacılar ve misyonerler tarafından tanınma sürecini doğurmuştur.

Bir şemsiye kavram olan Bağımsız Afrika Kiliseleri altında irili ufaklı binlerce çeşit kilise bulunmaktadır. Bazı kiliselerin nüfusu milyonları ve kıtanın sınırlarını aşarken bazıları ise belli bir ırk veya kabileden, hatta birkaç aileden oluşabilmektedir. Çokluk ve çeşitlilik teoloji ve uygulamalarda da kendini göstermektedir. İçinde buldukları siyasi, sosyal ve ekonomik şartların yanında, misyon kiliseleri ile ilişkisi, liderlerin tercihi gibi etmenler her bir kilisenin öğretisi ve uygulamasını etkilemiştir. Dolayısıyla tek bir Bağımsız Afrika Kilisesi'nden bahsetmek mümkün değildir. Ancak yerel kiliselerin anlaşılmasını kolaylaştırmak adına söz konusu kiliseleri belli gruplar içine dahil etmek mümkündür.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin öne çıkan en belirgin özelliği Geleneksel Afrika Dinleri ile Hıristiyanlığın karışımı yeni bir dinî hareket olarak ortaya çıkmasıdır. Her iki dinî gelenekten beslenmesi Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne nevi şahsına münhasır birçok özellik kazandırmıştır. Bağımsız Afrika Kiliseleri ata ruhları, şifa bağıışı, geleneksel inançtaki iyi ve kötü ruhların varlığının devam ettirilmesi, Musa'nın şeriatının uygulanması, İsa'nın en büyük ata olarak yorumlanması gibi konularda Hıristiyanlığa yeni yorumlar getirmiştir. Bu özelliği ile de Hıristiyanlıkta yeni bir reform başlattığı söylenebilir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin öne çıkan en belirgin ikinci özelliği demografik açıdan artış hızıdır. Teşekkülünden hemen sonra çok hızlı bir şekilde nüfusu artmış ve binleri bulan kilise sayısı ile Hıristiyanlığa yeni bir boyut kazandırmıştır. Afrikalı Hıristiyanlar özellikle Batı'da nüfus kaybeden Hıristiyanlığa yeni bir soluk getirmiştir. Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri, Hıristiyanlığın yeni yüzü olarak kabul edilmiştir. Zira Pentekostalizm ile Bağımsız Afrika Kiliseleri vasıtasıyla nüfus açısından Hıristiyanlığın merkezi Kuzey yarım küreden Güney yarım küreye kaymıştır. Ayrıca gerek Geleneksel Afrika Dinleri'nden beslenmesi gerekse nüfusunun milyonları bulması Bağımsız Afrika Kiliseleri'ni global ölçüde oldukça mühim bir pozisyona koymuştur.

Bağımsız Afrika Kiliseleri, misyon kiliseleri ve misyonerlerin Geleneksel Afrika Dinleri ve halkına karşı toleranslı ve hoşgörülü olmadığının en önemli kanıtlarından biridir. Bu açıdan Bağımsız Afrika Kiliseleri sadece dinî bir arayış değil, siyasi bir mücadele olarak

da görülmelidir. Tezin ilgili bölümlerinde ele alındığı üzere söz konusu kiliselerin doğuşundaki temel unsurlar bu duruma işaret etmektedir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kıtadaki başarısına ek olarak Batıda çeşitli ülkelerde de yayılması ve son dönemlerde hem kilise hem de üye sayısı bakımından hızlıca artması kayda değer bir durumdur. Özellikle 21. yüzyılın başından itibaren Batıdaki merkezi şehirlerde gözle görülür bir şekilde büyümüş ve Afrikalı olmayanlar da bu kiliselere üye olmaya başlamıştır. Bu açıdan Afrika Hıristiyanlığının Hıristiyanlık içerisinde küresel bir güç olma yolunda ilerlediği iddia edilebilir.

Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin kendi bünyesinde Hıristiyanlığı dönüştürmesi, bu dönüşüm esnasında yeni yorum ve anlayışların ortaya çıkması Hıristiyanlık içinde Katolik, Ortodoks, Protestan ve Ayrılmış Doğu Kiliseleri'ne ek olarak kendisinin beşinci büyük mezhep olarak telakki edilmesini sağlamıştır. Bu durum ise 21. yüzyılda Hıristiyanlık içinde yaşanan en önemli olaylardan biri olarak kabul edilebilir. Ayrıca söz konusu kiliselerin dinamik bir yapıda olduğu göz önüne getirildiğinde dönüşümün devam ettiği, dolayısıyla gelecekte ne gibi yeni yorum ve anlayışların ortaya çıkacağı ise muammadır.

KAYNAKÇA

- ABDULSALAMI Atinuke, “Distinguished Church Leader Essay: Roles of Women in African Independent and Pentecostal Churches in Nigeria”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2020, s. .
- ADAMO David, “Christianity and the African Traditional Religion(s): The Postcolonial Round of Engagement”, *Verbum et Ecclesia*, c. 32, sy. 1 (2011), ss. 1–10, doi:10.4102/ve.v32i1.285.
- ADELEKE Ademola, “The Roots of African Nationalism: A Conceptual and Historiographical Discourse”, *British Journal of Arts and Social Sciences*, c. 8, sy. 1 (2012), ss. 66–72.
- ADOGAME Afe, “African Christian Communities in Diaspora”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. .
- , *The African Christian Diaspora: New Currents and Emerging Trends in World Christianity*, London: Bloomsbury, 2013.
- ADOGAME Afe, Lizo JAFTA, “Zionists, Aladura and Roho: African Instituted Churches”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. .
- AFEKE B., P. VERSTER, “Christianisation of Ancestor Veneration within African Traditional Religions: An Evaluation”, *In die Skriflig/In Luce Verbi*, c. 38, sy. 1 (2004), ss. 47–61, doi:10.4102/ids.v38i1.419.
- AGUWA Jude, “Mission, Colonialism, and the Supplanting of African Religious and Medical Practices”, *Missions, States, and European Expansions in Africa*, ed. Chima Korieh, Chijioko Njoku, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2007, s. .
- AKBULUT Bayram, *Afrika’da Protestan Misyonerliği: Etiyopya Örneği*, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2017.
- , “Afrikania Misyonu”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, Okur Akademi,

2020ss. 42–44.

———, “Azusa Sokağı Uyanışı”, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, Okur Akademi, 2020.

AKINADE Akintunde, “Islamic Challenges in African Christianity”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 117–39.

AKINWUMI Olayemi, “Political or Spiritual Partition: The Impact of the 1884/85 Berlin Conference on Christian Missions in Africa”, *Christianity in Africa and the African Diaspora*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London: Continuum International Publishing Group, 2008, s. .

ANDERSON Allan, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*, Trenton: Africa World Press, 2001.

———, “Aladura Churches”, *Religions of the World: A Comprehensive Encyclopedia of Beliefs and Practices*, ABC-CLIO Inc., 2002, c. I, ss. 28–30, doi:10.5860/choice.40-3142.

———, “Challenges and Prospects for Research into AICs in Southern Africa”, *Missionalia*, c. 23, sy. 3 (1995), ss. 283–94.

———, “Healing in the Zion Christian Churches of Southern Africa: Daneel’s Research in Zimbabwe Compared with the South African Movement”, *In Frontiers of African Christianity: Essays in honour of Inus Daneel*, ed. Greg Cuthbertson, Hennie Pretorius, Dana Robert, Pretoria: Unisa Press, 2003, s. 103–19.

———, *Moya: The Holy Spirit in an African Context*, Pretoria: University of South Africa, 1991.

———, “New African Initiated Pentecostalism and Charismatics in South Africa”, *Journal of Religion in Africa*, c. 35, sy. 1 (2005), ss. 66–92, doi:10.1163/1570066052995843.

———, *Spirit-Filled World: Religious Dis/Continuity in African Pentecostalism*, Cham: Springer International Publishing, 2017.

———, “The Newer Pentecostal and Charismatic Churches: The Shape of Future

- Christianity in Africa?”, *Pneuma: The Journal of the Society for Pentecostal Studies*, c. 24, sy. 2 (2002), ss. 167–84, doi:10.1163/15700740260388027.
- , “Types and Butterflies: African Initiated Churches and European Typologies”, *International Bulletin of Missionary Research*, c. 25, sy. 3 (2001), ss. 107–13, doi:10.1177/239693930102500302.
- , “Varieties, Taxonomies and Definitions”, *Studying Global Pentecostalism: Theories and Methods*, ed. Allan Anderson v.d.ğr., Berkeley: University of California Press, 2010, s. 13–30.
- ANTUNES José, “African Independent Churches Origin and Development”, *Anthropos*, c. 88 (1993), ss. 393–402.
- APPIAH-KUBI Kofi, “Indigenous African Christian Churches: Signs of Authenticity”, *African Theology En Route*, ed. Kofi Appiah-Kubi, Sergio Torres, New York: Orbis Books, 1979, s. 117–26.
- ASAMOA E. A., “The Christian Church and African Heritage”, *International Review of Mission*, c. 44, sy. 175 (1955), ss. 292–301.
- ASAMOA-H-GYADU J. Kwabena, “African Initiated Christianity in Eastern Europe: Church of the ‘Embassy of God’ in the Ukraine”, *International Bulletin of Missionary Research*, c. 30, sy. 2 (2006), ss. 73–75, doi:10.1163/157007405774857328.
- , “Spirit and Empowerment: The African Initiated Church Movement and Development”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2020, s. .
- ATUAHENE Daniel, “The Status of the Church in Africa”, *Review & Expositor*, c. 115, sy. 2 (2018), ss. 182–99, doi:10.1177/0034637318759029.
- AUSTNABERG Hans, “Baptism in the Zionist churches of Africa: Traditional African Elements and Christian Sources in a Dialectic Complementarity?”, *Mission Studies*, c. 27, sy. 2 (2010), ss. 220–34, doi:10.1163/157338310X536447.
- AWOLALU Joseph, “Encounter Between African Traditional Religion and Other

- Religions in Nigeria”, *African Traditional Religions in Contemporary Society*, ed. Jacob Olupona, Saint Paul: Paragon House, 1991, s. .
- AYEGBOYIN Deji, “Colonization in Africa: The Local and Global Implications for Christianity in Contemporary Nigeria”, *Christianity in Africa and the African Diaspora*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London, 2008, s. .
- AYEGBOYIN Deji Isaac, “Aladura”, *The Encyclopedia of Christian Civilization*, Blackwell Publishing Limited, 2011ss. 1–4.
- AYKIT Dursun Ali, *Etiyopya Kilisesi*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2013.
- BALIA Darly, “Ethiopianism in South Africa: Roots of Black Theology”, *Missionalia*, c. 25, sy. 4 (1997), ss. 585–97.
- BARETT David, *Schism and Renewal in Africa*, Nairobi: Oxford University Press, 1968.
- BARRETT David, “AD 2000: 350 Million Christianity in Africa”, *International Review of Mission*, c. 59, sy. 233 (1970), ss. 39–54.
- BARRETT David, Todd M. JOHNSON, Peter F. CROSSING, “Missiometrics 2007: Creating Your Own Analysis of Global Data”, *International Bulletin of Missionary Research*, c. 31, sy. 1 (2007), ss. 25–32, doi:10.1177/239693930703100105.
- BEDIAKO Kwame, “Africa and Christianity on the Threshold of the Third Millennium: The Religious Dimension”, *African Affairs*, c. 99, sy. 395 (2000), ss. 303–23.
- , *Christianity in Africa: The Renewal of a Non-Western Religion*, New York: Orbis Books, 1995.
- , “The Roots of African Theology”, *International Bulletin of Missionary Research*, c. 13, sy. 2 (1989), ss. 58–65, doi:10.1177/239693938901300203.
- , *Theology and Identity: The Impact of Culture Upon Christian Thought in the Second Century and in Modern Africa*, Oxford: Regnum Books, 1992.
- BEIDELMAN Thomas O., *Colonial Evangelism: A Socio-Historical Study of an East African Mission at the Grassroots*, Bloomington: Indiana University Press, 1982.
- BERGER Peter, “<https://www.firstthings.com/article/2012/11/a-friendly-dissent-from-pentecostalism>”, 2012.

- BERGUNDER Michael, “The Cultural Turn”, *Studying Global Pentecostalism: Theories and Methods*, ed. Allan Anderson v.dǵr., Berkeley: University of California Press, 2010, s. .
- BEYERS Jaco, “What is religion? An African Understanding”, *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, c. 66, sy. 1 (2010), ss. 1–8, doi:10.4102/hts.v66i1.341.
- BIKO Steve, *I Write What I Like*, Oxford: Heinemann International Litera, 1987.
- BINEY Moses, “African Christianity and Transnational Religious Networks: From Africa to America Back to Africa”, *The Routledge Companion to Christianity in Africa*, ed. Elias Bongmba, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2016, s. .
- BISHAU David, *Reign With Him for Thousand Years (Rev 20:6): A Socio-Hermeneutical Exposition of Biblical and Contemporary Millenarian Movements in Zimbabwe as Radical Responses to Deprivation*, Bamberg: University of Bamberg Press, 2010.
- BLUMHOFER Edith L., *Assemblies of God: A Chapter in the Story of American Pentecostalism*, 1. bs., Missouri: Gospel Publishing House, 1941.
- BOLAJI Bateye, “Rethinking Women, Nature, and Ritual Purity in Yoruba Religious Traditions”, *African Traditions in the Study of Religion, Diaspora and Gendered Societies*, ed. Afe Adogame, Ezra Chitando, Bolaji Bateye, Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, s. .
- BOMPABI Barbara, *African Independent Churches and the Challenge to the State South Africa’s First Democratic Decade*, 2007.
- BOMPANI Barbara, “African Independent Churches in Post-Apartheid South Africa: New Political Interpretations”, *Journal of Southern African Studies*, c. 34, sy. 3 (2008), ss. 665–77, doi:10.1080/03057070802259928.
- BONGMBA Elias, “African Theology”, *The Wiley-Blackwell Companion to African Religions*, ed. Elias Bongmba, West Sussex: Blackwell Publishing Limited, 2012, s. 241–54.
- , “Christianity in North Africa”, *The Routledge Companion to Christianity in Africa*, ed. Elias Bongmba, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2016, s.

- BOOTH Newell, "God and Gods in West Africa", *African Religions*, ed. Newell Booth, New Jersey: NOK Publishers International, 1977, s. .
- BOSCH David, *The Traditional Religions of Africa*, Pretoria: University of South Africa, 1975.
- , *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology and Mission*, Maryknoll: Orbis Books, 1991.
- BUHLMANN Walbert, *The Coming of the Third Church: An Analysis of the Present and Future of the Church*, New York: Orbis Books, 1977.
- CHIDESTER David v.d.ğr., *African Traditional Religion in South Africa: An Annotated Bibliography*, London: Greenwood Publishing Group, 1997.
- , *Religions of South Africa*, London: Routledge, 1992.
- , *Savage Systems: Colonialism and Comparative Religion in Southern Africa*, Virginia: University of Virginia Press, 1996.
- CHIMININGE Vengesayi, "Zion Christian Church: A Case Study", *Multiplaying in the Spirit: African Initiated Churches in Zimbabwe*, ed. Ezra Chitando, Masiwa Gunda, Joachim Kügler, Nürnberg: University of Bamberg Press, 2014, s. 33–48.
- CHITANDO Ezra, "African Initiated Christianity in South Africa", *The Routledge Companion to Christianity in Africa*, ed. Elias Bongmba, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2016, s. .
- , "African Instituted Churches in Southern Africa: Paragons of Regional Integration?", *African Journal of International Affairs*, c. 7 (2006), ss. 117–32, %3Cwww.codesria.org/.../7-chitando.pdf?.../5651f1323fba15d465572be6d2...%5Cn%3E.
- , "Naming the Phenomena: The Challenge of African Independent Churches", *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 31, sy. 1 (2005), ss. 1–30.
- , "The Role of the Churches in the Struggle for Liberation in Southern Africa: A Thematic Survey", *Christianity in Africa and the African Diaspora*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London: Continuum International

Publishing Group, 2008, s. .

CHOAT Malcolm, “Egypt’s Role in the Rise of Christianity, Monasticism, and Regional Schisms”, *A Companion to Greco-Roman and Late Antique Egypt*, ed. Katelijjn Vandorpe, New Jersey: Wiley-Blackwell, 2019, s. 449–71, doi:10.1002/9781118428429.ch29.

COERTZE Stephen Victor, *Challenges Facing the African Church: South African Theologians Speak Out*, University of Pretoria, 2005.

COLOMBO Emanuele, “Patronato and Padroado”, *The Cambridge Encyclopedia of the Jesuits*, Cambridge University Press, 2017ss. 594–594.

COLPE Carsten, “Syncretism”, *Encyclopedia of Religion (Second Edition)*, Thomson Gale, 1987ss. 8926–34.

COOK Michael L., “The African Experience of Jesus”, *Theological Studies*, c. 70, sy. 3 (2009), ss. 668–92, doi:10.1177/004056390907000307.

COX James, “Characteristics of African Indigenous Religions in Contemporary Zimbabwe”, *Indigenous Religions: A Companion*, ed. Graham Harvey, London: Casell, 2000, s. , doi:10.5860/choice.38-2117.

CRAFFORD D., “The Church in Africa and the Struggle for an African Identity”, *Verbum et Ecclesia*, c. 14, sy. 2 (1993), ss. 163–75, doi:10.4102/ve.v14i2.1064.

CRUMBLEY Deidre, Gloria Malake CLINE-SMYTHE, “Gender and Change in an African Immigrant Church: An Anthropologist and a (Former) Prophetess Reflec”, *African Immigrant Religions in America*, ed. Jacob Olupona, Regina Gemignani, New York: New York University Press, 2007, s. 158–82, doi:10.1093/socrel/srp020.

DANEEL Marthinus, *Quest for Belonging: Introduction to a Study of African Independent Churches*, Zimbabwe: Mambo Press, 1987.

DANEEL Marthinus L., *Old and New in Southern Shona Independent Churches 1*, Paris: The Hague, 1971.

———, *Old and New in Southern Shona Independent Churches 2*, Paris: The Hague, 1974.

———, *Old and New in Southern Shona Independent Churches 3*, Gweru: Mambo Press,

1988.

- DECRET Francois, *Early Christianity in North Africa*, Cambridge: James Clarke, 2009.
- DEMIRTAŞ Tuğba, *Pentekostalist Kilise: Doğuştan İnanc, İbadet ve Ritüelleri*, Ankara Üniversitesi, 2008.
- DENIS Philippe, “African indigenous Christianity in a Geo-Historical Perspective”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 38, sy. 2 (2012), ss. 1–22.
- DIERKS Friedrich, “Communication and World View”, *Missionalia: Southern African Journal of Mission Studies*, c. 11, sy. 2 (1983).
- DILLON MALONE Clive, *The Korsten Basketmakers: A Study of the Masowe Apostles, an Indigenous African Religious Movement*, Fordham University, 1976.
- DRONEN Tomas Sundnes, *Pentecostalism, Globalisation and Islam in Northern Cameroon: Megachurches in the Making?*, Leiden: Brill, 2013.
- DUNCAN Graham, “Ethiopianism in Pan-African Perspective, 1880-1920”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 41, sy. 2 (2015), ss. 198–218, http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1017-04992015000200013.
- DUNCAN Graham, Ogbu KALU, “Bakuzufu: Revival Movements and Indigenous Appropriation in African Christianity”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. .
- ELA Jean Marc, *African Cry*, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2005.
- ENGELKE Matthew, *A Problem of Presence: Beyond Scripture in an African Church*, Berkeley: University of California Press, 2007.
- FALOLA Toyin, *Key Events in African History: A Reference Guide*, London: Greenwood Press, 2002.
- FATOKUN Samson, “Christianity in Africa: a Historical Appraisal”, *Verbum et Ecclesia*, c. 26, sy. 2 (2005), ss. 357–68, doi:10.4102/ve.v26i2.229.
- FEHDERAU Harold W., “Kimbanguism: Prophetic Christianity in Congo”, *Practical Anthropology*, c. 9, sy. 4 (1962), ss. 157–78, doi:10.1177/009182966200900404.

- FERNANDEZ James W., “African Religious Movements—Types and Dynamics”, *The Journal of Modern African Studies*, c. 2, sy. 4 (1964), ss. 531–49, doi:10.1017/S0022278X00004626.
- FIEDLER Klaus, *Christianity and African Culture: Conservative German Protestant Missionaries in Tanzania, 1900-1940*, Leiden: Brill, 1996.
- GAMPIOT Aurelien Mokoko, *Kimbanguism: An African Understanding of the Bible*, Pennsylvania: Penn State University Press, 2017.
- GAMPIOT Aurélien Mokoko, “Kimbanguism: An African Initiated Church”, *Scriptura*, c. 113, sy. 0 (2014), s. 1, doi:10.7833/113-0-101.
- GICHIMU John Njeru, “Distinguished Church Leader Essay: Theology in African Initiated Churches Reflections from an East African Perspective”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge, 2020, s. .
- GIFFORD Paul, *African Christianity: Its Public Role*, London: Hurst Publishers, 1998.
- , “The Bible in Africa: A Novel Usage in Africa’s New Churches”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, c. 71, sy. 2 (2008), ss. 203–19, doi:10.1017/S0041977X08000505.
- GRAHAM Philpott, “Land is Storied Space: The Church and Land in Southern Africa”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, c. 5, sy. 3 (1998).
- GRAY Richard, *Black Christians and White Missionaries*, New Haven: Yale University Press, 1990.
- GRUCHY John DE, “From Cairo to the Cape: The Significance of Coptic Orthodoxy for African Christianity”, *Journal of Theology for Southern Africa*, c. 99 (1997), ss. 24–39.
- GUNDA Masiwa, “African ‘Biblical’ Christianity: Understanding the ‘Spirit-type’ African Initiated Churches in Zimbabwe”, *Multiplaying in the Spirit: African Initiated Churches in Zimbabwe*, ed. Ezra Chitando, Masiwa Gunda, Joachim Kügler, Nürnberg: University of Bamberg Press, 2014, s. .
- GÜNGÖR Ali İsra, “Kilise’nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon’un Yeri”,

- Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 1 (2002), ss. 171–85.
- GYEKYE Kwame, *African Cultural Values*, New York: Sankofa Publisher, 1996.
- HAMMET ARSLAN, “Afrika Topluluklarında Atalar Kültünün Önemi ve İşlevi”, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 6 (2016), ss. 7–27.
- HANEY Marsha, *Islam and Protestant-African American Churches: Responses and Challenges to Religious Pluralism*, San Francisco: International Scholars Publications, 1999.
- HARRIS Hermione, *Yoruba in Diaspora: An African Church in London*, New York: Macmillan Palgrave, 2006.
- HASTINGS Adrian, “African Christian Studies, 1967-1999: Reflections of an Editor”, *Journal of Religion in Africa*, c. 30, sy. 1 (2000), ss. 30–44, doi:10.1163/157006600X00474.
- HASTINGS Adrien, *The Church in Africa 1450-1950*, Oxford: Clarendon Press, 1994.
- HAUSTEIN Jörg, *Writing Religious History: The Historiography of Ethiopian Pentecostalism*, Wiesbaden: Harrassowitz Publishing House, 2011.
- HAYES Stephen, “The African Independent Churches: Judgement Through Terminology”, *Missionalia*, c. 20, sy. 2 (1992), ss. 139–46.
- HIRST Manton, “Dreams and Medicines: The Perspective of Xhosa Diviners and Novices in the Eastern Cape, South Africa”, *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, c. 5, sy. 2 (2005), ss. 1–22, doi:10.1080/20797222.2005.11433901.
- HOLLENWEGER Walter J., *The Pentecostals: The Charismatic Movement in the Churches*, Minnesota: Augsburg Publishing House, 1972.
- HOPE Marjorie, James YOUNG, *The South African Churches in a Revolutionary Situation*, New York: Orbis Books, 1981.
- HOSKINS Richard, “Kimbanguizm”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, Routledge Taylor & Francis Group, 2006ss. 328–30.
- , “Simon Kimbangu”, *Encyclopedia of New Religious Movements*, Routledge Taylor & Francis Group, 2006ss. 327–28, doi:10.5860/rusq.46n1.68.3.

“<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/>”, y.y.

“<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199846733/obo-9780199846733-0064.xml>”, y.y.

HUME David, *Essays: Moral, Political and Literary*, Indiana: Liberty Fund, y.y.

IBENWA Christopher Ndubuisi, “Influences of Christian Religion on African Traditional Religion And Value System”, *Research on Humanities and Social Sciences*, c. 4, sy. 9 (2014), ss. 148–56, www.iiste.org.

IMASOGIE Osadolor, “African Traditional Religion and Christian Faith”, *Review & Expositor*, c. 70, sy. 3 (1973), ss. 283–93, doi:10.1177/003463737307000302.

ISICHEI Elizabeth Allo, *A History of Christianity in Africa: From Antiquity to the Present*, Grand Raoids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1995.

JARVIS Michael, *Ubuntu Christianity*, Wellington: Fact and Faith Publications, 2009.

JENKINS Philip, *The Lost History of Christianity: The Thousand-Year Golden Age of the Church in the Middle East, Africa, and Asia and How It Died*, 2008.

———, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

JOHNSON Kofi, “Aladura: The Search for Authenticity: An Impetus for African Christianity”, *Asian Journal of Pentecostal Studies*, c. 14, sy. 1 (2011), ss. 149–65.

JOHNSON Todd M. v.dġr., “Christianity 2017: Five Hundred Years of Protestant Christianity”, *International Bulletin of Mission Research*, c. 41, sy. 1 (2017), ss. 41–52, doi:10.1177/2396939316669492.

———, “Christianity 2018: More African Christians and Counting Martyrs”, *International Bulletin of Mission Research*, c. 42, sy. 1 (2018), ss. 20–28, doi:10.1177/2396939317739833.

KALILOMBE Patrick, “A Malawian Example: The Bible and Non-Literate Communities”, *Voices from the Margin: Interpreting the Bible in the Third World, Revised and Expanded Third Edition*, ed. Rasiah Sugirtharajah, Maryknoll: Orbis Books, 2006, s. .

KALU Ogbu, *African Pentecostalism: An Introduction*, Oxford: Oxford University Press,

2008.

———, “Constructing A Global Pentecostal Discourse: An African Example”, *Global Discourses, Migrations, Exchanges and Connections*, ed. Wilhelmina Kalu, Nimi Wariboko, Toyin Falola, Asmara: African World Press, 2010, s. .

———, “Early African Charismatic Missions and Pentecostal – Charismatic Engagements with the African Motherland”, *Afro – Pentecostalism: Black Pentecostal and Charismatic Christianity in History and Culture*, ed. Amos Yong, Estrela Alexander, New York: New York University Press, 2011, s. .

———, “Ethiopianism in African Christianity”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. .

———, “Pentecostalism and Mission in Africa, 1970-2000”, *Mission Studies*, c. 24, sy. 1 (2007), ss. 9–45, doi:10.1163/157338307X191561.

KALU Ogbu U, “African Christianity: An Overview”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. .

KAU Sello Edgar, *A Comparative Study of Isaiah Shembe and Emmanuel Milingo’s Ministries and Their Contribution to African Christianity.*, University of Natal, 1999.

KAY William K., *Pentecostalism: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2011.

KEALOTSWE Obed, *Doctrine and Ritual in an African Independent Church in Botswana: A Study of the Beliefs, Ritual and Practices of the Head Mountain of God Apostolic Church in Zion*, University of Edinburgh, 1993.

———, “The Nature and Character of African Independent Church (AICs) in the 21st Century: Their Theological and Social Agenda”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 40, sy. 2 (2014), ss. 227–42.

———, “The Rise of the African Independent Churches and Their Present Life in Botswana. Who are the African Independent Churches (AICs): Historical Background”, *Studies in World Christianity*, c. 10, sy. 2 (2004), ss. 205–22.

KHATHIDE Goodman Agrippa, *Spirits in the First Century Jewish World, Luke Acts and*

- in the African Context: An Analysis*, University of Pretoria, 2003.
- , “The Spirit World Awareness in the New Testament - A Missiological Challenge”, *Skrif en Kerk*, c. 21, sy. 1 (2000), ss. 79–92, doi:10.4102/ve.v21i1.1184.
- KIERNAN Jim, “African Independent Churches and Modernity”, *Engaging Modernity: Methods and Cases for Studying African Independent Churches in South Africa*, ed. Dawid Venter, Westport: Praeger Publishers, 2004, s. 45–58.
- KLINKEN Adriaan VAN, “African Christianity: Developments and Trends”, *Handbook of Global Contemporary Christianity: Themes and Developments in Culture, Politics, and Society*, ed. Stephen Hunt, Leiden: Brill, 2015, s. 129–51, doi:10.1163/9789004291027_008.
- KOLLMAN Paul, “Classifying African Christianities: Past, Present, and Future: Part One”, *Journal of Religion in Africa*, c. 40 (2010), ss. 3–32, doi:10.1163/157006610X493107.
- KOMBO James, “The Story of the African Independent Churches And Its Implications for Theology”, *Africa Journal of Evangelical Theology*, c. 20, sy. 2 (2001), ss. 157–75.
- KOTTAK Conrad Phillip, *Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity*, New York: McGraw-Hill, 2017.
- KPOBI David, “African Chaplains in Seventeenth Century West Africa”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. .
- KRÜGER J. S., *Along Edges: Religion in South Africa: Bushman, Christian, Buddhist*, Pretoria: University of South Africa, 1995.
- KRUSS Glenda, *Religion, Class and Culture - Indigenous Churches in Sout Africa, with Special Reference to Zionist-Apostolics*, University of Cape Town, 1985.
- KWARK Lawrencia, “The Reinvention of Tradition in African Independent Churches as a Means to Engage Modernity”, *Engaging Modernity: Methods and Cases for Studying African Independent Churches in South Africa*, ed. Dawid Venter, Westport: Praeger Publishers, 2004, s. 127–45.

- LAMOLA J, “Towards a Black Church: A Historical Investigation of the African Independent Churches as a Model”, *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 2, sy. 1 (1988), ss. 5–14.
- LARBI Kingsley, “African Pentecostalism in the Context of Global Pentecostal Ecumenical Fraternity: Challenges and Opportunities”, *Pneuma: The Journal of the Society for Pentecostal Studies*, c. 24, sy. 2 (2002), ss. 138–66, doi:10.1163/15700740260388018.
- LEONARD Arthur, *The Lower Niger and It's Tribes*, London: Macmillan and Company, 1906.
- LOCKARD Anna Marie, *A Critical Examination of the Role of the South African Evangelical Church in the African Renaissance*, South African Theological Seminary, 2012.
- LUNDO Samuel, *Christianising the Africa*, Berlin: Viademica Verlag, 2010.
- MAGEZI Christopher, Jacob T. IGBA, “African Theology and African Christology: Difficulty and Complexity in Contemporary Definitions and Methodological Frameworks”, *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, c. 74, sy. 1 (2018), ss. 1–7, doi:10.4102/hts.v74i1.4590.
- MAIMELA Simon, “Religion and Culture: Blessings or Curses?”, *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 5, sy. 1 (1991), ss. 1–15, www.sahistory.org.za/sites/default/files/DC/BtMay91.1015.2296.005.001.May1991.4/BtMay91.1015.2296.005.001.May1991.4.pdf.
- , “Salvation in African Traditional Religions”, *Missionalia*, c. 13, sy. 2 (1985), ss. 63–77.
- MALOKA Eddy, “The South African African Renaissance Debate : A Critique”, *Polis RCSP*, c. 8 (2001), ss. 1–10.
- MALULEKE Tinyiko Sam, “Christ in Africa: The Influence of Multi-Culturality on the Experience of Christ”, *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 8, sy. 1 (1994), ss. 49–64.
- , “Half a Century of African Christian Theologies: Elements of the Emerging

- Agenda for the Twenty-First Century”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 469–93.
- , “Identity and Integrity in African Theology: A Critical Analysis”, *Religion and Theology*, c. 8, sy. 1 (2001), doi:10.1017/CBO9781107415324.004.
- , “Research Methods on AICs and Other Grass-Root Communities”, *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 10, sy. 1 (1996), ss. 23–42.
- MANGANYI Jele S., Johan BUITENDAG, “A Critical Analysis on African Traditional Religion and the Trinity”, *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, c. 69, sy. 1 (2013), ss. 1–14, doi:10.4102/hts.v69i1.1934.
- MASHABELA James Kenokeno, “Healing in a Cultural Context: The Role of Healing as a Defining Character in the Growth and Popular Faith of the Zion Christian Church”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 43, sy. 3 (2017), ss. 1–14, doi:10.25159/2412-4265/1909.
- MASONDO Sibusiso, “The African Indigenous Churches’ Spiritual Resources for Democracy and Social Cohesion”, *Verbum et Ecclesia*, c. 35, sy. 3 (2014), ss. 1–8, doi:10.4102/ve.v35i3.1341.
- , “The Crisis Model for Managing Change in African Christianity: The Story of St John’s Apostolic Church”, *Exchange*, c. 42, sy. 2 (2013), ss. 157–74, doi:10.1163/1572543X-12341262.
- , “The History of African Indigenous Churches in Scholarship”, *Journal for the Study of Religion*, c. 18, sy. 2 (2005), ss. 89–103, doi:10.4314/jsr.v18i2.6172.
- MASUKU Tobias Mnyalaza, “African Independent Churches: Christian Partners or Antagonists? Reflecting on the Unisa Dictionary Project with AICs”, *Missionalia*, c. 24, sy. 3 (1996), ss. 441–55.
- , “‘We Want To Speak for Ourselves...!’ The Agenda of African Initiated Churches on Decolonised and Transformative Theological Education in Southern Africa”, *Missionalia*, c. 47, sy. 2 (2020), ss. 193–211, doi:10.7832/47-2-344.
- MAXWELL David, “New Perspectives on the History of African Christianity”, *Journal of Southern African Studies*, c. 23, sy. 1 (1997), ss. 141–48.

———, “The Missionary Movement in African and World History: Mission Sources and Religious Encounter”, *The Historical Journal*, c. 58, sy. 4 (2015), ss. 901–30, doi:10.1017/S0018246X15000084.

MAZRUI Ali A., “Africa and Other Civilizations: Conquest and Counter-Conquest”, *Africa in World Politics: Reforming Political Order*, ed. John W. Harbeson, Donald Rothchild, Boulder: Westview Press, 2009, s. 72–109, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=60684450&site=ehost-live>.

———, *Afrikalılar*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.

———, “European Exploration and Africa’ Self-Discovery”, *The Journal of Modern African Studies*, c. 7, sy. 4 (1969), ss. 661–76, doi:10.1017/S0022278X00018887.

MBITI John, *African Religions and Philosophy*, New York: Anchor Books, 1970.

———, *Introduction to African Religion*, London: Heinemann, 1975.

———, *New Testament Eschatology in an African Background: A Study of the Encounter between New Testament Theology and African Traditional Concepts*, Oxford: Oxford University Press, 1971.

———, “The Biblical Basis for Present Trends in African Theology”, *African Theology en Route: Papers from the Pan- African Conference of Third World Theologians*, ed. Kofi Appiah-Kubi, Sergio Torres, Maryknoll: Orbis Books, 1979, s. 83–95.

———, “The Future of Christianity in Africa”, *CrossCurrents*, c. 28, sy. 4 (1978), ss. 387–94.

———, “The Role of the Jewish Bible in African Independent Churches”, *International Review of Mission*, c. 93, sy. 369 (2004), ss. 219–37.

———, “Theology of the New World: Some Current Concerns of African Theology”, *The Expository Times*, c. 87, sy. 6 (1976), ss. 164–68.

MCGUIRE Meredith B., *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life*, Oxford: Oxford University Press, 2008.

MERWE Dirk VAN DER, “From Christianising Africa to Africanising Christianity: Some Hermeneutical Principles”, *Stellenbosch Theological Journal*, c. 2, sy. 2

- (2016), ss. 559–87, doi:10.17570/stj.2016.v2n2.a25.
- MEYER Birgit, “Christianity in Africa: From African Independent to Pentecostal-Charismatic Churches”, *Annual Review of Anthropology*, c. 33 (2004), ss. 447–74, doi:10.1146/annurev.anthro.33.070203.143835.
- , “‘Make a Complete Break with the Past.’ Memory and Post-Colonial Modernity in Ghanaian Pentecostalist Discourse”, *Journal of Religion in Africa*, c. 28, sy. 3 (1998), ss. 316–49, doi:10.1163/157006698X00044.
- MILDNEROVÁ Kateřina, “African Independent Churches in Zambia (Lusaka)”, *Ethnologia Actualis*, c. 14, sy. 2 (2014), ss. 8–25, doi:10.1515/eas-2015-0001.
- MNDENDE Nokuzola, “Law and Religion in South Africa: An African Traditional Perspective”, *Nederduitse Gereformeerde Teologiese Tydskrif*, c. 54 (2013), ss. 74–82, doi:10.5952/54-0-292.
- MOILA M., “The African Version of Christianity”, *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 5, sy. 1 (1991), ss. 33–39.
- MOKHOATHI Joel, “From Contextual Theology to African Christianity: The Consideration of Adiaphora from a South African Perspective”, *Religions*, c. 8, sy. 12 (2017), doi:10.3390/rel8120266.
- , “Imperialism and its Effects on the African Traditional Religion: Towards the Liberty of African Spirituality”, *Pharos Journal of Theology*, c. 98 (2017), ss. 1–15.
- MOLOBI Masilo, “The Ecumenical Vision of the Organization of African Independent Churches from an Educational Perspective”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 37, sy. 1 (2011), ss. 1–9.
- , “The Historical Voices of the African Independent Churches: Towards New Development”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 39 (2013), ss. 155–67.
- , “The Relationship Between the WCC and OAIC : An Assessment of the Mutual Influence on Ecumenical Praxis”, *Studia Historiae Ecclesiasticae*, c. 38, sy. 2 (2012), ss. 101–18.
- MONYAI Keikanetswe, *An African Face of Christianity: A Theology of Five African Initiated Churches in Botswana*, North-West University, 2007.

- MOORE Dale, “Christianity in Ethiopia”, *Church History: Studies in Christianity and Culture*, ed. Euan Cameron v.d.ğr., Cambridge: Cambridge University Press, 1936, s. 271–84.
- MORIER-GENOUD Eric, “‘Reverse Mission’: A Critical Approach for a Problematic Subject”, *Bringing Back the Social into the Sociology of Religion*, ed. Véronique Altglas, Matthew Wood, Leiden: Brill, 2018, s. 169–88.
- MORIBE S., “The Notion of Independence and Rendering of Service to the African Independent/Indigenous Churches”, *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, c. 49, sy. 4 (1993), ss. 862–69, doi:10.4102/hts.v49i4.2525.
- MOTLHABI Mokgethi, “African Theology or Black Theology? Toward an Integral African Theology”, *Journal of Black Theology in South Africa*, c. 8, sy. 2 (1994), ss. 113–41.
- MUGA Erasto, *African Response to Western Christian Religion: A Sociological Analysis of African Separatist Religious and Political Movements in East Africa*, Nairobi: East African Literature Bureau, 1975.
- MUGAMBI Jesse, “Christianity and the African Cultural Heritage”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 516–42.
- MUKONYORA Isabel, “Foundations for Democracy in Zimbabwean Evangelical Christianity”, *Evangelical Christianity and Democracy in Africa*, ed. Terence Ranger, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. .
- MUSHAYAVANHU David, Graham DUNCAN, “The Spiritual Weakness of Churches Founded by Western Missionaries: The Cause of the Rise of Africa Independent Churches in Zimbabwe with Special Reference to the Uniting Presbyterian Church in Southern Africa”, *Verbum et Ecclesia*, c. 35, sy. 1 (2014), ss. 1–6, doi:10.4102/ve.v35i1.1254.
- MWAKABANA Hance, *Crises of Life in African Religion and Christianity*, Geneva: The Lutheran World Federation, 2002.
- MWAURA Philomena, “Gender and Power in African Christianity: African Instituted Churches and Pentecostal Churches”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. 410–45.

- , “The Role of Charismatic Christianity in Reshaping the Religious Scene in Africa: The Case of Kenya”, *Christianity in Africa and the African Diaspora: Appropriation of a Scattered Heritage*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London: Continuum International Publishing Group, 2008, s. .
- NGADA N. H., K. E. MOFOKENG, *African Christian Witness: The Movement of the Spirit in African Indigenous Churches*, Pietermaritzburg: Cluster Publications, 2001.
- NGONG David T., “Christianity in Africa”, *The Wiley-Blackwell Companion to African Religions*, ed. Elias Kifon Bongmba, West Sussex: lackwell Publishing Limited, 2012, s. 208–19.
- NGUBANE Harriet, *Body and Mind in Zulu Medicine. An Ethnography of Health and Disease in Nyuswa-Zulu Thought and Practice*, London: Academic Press, 1977.
- NJOKU Chukwudi, “The Missionary Factor in African Christianity, 1884-1914”, *African Christianity: An African Story*, ed. Ogbu Kalu, Pretoria: University of Pretoria, 2005, s. .
- NMAH Patrick, “The Rise of Independent African Churches, 1890-1930: An Ethical-genesis of Nigerian Nationalism”, *African Research Review*, c. 4, sy. 4 (2011), ss. 482–93, doi:10.4314/afrev.v4i4.69245.
- NOLTE-SCHAMM Claudia Margarethe, *A Comparison Between Christian and African Traditional Paradigms of Reconciliation and How They Could Dialogue for the Benefit of South African Society*, University of KwaZulu-Natal, 2006.
- NTHAMBURI Zablon, “Toward Indigenization of Christianity in Africa: A Missiological Task”, *International Bulletin of Missionary Research*, c. 13, sy. 3 (1989), ss. 112–18, doi:10.1177/239693938901300304.
- NYENDE Peter, “An Aspect of the Character of Christianity in Africa”, *Journal of Theology for Southern Africa*, c. 132 (2008), ss. 38–52, <http://www.uct.ac.za/> (Publisher’s URL:)%0Ahttp://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=rft&AN=ATL A0001707681&site=eds-live.
- OBORJI Francis Anekwe, “Healing in the African Independent Churches”, *Studies in Interreligious Dialogue*, c. 15, sy. 2 (2005), ss. 182–210.

- , “In Dialogue With African Traditional Religion: New Horizons”, *Mission Studies*, c. 19, sy. 1 (2002), ss. 13–34.
- ÖHLMANN Philipp, Marie Luise FROST, Wilhelm GRÄB, “African Initiated Churches Potential as Development Actors”, *HTS Teologiese Studies*, c. 72, sy. 4 (2016), ss. 1–12, doi:10.4102/hts.v72i4.3825.
- ÖHLMANN Philipp, Wilhelm GRÄB, Marie-Luise FROST, “Introduction: African Initiated Christianity and Sustainable Development”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2020, s. , doi:10.4324/9780367823825.
- OKOME Olufunke, Elisha RENNE, “Aìní obinrin kò seé dáké lásán, bí a dáké lásán, enu ní yo ni: Women’s Leadership Roles in Aladura Churches in Nigeria and the USA”, *African Traditions in the Study of Religion, Diaspora and Gendered Societies*, ed. Afe Adogame, Ezra Chitando, Bolaji Bateye, Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, s. .
- OLOWOLA Cornelius Abiodun, “An Introduction to Independent African Church”, *Africa Journal of Evangelical Theology*, c. 3, sy. 2 (1984), ss. 21–49.
- OLSON Gordon, Don FANNING, *What in the World is God Doing?: An Introduction to World Missions*, Florida: Branches Publications, 2011.
- OMENYO Cephass, “African Pentecostalism”, *The Cambridge Companion to Pentecostalism*, ed. Cecil Robeck, Amos Yong, New York: Cambridge University Press, 2014, s. , doi:10.5860/choice.32-6160.
- , “Essential Aspects of African Ecclesiology: The Case of the African Independent Churches”, *The Journal of the Society for Pentecostal Studies*, c. 2, sy. 2 (200M.S.), ss. 231–48, <http://journal.unair.ac.id/download-fullpapers-ln522cc87c61full.pdf>.
- ONUZULIKE Uchenna, “African Crossroads: Conflicts between African Traditional Religion and Christianity”, *The International Journal of the Humanities*, c. 6, sy. 2 (2008), ss. 163–70, doi:10.18848/1447-9508/cgp/v06i02/42362.
- OOSTHUIZEN G. C., “Indigenous Christianity and the Future of the Church in South Africa”, *International Bulletin of Missionary Research*, c. 21, sy. 1 (1997), ss. 8–12,

doi:10.1177/239693939702100102.

OOSTHUIZEN George, *Post Christianity in Africa: A Theological and Anthropological Study*, London: Hurst Publishers, 1968.

———, *The Healer-Prophet in Afro-Christian Churches*, Leiden: Brill, 1992.

OSITELU Rufus, *African Instituted Churches: Diversities, Growth, Gifts, Spirituality and Ecumenical Understanding of African Initiated Churches*, Münster: Lit Verlag, 2002.

ÖZTÜRK Levent, *Etiyopya 'da İslamiyet I: Asr-ı Saâdet 'te Habeşistan 'la Münasebetler*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.

PAUW C. M., “African Independent Churches as a 'People's Response to the Christian Message”, *Journal for the Study of Religion*, c. 8, sy. 1 (2018), ss. 3–25.

PEEL John David Yeadon, *Aladura: A Religious Movement Among the Yoruba*, Oxford: Oxford University Press, 1968.

———, “Religious Encounter and the Making of the Yoruba”, Indiana: Indiana University Press, 2000.

PIERARD Richard V., “Baptists in Africa: A Missionary Church in Action”, *Christianity in Africa and the African Diaspora: Appropriation of a Scattered Heritage*, ed. Afe Adogame, Roswith Gerloff, Klaus Hock, London: Continuum International Publishing Group, 2008, s. .

RANGER Terence, “Introduction: Evangelical Christianity and Democracy in Africa”, *Evangelical Christianity and Democracy in Africa*, ed. Terence Ranger, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. .

RATTRAY R. S., “The African Child in Proverb, Folklore and Fact”, *Journal of the International African Institute*, c. 6, sy. 4 (1933), ss. 456–71.

RIDGEWAY William Henry, “The Natural History of Man – Africa”, *Church Missionary Intelligencer*, 1869, 53–60.

RIEBER Calvin, “Traditional Christianity as an African Religion”, *African Religions*, ed. Newell Booth, New Jersey: NOK Publishers International, 1977, s. .

ROBBINS Joel, *Becoming Sinners: Christianity and Moral Torment in a Papua New*

- Guinea Society*, Berkeley: University of California Press, 2004.
- ROBERT Dana L., *Christian Mission: How Christianity Became a World Religion*, West Sussex: Wiley-Blackwell, 2009.
- ROBINS Kevin, “Interrupting Identities: Turkey/Europe”, *Questions of Cultural Identity*, ed. Stuart Hall, Paul du Gay, London: Sage Publications, 1996, s. .
- ROSS Emory, “Impact of Christianity in Africa”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, c. 298 (1955), ss. 161–69.
- RUBENSON Samuel, “The Interaction Between the Missionaries and the Orthodox: The Case of Abuna Selama”, *The Missionary Factor in Ethiopia*, ed. Getatchew Haile, Aasulv Lande, Samuel Rubensun, Frankfurt: Peter Land Press, 1998, s. 71–84.
- RUBENSON Sven, “The Missionary Factor in Ethiopia: Consequence of a Colonial Context”, *The Missionary Factor in Ethiopia*, ed. Getatchew Haile, Aasulv Lande, Samuel Rubenson, Frankfurt: Peter Land Press, 1998, s. 59–70.
- SAAYMAN Willem, “Christian Missions in South Africa: Achievements, Failures and the Future”, *Christianity Amidst Apartheid: Selected Perspectives on the Church in South Africa*, ed. Martin Prozesky, New York: Palgrave Macmillan, 1990, s. 28–37.
- SANOU Boubakar, “Missiological Perspectives on the Communal Significance of Rites of Passages in African Traditional Religions”, *Journal of Adventist Mission Studies*, c. 9, sy. 2 (1998), ss. 39–52.
- SARUP Madan, *Identity, Culture and the Postmodern World*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1996.
- SCHOFFELEERS Matthew, “Healing and Political Acquiescence in African Independent Churches”, *Religion and Politics in Southern Africa*, ed. Carl Hallencreutz, Mai Palmberg, Uddevalla: Bohuslaningens Boktryckeri, 1991, s. .
- SERT Ekrem, *Mısır Kıpti Kilisesi ve Günümüzdeki Durumu*, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2017.
- SEYMOUR SMITH Charlotte, “Syncretism”, *Macmillan Dictionary of Anthropology*, Macmillan Press, 1986ss. 274–75, doi:10.2307/480809.
- SHAW Rosalind, Charles STEWART, “Introduction: Problematizing Syncretism”,

- Syncretism/Anti-Syncretism: The Politics of Religious Synthesis*, ed. Rosalind Shaw, Charles Stewart, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2003, s. 1–25.
- SHORTER Aylward, Joseph NJIRU, *New Religious Movement in Africa*, Nairobi: Paulines Publications, 2001.
- SOOTHILL Jane E., *Gender, Social Change and Spiritual Power: Charismatic Christianity in Ghana*, Leiden: Brill, 2007.
- SPICKARD James, Afe ADOGAME, “Introduction: Africa, The New African Diaspora, and Religious Transnationalism in a Global World”, *Religion Crossing Boundaries: Transnational Religious and Social Dynamics in Africa and the New African Diaspora*, ed. Afe Adogame, James Spickard, Leiden: Brill, 2010, s. , doi:10.1093/socrel/srt030.
- SUNDKLER Bengt, “African Independent Churches and their Political Roles”, *Religion and Politics in Southern Africa*, ed. Carl Hallencreutz, Mai Palmberg, Uddevalla: Bohuslaningens Boktryckeri, 1991, s. , doi:10.2307/485460.
- , *Bantu Prophets in South Africa*, London: Oxford University Press, 1961.
- , *Zulu Zion and Some Swazi Zionists*, Oxford: Oxford University Press, 1976.
- SUNDKLER Bengt, Christopher STEED, *A History of the Church in Africa*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- SYNAN Vinson, *The Holiness-Pentecostal Tradition: Charismatic Movements in the Twentieth Century*, Michigan: Eerdsman Publishing, 1997.
- TASIE Godwin, Richard GRAY, “Introduction”, *Christianity in Independent in Africa*, ed. Edward Luke v.d.gr., Bloomington: Indiana University Press, 1978, s. .
- The Kebra Nagast*, New York: St. Martin’s Press, 1997.
- THOMAS Norman E., “Images of Church and Mission in African Independent Churches”, *Missiology: An International Review*, c. 23, sy. 1 (1995), ss. 17–29, doi:10.1177/009182969502300102.
- THOMAS Riggs, “African Traditional Religions”, *Encyclopedia of Religious Practices*, Thomson Gale, 2006ss. 1–21.
- TISHKEN Joel, “A Brief History and Typology of the African Reformation”, *Nova*

- Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, c. 13, sy. 1 (2009), ss. 4–10, doi:10.1525/nr.2009.13.1.4.
- TISHKEN Joel, Andreas HEUSER, “Africa Always Brings Us Something New: A Historiography of African Zionist and Pentecostal Christianities”, *Religion*, c. 45, sy. 2 (2015), ss. 153–73, doi:10.1080/0048721X.2014.992110.
- TOIT Cornel DU, *African Challenges: Unfolding Identities*, Pretoria: Pretoria Duplicating Company, 2009.
- TOIT Nadine Bowers DU, “Contested Development(s)? The Possible Contribution of the African Independent Churches in Decolonising Development: A South African erspective”, *African Initiated Christianity and the Decolonisation of Development*, ed. Philipp Öhlmann, Wilhelm Gräb, Marie Luise Frost, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2020, s. .
- TOPCAN Özlem, *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyon Faaliyetleri (Nijerya Örneği)*, Ankara Üniversitesi, 2018.
- TRIMINGHAM John Spencer, *Islam in Ethiopia*, London: Routledge, 1952.
- TRUTER Ilse, “African Traditional Healers: Cultural and Religious Beliefs Intertwined in a Holistic Way”, *SA Pharmaceutical Journal*, c. 74, sy. 8 (2007), ss. 56–60.
- TSHELANE Siphon, “The Witness of the African Indigenous Churches in South Africa”, *International Review of Mission*, c. 83 (1994), ss. 173–78, doi:10.1111/j.1758-6631.1994.tb02359.x.
- TURAKI Yusufu, *Christianity and African Gods: A Method in Theology*, Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys, 1999.
- TURNER Harold W., “A Typology for African Religious Movements”, *Journal of Religion in Africa*, c. 1, sy. 1 (1967), ss. 1–34.
- , “African Independent Churches and Economic Development”, *World Development*, c. 8 (1980), ss. 523–33, doi:10.1016/0305-750X(80)90037-6.
- TUTU Desmond, *The Rainbow People of God: The Making of a Peaceful Revolution*, New York: Image Doubleday, 1994.
- , “Whither African Theology?”, *Christianity in independent Africa*, ed. Edward

- Fashole-luke v.d.gr., Bloomington: Indiana University Press, 1978, s. 364–70.
- UGBA Abel, “Researching African Immigrant Religions: Boundaries, Belonging, and Access”, *African Traditions in the Study of Religion, Diaspora and Gendered Societies*, ed. Afe Adogame, Ezra Chitando, Bolaji Bateye, Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, s. , doi:10.4324/9781315566054.
- UKPONG Justin S., “The Emergence of African Theologies”, *Theological Studies*, c. 45, sy. 3 (1984), ss. 501–36, doi:10.1177/004056398404500305.
- UKPONG Michael, *Igbo Culture and Gospel: Empirical-Theological Research into Inculturation in Nigeria*, Zürich: Lit Verlag, 2014.
- VENTER Dawid, “Concepts and Theories in the Study of African Independent Churches”, *Engaging Modernity: Methods and Cases for Studying African Independent Churches in South Africa*, ed. Dawid Venter, Westport: Praeger Publishers, 2004, s. 13–43.
- W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk*, New York: Fawcett Publications, 1961.
- WALKER Daniel Okyere, *The Pentecost Fire is Burning: Models of Mission Activities in the Church of Pentecost*, The University of Birmingham, 2010.
- WALKER Sheila S., “The Message as the Medium: The Harris Churches of the Ivory Coast and Ghana”, *African Christianity: Patterns of Religious Continuity*, ed. George Bond, Walton Johnson, Sheila S. Walker, New York: Academic Press, 1979, s. .
- WARRINGTON Keith, *Pentecostal Theology: A Theology of Encounter*, New York: T. & T. Clark, 2008.
- WEST Martin, *Bishops and Prophets in a Black City: African Independent Churches in Soweto, Johannesburg*, Cape Town: David Philip Publisher, 1975.
- WIJSEN Frans, *Seeds of Conflict in a Haven of Peace: From Religious Studies to Interreligious Studies in Africa*, Amsterdam: Rodopi, 2007.
- WILHITE David, *Ancient African Christianity: An Introduction to a Unique Context and Tradition*, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2017.
- WILLOUGHBY William, “Some Conclusions Concerning the Bantu Conception of the

Soul”, *Journal of the International African Institute*, c. 1, sy. 3 (1928), ss. 338–47.

WILMORE Gayraud, “Historical Perspective”, *The Cambridge Companion to Black Theology*, ed. Dwight Hopkins, Edward Antonio, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. .

WÜNCH Hans Georg, “Learning from African Theologians and Their Hermeneutics: Some Reflections from a German Evangelical Theologian”, *Verbum et Ecclesia*, c. 36, sy. 1 (2015), ss. 1–9, doi:10.4102/ve.v36i1.1394.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Bayram		AKBULUT
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İNGİLİZCE		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme		Kurum Adı
Lise	2002	2006	Trabzon Anadolu İmam Hatip lisesi
Lisans	2009	2013	Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2013	2017	Bursa Uludağ Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora	2017	2022	Bursa Uludağ Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2013	2017	Bursa Uludağ Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü
2.	2017		Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Yayınlar:	Akbulut, B. (2022). Etiyopya'da Protestan Misyonerliğinin Sosyal ve Tarihsel Arka Planı. Kocatepe İslami İlimler Dergisi, 5(2),340 - 353. 10.52637/kiid.1179054 Akbulut, B. (2022). AFRİKA HİRİSTİYANLIĞININ AYIRICI ÖZELLİĞİ OLARAK ŞİFA BAĞIŞI. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31(2), 443 - 461. 10.51447/uluifd.1063469		
İletişim (e-posta):			
Tarih:			21.11.2022
İmza:			Bayram AKBULUT